

Megjelent a Politikatörténeti Alapítvány
támogatásával

3 400 200

A MAGYAR JÓVÁTÉTEL ÉS AMI MÖGÖTTE VAN...

Válogatott dokumentumok
1945–1949

Válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta:

BALOGH SÁNDOR

és

FÖLDESI MARGIT

Lektorálta:
IZSÁK LAJOS

JATE Egyetemi Könyvtár

J000117235

ISBN 963 908228 7

A borítón:

a Kossuth-híd 1946-ban; a Szövetséges Ellenőrző bizottság tagjai, 1945

Kiadja a Napvilág Kiadó
1054 Budapest, Alkotmány u. 2.
Első kiadás: 1998

© Balogh Sándor, Földesi Margit, 1998

B160899

A kiadásért felelős a Napvilág Kiadó Kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: Moharos Éva

Borítóterv: Kiss Zsuzsa

Műszaki szerkesztő: Borbáth Gábor

Tördelés: Napvilág Kiadó Kft.

Felelős vezető: Gellériné Lázár Márta

Nyomás, kötés: Akaprint Kft.

Felelős vezető: Freier László igazgató

Megjelent: 16,8 (A/5) ív terjedelemben

Printed in Hungary

Tartalom

BEVEZETÉS	7
DOKUMENTUMOK	
1. A magyar fegyverszüneti egyezmény	19
2. Jelentés a Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak leszerelési tervéről	24
3. Egyezmény Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének Kormánya között, a Magyarország részéről szállítandó áruk ügyében, amelyekkel Magyarország a Szovjetuniónak a háborús cselekmények és szovjet területek megszállása által okozott károk fejében jóvátételként tartozik	28
4. Aide memoire. A magyar külügyminiszter 1945. július 28-i emlékeztetője a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselőjének	36
5. Pokorny Hermann altábornagy levele Alexander Kunošinak, a csehszlovák jóvátételi delegáció elnökének	38
6. Irányelvek a csehszlovák és jugoszláv delegációkkal való tárgyalásokra	42
7. Jegyzőkönyv a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság 1945. október 29-i üléséről	45
8. Jegyzőkönyv a magyar és jugoszláv kulturális bizottságok 1945. október 16-tól november 17-ig tartott folytatólagos tárgyalásairól	52
9. A jóvátételi kormánybiztos 1945. december 7-i levele Tildy Zoltán miniszterelnöknek	57
10. A magyar-szovjet viszony alakulása 1944. október 15-től (Politikai tanulmány)	59

11. Határozat a Mátravidéki Erőmű leszerelése ügyében	67
12. A Magyar Külügyminisztérium szóbeli jegyzéke a Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé beosztott csehszlovák delegációnak ...	70
13. Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között a fegyverszüneti egyezmény 12. pontja értelmében teljesítendő jóvátételi szállítások tárgyában	72
14. Egyezmény, mely a Magyar Köztársaság Kormánya és a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya között amaz áruk (anyagok) szállítása tárgyában kötöttetett, amelyeket Magyarország Jugoszláviának a hadműveletek és jugoszláv területek megszállása által okozott károk megtérítése címén szállítani köteles	94
15. V. P. Szvidorov 1946. május 31-i levele Nagy Ferenc miniszterelnöknek	100
16. A magyar kormány gazdasági békejavaslata	104
17. Nagy Ferenc miniszterelnök levele Georgij Makszimovics Puskinnak, a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok magyarországi követének	117
18. Gyöngyösi János külügyminiszter 1946. november 24-i távirata Magyarország washingtoni követének	121
19. A Jóvátételi Hivatal Ipari Főosztálya vezetőjének 1947. január 23-i feljegyzése a jóvátételi szállítások pénzszükségletéről 1947. február 1-jétől 1947. augusztus 1-jéig	125
20. Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szövetséges Köztársaság Kormánya között amaz áruk (anyagok) szállítása tárgyában, melyeket Magyarország Jugoszláviának 1948. évi január hó 20. napjától 1949. évi január hó 20. napjáig terjedő időben – az 1948-as jóvátételi évben – jóvátételként szállítani tartozik	129
21. A Jóvátételi Hivatal elnökének 1948. május 29-i levele Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettesnek	135
22. Nyemec Lajos munkásigazgató feljegyzése Vas Zoltán részére a Standard gyárból	139
23. Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában	142
FÜGGELÉK	
A Magyar Nemzeti Bank Főtanácsának jelentése az 1948. év üzletviteléről	159
Névmutató	185

Bevezetés

„Vae victis!” – azaz „Jaj a legyőzötteknek!” – tartja a régi latin mondás, s mint minden szentenciának, ennek is mélyen gyökerező igazságtartalma van.

Az emberiség történetét háborúinak történetével is be lehetne mutatni, és örök törvény: a harcok végén vannak győztesek, s kell lenniük veszteseknek is. A győztesek részéről – már az ókori háborúktól fogva – meg volt az az igény, hogy a diadal learatása mellett megbüntessék az ellenük harcolókat, a veszteseket. Szedtek hadisarcot, vittek értékeket, foglaltak területeket és elhajtottak embereket rabszolgának, besorozták őket katonának, majd hadifogolynak.

A kérdést fel lehet tenni filozofikusan, az etika oldaláról, a jog oldaláról, a történelem szemszögéből és még számos más perspektívából is.

Érdemel-e büntetést a vesztes? S ha igen, milyet? Kit, kiket büntessenek? A legyőzött ország vezetőit, a döntéshozókat, vagy az egész közösséget, az egész országot, az egész nemzetet?

Különböző korokban, különböző harcok, háborúk végén a győztesek más és más válaszokat adtak e kérdésekre. Legtöbbször a kollektív büntetés mellett foglaltak állást, s ezt is alkalmazták – zárójelbe téve erkölcsi megfontolásaikat.

Természetesen nem lehet elfelejteni a háborúk okozta szenvedéseket, a harcokat kirobbantók bűneit, a kegyetlenkedéseket, a diszkriminációt. (Igaz, az agresszor nem mindig a vesztes.) A felelősöket – már csak a szebb jövő érdekében is – meg kell nevezni és meg kell büntetni. Hiszen ahogy az örök emberi igazság szempontjából nincs kollektív bűnösség, úgy nincs kollektív ártatlanság sem.

A gondot a „Hogyan?” jelenti. Hogyan találjuk meg az igazi felelősöket? Hogyan büntessük meg őket? Hogyan legyünk igazságosak? Hogyan kerüljük el az igazságtalanságokat?

A győztesek azonban zömében – s most ne elemezzük azt a kérdést, hogyan lehet ebbe a táborba kerülni – a háborúk végén nem az igazságot keresték, illetőleg keresik, hanem azt, hogy adott helyzetben hogyan tudják a legjobban érvényesíteni érdekeiket.

Magyarország a 20. században mind a két világháborúból vesztesként került ki. Az első világháború után a Monarchián belüli közép-európai nagyhatalomból (282 870 km²) Közép-Európa legkisebb országa (93 000 km²) lett. Le kellett mondania területének kétharmadáról, nemzetének harmadáról. A több mint 18 milliós lakosságú országból 9 milliós ország lett úgy, hogy zömmel a határai mentén milliónyi magyar élt, más állam polgáraként. Ugyanakkor a szomszédai közül Románia 140 000 km²-ről 297 000 km²-re növelte területét, míg lakóinak száma 7 millióról 16 millióra nőtt. Az újonnan megalakított Csehszlovákia területe 140 394 km², lakóinak száma 13,6 millió volt, míg a szintén az első világháború után életre hívott Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbiekben Jugoszlávia) 247 500 km²-nyi területtel rendelkezett, lakóinak száma 11,9 milliósra nőtt.

A második világháború elvesztése után pedig Magyarországnak arra kellett rádöbbennie, hogy ez nem ideiglenes állapot, amelybe soha nem lehet beletörődni, hanem hosszú távú realitás: az új országnak számot kell vetnie azzal, hogy lényegesen kisebb a területe, s több millió nemzetbelije a határain túl él.

Természetesen Magyarországot mindkét háború után anyagi jóvátételi kötelezettségek is terheltek a győztesekkel – vagy azok egy csoportjával – szemben.

*

Amikor ezt a dokumentumkötetet összeállítottuk, jó előre számos kérdést kellett tisztáznunk. A legfontosabb az volt, hogy meghatározzuk, mi tartozik bele ebbe a rendkívül széles témakörbe, pontosabban: mit válogassunk be a kötetünkbe.

Magyarország jóvátételi kötelezettségei mindenekelőtt a Szovjetunió, Jugoszláviának és Csehszlovákiának fizetendő jóvátételből, valamint a szövetséges államoknak járó – nem számszerűsített – kártérítésből álltak.

Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény 12. pontja előírta, hogy Magyarország hat év alatt 300 millió dollár jóvátételt fizet, melyből 200 millió a Szovjetuniót, 100 millió pedig Jugoszláviát és Csehszlovákiát illeti.

A fegyverszüneti szerződés 13. pontja (később a békeszerződés 26. pontja) tette lehetővé, hogy az Egyesült Nemzetek államai, illetve állampolgárai is kártérítési, jóvátételi igényt nyújtsanak be Magyarországnak. Ezzel a lehetőséggel számos ország, illetve polgára élt. Így például kárigény futott be az Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Argentínából, Belgiumból, Chiléből, Columbiából, Dániából, Franciaországból, Norvégiából, de még Mexikóból, Nicaraguából, San-Salvadorból és Uruguayból is. Főleg épületek, gyári berendezések, mezőgazdasági létesítmények (földterületek) után jelentettek be jóvátételi igényt.

Természetesen az egyes országok kárigényei nem voltak azonos nagyságrendűek. Ezeket a követeléseket a történettudomány a „nyugati jóváté-

tel” címszóval illeti. A Jóvátételi Hivatal 1948 februárjában készített feljegyzést arról, hogy ez összegszerűen mennyit jelenthet Magyarországnak. „Ezen bejelentések – olvasható a feljegyzésben – csak irányadóul szolgálhatnak, hiszen a károsszeget maguk a károsultak nevezték meg... az USA és angol kárigény kb. 60–60 millió dollár, a belga 30 millió, a többi sokkal kevesebb, valamennyi együtt 160–170 millió dollár.”

Mindezek mellett a vesztes Romániának is voltak jóvátételi igényei Magyarországgal szemben, mintegy 500 millió dollár értékben. Igaz, ezt a nagyhatalmak elutasították, de Magyarországra hárították az Egyesült Nemzetek országainak és polgárainak kártalanítását az Észak-Erdélyben (a második bécsi döntéssel visszacsatolt, majd a fegyverszünetben már ismét elvett területeken) keletkezett háborús károkért. Az 1945. február 9-én kelt 91. sz. törvény intézkedett Romániában az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Intézet (CASBI) létrehozásáról. Ennek következményeként mind a magyar állampolgárok, mind a magyar érdekeltségű vállalatok ingó és ingatlan vagyona az Intézet „kezelésébe” került. A törvény előírásait súlyosbító végrehajtási utasítás 1945. április 25-én jelent meg. Ebben megalkották a „vélelmezett ellenség” kategóriáját. Idesorolták az észak-erdélyi menekülteket és azokat a dél-erdélyi magyar nemzetiségű román állampolgárokat is, akik 1944. szeptember 12-én Magyarországon vagy a még akkor magyar fennhatóságú észak-erdélyi részeken tartózkodtak. A „vélelmezett ellenség” indokával mintegy 30 000 magyar nemzetiségű román állampolgárt fosztottak meg a vagyonától.

Szintén rendezetlen volt a magyar tulajdonban lévő petrozsényi bányarészvények ügye. Hosszas tárgyalások és viták után végül is ezeknek a részvényeknek az értékét 12 millió dollár összegben a szovjet jóvátételbe számították bele.

Szorosan kapcsolódik a jóvátétel kérdésköréhez a „szovjet–német” tulajdon kérdése, valamint a nyilasok és a németek által nyugatra hurcolt magyar vagyon ügye. Különösen nehéz helyzetbe hozta a magyar mezőgazdaságot és a közéletet, hogy a nyugatra „menekített” állatállományt (szarvasmarhákat, sertéseket, juhokat, lovakat) ott zömmel elfogyasztották. A helyzetet jól érzékelteti a közellátási minisztérium 1945. áprilisi átirata a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz:

„Köztudomású, hogy az egész ország hadszíntér volt, amelyet előtte a német hadsereg élt fel, a megmaradt terményekből és állatokból pedig mentés címén annyit szállított el az ország területéről, amelynek az elszállításához fuvarszköz állt rendelkezésére.” Ezek ellenértékét soha semmilyen elszámolásban nem írták le Magyarország számlájáról.

A potsdami határozatok értelmében a magyarországi német érdekeltségek és német vagyonok a Szovjetunió tulajdonába kerültek.

Itt az első nehézséget rögtön a „német tulajdon” meghatározása okozta. Mit jelent ez egy adott vegyes tulajdonú gyárnál, üzemnél, földterületnél, erdőnél stb.? Hány százalékos német tulajdonrész kell ahhoz, hogy azt németnek minősítsék, illetőleg mi lesz a többi tulajdonhányadot birtoklóval?

Gondot okozott továbbá, hogy a második világháború alatt – erőteljes birodalmi nyomásra – jelentősen megszorodott a német tulajdon. Például az Anschluss után németnek minősítették az összes osztrák érdekeltiséget. Ezenkívül kierőszakolták a zsidó kézben lévő vállalatok, gyárak, üzemek egy részének német kézbe adását is. Így a korábbi osztrák, illetőleg zsidó (zömében magyar zsidó) kézben lévő érdekeltiségek már mint német tulajdonok szerepeltek, s így azokat a szovjeteknek kellett átadni.

Az 1947-ben lezárult bonyolult és hosszas tárgyalási sorozat eredményeként – jöllehet nem mindenre született megnyugtató válasz – a magyar kormány több mint 400 vállalatot és telepet, több száz ingatlant (házat, telket, erdőbirtokot stb.) adott át a Szovjetunióknak. Ezeket a szovjet tulajdonba átment gyárakat, üzemeket, ingatlanokat azután Magyarország 1947 és 1955 között kénytelen volt visszavásárolni.

A fegyverszünet arra is kötelezte a magyar kormányt, hogy a német tulajdont az 1945. januári állapot szerint óvja meg. Ennek azonban az Ideiglenes Nemzeti Kormány – önhibáján kívül – képtelen volt eleget tenni. Egyrészt mert Magyarországon a legsúlyosabb, a legtöbb kárt, pusztítást okozó harcok a fegyverszüneti szerződés aláírása után következtek be; másrészt mert az új hatalmi szervek csak fokozatosan tudták felügyeletük alá vonni a felszabadult területeket, s akkor sem voltak önállóságuk teljes birtokában.

A fegyverszünet aláírása utáni károkért azonban – az egyezmény szerint – Magyarországnak kellett vállalnia az anyagi felelősséget. A *Népszabadság* 1957. március 29-i számában közölt adatok szerint e jogcímen kb. 150-180 millió dollárt fizetett ki a magyar kormány a Szovjetunióknak.

A háború folyamán a magyar–német kereskedelemben 280 millió dollár magyar követelés halmozódott fel. A háború után azonban Magyarország nem igényelhetette ezeknek az adósságoknak a megtérítését, ugyanakkor a potsdami döntés szerint a Szovjetunió megkapta a németek Magyarországgal szembeni követeléseit – így ezeknek a kifizetése is a háború utáni magyar költségvetésre hárult. Ezen a jogcímen 1948 és 1951 között több mint 30 millió dollárt kellett kifizetni.

A Nyugatra hurcolt magyar vagyon ügye sem rendeződött kedvezően Magyarország számára. Egy részét 1946-ban visszakaptuk ugyan, nagyobb hányadát azonban az Egyesült Nemzetek állampolgárainak háborús kártalanítására (a „nyugati jóvátételre”) fordították, illetve a két világháború közötti adósságok ellenértékeként visszatartották.

Magyarország nemzetközi kötelezettségeihez tartozott még a fegyverszüneti szerződés betartásának és végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott szerv, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság küldöttségeinek (szovjet, brit, amerikai) és misszióinak (cseh, jugoszláv) eltartása, igényeik kielégítése. Elvileg és gyakorlatilag is a SZEB teljes költségeit Magyarországnak kellett állnia. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság hatalmas apparátust épített ki, országunk kontójára. Tagjainak lakásáról, szállásáról, ételmezéséről Magyarországnak kellett gondoskodnia, a közlekedési, szórakozási stb. költségeket állnia.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjainak elszállásolásából, ételmezéséből eredő kiadásokat ugyanakkor a fegyverszünet értelmében Magyarország nem számolhatta el a jóvátétel terhére, mert ezekről a kiadásokról az egyezmény 11. pontja külön rendelkezett.

1946. augusztus 1-jétől (a forint bevezetésének napjától) 1947. július 31-ig majdnem 66 millió forintot utalványozott ki a magyar állam a SZEB költségeire, ami abban a költségvetési évben az összes költségvetési kiadások 1,6%-ára rúgott.

Ezenkívül a szovjet hadsereg Magyarországon állomásozó csapatainak ellátásáról is nekünk kellett gondoskodnunk. Bár a fegyverszüneti egyezmény *expressis verbis* nem kötelezte erre a magyar kormányt, a szövegben szereplő Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság ellátására vonatkozó előírást a szovjet fél oly módon értelmezte, hogy ezen a Magyarországon tartózkodó katonasága teljes ellátása értendő. A magyar kormányzatnak a hadfelszerelésen kívül mindenről gondoskodnia kellett: az ételmezés mellett a ruházati és a tisztálkodási eszközökről is. Ezeknek az igen tetemes költségeknek a jóvátételbe való beszámítását ugyanakkor a szovjet szervek a lehető legátározottabban elutasították.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a szovjet haderő, miután kiszorította Magyarországról a német csapatokat, nem hagyta el az országot, hanem megszálló haderőként jelen maradt. Az itt állomásozó szovjet sereg eltartása mindvégig nagy anyagi áldozatot követelt Magyarországtól.

Szólunk kell még a hadizsákmány problémájáról.

A szovjet hadsereg különböző szintű parancsnokai hadizsákmány címen lefoglaltak minden gazdasági és infrastrukturális létesítményt, a bankok valuta- és pengőkészleteit éppen úgy, mint a gabonaraktárakat, a gyárakat, üzemeket, vagy akár az iskola- és kórházépületeket. Ez az eljárás végső soron a fegyverszüneti szerződés megsértését jelentette, mert a 7. pont csak a „német katonai tulajdont – beleértve a német flotta hajóit is” tekintette hadizsákmánynak, tehát kifejezetten a fegyverzetet és más hadfelszerelést. Ennek ellenére a szovjet egységek hadizsákmánynak tekintették a műalkotásokat, festményeket, szobrokat, könyvritkaságokat is. Számos magángyűjteményt, egyházi (például a sárospataki könyvritkaságokat) és közgyűjteményt vittek ki a Szovjetunióba, amelyeket mind a mai napig nem kapott vissza a magyar állam, illetve jogos tulajdonosa.

Igen súlyos terhet jelentettek a helyi szovjet parancsnokok önkényeskedései, lefoglalásai is. A Magyar Külügyminisztérium Fegyverszüneti Osztálya 1945. áprilisában így írt erről: „A raktárak, a gyárak, az üzemek és a közintézmények előtt mindenütt szovjet őrség áll, mindent zár alatt tartanak és viszik – minden tervgazdálkodás mellőzésével – azt, amit akarnak. Így teljesen megszűnik a köztulajdon és a termelés biztonsága.”

Mindezek a felsorolt kötelezettségek, illetve a még ezeken is túlmutató igények annyira megterheltek a költségvetést, hogy a forint bevezetése után

az első évben a nemzetközi kötelezettségek az összes költségvetési kiadások 39,2%-át tették ki.

Amikor a fentiek szerint sorra vettük, hogy mi tartozhat könyvünkbe, meg kellett jelölnünk azokat a témaköröket, amelyeket terjedelmi és tematikai okokból ki kell hagynunk. Így ebben a kötetben nem szerepelnek a széles értelemben vett nemzetközi kötelezettségek, a SZEB-bel kapcsolatos költségek. Nem válogattunk külön dokumentumokat a „nyugati jóvátétel”-l kapcsolatosan, s ezúttal nincsenek források a szovjet-német tulajdont érintő hatalmas kérdéskörrel, illetve a román jóvátételi követelésekről és a CASBI-ről sem.

Jelen könyv olyan alapidokumentumokat tartalmaz, amelyek zöme még soha nem jelent meg nyomtatásban. Sőt olyan is van köztük, amely annak ellenére, hogy kikerülhetetlen forrás, még tartalmában is alig ismert a történészek előtt (pl. a Csorba-tói egyezmény).

Három országgal – a Szovjetunióval, Csehszlovákiával és Jugoszláviával – szembeni magyar jóvátételi kötelezettségek állnak e könyv középpontjában. Valamennyi országnál közöljük az első jóvátételi egyezményeket.

A Szovjetunióval a tárgyalások döntő szakasza 1945. május 19-én kezdődött és rövid megszakításokkal június 12-ig tartott. A küldöttség vezetője magyar részről Pokorny Hermann altábornagy, a Jóvátételi Bizottság elnöke volt, míg a szovjet delegációt Zorin tábornok vezette, a SZEB gazdasági osztályának vezetője.

A szovjet-magyar jóvátételi egyezményt 1945. június 15-én írták alá. Szovjet részről Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke látta el kézjeggyel, míg magyar részről Miklós Béla, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke. (Évről évre megújították az egyezményt, de az alapelvek nem változtak.) Közlünk olyan forrásokat is, amelyekből világosan kiderül, hogyan, miképpen folytak le a tárgyalások, milyen hosszú távú – illetve adott időszakra szóló – érdekek motiválták a szemben álló feleket.

A Szovjetunió mellett Magyarországnak Jugoszláviával és Csehszlovákiával is meg kellett kötnie a jóvátételi egyezményeket.

Csehszlovákiával a jóvátételről folytatott tárgyalások végső szakasza 1946. február 4-én kezdődött Budapesten. A tárgyalások vezetésével a magyar kormány Pokorny Hermann, a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság elnökét, a korábban a szovjet jóvátételi tárgyalásokon már tapasztalatot szerzett altábornagyot bízta meg. A csehszlovák kormánydelegáció vezetője a magyarul is kiválóan tudó dr. Alexander Kunoši volt. Két hónapig tartó kemény tárgyalások után Csehszlovákiával a jóvátételi egyezményt 1946. április 6-án Prágában írták alá. A magyar kormány nevében Erőss János, a Jóvátételi Hivatal elnöke, míg a csehszlovák kormány nevében Vladimír Clementis külügyi államtitkár látta el kézjeggyel a szerződést. E szerint hat év alatt 30 millió dollár, elsősorban áruban teljesítendő jóvátételi szállítást vállaltunk.

A jóvátételi egyezményt Jugoszláviával írtuk alá a legkésőbb, 1946. május 11-én. E szerint hat év alatt kellett teljesíteni a 70 millió dolláros értéket. Elsősorban vasúti felszereléseket, villanymotorokat, hajókat és nehézipari hengerelt árukat, elektronikai cikkeket, hűtőberendezéseket, szivattyúkat kellett szállítani. Ugyancsak vállalta a magyar kormány, hogy jugoszláviai textilmunkásokat képez ki Magyarországon. Érdekes színfoltja volt a jugoszláv jóvátételi szállításoknak a „Mérnökök, tudósok, művészek intézete értékesítő szövetkezeti vállalat”. Célja az volt, hogy a jugoszláv jóvátételre, melynek keretén belül különböző szellemi javakat is átadtak – pl. hidak, gyárak, erőművek stb. tervezése – elvégezze s az ezzel kapcsolatos munkálatokat, és a későbbiekben a gyárakat ellenőrizze. (Utóbbira azonban már nem került sor.)

Közlünk olyan forrásokat is, amelyek bemutatják egy egész nemzedék irtozatos és emberfeletti küzdelmét hazája újjáépítéséért s azért, hogy képes legyen fizetni a reá kiszabott jóvátételi terheket. Ez a magyarázata annak, hogy a Függelékben leközzöljük a Magyar Nemzeti Bank Főtanácsának 1948. évi jelentését, mely átfogó képet ad az egész nemzetgazdaság helyzetéről, benne a jóvátételi szállításokról, s azokról az életkörülményekről, amelyek között akkor honfitársainknak élniük kellett.

Talán ma már túlságosan patetikusan hangzik, de tény és való, hogy a második világháború után óriási erőfeszítéseket kellett tenni, azért, hogy beinduljon a termelés, hogy el legyen vetve a gabona. S mindezt úgy, hogy a háború utáni másfél évben a napi átlagos fejadag 500 kalória volt, a húsadag pedig heti 10 dkg.

Mégis az lehetett tán a legszörnyűbb, hogy a megtermelt áru, a beérett búza és gyümölcs zöme nem maradhatott itthon, nem lehetett eladni, hanem vagonra kellett rakni, s vitték el jóvátételként a Szovjetunióba, Jugoszláviába és (Szlovákia második világháborús tevékenységét figyelmen kívül hagyva) a győztesnek minősített Csehszlovákiába.

A jóvátételi szerződések feltételei rendkívül szigorúak voltak, így a számszerűen megállapított összegeknél sokkal nagyobb terhet jelentettek a magyar gazdaság számára. Általában a győztes országok választották ki a le szállítandó árut, függetlenül attól, hogy Magyarország ezt a terméket korábban exportálta-e már vagy sem. S ha igen, kapott-e az adott áru exporttámogatást vagy sem.

Magyarországnak a jóvátételi szállításokat az 1938-ban érvényes világpiaci árakon kellett teljesítenie, az ipari berendezések árát 15 százalékkal, a többi áruét pedig 10 százalékkal felemelve. A belföldi és a világpiaci árak közti diszparitás miatt (vagyis hogy egy-egy árut a világpiaci árnál jóval magasabb költségeken tudtak csak előállítani Magyarországon) az 1938-ban exportált áruk legnagyobb része 45-50 százalékos exporttámogatást kapott. Ami azt jelentette, hogy ha egyéb súlyosbító tényezőt nem számítunk, akkor is ezen árukból másfélszer annyit kellett szállítanunk, mint amennyit a dollárértékek mutattak.

Van e kötetben olyan dokumentum is, amely megmutatja, hogy egy munkásigazgató az üzemi bizottság bevonásával hogyan próbálta megvédeni gyárát a leszereléstől; úgy gondoltuk, a „névtelen”-nek is helye van válogatásunkban.

A dokumentumok kétharmada szovjet jóvátételi kötelezettségeinkkel kapcsolatos, mint ahogyan ezek az igények a valós életben is minden más követelést messze megelőztek.

Bár a Szovjetunió nagyon keményen, olykor kérlelhetetlen szigorral ragaszkodott érdekeihez s a neki ítélt jóvátétel behajtásához, azt is meg kell említeni, hogy a szállítási lemaradás következtében felhalmozódó kamatok és a csak lassan javuló magyar gazdasági viszonyok ismeretében 1946 áprilisában a szovjet kormány a magyar kormány kérésére – hasonlóan a Romániának már megadott engedélyhez – a jóvátétel kifizetésének eredetileg hat évre tervezett határidejét nyolc évre emelte. Ezt a példát követte Jugoszlávia és Csehszlovákia is, amikor ugyancsak meghosszabbította a jóvátételi szállítások határidejét.

Néhány hónappal később, 1946 júliusában, már a pénzügyi stabilizáció egyik előfeltételékként, a szovjet kormány, ismét eleget téve a magyar kérésnek, hozzájárult az eredetinel kedvezőbb, kezdetben csökkentett, később évről évre növekvő összegű jóvátétel-fizetéshez. Elengedte a felhalmozódott mintegy hatmillió dolláros késedelmi kamatot, a pönálét, és az addig magyar tulajdonban lévő petroszényi szénbányák részvényeinek átadása fejében tizenkét millió dollárral leszállította Magyarország jóvátételi kötelezettségeit.

Természetesen az a tény, hogy a Szovjetunió segítette az 1946-os pénzügyi stabilizációt, egyben azt is eredményezte, hogy Magyarország még jobban kiszakadt a nyugati gazdasági és pénzvilágból – jóllehet a stabilizáció nem zárta ki a nyugati segítséget –, s egyre inkább a szovjet politika és gazdaság ellenőrzése alá került.

1948 júniusában – amikorra már végérvényesen eldőlt, hogy Magyarország a szovjet zónába tartozik, s már aláírták a kétoldalú barátsági szerződést is – a szovjet kormányzat elengedte a neki fizetendő, még hátralévő jóvátétel felét. Molotov külügyminiszter így értesítette erről magyar kollégáját, Molnár Eriket: „Tisztelt Miniszter Úr! A Szovjetunió kormánya megvizsgálta a magyar kormány kérését a Magyarország által a békeszerződés értelmében a Szovjetunióknak fizetendő jóvátételi összeg leszállítása iránt. Attól a kívánságtól vezetve, hogy megkönnyítse a magyar nép erőfeszítéseit az újjáépítés érdekében és segítse a Magyar Köztársaság gazdasági életének fejlődését, továbbá figyelembe véve az országaink között létrejött baráti viszonyt, a Szovjetunió kormánya úgy döntött, hogy a jóvátételi fizetések hátralékos összegét ez év július 1. napjától kezdve 50 százalékkal leszállítja.”

A Szovjetunióra vonatkozó források után a Csehszlovákiához kötődő iratanyagok következnek terjedelmi sorrendben. Noha Csehszlovákiának összecsúszva Jugoszláviánál kevesebb jóvátételt kellett fizetnünk, 30 millió dollárt, ezen országgal mégis sokkal több rendezetlen ügyünk, megoldat-

lan vitás kérdésünk volt (és utód államaival, főként Szlovákiával van ma is), ezért úgy gondoltuk, ennek nagyobb súllyal kell szerepelnie, mint Jugoszláviának.

A vitás kérdések között szerepelt a felvidéki magyarok csaknem teljes diszkriminációja a második világháború után, az áttelepítések, a lakosságcsere s az ezzel összefüggő és a jóvátétellel összekapcsolt vitás pénzügyi kérdések.

A dokumentumok válogatásánál a tematikus rendezéssel mellett a kronológia határait vettük még figyelembe. Dokumentumválogatásunk azért zárul 1949-ben, mert ebben az évben fejeződnek be a jóvátételi szállítások Csehszlovákiába, az első olyan országba, amely teljesítettnek nyilvánítja a magyar jóvátételi fizetéseket a Csorba-tói egyezményben.

A Szovjetunió kormánya négy évvel később, 1953-ban jelenti ki, hogy Magyarország teljesítette jóvátételi kötelezettségeit. A *Szabad Nép* 1953. január 23-i számában a következő rövid MTI-közlöny olvasható: „Az 1945. január 20-i fegyverszüneti egyezmény, illetve az 1947. február 10-én aláírt békeszerződés értelmében a Szovjetunió részére teljesítendő jóvátételt – amelynek összegét a Szovjetunió kormánya jelentős mértékben csökkentette és teljesítésének idejét hat évről nyolc évre hosszabbította meg – a Magyar Népköztársaság kormánya 1953. január 20-ával teljesítette.”

A Jugoszláviába irányuló jóvátétellel kapcsolatos, függőben lévő pénzügyi, szállítási kérdések legkésőbb 1956-ban rendeződtek. Ennek oka a magyar–jugoszláv, illetőleg Jugoszlávia és a többi szocialista ország rossz kapcsolatában keresendő. Miután a Szovjetunió és Jugoszlávia viszonya végképp megromlott, 1949. november 16-án a Tájékoztató Iroda Jugoszláviát az új világháborúra készülő agresszív hatalomnak minősítette. Ezt megelőzően a magyar kormány – követve a Szovjetunió példáját – már 1949. június 18-án érvénytelennek jelentette ki az 1947. július 24-én megkötött öt éves gazdasági és együttműködési szerződést. Ettől a naptól fogva gyakorlatilag megszakadtak az áruforgalmi kapcsolatok, beleértve a jóvátételi szállításokat is. A magyar–jugoszláv kapcsolatok csaknem öt év elteltével, 1954-ben indultak újra. E tárgyalássorozat eredményeképpen 1956. május 29-én Belgrádban létrejött a magyar–jugoszláv gazdasági és pénzügyi megállapodás, majd szeptember 20-án aláírták a magyar–jugoszláv gazdasági együttműködési jegyzőkönyvet is. Ezeken a megbeszéléseken tisztázták, illetőleg rendezték a Jugoszláviával szembeni magyar jóvátételi kötelezettségeket is.

A dokumentumok jegyzetelésénél nem a hagyományos lábjegyzetformát választottuk; inkább nagyobb terjedelemben, összefüggő szöveggel, néhol egy-egy kis esszében írjuk le, ami csak kideríthető volt egy-egy forrásról. Így néhol az is előfordul, hogy a jegyzet maga hosszabb, mint a közölt dokumentum, sőt az sem ritka, hogy a lábjegyzetben újabb forrásanyaggal találkozhat az olvasó. A korabeli iratokat a kor helyesírási szabályainak megfelelően közöljük, ezen csak a legszükségesebb esetekben változtattunk, csakis az érthetőség kedvéért.

*

Itt köszönjük meg, hogy a Prágai Külügyi Levéltárban végzett kutatásokat az OTKA T 022939-es számú pályázatával támogatta. Ugyancsak köszönet illeti Föglein Gizellát, aki a jugoszláv jóvátételi egyezmény iratait a rendelkezésünkre bocsátotta.

DOKUMENTUMOK

1.

A magyar fegyverszüneti egyezmény

Fegyverszüneti egyezmény, amelyet egyrésről a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Brit Királyság és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok, másrésről Magyarország kötöttek meg.

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya – beismerve azt a tényt, hogy Magyarország a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a többi Egyesült Nemzet ellen viselt háborút elvesztette – elfogadja a fent említett Három Hatalom Kormányainak fegyverszüneti feltételeit, amelyeket azok úgy a maguk, mint a Magyarországgal háborús viszonyban levő Egyesült Nemzetek nevében közöltek.

A fent ismertetettek alapján, egyrésről a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság képviselője, Vorosilov K. J., a Szovjetunió marsallja, aki a Magyarországgal háborús viszonyban levő összes Egyesült Nemzetek nevében eljáró Szovjetunió, Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaitól megfelelő meghatalmazást nyert – másrésről Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának megfelelő meghatalmazással rendelkező képviselői: Gyöngyösi János külügyminiszter úr, Vörös János vezérezredes, honvédelmi miniszter úr és Balogh István miniszterelnökségi államtitkár úr aláírták a következő feltételeket:

1. a) Magyarország megszüntette a Szovjetunió és a többi Egyesült Nemzet – közte Csehszlovákia – ellen viselt háborút, Németországgal fennállott minden viszonyát megszakította és hadat üzent Németországnak.

b) Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy lefegyverzi a Magyarországon levő német fegyveres erőket és hadifoglyokként átadja azokat.

Magyarország Kormánya arra is kötelezi magát, hogy internálja a német állampolgárokat.

c) Magyarország Kormánya kötelezi magát olyan mérvű szárazföldi, tengeri és légi erők fenntartására és rendelkezésre bocsátására, melyek a Szövetséges (Szovjet) Hadsereg főparancsnokság fővezetése alatti szolgálatra rendeltethetnek. Ezzel kapcsolatban Magyarország legalább nyolc nehéz-

fegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki. Ezek az erők a Szövetségek területén nem használhatók fel, csak az érdekelt Szövetséges Kormány előzetes beleegyezésével.

d) A Németország elleni hadműveletek beszüntetésével a magyar fegyveres erők leszerelendők és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt békeállományba helyezendők.

2. Magyarország kötelezte magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia általa megszállt területeiről visszavonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé, továbbá hatályon kívül helyez minden olyan törvényhozási és közigazgatási szabályt, amely az annexióra vagy pedig csehszlovák, jugoszláv és román területek Magyarországhoz csatolására vonatkozik.

3. Magyarország Kormánya és Hadseregfőparancsnoksága biztosítja a Szovjet csapatok és más Szövetséges csapatok számára a szabad mozgási lehetőséget magyar területen, bármilyen irányban, ha ezt a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság véleménye szerint a katonai helyzet megkívánja; emellett Magyarország Kormánya és Főparancsnoksága a csapatszállításokat minden rendelkezésére álló közlekedési eszközzel, a saját költségére fogja elősegíteni szárazon, vízen és levegőben.

4. Magyarország Kormánya haladéktalanul szabadon bocsátja az összes szövetséges hadifoglyokat és internáltakat. Magyarország Kormánya, további utasításig, saját költségére elegendő élelemmel, ruházattal, orvosi segítséggel, tisztálkodási eszközökkel és szerekkel látja el az összes szövetséges hadifoglyokat, internáltakat, áttelepített és menekült személyeket, köztük Csehszlovákia és Jugoszlávia polgárait is. Szállítási eszközökről is gondoskodik, hogy a személyek bármelyike visszatérhessen országába.

5. Magyarország Kormánya, állampolgárságukra és nemzetiségükre való tekintet nélkül haladéktalanul szabadon bocsátja mindazokat a személyeket, akik az Egyesült Nemzetek javára kifejtett tevékenységükkel kapcsolatban, vagy az Egyesült Nemzetek ügye iránt nyilvánított rokonszenvük miatt, vagy faji származásuk, vagy pedig vallási meggyőződésük következtében őrizetben vannak, és hatályon kívül helyez minden sérelmes törvényt és abból származó korlátozást.

Magyarország Kormánya minden szükséges intézkedést megtesz annak biztosítására, hogy a magyar területen levő összes áttelepített személyek vagy menekültek – ideértve a zsidókat és a hontalanokat is – legalább olyan védelemben részesüljenek és biztonságban legyenek, mint saját polgárai.

6. Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által megállapított határidőben, teljes épségben visszaszolgáltatja a Szovjetunióknak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának, valamint az összes Egyesült Nemzeteknek mindazokat az értékeket és anyagokat, melyek állami, társadalmi és szövetkezeti szervezetek, vállalatok, intézmények vagy egyes polgárok tulajdonát képezik, úgymint gyárak és üzemek felszerelését, mozdonyokat, vasúti kocsikat, traktorokat, gépkocsikat, történelmi

emlékeket, muzeális értékeket és minden egyéb vagyont, amit a háború folyamán az Egyesült Nemzetek területéről Magyarország területére szállítottak.

7. Magyarország Kormánya és Főparancsnoksága kötelezettséget vállal, hogy hadizsákmányként a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság rendelkezésére bocsát minden Magyarország területén lévő német katonai tulajdont – beleértve a német flotta hajóit is.

8. Magyarország Kormánya és Főparancsnoksága kötelezettséget vállal, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság beleegyezése nélkül nem engedi meg semmiféle vagyon (beleértve az értékeket és valutát is) kivitelét vagy kisajátítását, amely Németország vagy polgárainak tulajdonát, vagy Németország és az általa megszállt országok területén élő személyek tulajdonát képezi. Ezt a vagyont a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által előírt módon fogják megőrizni.

9. Magyarország Kormánya és Főparancsnoksága kötelezi magát, hogy átadja a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokságnak mindazokat a Magyarországon dunai kikötőiben levő hajókat, melyek az Egyesült Nemzetek tulajdonát képezik vagy képezték, függetlenül attól, ki rendelkezik jelenleg ezekkel a hajókkal – abból a célból, hogy a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság ezeket a hajókat a Szövetségesek közös érdekében a háború idején, Németország ellen felhasználhassa. Ezeket a hajókat a háború után visszaadják tulajdonosaiknak.

A Magyar Kormány teljes anyagi felelősséget visel a fentebb felsorolt vagyontárgyak mindennemű megrongálásáért vagy megsemmisítéséért, egészen azok átadásáig a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokságnak.

10. A magyarországi és külföldi vizeken található magyar kereskedelmi hajók a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság hadművelleti ellenőrzése alatt fognak állani, a Szövetségesek közös érdekében való felhasználás céljából.

11. A Magyar Kormány köteles rendszeresen magyar valutában pénzösszegeket kifizetni és árukat (üzemanyagot, élelmiszert stb.), eszközöket és szolgáltatásokat rendelkezésre bocsátani, amelyekre a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokságnak funkciói teljesítésére, valamint a Szövetséges Államok ama misszióinak és képviselőinek, melyek a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal kapcsolatban állanak, szükségük lehet.

A Magyar Kormány számára szükség esetén biztosítania kell az ipari és szállítási vállalatok, a posta, távíró, távbeszélő és rádió, az erőművek, a közüzemi vállalatok és berendezések, a fűtőanyag- és egyéb anyagraktárak felhasználását és munkájuk szabályozását, azoknak az utasításoknak megfelelően, melyeket a fegyverszünet idején a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság vagy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ad ki.

12. Azokat a károkat, melyeket Magyarország a Szovjetunióknak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának okozott hadműveleteivel és ez országok területének megszállásával – Magyarország megtéríti a Szovjetunióknak, Cseh-

szlovákiának és Jugoszláviának. Emellett tekintetbe véve, hogy Magyarország nemcsak megszüntette a háborút az Egyesült Nemzetek ellen, hanem hadat is üzent Németországnak, a Felek abban állapodnak meg, hogy Magyarország az okozott károkat nem teljes egészében, hanem csak részben téríti meg. Ez a kártérítés 300 millió amerikai dollárban állapíttatik meg, melyet hat év folyamán törleszt le áruban (gépekben, folyami hajókban, gabonában, jóságban stb.). A kártérítés összegéből 200 millió amerikai dollár a Szovjetuniót illeti meg, a Csehszlovákiának és Jugoszláviának járó kártérítés összege pedig 100 millió amerikai dollár.

Magyarország megtéríti a károkat és veszteségeket, melyeket a háború más szövetséges államoknak és azok polgárainak okozott. A kártérítés mértéke később nyer megállapítást.

13. Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy magyar területen, az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvényes jogait és érdekeit illetően, a háború előtti helyzetet állítja vissza, és teljes épségben visszaszolgáltatja azok tulajdonát.

14. Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.

15. Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy haladéktalanul felosztatja a magyar területen levő összes Hitler-barát vagy más fasiszta politikai, katonai és katonai jellegű szervezeteket, valamint az egyéb olyan szervezeteket, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát folytatnak és a jövőben nem tűri meg ilyen szervezetek fennállását.

16. Időszakos vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, behozatala és terjesztése Magyarországon, színielőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik.

17. A magyar polgári közigazgatás visszaállíttatik Magyarországnak mindazon területén, amely az arcvonaltól nem kevesebb mint 50–100 kilométerre (a helyi viszonyoktól függően) fekszik; emellett a magyar közigazgatási szervek kötelezik magukat, hogy a béke és a közbiztonság helyreállítása érdekében végrehajtják a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság vagy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság instrukcióit és utasításait, amelyeket a jelen fegyverszüneti feltételek teljesítésének biztosítása céljából adnak ki.

18. A fegyverszünet egész időtartamára Szövetséges Ellenőrző Bizottságot létesítenek Magyarországon, amely szabályozni és ellenőrizni fogja a fegyverszüneti feltételek végrehajtását, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság képviselőjének elnöksége alatt, és az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok képviselőinek részvételével.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a fegyverszünet hatályba lépésétől a Németország ellen folytatott hadműveletek befejezéséig terjedő időben a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság fővezetése alatt fog állni.

19. A bécsi döntőbíróság 1938. évi november hó 2-án kelt határozatai és az 1940. évi augusztus hó 30-i Bécsi Döntés ezennel érvénytelennek nyilváníttatnak.

20. A jelen feltételek aláírásuk pillanatában hatályba lépnek.

Kiállíttatott Moszkvában, 1945. január 20-án, egy példányban, orosz, angol és magyar nyelven, amelyet megőrzésre a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok kormányának adnak át, megjegyezve, hogy az orosz és angol szöveg tekintetük autentikusnak.

A jelen egyezmény hitelesített másolatát mellékleteivel a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok kormánya át fogja adni mindazoknak a kormányoknak, amelyek nevében ez az egyezmény aláíratik.

Nemzetközi szerződések 1918–1945. Válogatta és a jegyzeteket írta: HALMOSY Dénes. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 1966. 573–581.

JEGYZETEK

A 12. pont függelékében kiegészítésként a következők olvashatók:

„Azoknak az áruknak részletes jegyzékét és az árunemek megnevezését, melyeket Magyarország a Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának az egyezmény 12. pontja értelmében fog szállítani, valamint a szállítások megállapított időpontját évek szerint, az érdekelt kormányok külön egyezményei fogják meghatározni. Ezeket a szállításokat az 1938-ban érvényes árak alapján fogják teljesíteni, felemelve az ipari berendezések árát 15 százalékkal, a többi árukét pedig 10 százalékkal.

Az egyezmény 12. pontjában megjelölt kártérítés kifizetésének elszámolási alapját az amerikai dollárnak az egyezmény aláírása napján érvényes aranyparitása képezi, vagyis egy uncia arany értéke 35 dollár.

Az egyezmény 12. pontjával kapcsolatban magától értetődik, hogy a Magyar Kormány azonnal élelmiszereket és egyéb közszükségleti cikkeket bocsát rendelkezésre, amelyek a magyar agresszió folytán károsult csehszlovák és jugoszláv területek helyreállításához és ezen területek lakosságának megsegítéséhez szükségesek. Ezeknek a szállításoknak méreteit a három kormány közötti egyezmény fogja meghatározni, és ezek a szállítások ama kártérítés részeként tekintetnek, amely Magyarországot a Csehszlovákiának és Jugoszláviának okozott veszteségekért és károkért terheli.” (Uo. 582–583.)

Az 1947. február 10-én Párizsban aláírt magyar békeszerződés a 23., 24., 25., és 26. cikkében megerősítette a fegyverszüneti egyezmény 12. és 13. pontjában foglaltakat. (Nemzetközi szerződések 1945–1982. Feldolgozta és a tanulmányokat írta: HALMOSY Dénes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó. 1985. 84–89.)

2. Jelentés a Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak leszerelési tervéről

A Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak leszerelési tervével kapcsolatban az alábbiakat jelentjük.

1. Az Újgyár területén fekszik az úgynevezett nyugati villamosközpont és Miskolc város transzformátorállomásai. Ennek leszerelése vagy megbénítása esetén a diósgyőri bányák, gyárak és Miskolc városának áramellátása lehetetlenné válnék. Csúcsterhelés 21 000 KW. A nyugati villamosközpont nélkül rendelkezésre áll 10 700 KW, és ebből is 3000 KW-ot a kesznyéteni vízerőmű ad, amely nyáron alacsony vízálláskor beszünteti az áramszolgáltatást.

2. Az Újgyár területén fekszik a Vas- és Acélgvár új kovácsműhelye. Ez az ország egyik legnagyobb kovácsüzeme, 33 db komoly gépegysége van. Az Áll. Vas- Acél- és Gépgyáraknak ezen kívül csak 2 kisebb kovácsműhelye van 6 és 8 gépegységgel. Leszerelése vagy megbénítása esetén a jóvátételi munkákat, elsősorban a mozdonygyártást teljesíteni nem tudjuk. Traktorgyártásra pedig nem is gondolhatunk e nélkül a kovácsműhely nélkül.

3. Az acélhőkezelő üzemek leszerelése még részlegesen is lehetetlenné teszi a jóvátételi munkák teljesítését és megbénítja az acélgyártást Diósgyőrben. Normalizálás, lágyítás, edzés (cementálás) nélkül acélgyártás nem lehetséges. Diósgyőrben csak az Újgyárnak vannak acélhőkezelő üzei. Természetesen nem szerelhető le az acélgyártás megbénítása nélkül az Újgyár gázgenerátor-üzeme sem, 8 régi gázgenerátora van.

4. A Vas- és Acélgvár tulajdona a kompresszor gépház, amely 3, összesen 200 m³/óra teljesítményű kompresszorával az egész Újgyarat ellátja sűrített levegővel. Leszerelése a kovácsműhely, a hőkezelő üzemek és megmunkáló műhelyek egy részének megbénulásával járna.

5. A rugóműhely főleg vasútikocsi-, mozdony- és autórugókat gyárt. Leszerelése esetén a jóvátételi mozdonyszállítást, valamint a magyar vasutak, bányák, ipartelepek szállító eszközeinek javítását teljesíteni nem tudjuk.

6. Megmunkálógépeink elvitele esetén a jóvátételi mozdony- és egyéb jóvátételi gyártás, valamint mezőgazdasági gépiparunk kiépítése lehetetlenné válik.

Az eddigi jóvátételi megrendelések és az ország talpra állítási munkái az Újgyár megmunkálógépeit már az 1945. évre is oly mértékben veszik igénybe, hogy nincs elegendő gépkapacitásunk a legtöbb géptípusnál. Hiányzik az 1945. évre:

kiseszterga	15 100	gépóra
nagyeszterga	130 624	
horizontmaró	38 440	
maró	1 778	
gyalu	33 970	
véső	236	
csiszoló köszörű	320	

Ez azt jelenti, hogy már az eddig közölt jóvátételi és helyreállító munkák teljesítéséhez nincs elegendő gépóránk. Ehhez járul még az, hogy a gyár a saját helyreállító munkáit is el kell hogy végezze.

Még abban az esetben is elveszítjük az Újgyár megmunkálógépeinek több mint 50%-át, ha csak a korszerű külön motoros gépeket vinnék el, és az elavult szíjhajtású gépeket meghagynák. Esztergáink 77, marógépeink 61, gyaluink 53, köszörűink 68, fúrógépeink 86, sajtóink 100, kovácsológépeink 100%-a külön motoros modern gép.

A megmunkálógépek leszerelése esetén minden sülylesztékes kovácsolási lehetőség megszűnik Diósgyőrben, mert csak az Újgyár tud kovács-sülylesztékeket készíteni. Enélkül pedig sem vasúti gördülőanyagot (mozdony, vasúti kocsi), sem traktorgyártást megvalósítani nem lehet.

Megbénul az egész MÁVAG-gyártás az Újgyár leszerelése esetén, mert megmunkálószerszámokat, marókat stb. az Újgyár tud kizárólag készíteni az egész MÁVAG (Acélgvár, Diósgyőr, Gépgvár, Budapest stb.) részére.

A jóvátételi munkákhoz és az ország talpra állításához a golyóscsapágygyártást is csak az Újgyár megmunkálógépeivel tudjuk megvalósítani.

7. Mivel az Újgyarat esetleges leszerelése esetén is be akarja a MÁVAG rendezni az ország újjáépítéséhez, főleg vasútanyag-gyártó és vasszerkezeti üzemeknek, az irodák felszerelését (írógépek stb.), berendezését hagyják érintetlenül.

Azonos okokból ne érintse az esetleges leszerelés a gyár üzemi szolgáltatását ellátó berendezéseket, mint villany-, gőz-, gáz-, víz-, telefonvezetéseket, ezek központjait, készülékeit, épületek tartozékait, szállítóeszközöket (autók), darukat stb.

8. Ne vigyék el az épületek helyreállításához szükséges famegmunkáló gépeinket. Kb. 8-10 egyszerű gép. Ezek nélkül nem tudjuk sem a gyár, sem a munkáslakótelep háború által tönkretett épületeit helyreállítani.

9. A raktárak anyagait mentesítsék az elvitel alól. Ezek orosz viszonylatban jelentéktelen készletek, mi pedig ezek nélkül a szerény nyers- és félkész anyagkészlet nélkül sem a jóvátételi, sem az egyéb országépítési munkáinkhoz hozzákezdeni nem tudunk. Ezt rendkívül fontos megakadályozni.

10. A békegyártás (mezőgazdasági és barnaszéntermék-ipar) bevezetéséhez okvetlen szükséges az újgyári kémiai laboratórium és berendezésének meghagyása. Ez ugyan szerény laboratórium, de a meginduláshoz feltétlenül szükséges. Lőszerszerelde teljes leszerelése is súlyosan érintené az ipart, mert bányáink részére bányarobbanó-anyagot csak az újgyári lőszerszerelde tud előállítani. A borsodi szénmedence bányáit ma az újgyári lőszerszerelde látja el az elektromos izzógyújtóval, bányarobbanó-anyaggal és gyutaccsal. A lőszerszerelde leszerelése a borsodi szénbányászat és ezzel a gyáripar és közlekedés (MÁV) megbénításával járna.

11. Felajánlja az Újgyár a jóvátétel céljára, miután nem akarunk hadianyaggyártással foglalkozni, azokat a gépeit és berendezéseit, amelyek kimondottan hadianyaggyártásra (löveg, lőszer) készültek. Összesen 114 különféle gépet:

1 ogival esztergát, 7 huzagoló gépet, 3 csőcsiszológépet, 13 csőfűrőgépet, 5 hydr. lövedéksajtót, 2 lövedékbuga tömbnyomót, 5 vízszivattyút a hydr. sajtókhöz, 2 légakkumulátort, 1 légkompresszort, 33 lövedékesztergát, 4 db lövedékgyártó hydr. berendezést, 8 db robbanóanyag sajtót, 40 klf. lőszerszerelő gépet és berendezést.

Az Újgyár az oroszoknak eddig is jelentős gépparkot adott át. A Gyöngyösre kitelepített legmodernebb 119 db szerszámgépéből 9 db, az Aszódra kitelepített 19 db modern megmunkáló gépéből 14 db van még a kitelepítési helyen, a többit az oroszok már elszállították. Tehát máris 96 teljesen modern gépet adott már át jóvátételre az Újgyár.

A felajánlással együtt 210 db gép és berendezéssel járulna hozzá az Újgyár a jóvátételhez. A berendezésének kb. 40%-ával.

12. Az Újgyár üzemét a Vörös Hadsereg bevonulása után 3 nappal, 1944. december 7-én felvette. Azonnal rendelkezésre bocsátotta a front részére szükséges nyers- és készanyagokat (11 520 kg 202 000 P értékű bronz, réz, bakelit, alumínium, golyócsapágy stb.). A németek által felrobbantott elektromos központ gyors helyreállításával már december 15-én árammal látta el a gyárat, Miskolc városban az orosz és a román katonaság által lakott helyeket.

A Vörös Hadsereg rendeléseinek a gyár helyreállításával párhuzamosan a legrövidebb idő alatt tett eleget. Elkészült a Vörös Hadsereg részére 1 100 400 db különféle felszerelési anyag, 791 tonna súlyban és 1944. éves áron 9 200 000 P értékben. Ezenkívül még kb. 3 000 000 P értékű munka megy az üzemekben.

13. Békegyártási programunkat már a Vörös Hadsereg rendeléseinek teljesítése mellett megkezdjük. Már legyártottunk és a környék olajellátására az Újgyárban üzembe helyeztünk 1 napi másfél vagon teljesítményű olajütőt és egy 9000 tojás befogadóképességű csirkeketetőt, megjavítottunk egy sereg traktort és egyéb mezőgazdasági gépet. Ezek, valamint mozdonyok, vasúti kocsik és mezőgazdasági gépek gyártására az országnak életfontosságú szüksége van. A gyártási lehetőségek fenntartására módot kell találni.

Kérjük ezeket letárgyalni, a megállapodást írásba foglalni.

A leszerelő bizottságban itt a helyszínen a magyar kormány is kellő súlyal képviselve legyen.

A diósgyőri Újgyár munkássága a háború alatt két béketüntetést rendezett, melyről a moszkvai rádió dicsérőleg megemlékezett, a gyárat a németek elhurcolásától és lerombolásától megmentette, ezt az orosz rádió szintén elismerte. Ez a munkásság megérdemli, hogy a gyára a felajánlott 114 db kimondottan hadianyaggyártást szolgáló és a Gyöngyösről, Aszódról elvitt 96 gépen kívül megmaradjon, munkájával az új szociális világ felépítését szolgálhassa, és ne legyen munkanélkülivé. Ez a munkásság vezetőivel együtt kommunista, és a kommunizmus eszméit nyíltan hirdette.

Az Újgyár leszerelése és elszállítása a győzők gazdasági helyzetén nem változtat még tízezred százalékot sem, nekünk viszont az életlehetőséget jelent. 5000 kommunista munkás, 15 000 családtaggal marad kenyér nélkül, és az ország elveszíti egyik legjobb és az újjáépítéshez nélkülözhetetlen gyárat.

Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban: PIL) 274/12-208.

JEGYZETEK

A Diósgyőri Újgyár igazgatója és az üzemi bizottság elnöke 1945. május 10-én levélben fordult a Magyar Kommunista Párt Főtitkárságához, és segítségét kérte a gyár berendezéseinek a leszereléstől való megóvása érdekében. A kérést a levélhez csatolt *Jelentéssel* indokolták. Hasonló panasszal, illetőleg kéréssel más gyárak és üzemek vezetői, üzemi bizottságai stb. is fordultak a kormányhoz vagy az ipari miniszterhez. Ennek ellenére szovjet katonai parancsnokok folytatták az üzemi berendezések önkényes leszerelését, a nyersanyagok és késztermékek elszállítását. Ebben az ügyben a magyar kormány 1945. május 5-én, 14-én, 25-én, 28-án és 30-án, valamint június 5-én szóbeli jegyzékkel fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet elnökéhez, Vorosilovhoz. *(Magyar Országos Levéltár [a továbbiakban: MOL] XIX-J-1-b.1.d.)* A szovjet katonai parancsnokok szóban forgó akciója több mint 100 gyárat és üzemet érintett. A magyar kormány 1945. május 30-i jegyzékében azt javasolta megoldásként, hogy a szovjet kormány a leszerelt, de a jóvátételi listán nem szereplő gyári berendezéseket és gépeket küldje vissza; ha ez nem volna lehetséges, akkor számítsa be a jóvátételbe. Ugyanígy a gyárak anyagkészleteinek értékét szintén számítsák be a jóvátételbe. Ezek a javaslatok, illetőleg magyar próbálkozások azonban a szovjet félnél egyelőre süket fülekre találtak.

3.

Egyezmény

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének Kormánya között, a Magyarország részéről szállítandó áruk ügyében, amelyekkel Magyarország a Szovjetuniónak a háborús cselekmények és szovjet területek megszállása által okozott károk fejében jóvátételként tartozik

A Fegyverszüneti Egyezmény 12. cikke szerint, amelyet egyrésztől Magyarország, másrésztől pedig a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága és az Amerikai Egyesült Államok Moszkvában, 1945. január 20-án írtak alá, Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségének kormánya a következő Egyezményt kötötték:

1. cikk

A Magyar Kormány a Szovjetuniónak 1945. január 20-ától 1951. január 20-áig terjedő időben gépfelszerelést, hajókat, gabonát, jószágot és egyéb árut szállít, összesen 200 millió USA dollár értékben az I. sz. Melléklet szerint.

A fent említett szállítmányok egyenlő részletekben történnek hat esztendő leforgása alatt, azaz évenként 33–34 millió USA dollár értékben a II. sz. Melléklet szerint.

2. cikk

Azoknak az áruknak a részletezése, amelyeket a jelen Egyezmény érvényességének első évében az I. és II. sz. Melléklet szerint kell szállítani, valamint a szállítmányok időpontjának a meghatározása a III. sz. Mellékletben foglaltatik.

Azoknak az áruknak a részletezése, amelyeket a következő években az I. és II. sz. Melléklet szerint szállítani kell, valamint ezen szállítmányok időpontja a Magyar Kormány és a Szovjetunió Kormánya között kötendő egyezményekben lesznek meghatározva, nem később, mint két hónappal a következő év esedékességének beállta előtt.

3. cikk

A jelen Egyezmény 1. cikkében megjelölt szállítmányok értékének a megállapítása az 1938. évi árak szerint történik, az ipari felszereléseknél 15% felár, a többi árunál 10% felár hozzászámításával.

Olyan ipari felszereléseknél, melyek használt állapotban kerültek átvételre, a fent említett árból azok műszaki állapotának megfelelő avultsági engedmény teendő.

4. cikk

A jelen Egyezményben meghatározott áruk leszállítása a dunai szovjet kikötőkben vagy franco a szovjet–csehszlovák, vagy franco a szovjet–román határon történik, a Szovjetunió kívánsága szerint.

A tengeri és folyami hajók leszállítása franco szovjet vagy magyar kikötőben történik, a Szovjetunió kívánsága szerint.

5. cikk

Az áru átadása időpontjának tekintendő:

a) a dunai szovjet kikötőkbe leszállított szállítmányoknál: a szovjet szállítmányozó által a rakománynak a rendeltetési kikötőben történt átvételét tanúsító elismervény kelte;

b) a határra franco leszállított szállítmányoknál: a szovjet vasúti határállomás bélyegzőjének kelte azon a fuvarlevélen, amellyel az áru a szovjet vasutaknak átadatott.

c) a hajóknak franco kikötőben való átadásánál: a hajó végleges átvételéről szóló jegyzőkönyv kelte.

6. cikk

Az esetben, ha az áru szállítása nem történne meg a kitűzött időpontban, a Magyar Kormány kötelezi magát, hogy minden hónapi késedelmért 5%-ot szállít kiegészítésül ugyanabból az áruból, amelynek szállításában a késedelem beállott, vagy pedig más áruból a Szovjetunió rendelkezése szerint, az időre le nem szállított áruk értékének 5%-ában; ezek a kiegészítő szállítmányok azonban nem mentik fel a Magyar Kormányt azon kötelezettsége alól, hogy azt az árumennyiséget is leszállítsa, amellyel kapcsolatban a késedelem beállott. Azokra a gépi felszerelésekre, amelyek hiányosan szállítottak le, és a hiány következtében a felszerelést az előírt célra használni nem lehet, a jelen cikk rendelkezése érvényes, azaz úgy tekintendő, mintha a szóban forgó felszerelést nem szállították volna le.

7. cikk

A jelen Egyezményben foglalt és a magyar szállításokkal kapcsolatos műveleteknek szovjet részről történő lebonyolítására a Szovjetunió Kormánya Magyarországon Budapest székhellyel „Magyarországi Szállítások Hivatala”-t fog felállítani.

Ez a Hivatal az összes diplomáciai előjogokat élvezni fogja, ideértve a személyek, a tulajdon és az irattárak sérthetetlenségét, valamint a rejtjeles és a diplomáciai futárok útján való érintkezés jogát.

8. cikk

A jelen Egyezményben megállapított áruszállítások pontos részletezését és a szállítások műszaki feltételeinek meghatározását a „Magyarországi Szállítások Hivatala” végzi, karöltve azzal a szervvel, amelyet a Magyar Kormány erre a célra felhatalmaz.

9. cikk

A „Magyarországi Szállítások Hivatala”-nak jogában áll meghatalmazottai által bármikor ellenőriztetni a tekintetbe jövő vállalatoknál és raktárakban a termelés eredményességét, az áruknak az átadásra történő előkészítését és minőségét, továbbá a szükségesnek mutató esetekben az áruk előállítására felhasznált anyagok minőségét. Minden hiányosságot, amelyet a „Magyarországi Szállítások Hivatala”-nak meghatalmazottja észlel, azonnal ki kell küszöbölni.

Ha a leszállított gépi felszerelésben vagy hajókban később hibák mutatkoznak, ideértve a megfelelő minőség hiányát, vagy pedig a megállapított műszaki előírások be nem tartását, akkor – függetlenül attól, hogy ezek a hibák már az átadásnál megállapíthatók lettek volna – a Magyar Kormány a megfelelő időn belül az észlelt hiányosságokat az említett Hivatal kívánsága szerint haladéktalanul kiküszöböli a kifogásolt áruk kijavítása útján. Ha ez lehetetlennek bizonyulna, akkor az ilyen áru értékének becslését megfelelően le kell szállítani.

10. cikk

A jelen Egyezmény tartama alatt a „Magyarországi Szállítások Hivatala” a Magyar Kormány által erre a célra meghatalmazott szervvel karöltve minden három hónap elteltével ellenőrzi az elmúlt három hónapos időszakban esedékes szállítások teljesítését, és megállapítja a teljesített szállítmányok értékét.

A fent előírt módon végrehajtott ellenőrzés eredményét Jegyzőkönyvbe kell foglalni, melyet mind a két Fél aláír.

11. cikk

A jelen Egyezmény annak aláírásával azonnal hatályba lép.

Az Egyezmény mind magyar, mind orosz nyelven két-két példányban állított ki azzal, hogy mindkét szöveg egyforma érvényű.

Kelt Budapesten, 1945. évi június hó 15. napján

MOL M-1/IV-180.

JEGYZETEK

A szovjet kormány meghatalmazásából K. J. Vorosilov, a magyar kormány nevében pedig Miklós Béla miniszterelnök írta alá az egyezményt.

A jóvátételi egyezményhez több melléklet, illetőleg táblázat csatlakozott. Így a jóvátételi szállítások részletes megnevezéséről és évenkénti ütemezéséről, a jóvátételi kötelezettség fő összegeiről 1938. évi pengőben kifejezve, a jóvátételi szállítások külföldi anyagszükségletéről, az állományból szállítandó gépi berendezések részletezéséről stb. szóló táblázat. Mindegyiknek a közlésére, bármennyire fontos lenne is, már terjedelmi okoknál fogva nincs lehetőségünk. Ezért mindössze három táblázatot közlünk. Mégpedig a Szovjetuniónak teljesítendő magyar jóvátételi szállításokról az 1945. június 15-i egyezmény alapján; az ugyanoda irányuló magyar jóvátételi szállítások külföldi anyagszükségletének évi átlagáról 1945. január 20-tól 1951. január 20-ig, a Szovjetuniónak a jóvátétel keretében az állományból szállítandó gépi berendezések részletezéséről.

Franco szállítás: a költségeket megadott helyig a szállító viseli. Jelen esetben azt jelenti, hogy a jóvátételre kötelezett teljesen teher- és költségmentesen szállítja le a cikkeket.

1. táblázat. A Szovjetuniónnak az 1945. június 15-i egyezmény alapján teljesítendő magyar jóvátételi szállítások (ezer jóvátételi dollár)

	Összesen: 1945. I. 20- 1951. I. 20.	1. évben 1945. I. 20- 1946. I. 20.	2. évben 1946. I. 20- 1947. I. 20.	3. évben 1947. I. 20- 1948. I. 20.	4. évben 1948. I. 20- 1949. I. 20.	5. évben 1949. I. 20- 1950. I. 20.	6. évben 1950. I. 20- 1951. I. 20.
Jóvátételi szállítások összesen:	200 000,0	33 340,0	33 340,0	33 340,0	33 340,0	33 340,0	33 340,0
I. Gépi berendezés	36 056,9*	16 553,3**	5 019,3	3 698,6	3 596,2	3 594,5	3 595,0
II. Vasúti felszerelés	46 429,8	2 856,1	5 447,0	8 841,4	10 152,0	9 859,6	9 273,7
III. Hajók és úszódaruk	12 925,0	550,0	2 390,0	2 215,0	2 590,0	2 590,0	2 590,0
IV. Fémek	70 261,8	7 373,8	13 284,0	12 338,5	12 302,7	12 208,4	12.754,4
V. Gabona és magvak	9 048,0	3 982,5	3 245,5	1 820,0	-	-	-
ebből:	5 252,0	1 716,0	1 716,0	1 820,0	-	-	-
búza	308,0	-	-	-	-	-	-
tengeri	2 861,5	1 521,0	1 340,5	-	-	-	-
takarmány magvak	287,5	-	-	-	-	-	-
hüvelyes vetőmagvak	339,0	150,0	189,0	-	-	-	-
főzések vetőmagvak	17 280,0	700,0	2 739,5	3 459,6	3 460,5	3 460,5	3 459,9
VI. Állatok	4 980,0	-	747,0	1 058,6	1 058,2	1 058,2	1 058,0
szarvasmarha	3 900,0	-	592,5	826,0	826,0	827,3	826,9
lo	8 400,0	700,0	1 400,0	1 575,0	1 575,0	1,575,0	1 575,0
sertés	-	-	-	-	-	-	-

VII. Különböző áruk:	0,297 1	0,272 1	9,238 1	6,996	7,214 1	3,324 1	5,866 7
ebből:							
állati zsiradékok	0,092 1	0,092 1	0,456	0,357	0,609	0,405	0,158 4
talpbőr	0,793	0,793	2,202	2,202	-	0,048 1	0,048 1
kőolajtermékek	-	-	-	338,2	1203,4	9,141 6	1,541 1
palánták	-	-	7,11	7,55	5,07	6,731	6,731

* A gépi berendezések közül 9905,7 millió dollár értékű a meglévő tőkeállományból, 26 151,2 millió dollár a folyamatos termelésből szállítandó.

** Az első évben leszállítandó gépi berendezések közül 9 905,7 millió dollár értékűt az állományból, 6 647,6 millió dollár értékűt a folyamatos termelésből kell leszállítanunk.

13. táblázat. A Szovjetunióval szemben megállapított magyar jóvátételi szállítások külföldi anyagszükségletének évi átlaga
1945. január 20-tól 1951. január 20-ig
Legfontosabb nyersanyagok és félgyártmányok

	A jóvátétel érdekében szükséges behozatal évi átlaga		Az 1937. évi behozatal		A jóvátétel érdekében szükséges behozatal az 1937. évi behozatal %-ában
	mennyisége tonnában	értéke 1937. évi pengőben	mennyisége tonnában	értéke 1937. évi pengőben	
Vasérc	129 082	2 568 732	459 888	9 167 135	28,1
Ócskavas	57 214	7 077 372	97 476	12 056 639	58,7
Koksz	232 507	6 579 948	370 937	10 493 830	62,7
Ferromangán	3 809	1 793 277			
Ferrokróm	42,2	198 678	6 959	3 276 655	55,4
Ferromolibdén	2,2	1 036			
Golyóscsapágy és golyók	18,8	104 791	345	1 924 135	5,4
Égetett és nyers					
magnezit	10 000	725 000	14 867	1 077 367	67,3
Tűzálló agyag	5 000	769 500	873	134 419	572,7
Kvarchomok	8 755	148 835	32 915	558 566	26,6
Kvarcitkő	3 267	534 155	1 557	254 605	209,8
Grafit	1 250	115 000	1 257	115 292	99,5
Folypát	1 717	248 965	1 618	234 676	106,1
Kenőanyag	2 100	718 200	1 790	612 944	117,3
Molibdén	1,5	850	182	1 031 142	0,8
Krómnikkel	0,2	575	288	716 611	0,0
Összesen		21 584 914		41 654 016	

A jóvátétel érdekében szükséges összes behozatal értéke 1937. évi feláras pengőben

	Millió pengő
1. A fent részletezett legfontosabb nyersanyagok és félgyártmányok (felár nélkül 21,5 millió P)	32,0
2. Egyéb nyersanyagok és segédanyagok hozzávetőlegesen	8,0
3. Egyéb félgyártmányok hozzávetőlegesen	20,0
4. Szerszámgépek hozzávetőlegesen	6,0
Összesen	66,0

15. táblázat. A Szovjetunióval szemben megállapított magyar jóvátételi szállítások külföldi anyagszükségletének évi átlaga
1945. január 20-tól 1951. január 20-ig
Legfontosabb nyersanyagok és félgyártmányok

	Dollárban US	A jelenlegi országterületen 1940-ben fennállott termelői kapacitás százalékában ¹
Összes jóvátétel az ipari és bányászati tőkeállományból	9 905 650	8-10
Ebből:		
villamos áram-fejlesztők	4 670 000	20
vas-, fém- és gépipar	2 621 000	16
kő-, agyag- és üvegipar	1 555 850	25
fonó- és szövőipar	450 000	3
papíripar	310 000	20
vegyészeti ipar	268 800	8
bányászat	30 000	1

¹ A termelői kapacitás csökkenésének mértékét a villamosáram-fejlesztő telepeknél a kilowattokban kifejezett teljesítmény csökkenésén keresztül, a textiliparban a fonóorsók, illetve szövőszékek számának csökkenésén keresztül, egyébként pedig a leszerelendő vállalatok állótőkéjének az illető ipari főcsoport egész állótőkéjével való összehasonlítás útján közelítettük meg.

4.

Aide Memoire

A magyar külügyminiszter

1945. július 28-i emlékeztetője

a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselőjének

A Jóvátételi Egyezmény aláírása után a magyar kormány legfőbb gondjai közé tartozik, hogy a Fegyverszüneti Egyezmény 12. §-a értelmében vállalt kötelezettségeinek pontosan eleget tehessen. Mint ahogy már több ízben rámutattunk, a jóvátételi szállítások teljesíthetősége bizonyos alapfeltételekhez van kötve. Azért a magyar kormány a következőket kéri:

1. hogy az ún. hadizónát annak minden következményével együtt az egész ország területén megszüntetni szíveskedjék;

2. hogy a gyárak és üzemek berendezésének leszerelését és elszállítását beszüntessék;

3. hogy a Vörös Hadsereg parancsnoksága alatt álló bányákat, gyárakat, anyagkészleteket, birtokokat, hűtőházakat, raktárakat, mezőgazdasági termékeket és állatokat (pl. a Hortobágyon tartott 25 000 marha) a szabad forgalomnak, ill. a tulajdonosnak adják vissza;

4. hogy az állami monopóliumot képező dohány-, só-, szesz-, gyufakészleteket, ill. gyárakat adják vissza;

5. hogy a bányák, gyárak, raktárakat stb. őrző szovjet katonai őrségeket magyar fegyveres őrség válthassa fel;

6. hogy a frontparancsnokságok rendelkezéseit a gyárakban szüntessék be, vagy csak a magyar kormány útján bonyolítsák le;

7. hogy a vasutak és a posta (távbeszélő, távíró) feletti rendelkezés jogát a MÁV, ill. a posta igazgatóságának adják át, természetesen a Fegyverszüneti Egyezmény 3., 11. és 16. §-ában biztosított ellenőrzés fenntartásával.

Mivel a tervszerű és nyugodt termelés azonkívül lélektani feltételektől is függ, kéri a magyar kormány továbbá:

8. hogy a szovjet katonai hatóságok és egyének jogkörét (lefoglalások, rekvirálások, letartóztatások stb.) mind a magyar hivatalos hatóságokkal szemben, mind a magánosokkal szemben pontosan határolják körül, túlkapások elkerülése végett;

9. hogy a Szovjetunió kormánya a hadifoglyok sorsa felett aggódó magyar népet megnyugtathatná azzal, hogy a hadifoglyok és a hozzátartozója havonta legalább egyszer levelet (lapot) válthatna. [sic!]

A magyar kormány kéréseinek bővebb magyarázata felesleges, viszont sürgős teljesítésük mindkét fél érdekében áll.

Budapest, 1945. június hó 20-án.

MOL XIX-J-1-b. 1. d.

JEGYZETEK

Az Aide memoire-t Gyöngyösi János külügyminiszter 1945. június 28-án nyújtotta át a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselőjének. A magyar kormány június 24-i jegyzékében számos konkrét példával támasztotta alá a június 20-i szóbeli jegyzék megállapításait, közelebb-ről azt, hogy „az utolsó napokban” is sor került olyan gyárak leszerelésére, amelyek nem szerepelnek az 1945. június 15-i jóvátételi egyezményben. A július 3-i magyar jegyzék szintén arról szólt, hogy a szovjet katonai parancsnokok újabb és újabb ipari telepeket, gyári berendezéseket, anyagkészleteket foglalnak le és szállítanak el.

„A magyar kormánynak legnagyobb sajnálatára kell megállapítania, hogy a fenti kérdésben intézkedés a mai napig nem történt. Legutóbb kapott információk szerint nemcsak az utolsó jegyzékben felsorolt leszerelések folynak, hanem újabb leszerelések és anyagkészletek elszállítását eszközlik a szovjet katonai parancsnokságok. Természetesen a leszerelést érintő gyárak – mutatott rá a jegyzék – a jóvátételi egyezményben nem foglalnak helyet.” (MOL XIX-J-1-b. 1. d.)

A július 16-i magyar jegyzék viszont már beszámolt a szovjet katonai parancsnokok egyéb önkényeskedéseiről is.

„A magyar kormány tisztelettel felhívja a Szövetséges Ellenőrző Bizottság figyelmét, hogy a létrejött megegyezés ellenére, az egyes orosz parancsnokságok egyes gyárakat és telepeket, a magyar hatóságok felszólítása ellenére sem adják át azok jogos tulajdonosainak, sőt az is előfordul, hogy egyes katonai alakulatok az átadás dacára kényszerítik az üzemeket, hogy újabb megrendeléseket vegyenek át, vagy pedig az átadás dacára az orosz parancsnokság helyén marad, és az ilyen üzem működését nem engedélyezi, és a benne levő árukészletet kiárúsítja és elszállítja”. (MOL XIX-J-1-b. 1. d.)

A SZEB szovjet missziója általában elzárkózott a magyar panaszok, illetőleg kérelmek kivizsgálásától. Jellemzően K. J. Vorosilov 1945. július 16-án, vagyis egy hónappal a magyar-szovjet jóvátételi egyezmény aláírása után válaszolt Miklós Béla miniszterelnök június 5-i levelére. Ebben mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy miután a jóvátételi egyezményben a szovjet fél méltányolta a magyar kérelmeket, a miniszterelnök az egyezmény előírásainak teljesítését tekintse fontos feladatának. „Ennek alapján feltétlenül szükségesnek tartom megjegyezni – írta Vorosilov –, hogy az Ön levelében közölt feltevések tendenciózus és helytelen értesüléseken alapulnak, amelyek olyan személyektől származnak, akik nyilván nem hajlandók a Szállítási Szerződés teljesítésére.” (MOL XIX-J-1-b. 1. d.)

1945. május 9-én Európában befejeződött a második világháború. Ezután már semmi nem indokolta a „hadizóna” további fenntartását. A „hadizóna” – amelyre a magyar fegyverszüneti egyezmény 17. pontja is utal – az arcvonaltól számított 50–100 km-es mélységű terület, illetőleg sáv volt, ahol a szovjet katonai parancsnokságoknak kizárólagos rendelkezési joguk volt.

5.

Pokorny Hermann altábornagy levele Alexander Kunošinak, a csehszlovák jóvátételi delegáció elnökének

Elnök Úr!

Hivatkozással a f. évi augusztus hó 15-én tartott megbeszélésünkre, tisztelettel közlöm Elnök Úrral, hogy megfontolás tárgyává tettük az Elnök Úr által szóbelileg közölt csehszlovák javaslatokat.

Általánosan ismert tény, hogy a magyar közgazdaság és a közlekedésügy a legsúlyosabb helyzetben van, mindazonáltal Magyarország a Csehszlovákiával szemben fennálló jóvátételi kötelezettségei teljesítésénél a legmészszebbmő készséget kívánja tanúsítani. Ebben a szellemben jött létre a csehszlovák kívánságok tekintetében formulázott alábbi válaszunk is, azonban már most kötelességemnek tartom Elnök Úr figyelmét felhívni arra, hogy ez idő szerint Moszkvában egy magyar kormánydelegáció gazdasági tárgyalásokat folytat, amelyeknek eredménye jelen válaszunk egyes pontjaira módosító kihatással lehet.

A fent hangsúlyozott készségből kiindulva, magyar részről nem zárkózunk el azelől, hogy az osztrák Dunán horgonyzó hajópark egy részének átengedéséről a csehszlovák delegációval tárgyalásokat kezdjünk, azonban erre csak akkor volna módunk, ha a közlekedési eszközök (vasúti gördülőanyag, dunai hajópark stb.) közép-európai elosztásának mikéntjéről és számszerűségéről tudomással bírnánk. Miután ez a helyzet nem forog fenn, nem vállalhatunk kötelezettségeket a közlekedési eszközök átengedésére vonatkozólag mindaddig, amíg nem megállapítható, hogy az elrendezés folytán közlekedési eszközök szempontjából milyen helyzetben leszünk.

Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a szóban levő hajók feletti rendelkezési joga gyakorlásában Magyarország ez idő szerint még korlátozva van.

Ami új hajók építését illeti, közölnöm kell Elnök Úrral, hogy hajóépítőiparunk egész kapacitása 6 év tartamára a Szovjet részére le van foglalva, miért is ez a pont a szállítások szempontjából nem jöhet tekintetbe.

Amennyiben az 1. pont alatti kívánságok tekintetében bármi okból nem sikerülne eredményes megállapodásra jutni, a 2. pontban kifejezett kívánságokra vonatkozólag válaszunkat az alábbiakban van szerencsém megadni.

1. Mozdonyok és vagonok: Az ország gördülőanyagának igen súlyos helyzetére való tekintettel használt mozdonyokat vagy vagonokat nem áll módunkban szállítani.

Ami az újonnan gyártandó gördülőanyagra vonatkozik, 1945-ben egyáltalán nem, 1946-tól kezdődőleg azonban fokozatosan szállíthatnánk, amennyiben Csehszlovákia bennünket félkész gyártmányok és faanyagok szállításával segítene. Elsősorban jönne tekintetbe, kívánságuk szerint, hűtő- és halszállító kocsik gyártása.

2. Rádiólámpa: 1945-ben nem áll módunkban szállítani, 1946-tól kezdve azonban Csehszlovákia belső szükségletének ellátására szükséges mennyiséget rendelkezésre bocsáthatjuk.

3. Benzin és nafta: A Szovjetunióknak történő jóvátételi szállításokon felül megmaradó mennyiség csehszlovák viszonylatban csereforgalom céljára már le van kötve, úgyhogy jóvátétel keretében csak akkor szállíthatunk, ha kapacitásunk a jövőben fokozódik, amire reményünk megvan.

4. Szén: 1945-ben nem áll módunkban szállítani. 1946 második felétől kezdve azonban bizonyos mennyiség tekintetbe jöhet.

5. Gesztenye és szintetikus extraktok: Amennyiben gesztenye cserzőanyagot és lisztet még 1945-ben le tudunk gyártani, akkor már ez évben, ha a gyártás valamilyen oknál fogva akadályba ütközik, akkor csak 1946-tól áll módunkban szállítani.

6. Sertés: egyáltalán nem áll rendelkezésünkre,

7. Kukorica: egyáltalán nem áll rendelkezésünkre,

8. Ipari árpa: egyáltalán nem áll rendelkezésünkre,

9. Olajos magvak: egyáltalán nem áll rendelkezésünkre,

10. Bőrök: egyáltalán nem áll rendelkezésünkre,

11. Fonal, tilott kender és len: egyelőre egyáltalán nem áll rendelkezésre; 1946-tól fokozódó mértékben.

12. Bauxit: 1945-re kb. 100 000 tonna,
1946-ra kb. 300 000 tonna;
1947-től kezdődőleg 20 000 tonna timföld.

13. Alumínium: 1945-re nem áll módunkban szállítani,
1946-tól kezdődőleg évi 2000 tonna alumíniumárut szállíthatunk.

14. Mangánérc: 1945-ben nem áll módunkban szállítani,
1946-ban 500 vagont,
1947-től kezdődőleg azonban 1000 vagont bocsáthatnánk rendelkezésre.

15. Magnezit: Magyarországon nem fordul elő.

Az előterjesztett kéréseken felül esetleg egyéb tételek helyett – attól a szemponttól vezetve, hogy Csehszlovákiával szemben fennálló jóvátételi kötelezettségeink teljesítésében további előrehaladást tegyünk – magyar részről felajánlhatjuk még az alábbi tételeket:

1. Bor, esetleg palackozott, ha azonban Csehszlovákia hordókat bocsátana rendelkezésünkre, akkor palack hiányában is nagyobb mennyiséget tudnánk szállítani.

2. Precíziós mérnöki műszerek, mérlegek, optikai műszerek és cikkek: 1946-tól kezdődőleg tudnánk szállítani.

3. Gyógyszerek: 1946-tól kezdődőleg tudnánk szállítani.

A most tárgyalt témaköröktől függetlenül természetesen fenntartjuk jogigényünket Csehszlovákiának a Fegyverszüneti Egyezmény aláírása utáni magyar jogok, javak és érdekek szempontjából keletkezett károk megtérítésére.

Fogadja Elnök Úr, kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Budapest, 1945. augusztus hó 21-én.

MOL XIX-J-1-b. 1. d.

JEGYZETEK

A Magyar Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság elnöke 1945. augusztus 21-én küldte el levelét a csehszlovák jóvátételi delegáció elnökének.

A magyar kereskedelmi küldöttség 1945. augusztus közepén utazott el Moszkvába Gerő Ernő és Bán Antal miniszterek vezetésével. A tárgyalások végeztével megegyeztek arról, hogy a Szovjetunió gyapotot, kokszt, vasércet, rezet, önt, szódát, fát, gépkocsi-alkatrészeket szállít Magyarországnak kőolajtermékek, gyümölcs, konzerv, paprika, optikai műszerek, rádiófelszerelések, gyógyszer, valamint távbeszélő- és távírókészülékek ellenében. A szerződés 30 millió dolláros értéket képviselt, és 1946. december 31-ig szabályozta a kölcsönös áruszállításokat.

A szovjet kormány képviselői a kereskedelmi tárgyalások során javasolták, hogy írjanak alá egy hosszú lejáratú egyezményt is a két állam szorosabb gazdasági együttműködéséről. Gerő Ernő – Miklós Béla miniszterelnöktől kapott felhatalmazás birtokában – a szerződést előzetesen kézjeggyel hitelesítette.

A kereskedelmi küldöttség hazaérkezése után valóságos pánik tört ki polgári körökben és a kisgazdapártban az 1945. augusztus 27-én aláírt magyar–szovjet gazdasági szerződés miatt. A Gyáriparosok Országos Szövetsége, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete, a nagybankok és a nagyvállalatok vezetői, sőt a Magyar Nemzeti Bank elnöke is határozottan elleneztek a szerződés elfogadását.

A gazdasági szerződés kapcsán vita bontakozott ki a szövetséges nagyhatalmak között is. Az USA és Nagy-Britannia kormányai ugyanis tiltakoztak az aláírása miatt. Ilyen előzmények után a Nemzetgyűlés politikai bizottságának 1945. december 20-i ülésén a következő állásfoglalás született: „A Nemzetgyűlés politikai bizottsága a Nemzeti Főtanácsnak a szovjet–magyar gazdasági együttműködési egyezményt jóváhagyásra ajánlja, és tudomásul veszi a kormánynak azt a nyilatkozatát, hogy ez az egyezmény semmiben sem akadályozza a magyar államot abban, hogy más államokkal bármilyen gazdasági és kereskedelmi szerződést köthessen.” (Országgyűlés Irattára. A Nemzetgyűlés politikai bizottsága 1945. december 20-i ülésének jegyzőkönyve.) A fentebbi ajánlás alapján a Nemzeti Főtanács még ugyanazon a napon ratifikálta az 1945. augusztus 27-én Moszkvában aláírt magyar–szovjet gazdasági szerződést.

A magyar–csehszlovák árucsereforgalmi megállapodást ugyancsak augusztusban kötötték meg. Ez a megállapodás 1945 végéig biztosította a magyar ipar kokszt-szükségletét, valamint mezőgazdasági felszerelések és szerszámgépek is érkeztek Csehszlovákiából, zömmel olajtermékek ellentételeként.

Alexander Kunoši Dalibor Krno csehszlovák követ társaságában 1945. szeptember 25-én találkozott Bán Antal iparügyi miniszterrel és Kelemen Gyula államtitkárral. A találkozóról készített feljegyzésében Pokorny altábornagy, aki szintén részt vett a találkozón, arról számolt be, hogy Kunoši, akárcsak a szeptember 21-i megbeszélésen, előadta a csehszlovák kormány kívánságait és elgondolásait a magyar jóvátételről. „Mint akkor, most is hangsúlyozta – írta Pokorny –, hogy elsősorban érdeklik a Linz–Passau környékén lévő magyar hajók, másodsorban mozdonyok, különleges vagonok, úti hengerek és hasonló közlekedésügyi berendezések, végül harmadsorban mezőgazdasági cikkek, valamint különböző gépek és iparcikkek.” (MOL XIX-VA-4.)

Kunoši azt is megemlítette, hogy a kereskedelmi szerződéseket, Prága kívánságára, ő maga bizonyos fokig junktimba hozta a jóvátétellel, és ezért tartja annyira fontosnak, hogy a jóvátételre nézve megállapodásra juthassanak. A találkozó során Kunoši és Krno egyaránt sürgette a csehszlovák–magyar jóvátételi tárgyalások mielőbbi megkezdését.

6. Irányelvek a csehszlovák és jugoszláv delegációkkal való tárgyalásokra

A Jóvátételi Kormánybiztosság súlyt helyez arra, hogy a csehszlovák és a jugoszláv delegációkkal lefolytatandó jóvátételi tárgyalások a legnagyobb alaposággal és úgy legyenek végrehajtva, hogy a tárgyalások eredménye semmi körülmények között se viselje magán az elszármazás bélyegét. Ebből a célból szíves mihez tartás végett az alábbiakban összefoglalt irányelveimet azzal adom ki, hogy azok betartására minden, a tárgyaláson részt vevő szakértő úr szíveskedjék tekintettel lenni.

1. A tárgyalásokon az egyes szakminisztériumok részéről delegált urak névjegyzékét csatolom. Minden delegált úr illetékes szakminiszterétől írásbeli felhatalmazást kérjen arra, hogy jugoszláv vagy csehszlovák, vagy akár mindkét jóvátételi tárgyaláson minisztériuma nevében részt vehessen, és érdemben tárgyalhasson.

2. Minden tárgyalásról jegyzőkönyvet kell vezetni, eme jegyzőkönyv a tárgyaláson részt vevő valamennyi delegáltnak kikézbcsíteni. [sic!] A jegyzőkönyv 1 példányát a Kormánybiztosságnak kell megküldeni. Jegyzőkönyvvezetőt a tárgyaláson jelen levő legmagasabb rendfokozatú magyar delegált jelöli ki, aki egyszersmind a tárgyaláson elnököl.

3. Mivel a jugoszláv és csehszlovák tárgyalások egymással párhuzamosan haladnak, s mivel valószínűleg az egyes szakminisztériumok delegáltjai mind a jugoszláv, mind a csehszlovák tárgyalásokon is részt vesznek, elvileg hetenként csak 1–1 jugoszláv, illetve csehszlovák tárgyalás lenne tartandó.

4. Minden ipari tárgyaló csoportnál az IKART 1–1 vagy több képviselője, minden mezőgazdasági jóvátételi tárgyaláson pedig az Árucseretorgalmi Rt. 1–1 vagy több képviselője legyen jelen. Ezek a képviselők, tehát mind az IKART, mind az Árucseretorgalmi Rt. képviselői a tárgyalásokról külön jegyzőkönyveket készítenek, és ezeket a tárgyalást követő napon a Jóvátételi Kormánybiztosságnak referálják.

5. Minden tárca meghatalmazott tisztviselő urai minden egyes tárgyalás után szíveskedjenek illetékes szakminisztereiket a tárgyalásokról tájékoztatni, tőlük újabb útbaigazításokat kérni, úgyhogy a kontaktus a tárgyaló szakértők és az illetékes miniszterek között mindvégig meglegyen, vagyis hogy

az illetékes miniszterek kívánságai minden körülmények között már a tárgyalások folyamán is kifejezésre jussanak.

6. Valamennyi ipari és mezőgazdasági vonatkozású tárgyaláson, legyen az akár csehszlovák, akár jugoszláv, a Pénzügyminisztérium (és a Magyar Nemzeti Bank) megfigyelői legyenek jelen. Az ármegállapítás szempontjából a Pénzügyminisztérium (és a Magyar Nemzeti Bank) álláspontjának okvetlenül kifejezésre kell jutnia.

7. Ha a tárgyalások folyamán olyan elvi probléma merül fel, amelynek megoldására a delegátusok egymás között megegyezni nem tudnának, úgy szükség esetén az illetékes szakminiszter urak vagy a Jóvátételi Kormánybiztosság javaslatára a kérdéses elvi ügyek minisztertanács elé fognak kerülni.

8. Minden tárgyalás után a Jóvátételi Kormánybiztosságon megbeszélést fogok tartani, amelyen kérem a magyar delegátusok tájékoztatását.

9. Minden tárgyalást, legyen az akár ipari, akár mezőgazdasági jóvátételi vonatkozású, s történjék akár jugoszláv, akár csehszlovák vonalon, 48 órával korábban a Jóvátételi Kormánybiztosságon szíveskedjenek bejelenteni, a tárgyalás helyének és időpontjának megjelölésével. Az egyes csoportok első tárgyalása csak előzetes hozzájárulással tűzhető ki.

10. Ha a tárgyalások folyamán akár jugoszláv, akár csehszlovák vonalon és akár ipari, akár mezőgazdasági jóvátétellel kapcsolatban bárminő olyan probléma merülne fel, amelyről a Jóvátételi Kormánybiztosságnak tudomással kell bírnia, ezt sürgős esetben, még a tárgyalás tartama alatt is kérem távbeszélőn a Jóvátételi Kormánybiztosságnak bejelenteni.

11. Kapják: Miniszterelnök, összes minisztériumok, valamint Iparügyi, Közellátási, Földművelésügyi és Pénzügyminisztérium, valamint Magyar Nemzeti Bank még külön 4 példányban, továbbá IKART és Árucseretorgalmi Rt., külkereskedelmi bizottság 3–3 példányban. Megküldöm a Magyar Külügyminisztérium Fegyverszüneti Osztályának 1 példányban.

Budapest, 1945. október 8.

MOL XIX-VA-4.

JEGYZETEK

A dokumentumot Pokorny Hermann jóvátételi kormánybiztosként írta alá, aki az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 15-i rendeletével életre hívott Jóvátételi Kormánybiztosság vezetője lett.

Az irányelvek kidolgozását különösen az tette időszerűvé, hogy a csehszlovák fél mind türelmetlenebbül sürgette a Magyarország részéről történő jóvátételi szállításokat. Alexander Kunoši 1945. szeptember 27-i levelében lényegében megismételte az általa már korábban és több ízben előterjesztett igényeket, különös tekintettel a magyar hajópark egy részének mielőbbi átadására. Sőt, a csehszlovák képviselő ezúttal már tulajdonképpen vádolt is, amikor azt állította, hogy a magyar illetékesek hozzáállása az ügghöz kívánnivalókat hagy maga után.

Ezért véleménye szerint kompetens magyar tényezőknek, csehszlovák szakemberekkel karöltve, revideálniuk kellene a magyar álláspontot, amely nagy részben negatív. „Ezen revízió szükségessége annál is inkább szükségesnek látszik előttünk, mert sajnálattal kell konstatálnunk, hogy a magyar válasz negativitása nagyon sok árucikkre vonatkozólag nem látszik megalapozottnak”. (MOL XIX-J-1-b. 1. d.) Ez a vád, illetőleg gyanú abból is táplálkozhatott, hogy Krno követ és Kunoši a szóban forgó levél megírásának napján felkereste Gerő Ernő közlekedésügyi minisztert, aki a találkozóról készített feljegyzés szerint csupán annyit ígért a csehszlovák képviselőknek, hogy tanulmányozni fogja a magyar hajók átadására vonatkozó igényüket, aminek teljesítését ő annál is inkább problematikusnak látja, mivel a magyar kormánynak is „nagy szüksége van hajókra”. (MOL XIX-VA-4.)

Az irányelvek kidolgozásával egyidejűleg az iparügyi, a közellátási és a földművelésügyi tárca vezetői kijelölték a csehszlovák jóvátételi delegációval tárgyaló minisztériumi munkatársakat is.

IKART – Iparművek Képviselői Államérdekű Rt.

7.

Jegyzőkönyv a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság 1945. október 29-i üléséről

Jelen vannak:

Pokorny Hermann vezérezredes, FTB elnöke, Durugy Ferenc miniszteri osztályfőnök, Márk László kúriai bíró, Vladár Ervin köv. tanácsos, Veszprémi Bangha Béla köv. tanácsos, Nemestóthy Dénes min. o. tanácsos, Czikkann-Zichy Móric min. titkár, Tarnay István min. s. titkár.

A Honvédelmi Minisztérium részéről:

Rakovszky György altábornagy, Rimófalvy Dániel ezredes.

A Belügyminisztérium részéről:

Nagy Géza min. tanácsos, Nagy Zoltán min. titkár.

Igazságügyminisztérium részéről:

Réczey László min. tan., Trócsányi László törvényszéki bíró.

Pénzügyminisztérium részéről:

Makkay Pál min. tan., Trajanovits Lajos min. o. tan.

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről:

Nemes József min. o. főnök, Szalay Béla min. o. tan.

Földművelésügyi Minisztérium részéről:

Újházy László min. titkár.

Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium részéről:

Lukachich Aladár min. tan.

Közellátási Minisztérium részéről:

Korányi Jenő min. tan., Viczián István min. o. tan., Erdődi-Harrach Béla min. titkár.

Újjáépítési Minisztérium részéről:

Marton Pál min. o. tan.

Népjelölési Minisztérium részéről:

Lengyel Ervin ny. vezérigazgató.

Magyar Nemzeti Bank részéről:

Bolváry Ferenc felügyelő.

Külkereskedelmi Igazgatóság részéről:

Birkás József főfelügyelő.

Jóvátételi Kormánybiztosság részéről:
Szentpétery György osztályvezető.

Pokorny vezérezredes megnyitja az ülést. Közli, hogy a csehszlovák delegáció vezetője a miniszterelnökhöz a jóvátétel ügyében levelet intézett. A jelen ülésnek feladata, hogy végérvényesen megállapítsa, mi a hajók átadása terén a helyzet, valamint a Fegyverszüneti Egyezmény 6. és 12. §-aival kapcsolatban mi a válasz. Felkéri Szentpétery osztályvezetőt, hogy Krno követ levelének erre vonatkozó részét olvassa fel.

Szentpétery:

„Kormányunk jóvátételi követelése három csoportra voltak felosztva. Minden csoport kb. 10 millió dollár értéket képvisel. Két csoportra, éspedig a vasúti anyagok és hasonló szállítások, valamint különböző mezőgazdasági és más terményekre vonatkozólag, jelenleg tárgyalások folynak. Dacára annak, hogy ezek eddig nem mutatják a kívánt eredményt, mégsem szándékozom a tárgyalások elébe vágni. Nagybecsű válasza szerint a magyar kormány nem hajlandó a magyar hajópark egy részének átengedéséről tárgyalni. Az a benyomásom, hogy nem is ajánl fel más hasonló értékű javakat ezek helyett.”

Pokorny vezérezredes felkéri Forbáth miniszteri tanácsost, hogy ismeresse az iparügyi miniszter állásfoglalását.

Forbáth min. tan.:

„A FTB legutolsó ülésén leszögezést nyert, hogy csak szimbolikus szállítást teljesíthetünk a csehszlovákoknak. E határozat alapján az iparügyi miniszter átiratot intézett a csehekhez, mely bizonyos anyagfelsorolásokat tartalmaz és oly cikkeket, melyeket veszély nélkül szállíthat. Be van állítva egy bizonytalan tétel a kisipari cikkekre részére. Az iparügyi miniszter a hajók helyett mást szállítani nem tud.”

Lukachich min. tan.:

„A kereskedelmi miniszter álláspontja változatlan, vagyis hajókat nem adunk át. Bár a csehek felosztották jóvátételi követeléseiket különböző csoportokra, ez ránk nem kötelező, mert a F. E. [Fegyverszüneti Egyezmény. – A szerk.] ilyen kötelezettségről nem tud, és véleménye szerint nekünk nem kell azt adni, amit ők követelnek.”

Pokorny vezérezredes: Ismerteti levéltervezetét, melyet a miniszterelnök intézne Krno követhöz. E válsztervezetben a hajótéréről egyáltalán nincs szó, hanem a 6., 12. és 13. §-okkal foglalkozik.

Czikann-Zichy min. titkár:

„Föltétlenül meg kell említeni a Magyarországról elhurcolt, jelenleg Csehszlovákiában levő javak kérdését is a levélben.”

Pokorny vezérezredes:

„Jelenleg a magyar ipar kapacitásának kivizsgálása van folyamatban. Nov. 5-én fog végleg eldőlni, hogy milyen javaslat tétessék az oroszoknak a jóvátételi kérdésben, hogy teljes vagy részleges moratóriumot kérünk-e, és

az oroszoknak teendő javaslattal a cseh jóvátétel is szoros összefüggésben van.”

Ezután rátér a 6., 16., 12. és a 13. § tárgyában a csehszlovák misszióval együtt folytatott tárgyalások ismertetésére. Kunoši, a csehszlovák jóvátételi delegáció elnöke a 6., valamint a 13. §-ra vonatkozólag először augusztus 15-én szóbeli közlést tett, melyre augusztus hó 21-én írásbeli választ adtunk. Ebben fenntartottuk magunknak jogigényünket a Csehszlovákiának a F. E. aláírása utáni magyar jogok, javak és értékek szempontjából keletkezett károk megtérítésére. Erre vonatkozólag Kunoši szeptember hó 27-én írásban válaszolt, melyben közölte, hogy kiket bízott meg a 6., 12. és 13. §-okról való tárgyalás vezetésével.

Kunoši ezen levelére a miniszterelnök október 18-án válaszolt, amelyben a magyar kormány osztja a csehszlovák delegáció vezetőjének nézetét, hogy a F. E. 6., 12. és 13. §-aiban foglalt kötelezettség megtárgyalására is szükség van, azonban ugyanakkor rámutatott arra, hogy a tárgyalások során ki kell terjeszkedni a Csehszlovákia területére elhurcolt magyar javak visszaszolgáltatásával, valamint a csehszlovákiai magyarok javainak elkobzásával összefüggő kérdésekre is. [sic!]

A miniszterelnök ezen levelére Krno október 24-én válaszolt, és ebben annak a nézetének ad kifejezést, hogy a magyar kormány vonatkozó kötelezettségeinek eleget tenni. Ebben a levélben is van mellékesen egy mondat odavetve az előbb említett §-okra vonatkozólag. Azonban mindezekben a levelekben a kérdés csak érintve volt és sohasem volt összhangba hozva a jóvátétellel, és ezért érthetetlen, hogy miért tiltakozik most a csehszlovák misszió a junktimba hozás ellen.

Réczey min. tan.:

„Felvetődik a kérdés, vajon ezek a javak beszámíthatók-e a 30 millió dollár jóvátételbe?”

Vásárhelyi államtitkár azon a véleményen van, hogy ezt nem szabad beszámítani. Álláspontja jogilag megindokolható, de az ellenkező álláspont is megokolható.

Vásárhelyi államtitkár azon a véleményen van, hogy a beszámítással jogfeladás történik.

Makkay min. tan.:

„A pénzügyminiszter nem akarja a beszámítást eszközölni, mert a restitutio in integrum alapelvén áll, azonkívül tárgyalástechnikai okok is emellett szólnak.”

Czikann min. titkár:

„Csehszlovákiában kétfajta magyar vagyont kell megkülönböztetni. Egyrészt az ottani magyar javak, másrészt a Csehszlovákiába kiszállított magyar javak. Ez utóbbit az amerikaiak hadizsákmánynak tekintik, tehát teljesen függetlenül kezelik a német, illetve osztrák vagyontól. Az elhurcolt javak kormánybiztosa tárgyalásokat folytatott Krnoval és e tárgyalások során oly cseh álláspont alakult ki, hogy e javakat visszaadják. Valószínűnek látszik,

hogy csak a gépeket adják vissza, ellenben nem a nyersanyagokat. Viszont állítólag hajlandók a nyersanyagok értékét a jóvátételbe beszámítani."

Véleménye szerint nem kell junktimba hozni a Csehszlovákiában lévő javakat a jóvátétellel; azok kiadását, illetve visszaszállítását kell kérni, azonban ezt a lehetőséget is fenn kell tartani.

Trócsányi min. o. tan.:

„A Csehszlovákiában levő javakat 3 csoportba kell beosztani. A Csehszlovákiában maradt magyar vagyon, a kiutasítottak vagyona, valamint az elhurcolt javak. Véleménye szerint az egyik csoportot sem lehet a jóvátétellel junktimba hozni."

Pokorny vezérezredes szintén annak a véleménynek ad kifejezést, hogy a két kérdést nem szabad junktimba hozni.

Korányi min. tan. véleménye szerint, bár nem kell a két kérdést junktimba hozni, de egyidejűleg újból fel kell vetni vagy ugyanabban a levélben, vagy ugyanabban az időpontban elküldött másik levélben.

Réczey min. tan. véleménye szerint a kettőt szétválasztani nem szabad, mert a fegyverszünetben vállalt kötelezettségeknek végrehajtása sürgős. A csehek nyilván arra számítanak, hogy a magyar vagyonok kérdése nemzetközi választott bíróság elé kerül, amely nagyon hosszú idő múlva ülne össze, azonkívül az eljárás is rendkívül hosszadalmas, úgyhogy igényeinket vagy egyáltalában nem, vagy csak hosszú évek múlva érvényesíthetnénk. Ezért azt ajánlja, hogy a tárgyalások során e kérdéskomplexum is hozassék szóba, annál is inkább, mert a csehek vetették ezt fel, és azt kell mondanunk, hogy mi e kérdéskomplexumot a nemzetközi jog általános elvei alapján tettük fel, és attól függően, hogy ők teljesítenek-e, teljesítünk mi.

A fegyverszünettel fegyvernagyugvás állott be, és ugyanakkor a fegyverszüneti egyezmény mindkét félre kötelezettségeket rótt. Csehszlovákia magatartása, mely a hivatalnokok kiűzését, vagyonuk elvételét, valamint a magyar vagyon elkobzását eredményezte, a F. E.-t súlyosan megsértette. Ha a csehek arra hivatkoznak, hogy mi nem hívtuk vissza hivatalnokainkat, úgy az egyszerű rabulisztika, mert hiszen abban az időben azon a területen még a háború javában folyt. Hogyha a csehek saját maguk hajtják végre a hivatalnokok kitelepítését, akkor ehhez teljes joguk van, ellenben semmi jogalap nincs arra nézve, hogy a hivatalnokokat vagyonukból kiforgassák. E magatartás feljogosít bennünket arra is, hogy ne teljesítsünk, mert súlyosan megszüntették eljárásukkal a F. E.-t. A F. E. kétoldalú egyezmény, melyből a cseheknek nemcsak igényük és előnyük származhatik, hanem az kötelezettséget is ró rájuk, és Magyarországnak feltétlenül megvan a joga, hogy a F. E. által célba vett nyugalmi helyzetet megkövetelje, és ezért addig, amíg e nyugalmi helyzet nem áll be, nem teljesít. Ezért véleménye szerint a két kérdéskomplexum junktimba hozandó.

Márk kúriai bíró: Egyetért Réczey min. tan. fejtegetésével és annak a véleménynek ad kifejezést, hogy a nemzetközi jog súlyos megsértése ellen feltétlenül tiltakozni kell. Trócsányi o. tan. közbevetésére, mely szerint, ha [a]

két kérdéskomplexum junktimba hozatik, a csehek sokkal brutálisabban fognak eljárni Magyarországgal szemben, annak a véleményének ad kifejezést, hogy éppen ellenkezőleg, az utolsó 25 esztendő tapasztalatai szerint valószínű, hogy mérséklőleg fog hatni.

Marton o. tan.:

„Az in integrum restitutio alapelveire kell helyezkedni a csehországi magyar vagyonok kérdésével kapcsolatban. Amikor mi hajlandók vagyunk 30 millió dollár jóvátételt teljesíteni, akkor nekünk is megvan a jogunk annak a követelésünk[nek a] közlésére, hogy az in integrum restitutiót kérjük."

Véleménye szerint a két kérdéskomplexumot itt kell összefűzni. Ami pedig a levéltervezetet illeti, a levelet jelenlegi formájában elfogadni nem tudja.

Réczey min. tan.: A levélhez fűzött észrevételeit olvassa fel és magyarázatként hozzáfűzi, hogy itt nem beszámításról van szó, hanem kárösszevetésről.

Durugy o. főnök: Felhívja a figyelmet arra, hogy a magyarokkal szemben tanúsított cseh bánásmód jelenleg a legsúlyosabb kérdések egyike, amely a magyar közvéleményt foglalkoztatja. Ezért óvatossággal kell eljárni és nem szabad kezünkben egy kedvező alkalmat elszalasztani, amikor ezt orvosolni megkísérélhetjük. Véleménye szerint az alkalom itt van, és ezzel feltétlenül élni kell. A Réczey álláspontját támogatja, és azon a véleményen van, hogy az igazságügymin. és a pénzügymin. álláspontjai között áthidaló megoldást kell találni.

Trócsányi o. tan. véleménye szerint a min. elnökség véleménye szerint a kérdéskomplexumok junktimba hozása a szlovákiai magyarság pusztulását okozná.

Pokorny vezérezredes szerint az eredeti levéltervezet olyképpen módosítandó, hogy abban hivatkozni kell a szept. 18-án kelt levél 6 bekezdésében foglaltakra. Az FTB ily értelemben határoz, minek folytán fenntartjuk jogunkat kárigényeink érvényesítésére.

Az FTB ugyanakkor kimondja, hogy nincsen kifogása, hogy az Elhagyott Javak Kormánybiztossága Csehszlovákiában a magyar javak hazaszállítása ügyében tárgyalásokat folytasson. Ha azonban a beszámítás kérdése felmerül, úgy ebben azonnal az FTB döntését kell kikérni.

Forbáth min. tan.:

„... a F. E. 1945. január 20-án lépett életbe. A nemzetközi jog szerint a fegyverszüneti állapotban a zsákmányolási jog igen korlátozott. Az oroszok által hadizsákmánynak tekintett javakat próbálták a jóvátételi tárgyalásokon felvételni a jóvátételi szállításokba. Ez azonban nem sikerült."

Úgy véli, hogy az időpont most alkalmas lenne arra, hogy a kérdést újból felvessük, annál is inkább, mert jóvátételi kötelezettségeinknek amúgy sem tudunk eleget tenni. Ha sikerülne bizonyos, jelenleg még hadizsákmánynak tekintett gyártelepeket a jóvátételi szállításokba bevételni, így pl. Tungsram, Fellten, majdnem egy éves jóvátételi kötelezettségünknek tud-

nánk eleget tenni. Ezért kéri, hogy e kérdéskomplexum az FTB következő ülésén a tárgysorozatba vétessék fel. A bizottság ily értelemben határoz.

Réczey min. tan. szerint a kérdést már sokkal előbb kellett volna felvetni, sőt tovább megy: amíg e kérdéskomplexum megoldást nem nyer, tulajdonképpen a jóvátételi szerződést sem lett volna szabad aláírni. A zsákmányolási jogot Hágában kodifikálták. Ehhez Oroszország is csatlakozott, igaz, hogy a Szovjetunió a cári Oroszország által vállalt nemzetközi kötelezettségeket magára nézve kötelezőnek nem ismerte el, ellenben az ott lefektetett[ek] minden civilizált államra kötelezettséggel bírnak.

A hágai egyezmény értelmében a zsákmányolás csak állami javakra terjedhet ki és azok közül is csak azokra, melyek a hadviselők érdekeit szolgálják. Ami nem állami vagyon, azt meg kell fizetni, sőt még az állami vagyonból is azt, ami [a] hadviselés követelményein túlmegy, vissza kell szolgáltatni.

Ugyancsak itt van lefektetve, hogy a fosztogatás kifejezetten tilos. És csak mint példát említi meg, hogy még a közmunkára is csak fizetés ellenében szabad igénybe venni. Ezért ő is okvetlenül fontosnak tartja, hogy e kérdés minél rövidebb idő alatt megtárgyaltassék.

Makkay min. tan. egyetért a kéréssel, azt támogatja, annál is inkább, mert a jelenlegi kárösszeírás során statisztikailag feldolgozás alatt állanak azok a javak, melyek hadizsákmánynak minősítették, és időszerűnek tartja a kérdés minél gyorsabb megtárgyalását.

Bolváry felügyelő kéri, hogy a következő ülés tárgysorozatára vétessék fel a Duna-hajózás kérdése is.

Nagy miniszteri titkár bejelenti, hogy az orosz hadsereg egyes alakulatai nem tartják be azt a megállapodást, mely szerint a téli elszállásolás ügyében az egyes csapattestek csak akkor fordulhatnak a helyi hatóságokhoz, ha Vorosilov marsall írásbeli parancsát fel tudják mutatni. Kéri, hogy a következő ülésen ez is szerepeljen a tárgysorozatban.

MOL XIX-J-1-b. 1. d.

JEGYZETEK

A Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság véleményére támaszkodva Miklós Béla miniszterelnök az alábbi levelet intézte 1945. október 30-án Dalibor Krno rendkívüli követhez és meghatalmazott miniszterhez:

„Követ Úr!

Folyó évi október hó 18-án kelt, Követ Úrhoz intézett levelemre adott nb. választ megkaptam.

Követ Úr válaszlevelére a Magyar Kormány nevében van szerencsén az alábbiakban reflektálni:

A Csehszlovák Delegáció folyó évi szeptember hó 27-i levelében kifejezésre juttatta ama nézetét, hogy a Fegyverszüneti Szerződés 6., 12. és 13. §-aiban foglalt kötelezettségek megtárgyalására is szükség van. Folyó év október 18-ai levelemben a Magyar Kormány ama kívánságának adtam kifejezést, hogy a fenti kötelezettségek megtárgyalásával kapcsolatban a levelem 6. bekezdésében körülírt magyar kívánságok is megtárgyalandók lennének. Ennek az álláspontnak fenntartását továbbra is szükségesnek tartom.

Ami a Csehszlovák Delegáció ama kívánságát illeti, hogy hajók helyett más egyenértékű jóvátételi cikkeket szállítsunk, legyen szabad utalnom folyó év október hó 18-i levelem 7. bekezdésére, amelyben kifejtettem azt, hogy az 1945. és 46. évek az egyszerre jelentkező orosz, csehszlovák és jugoszláv jóvátételi kötelezettségek következtében úgy ipari, mint mezőgazdasági téren annyira túlterheltek, hogy – az ország gazdasági stabilitásának érdekében – feltétlenül szükségünk van bizonyos időre, amely éppen a jóvátételi kötelezettségek teljesíthetőségét van hivatva biztosítani.

A Magyar Kormány ismételten kifejezést ad azon felfogásának, hogy Csehszlovákiával szemben fennálló jóvátételi kötelezettségeinek maradék nélkül eleget kíván tenni. Tudomással bírok arról, hogy a Csehszlovák Delegációval jóvátételi részlettárgyalásaink megindultak. E tárgyalásokat magyar részről abban a szellemben és oly irányelv betartása mellett fogjuk vezetni, hogy minden olyan cikket, melynek szállítását teljesítőképességünk lehetővé teszi, jóvátételre a Csehszlovák Delegációnak felajánljon. Meg vagyok győződve arról, hogy a tárgyalások folyamán biztosan sikerülni fog olyan megállapodást létesíteni, amely a Csehszlovák Kormánynak megelégedésére fog szolgálni, de ugyanakkor a magyar gazdasági életet nem fogja a gazdasági lehetetlenülés veszélyével fenyegetni.

Fogadja, Követ Úr, kiváló tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1945. október 30.” (MOL XIX-J-1-b. 1. d.)

A miniszterelnök 1945. október 18-i levelének 6. és 7. bekezdése a következőket tartalmazta:

„A magyar kormány osztja a csehszlovák kormány vezetőjének f. évi szeptember hó 27-i levelében kifejezésre juttatott ama nézetét, amely szerint ez alkalommal a Fegyverszüneti Szerződés 6., 12. és 13. §-aiban foglalt kötelezettségek megtárgyalására is szükség van, felfogása szerint azonban az erre vonatkozó tárgyalásokkal kapcsolatban ki kell terjeszkedni a Csehszlovákia területére elszállított és ott részben felhasználásra került, részben meglévő magyar javak visszaszolgáltatására irányuló magyar igényekre, valamint a csehszlovákiai magyarok javainak elkobzásával összefüggő kérdésekre is.

Reá kell mutatnom arra, hogy az 1945. és 1946. évek, az egyszerre mutatkozó orosz, csehszlovák és jugoszláv jóvátételi kötelezettségek következtében, mind ipari, mind mezőgazdasági téren annyira túlterheltek, hogy az ország gazdasági stabilitásának érdekében feltétlenül szükségünk van bizonyos időre, amely éppen a jóvátételi kötelezettségek teljesíthetőségét van hivatva biztosítani.” (MOL XIX-J-1-b. 1. d.)

Forbáth min. tanácsos és Vásárhelyi államtitkár neve a jelenlevők eredeti felsorolásában nem szerepel.

8.

Jegyzőkönyv

a magyar és jugoszláv kulturális bizottságok 1945. október 16-tól november 17-ig tartott folytatólagos tárgyalásairól

Jelen vannak:

Dr. Durugy Ferenc magyar külügyminisztériumi osztályfőnök elnöklete alatt a magyar, és Dr. Ivić Alexa egyetemi tanár elnöklete alatt a jugoszláv delegáció alulírott tagjai.

A tárgyalások a jugoszláv bizottság azon kéréséből indultak ki, hogy Magyarország engedje át Jugoszláviának azokat a jugoszláv kultúr- és történelmi értékeket, amelyek jugoszláv eredetűek vagy jugoszláv vonatkozásúak, és pedig a legrégibb időktől 1941. évig, és amely értékek jelenleg Magyarországon vannak, amennyiben azok a magyar kulturális gyűjtemények szempontjából nélkülözhetők.

A jugoszláv delegáció elnöke kijelenti, hogy kéréseik morális alapra helyeződnek, és pedig azért, mert egyrészt ezek a jugoszláv népeket érintő kultúrértékekre vonatkoznak, másrészt pedig mert a fasiszta megszálló hadsereg elpusztította a jugoszláv levéltárak, könyvtárak és múzeumok nagy részét. A jugoszláv kormány reméli, hogy a magyar kormány a fent említett kultúrjavakat, melyek nem bírnak a magyarságra különös értékkel, baráti módon kiszolgáltatja Jugoszláviának.

Amikor az ügy befejezést nyer, és a magyar kormány kiszolgáltatta a fent említett kultúrjavakat, a magyar kormány ezzel szintén egy morális alapra tesz szert, amelynek alapján a saját részéről is küldhet Jugoszláviába egy delegációt, amely az illetékes jugoszláv körökkel tárgyalásokat folytathat, azon Magyarországot érintő kultúrjavak átadásáról, melyek Jugoszláviában találhatók.

A magyar bizottság elnöke annak hangsúlyozásával, hogy bár a magyar államot a jugoszláv delegáció által átengedni kért kulturális javak kiszolgáltatása tekintetében semminemű kötelezettség nem terheli, mégis a magyar kormány, mélyen fájlalva azokat a súlyos veszteségeket, amelyeket Jugoszlávia a háború folyamán közgyűjteményeiben elszenvedett, a jugoszláv állam és népe iránti baráti érzülettől áthatva, készséggel ajánlja fel segítségét a pusztulást szenvedett jugoszláv közgyűjtemények újjáépítésében. A magyar bizottság elnöke éppen ezért a kormány nevében annak a legmesszebbmenő készségnek ad kifejezést, hogy a jugoszláv-magyar jó viszony és közmű-

velődési kapcsolatok kimélyítése érdekében a jugoszláv kívánságokat a legnagyobb mértékben igyekezni fognak magyar részről teljesíteni, amennyiben a kívánt kulturális tárgyak felett a magyar kormánynak rendelkezési joga van, és azok átadása nem jár a magyar kulturális gyűjtemények szerves egységének megcsonkításával.

A magyar bizottság elnöke megállapítja, hogy a jugoszláv jegyzékben érintett magyar kulturális gyűjtemények közül a Magyar Nemzeti Múzeum önkormányzati szervezetéhez tartozó intézmények a tárgyalások során a jugoszláv bizottság által átadott kívánságjegyzékre vonatkozólag nyilatkoztak. Az intézmények a jelenlegi körülmények között érdemben nem terjeszkedhettek ki a jugoszláv kívánságok valamennyi pontjára. A lezajlott háborús események, és velük járó pusztulások és a légítámadásokkal kapcsolatos óvóintézkedések következtében ugyanis a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek jelentékeny része ez idő szerint nem hozzáférhető, illetőleg nem áll rendelkezésre, mert részben összekeveredett, részben elcsomagolt állapotban van, részben pedig a német megszálló csapatok és az ún. nyilas kormány önkényes intézkedései következtében Nyugatra, sok esetben a Magyar Nemzeti Múzeum vezetősége előtt ismeretlen, az ország határain kívüli helyre szállítottak, s fennmaradásáról nincsen biztos értesülés. Tekintettel egyrészt a most említett nehézségekre, másrészt arra az őszinte baráti érzésre, mely a magyar kormányt és népet a jugoszláv állam és nép iránt áthatja, a Magyar Nemzeti Múzeum intézményei a jugoszláv részről átnyújtott jegyzékben kifejezésre jutott kívánságoktól függetlenül egyéb, a jugoszláv közgyűjtemények reorganizációja szempontjából számításba jövő kulturális javakat is felajánlanak. Egyben kifejezik azt a készségüket, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum egyes intézményeinek helyreállítása során mind a jugoszláv jegyzékben foglalt kívánságokkal, mind pedig az önként felajánlható kulturális javakkal továbbra is érdemben foglalkoznak, s éppen ezért a részükről átnyújtott jegyzékeket csak ideigleneseknek tekintik. Ez ideiglenes jegyzékek másolatban a jelen jegyzőkönyvhöz csatoltatnak.

Ami a Jugoszláviában található és Magyarországot érdeklő kultúrjavaknak a jugoszláv bizottság által történt felajánlását illeti, a magyar bizottság elnöke annak a véleményének ad kifejezést, hogy kíváncsi és az ügy érdekében célravezetőbbnek látszik, ha a szóban levő javakra vonatkozó tárgyalások párhuzamosan folynának, és a kultúrjavak kölcsönös átengedése lehetőleg egyidejűleg történne.

Tekintettel arra, hogy a magyar kulturális gyűjtemények szerves egységének megóvása, és a tudományos kutatás egyetemes érdekeinek megfelelő biztosítása a jugoszláv delegáció által átnyújtott jegyzékben kifejezett vagy később előterjesztendő kívánságok maradéktalan teljesítését előreláthatólag nem fogja lehetővé tenni, az elnök magyar részről felveti azt a gondolatot, hogy a jugoszláv-magyar kulturális kapcsolatok óhajtott kimélyítése érdekében a békeszerződés megkötése után a jugoszláv és a magyar állam között mielőbb kulturális egyezmény kötése lenne kívánatos, amely többek

közt lehetővé tenné Budapesten egy Jugoszláv Tudományos Intézet felállítását. Ez Intézet tagjai számára magyar részről a tudományos kutatásnak ugyanolyan szabadsága biztosíthatnák, mint magyar kutatóknak, s ezzel lehetővé válnék, hogy a jugoszláv kutatók a tudomány modern kívánalmainak megfelelően a magyar közgyűjtemények anyagát szerves egységükben és mindenre kiterjedő történeti összefüggéseikben tanulmányozhassák és saját céljaikra hasznosíthassák. Ugyanakkor kívánatosnak látszik, hogy a kulturális egyezmény keretében jugoszláv részről is lehetőség adassék a hagyományos jugoszláv–magyar kulturális kapcsolatok tudományos továbbfejlesztése végett a jugoszláv közgyűjtemények anyagának tanulmányozása céljából hasonló Magyar Tudományos Intézet létesítésére.

A jugoszláv delegáció befejezésül megállapítja, hogy hat hetes tárgyalás után arra a megállapításra jutott, hogy a jugoszláv kultúrjavak átadása tárgyában a magyar delegáció az állásfoglalását elhúzza, és minden indok nélkül magyar ellenkívánságokat támaszt. Ezek alapján a tárgyalások karaktere teljesen megváltozott, amiért tulajdonképpen a jugoszláv delegáció Magyarországra jött, és az egész tárgyalás egy kereskedelmi adás-vételi szerződés jellegét vette fel. A fentiek alapján a jugoszláv delegáció ilyen feltételek mellett nem tárgyalhat, és konstatálja, hogy további tárgyalások ilyen körülmények között lehetetlenek.

A magyar bizottság elnöke sajnálattal veszi tudomásul a jugoszláv bizottság most kifejtett álláspontját, és pedig több okból. Elsősorban teljesen távol áll a magyar bizottságtól a tárgyalások elhúzásának szándéka. A magyar bizottság hangsúlyozza, hogy ama javaslata, miszerint a tárgyalások a magyar, illetve jugoszláv részről átengedendő kultúrjavakról párhuzamosan folyjanak, mindössze technikai természetű válasz kívánt lenni a jugoszláv bizottság által éppen a mai utolsó tárgyalási napon tett arra a sorrendi javaslatra, hogy a Magyarország részére átengedendő kultúrjavak tárgyalása csak a Jugoszláviának átengedendő kultúrjavak kiadása után történjék. A magyar bizottságot tisztán célszerűségi szempont vezette javaslata megtételénél: ugyanis mind a két esetben analóg témáról van szó, és a szakértők ugyanazok. Amellett azonban ez a tárgyalástechnikai jellegű javaslat egyáltalán nem tekinthető olyannak, mintha az ebben a kérdésben a magyar bizottság sine qua non jellegű végső állásfoglalása lenne. Mindezekből kitűnik az is, hogy a magyar bizottság e javaslatának – felfogása szerint – nem tulajdonítható olyan szándék, mintha magyar részről a tárgyalásokat rideg üzleti szellemben kívánnák folytatni.

Ami a tárgyalások megszakítására vonatkozó jugoszláv kijelentést és főleg annak indoklását illeti, ezt a magyar bizottság annál is inkább meglepetéssel vette tudomásul, mert a jugoszláv bizottság már napokkal előbb hivatalosan közölte, hogy a tárgyalásokat egyelőre félbeszakítani kívánja, és elutazása napját is kitűzte. Az is tény, hogy a magyar kultúrjavak átengedésére irányuló kérés bejelentése és azok jegyzékének átadása a jugoszláv bi-

zottsággal már hetekkel előbb megtörtént, anélkül, hogy az akkor a jugoszláv delegációnál bárminő ellenvetésre talált volna.

A magyar bizottság elnöke sajnálatának megismétlése mellett végül kijelentette, hogy a felmerült tárgyalási sorrendi véleménykülönbség miatt nem lát okot a tárgyalások megszakítására.

MOL XIX-J-1-b. 1. d.

JEGYZETEK

A jegyzőkönyvet 1945. november 17-én vették fel a Külügyminisztériumban. Aláírói között azonban kizárólag a magyar kulturális bizottság tagjai szerepelnek: Durugy Ferenc, Szalay Béla, Jánossy Dénes és Kossányi Béla. A Magyar Külügyminisztérium Fegyverszüneti Osztálya 1945. november 19-én jelentést készített a magyar–jugoszláv kulturális tárgyalásokról. De ezt az alkalmat felhasználta arra is, hogy átfogó képet nyújtson általában a Jugoszláviával szembeni magyar jóvátételi kötelezettségek teljesítéséről. Ez utóbbiakat illetően a következőkről számol be a jelentés:

„Csehszlovákia és Jugoszlávia között létrejött külön megegyezés értelmében Jugoszlávia jóvátétel fejében 70 millió dollárt követel Magyarországtól.

Mielőtt Magyarország és Jugoszlávia között jóvátételi tárgyalások kezdődtek volna meg, a jugoszláv delegáció a Fegyverszüneti Egyezmény 12. §-ára való hivatkozással két ízben fordult a magyar kormányhoz a jóvátételi egyezményt megelőző és ún. sürgős szállítások teljesítése végett.

Az első ízben, április 21-én 100 000 tonna szenet és 400 000 tonna kokszot, 20 000 uncia selyemhernyópetét és a Chinoin Vegyészeti Gyár Rt tulajdonát képező fontos gyógyszerkészítésre alkalmas gépeket kérte. A magyar kormány, bár a legnagyobb gazdasági nehézségekkel küzdött, a szomszédi jó viszony megteremtése végett hozzájárult a fenti jugoszláv kérésekhez. A szén- és a kokszmennyiség le lett szállítva, a selyemhernyópetéket azonban a jugoszláv delegáció közlekedési eszköz hiányában nem tudta elvitetni.

Másod ízben június hó 21-én jelentette be a jugoszláv delegáció nagy mennyiségű kötőzsineg, textil- és papírzsákra való igényét. A magyar kormány, bár az aratás előtt állt, amikor úgy a zsákokra, mint a kötőzsinegekre a legnagyobb szüksége volt, hozzájárult ahhoz, hogy egy bizonyos mennyiségű kender- és jutazsákot, papírzsákot és kenderzsineget juttasson Jugoszláviának jóvátétel fejében.

Harmad ízben augusztus hó folyamán kérte a jugoszláv delegáció előlegként nagy mennyiségű búza, rozs, árpa, spenót, búkköny, olajrepcemag szállítását. A magyar kormány hozzájárult a nagy vetőmaghiány ellenére is 100 tonna olajrepcemag, 200 tonna búkkönyvetőmag, 25–30 tonna bankuti búzavetőmag, 30 tonna őszi takarmányborsó és 29 q spenótmagnak a jóvátétel fejében való szállításához. Jugoszlávia a fenti mennyiségeket át is vette.

Július hó 4-én a jugoszláv delegáció szóbelileg ismertette azokat a gépeket, árukat és terményeket, amelyeket Jugoszlávia Magyarországtól a 70 millió dollár értékben követel. A magyar delegáció július hó 18-án adta meg válaszáat, hogy Magyarország milyen szállításokra képes. A jugoszláv delegáció a magyar javaslatot nem fo-

gadta el, és október hó 3-án egy egész részletes, kb. az orosz jóvátételi egyezményt alapul vevő egyezménytervezetet nyújtott át. Már az első áttekintésre megállapítható volt, hogy a jugoszláv delegáció javaslata messze felülmúlja [a] Magyarország által fizetendő 70 millió dollár értéket, mert a magyar szakértők számítása szerint kb. 125-130 millió dollárnyi összeget tett volna ki a jugoszláv javaslat, azonkívül a jugoszláv delegáció elsősorban olyan árukat vett fel a listába, amelyeknél az orosz delegáció a presszió hatása alatt igen alacsony árakat ért el.

Magyarország gazdasági helyzete annyira megromlott és az orosz jóvátételi egyezmény teljesíthetatlensége is bizonyosra vált, úgyhogy a magyar delegáció vezetője, Pokorny vezérezredes, rövid levélben válaszolt a jugoszláv delegációnak, amelyben különösen rámutatott arra, hogy 1945. és 1946. évben nemcsak cseh vagy jugoszláv vonatkozásban Magyarország semmiféle szállítást nem képes magára vállalni, hanem a már aláírt orosz egyezményt sem képes végrehajtani, mindazonáltal a tárgyalásokat hajlandó megkezdeni." (MOL XIX-J-1-b.1. d.)

9.

A jóvátételi kormánybiztos
1945. december 7-i levele
Tildy Zoltán miniszterelnöknek

Miniszterelnök Úr!

A jóvátételi tárgyalások a csehszlovák és jugoszláv delegációval hónapok óta húzódnak, és mindkét delegáció most már türelmetlenül várja azok befejezését, valamint a jóvátételi egyezmény megkötését.

Eddig a tárgyalások elhúzódását abban a tudatban segítettam elő, hogy a kormány az ország gazdasági helyzetének szanálása, valamint a jóvátételnek reális alapokra való helyezése érdekében legkésőbb december elején memorandummal szándékozik fordulni a Szövetséges Nagyhatalmakhoz.

Tegnapelőtt a pénzügyminiszter úrtól azt az értesítést vettem, hogy egyelőre a kormány részéről tervezett lépés elmarad.

Erre való tekintettel és mivel a tárgyalások további elhalasztását most már nem indokolhatom, kérem Miniszterelnök Úr sürgős döntését és hozzájárulását, hogy a Fegyverszüneti Egyezmény 12. pontja értelmében Csehszlovákiával és Jugoszláviával létrehozandó jóvátételi egyezmény megkötése céljából a tárgyalásokat folytathassam és befejezhessem.

Budapest, 1945. december 7.

MOL XIX-J-1-a. 44.

JEGYZETEK

A közölt dokumentum levélmásolat, amelynek eredetijét Pokorny Hermann írta alá. A jóvátételi tárgyalások elhúzódása ellenére a tárgyaló felek bizonyos részmegállapodásokra jutottak. Így pl. Kovács Béla földművelésügyi miniszter 1945. december 7-én hozzájárult ahhoz, hogy a jóvátétel fejében 100 hl barackpálinkát, 30 hl borpárlatot, 10 vagon téli almát és 20 vagon alföldi bort szállítsanak Csehszlovákiának. Hasonlóan intézkedett Bárányos Károly közellátási miniszter is 50 vagon vegyes gyümölcspulpnak, 2 vagon baromfikonzervnek és 2 vagon paradicsom-sűrítménynak csehszlovák jóvátételben való kiszállításához. De már december 1-jén a Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák delegációja és az Iparügyi Minisztérium megbízottai jegyzőkönyvet írtak alá vasúti anyagok és felszerelési tárgyak jóvátételben történő

szállításáról. A jegyzőkönyv 6. pontja leszögezte: „Ezen megállapodás ideiglenes jellegű a két kormány közötti végleges egyezmény megkötéséig.” (MOL XIX-A-4.)

A jóvátétel teljesítésével, pontosabban nem teljesítésével összefüggő problémák elmélyüléséhez valószínűleg az is hozzájárult, hogy egyesek még hivatalos körökben is illúziókat tápláltak afelől, hogy az USA valamilyen formában majd átvállalja a magyar jóvátételt. Emellett egyik-másik polgári politikus a nyugati szövetségesek budapesti képviselőit is igyekezett a fentebbiekről meggyőzni. 1945. november 6-án, két nappal a Független Kisgazdapárt választási győzelme után Auer Pál és Zsedényi Béla felkereste A. D. F. Gascoigne-t, a brit politikai miszsió vezetőjét a gazdasági támogatás megszerzése ügyében. A találkozón Auer azon véleményének adott hangot, hogy Magyarországnak amerikai kölcsön révén kellene megszabadulnia a jóvátételi kötelezettségeitől. Ezzel szemben Zsedényi azt az álláspontot képviselte, hogy a szövetséges nagyhatalmak hozzanak létre egy közös bizottságot, és az állapítsa meg Magyarország teherbíróképességét, nehogy a kölcsön a jóvátétel teljesítésére menjen. A brit diplomata egyébként maga is úgy vélekedett, hogy az USA valóban nyújthatna Magyarországnak gazdasági segítséget. (PIL 508/1-22.)

A Tildy-kormány hivatalba lépése után J. F. Byrnes külügyminiszter A. Schoenfeldhez intézett táviratában többek között arra hívta fel a figyelmet, hogy az USA kormánya kedvezően fogadna konkrét javaslatokat Magyarország újjáépítésével kapcsolatban, amelyeket a szövetségesek együtt valószínűsítanak meg. (*Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1945. IV. köt. United States Government Printing Office. Washington 1966. 908.*)

Gordon Ferenc pénzügyminiszter 1945. december 3-án memorandummal fordult Vorosilovhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökéhez, és abban azt kérte, hogy „a szövetséges nagyhatalmak egy bizottságot küldjenek ki, amely a magyar kormánnyal együttműködésben megvizsgálja az ország gazdasági és pénzügyi helyzetét és a nyújtandó segítség módszereit”. Vorosilov azonban nem volt hajlandó érdemben foglalkozni a memorandumban foglaltakkal, s hivatalosan nem is vette át. (*Foreign Relations of the United States. 1945. VI. köt. 290–291.*)

Ilyen előzmények után jutott a memorandum egy-egy példánya „nem hivatalosan” az USA és Nagy-Britannia budapesti politikai képviselőinek a birtokába. Sőt a magyar kormány különböző szintű képviselői, illetőleg megbízottai több ízben is tárgyaltak róla, főleg az Egyesült Államok követségének tagjaival. Schoenfeld 1945. december 10-én Washingtonba is elküldte a memorandum szövegét. Valószínűleg ettől függetlenül történt, hogy W. S. Key tábornok a Szövetséges Ellenőrző Bizottság december 28-i ülésén (feltehetően az USA kormányának hivatalos hozzájárulása nélkül) albizottság felállítását javasolta a magyar gazdaság helyzetének tanulmányozására és megfelelő javaslatok kidolgozására. (Uo. 292.) Ezt a javaslatot A. P. Edgumbe brit tábornok is támogatta az ülésen elhangzott felszólalásában. Vorosilov azonban most is határozottan elutasította, hogy a szövetséges nagyhatalmak képviselőiből albizottságot hozzanak létre.

10.

A magyar–szovjet viszony alakulása 1944. október 15-től (Politikai tanulmány)

A második világháború előtti években a magyar–szovjet viszony mindkét részről korrektnek, de hűvösnek volt mondható. Erre utalt Puskin, a Szovjetunió budapesti követe, a külügyminiszter estebédjén mondott pohárköszöntőjében, amikor a következőket mondotta:

„Mi eltűrtük a Horthy-féle Magyarországot, és a Horthy-féle Magyarországot eltűrtte a Szovjetuniót.”

Utalt azután arra, hogy ez a korszak elmúlt, és az azóta eltelt időben máris szívélyes magyar–szovjet viszonynak szoros barátsággá kell fejlődnie.

1944. október 15-én az elmúlt rezsim a hadihelyzet minden kétséget kizáró súlyosságának hatása alatt kísérletet tett arra, hogy eloldozza magát Németországtól, és a kialakuló új európai rendben megtalálja helyét. A jaltai konferencia határozataiból kifolyólag a szövetségesek hajlandók is voltak Magyarország ilyen irányú kezdeményezését elfogadni, amint ez Románia esetében is történt. Fogadták ezért Moszkvában a kormányzó megbízottait, Faraghó vezérezredest és Szent-Iványi követet. Az általuk letárgyalt előzetes megállapodás azonban nem volt végrehajtható, mert a kormányzó október 15-én fegyverszünetet kérő rádiószózatának várt hatását a németek által támogatott nyilas puccs teljes egészében megghiúsította. Az ország lakosságának többsége azonban ekkor már világosan látta a helyzetet, és az előrenyomuló Vörös Hadsereget felszabadítónak tekintette. A bukott rezsim fegyverszünetkérő felelős vezetőinek eltűnte után nem maradt más hátra, mint a felszabadított területen új *de facto* magyar kormányt teremteni, és azt fogadni el tárgyalófélül.

Noha a nyilas puccs után, mely a németek mellett való ellenállást minden rendelkezésre álló eszközzel folytatni kívánó Szálasi-kormányt juttatta uralomra, a szövetségesek eltekinthettek volna a Németország csatlósaira vonatkozó jaltai határozatok Magyarország tekintetében való alkalmazásától: politikai megfontolások – és ezek között talán nem utolsósorban a magyar nemzet jobb elemeinek a háború alatt tanúsított magatartása – arra készítette a szövetségeseket, hogy az ország demokratikus elemeinek megadják a fentebb említett lehetőséget. Meg kell jegyezni ezzel kapcsolatban, hogy a németek és nyilasok által megszállt területen a magyar ellenállási

mozgalom által szervezett és árulás folytán sikertelen maradt felkelés vezetősége nevében Bajcsy-Zsilinszky Endre már novemberben kereste a kapcsolatot Malinovszkij tábornaggal. A demokratikus kormány végül is azonban csak a felszabadult Alföldön tartózkodó, illetőleg oda átjutott baloldali politikusokból volt megalakítható. Ennek első ténykedése a Németország-nak szóló hadüzenet proklamálása és a fegyverszünet kérése volt. Az 1945. január 20-án Moszkvában egyfelől Magyarország, másfelől a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok által aláírt fegyverszüneti egyezmény kifejezetten elismeri Magyarország állami függetlenségét és szuverenitását. Az a tény az akkori viszonyok között igen jelentős eredménynek volt tekinthető, amelynek elérése érdekében a demokratikus magyar kormány természetesen igen jelentős áldozatokra volt hajlandó a jóvátételi kérdésben. Egyébként – különösen mivel a háború az ország területének nagy részén még folyamatban volt – ez év januárjában a kormány még csak megközelítő képet sem alkothatott magának az ország valódi gazdasági helyzetéről, és csak a teljes felszabadulás és az ország gazdasági működésének elindítása után tűnt ki, hogy az önmagukban súlyosnak, de nem teljesíthetetlennek mondható jóvátételi kötelezettségek legalábbis az első két évben csaknem lebíráhatatlan feladat elé állítják az ország teljesítőképességét.

A fegyverszüneti egyezmény, számolva az akkor még folyó háború támasztotta követelményekkel, a szovjet hadvezetőségnek bizonyos előjogokat biztosított, és a Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságban is a Szovjetunióknak juttatta a vezető szerepet. A kezdeti korszakban a magyar kormány legfőbb feladata abban állott, hogy az ország tönkrement közigazgatását és gazdasági életét úgy-ahogy helyreállítsa, és ehhez megnyerje a szovjet hatóságok jóindulatát és támogatását. A jóvátételi kérdésben természetesen nem mutathatott fel a kormány jelentősebb eredményt mindaddig, amíg a fentebb említett előfeltételek nem voltak megadva. A kezdeti korszakban tehát – igyekezve megnyerni a szovjet tényezők bizalmát – a kormány főleg az országnak Németország elleni effektív hadba lépése terén tett erőfeszítéseket, másrésztől hozzálátott a jobboldali és fasiszta múlt lerakodmányainak eltakarításához (igazolási és népbíróági eljárás). A fegyverszüneti szerződés által előírt hadosztályok felállítása a hadműveletek befejezéséig csak kis részben történhetett meg, de a magyar kormány által ezen a téren kifejtett igyekezettel szovjet részről általában meg voltak elégedve. A tisztogatási folyamatot azonban szovjet részről általában lanyhának és vontatottnak találták, és ezt a felfogást az illetékes szovjet tényezők több ízben kifejezésre is juttatták, különösen a fasiszta sajtótermékek beszolgáltatásának kapcsán.

Az ország területén folyó hadműveletek, majd ezek elmúltával is a fegyverszünet időtartamára szóló katonai megszállás magától értetődően sűrűlődségekkel járt, és ezeknek a sűrűlődségeknek tulajdonítható, hogy a kezdetben mindenütt felszabadítóként várt Vörös Hadsereg iránt a lakosság széles ré-

tegei bizonyos fokú elkeseredést kezdtek érezni, és ez az elkeseredés csak lassan és olyan mértékben lanyhult el, amilyen mértékben egyéb tények és események meggyőzték az ország közvéleményét arról, hogy az említett sűrűlődségek valóban minden háborúnak és minden megszállásnak elkerülhetetlen velejárói, és nem a felső vezetés intenciói szerint történtek. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy a Magyarországon előnyomuló ukrán hadseregcsoport katonái, visszaemlékezve saját országuk feldulatására, amelyben a magyar 2. hadseregnek és a magyar megszállócsapatoknak jelentős részük volt, személyes bosszúvágyukat is ki óhajtották eléigíteni Magyarországon, ami emberileg teljesen érthető. A moszkvai magyar emigráció tagjai egy időben fáradoztak annak elérése érdekében, hogy a magyar frontszakaszon ne ukrán, hanem szibériai csapatokat vessenek harcba. Ez az igyekezet különböző okok folytán nem vezetett eredményre, és ez okok közül a legfőbb az volt, hogy 1945. október 15-én nem állott át a magyar hadsereg, amelynek az eredeti terv szerint az lett volna a feladata, hogy Budapest ellen vonuljon, míg a Vörös Hadsereg nehézhadianyagban adott volna támogatást és a szárnyakat fedezte volna.

A moszkvai magyar emigráció tagjai egyébként igen értékes szolgálato-kat tettek a magyar-szovjet közeledésnek. Már Magyarország hadba lépése óta élénk tevékenységet fejtettek ki, amely kétirányú volt. Egyrészt Magyarországnak a háborúból való kilépését igyekezett szolgálni, másrészt kedvező megítélésre hangolta a Szovjetunió vezetőit és közvéleményét a vezetői által háborúba taszított magyar nép iránt. Az érintkezés kezdeti idejében pedig szükségképpen ők jelentették az egyetlen lehetséges kapcsolatot a Szovjetunióval szemben teljesen idegenül álló negyedszázados rosszindulatú propagandával megfertőzött magyarság és a szovjet hatóságok között. A hadműveletek befejezése után, a konszolidáció időszakában azonban a magyar politikai vezetés nem kellőképpen ébredt rá annak szükségére, hogy felismerve a szovjet orientáció hosszú időre szóló adottságát, a Szovjetunióval való vonatkozásban ne kizárólag vagy túlnyomóan a magyar emigráció tagjait szerepeltesse, hanem egyre nagyobb mértékben az ország autochton demokratikus politikusait, sőt akár a konzervatívabb történelmi réteg képviselőit is megfelelő adagolásban, jelezve ezzel, hogy a szovjet orientációt az ország a maga egészében tudomásul veszi, elfogadja és helyesli. Nem tagadható le ugyanis, hogy míg szovjet részről nagyfokú jóindulat nyilvánult meg az ország minden vonatkozású problémája iránt, addig magyar részről a hivatalos nyilatkozatok hangja mindig igen szívélyes volt ugyan, de az ország közvéleménye, nem ismerve fel a háborúból és a megszállásból adódó sűrűlődségek egyrészt elkerülhetetlen, másrészt múló voltát, végig meglehetősen rideg magatartást tanúsított.

E rideg és tartózkodó magatartás oka nem utolsósorban abban a rettegési pszichózisban keresendő, amely a „tagállamság” kérdésével kapcsolatban a magyar társadalmon belül észlelhető volt, és időről időre egészen magas hullámokat vert. A 25 éven át elzárt és ismeretlen világot jelentő Szovjet-

unió iránt a magyar közvélemény túlnyomó része bizalmatlanságot érzett, és ennek kapcsán a számos éven át tartott antibolsevista propaganda hatásáról sem kell megfélelkezünk. A magyar közvélemény a balti államok és a legközelebbi múltban Kárpát-Ukrajna csatlakozását imperialista terjeszkedési politika eredményének tekintette. Hiba volt az is, hogy a magyar tájékoztatószolgálat nem merete ezt a kérdést bátor nyíltsággal kezelni és eloszlatni a vele kapcsolatban felmerült aggodalmakat és kételyeket. Célszerű lett volna rámutatni arra, hogy [a] jelenlegi gazdasági helyzetben, amikor évekig kell dolgoznia a háborús rombolások eltüntetésén és a nép életszínvonalának emelésén, a Szovjetunió nem tartaná kívánatosnak a nyugati peremén elhelyezkedő kis államok csatlakozását, és erre irányuló kérést feltétlenül vissza is utasítana, mivel ez részére vagy súlyos gazdasági megterheléssel vagy az alkotmányában lefektetett alapelvek feladásával járna, aszerint, hogy az új tagállam lakossága részére ugyanazokat a jogokat és előnyöket kívánná biztosítani, mint aminőket a Szovjetunió egyéb tagjainak lakossága élvez, vagy pedig másodrangú tagállamként kezelné a csatlakozót. Szovjet részről mindenesetre elhangzott egy nyilatkozat Puskin követnek Bajcsy-Zsilinszky Endre temetésén mondott gyászbeszédében, s ez a nyilatkozat hangsúlyozta a magyarság jogát a szabad és független életre. A magyar közvélemény aggályoskodása ennek ellenére végighúzódtott a nyári hónapokon, és csak az őszi választások során a szovjet hatóságok részéről tanúsított kifogástalan pártatlan magatartás tudta azt teljesen eloszlatni. Ugyancsak lassan fogadta el a magyar társadalom annak a nagyhatalmak által több ízben hivatalosan hangoztatott tételnek a valóságát, hogy nemzetközi egyezményben megállapított befolyási zónákat a nagyhatalmak nem létesítettek. Ma már ez az érdekszféra-pszichózis is elmúltnak tekinthető, mert a hadműveletek óta lefolyt események világossá tették, hogy bár minden nagyhatalom természetesen törekszik arra, hogy saját befolyásának bizonyos területeken érvényt szerezzen – *de jure* érdekszférák a jelenlegi nemzetközi rendben nem szerepelnek, és létesítésükről sincsen szó.

A magyar–szovjet viszony legkényesebb pontja hosszú ideig a hadifoglykérdés volt, amely részben még ma is megoldatlan. A magyar társadalom nehezen vette tudomásul a polgári személyek foglyul ejtését, noha ezt a gesztiót a nagyszámú sorkatonaságnak, valamint fasiszta terrorista elemeknek polgári ruhában való bujkálása az akkori helyzetben indokoltá tette. Az ország lakossága ezenfelül azt várta, hogy a hadműveletek befejezése után az összes foglyokat haladéktalanul szabadon fogják bocsátani. Emlékezett egy szovjet részről 1944 őszén elhangzott ígéretre, amely ilyesmit kilátásba helyezett, de figyelmen kívül hagyta azt, hogy 1944. október 15-e után Magyarország folytatta az ellenállást. Figyelmen kívül hagyta azt is, hogy a nemzetközi jog értelmében a hadifoglyokat csak a hadiállapot megszűnése után kell szabadon bocsátani, a fegyverszüneti szerződés pedig csak a hadműveleteket szünteti meg, magát a hadiállapotot pedig csak a békekötés. A legénységi állományú egyének tömeges hazabocsátása nagymértékben eny-

hítette a nyár közepén már igen feszültté váló helyzetet, de a tisztek és még mindig jelentékeny számú legénységi állományú katonák fogságban tartása – annak ellenére, hogy ez a nemzetközi joggal semmiképpen sem áll ellentétben – még mindig fájó pont, s ebben a vonatkozásban legalább az volna kívánatos, hogy a hadifogoly tiszteknek hozzátartozóikkal való és elvben már engedélyezett levelezése a gyakorlatban is minél előbb megindulhasson.

A jóvátételi kérdés természetesen kevesebbet szerepel a nyilvánosság előtt, mint a hadifoglyok ügye, de ennek ellenére sarkpontját alkotja a magyar–szovjet viszonyban. Mint erről fentebb már említés történt, a fegyverszüneti egyezmény aláírásakor még távolról sem lehetett áttekinteni, hogy az abban megszabott jóvátételi kötelezettségek mily fokú megterhelést jelentik az ország gazdasági teljesítőképességének. Másrészt az is kétségtelen, hogy a katasztrofális mérvű háborús fosztogatások nélkül a Magyarország által teljesítendő súlyos jóvátétel összege túlzottnak nem mondható, és annak mint feltételnek a vállalása minden egyéb politikai szempontból az ország érdekében állott. A végrehajtás során azonban igen súlyos nehézségek állottak elő, s ezek emberi számítás szerint csak a jóvátételi szállítások harmadik esztendejében fognak úgy-ahogy megszűnni.

Amennyiben a magyar gazdasági helyzet tovább romlik, úgy igen kétséges, hogy a magyar állam lényeges jóvátételi szállításokra egyáltalában képes lesz-e a legközelebbi 2-3 évben.

A magyar–szovjet jóvátételi egyezmény megkötéséig és különösen a hadműveletek tartama alatt rendszertelenül folyt a végrehajtás, és a magyar kormányzerveknek szívós és kitartó fáradozása volt szükséges ahhoz, hogy a nem mindig tisztázott jogcímen (zsákmányjog, jóvátétel, hadsereg szükségleteinek ellátása) történő üzemleszerelések és készletelszállítások megszűnjenek. A jóvátételi egyezmény megkötésével ez a kérdés nyugvóponttra jutott, és a jelenleg és jövőben folyó szállítások már az egyezményben pontosan lefektetett előírások szerint történnek. Viszont az is kétségtelen, hogy az egyezmény több olyan kikötést tartalmaz, amely lényegesen súlyosbítja az eredeti jóvátételi kötelezettséget. Az 1938-as világpiaci árak alapul vétele és az igen szigorú szállítási feltételek ugyanis lényegesen fokozzák a magyar államra nehezedő és a fegyverszüneti egyezmény által annak idején csak globálisan meghatározott terhet. Az egyezmény megkötését megelőző tárgyalások során szovjet részről elhangzott az az érvelés, hogy az egyezmény által előírt szállítások nem érintik a magyar ipar béke-állagát, mert lényegileg csupán a háború alatt és így főleg hadiipari célok érdekében történt beruházások leépítését vonják maguk után. Ez így megfelel a valóságnak; magyar szemszögből nézve azonban – tekintettel az ipari teljesítőképesség hadiesemények folytán bekövetkezett igen nagymérvű csökkenésére – a szállítások folytán beálló zsugorodás igen súlyosnak mondható.

Megemlítendő még ezzel kapcsolatban, hogy a hadműveletek alatt történt lefogalások és elszállítások tekintetében a magyar kormánynak annak

idején nem volt intervenciós lehetősége, mert a hadra kelt sereg egységei, amelyek ezeket az elszállításokat és lefoglalásokat foganatosították, kívül estek a csupán a hadizóna mögött működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagozatának hatáskörén. A lefoglalások és elszállítások részint a zsákmányjogra való hivatkozással, részint azzal az ígérettel történtek (a lefoglaló parancsnokok részéről), hogy azok be fognak számítani a jóvátételbe. Olyan jelentős számú lefoglalások is történtek azonban, amelyek nem vonhatók a zsákmányjog fogalmi körébe az érvényben lévő nemzetközi szokások szerint, és így irreleváns az a körülmény, hogy a Szovjetunió nem tekint magát a hadijogra vonatkozó hágai konvencióban részes Oroszország jogutódjának. Magyarországnak mindenesetre kísérletet kell tennie a békekonferencián arra, hogy a zsákmányjog körét túllépő rekvirálásokért állampolgárai számára legalább bizonyos mérvű kártalanítást szerezzen.

A hadműveletek, háborús foglalások és jóvátételi szállítások által létrehozott magyar gazdasági élet talpra állítása rendkívül súlyos feladatokat ró a magyar kormányzatra, és nem lehet kétséges, hogy az ország gazdasági újjáépítése idegen segítség nélkül aligha hajtható végre. Külföldi segítséget Magyarország mind ez ideig csupán a Szovjetuniótól kapott, s ez nagy nyomattal esik latba a magyar–szovjet jó viszony kialakulásában. A megszálló hadsereg egységei számos esetben, sőt mondhatni rendszeresen nyújtottak helyi jellegű segítséget felrobbantott műtárgyak helyreállításával, szállítóeszközök rendelkezésre bocsátásával, igavonók kölcsönzésével a mezőgazdasági munkálatokhoz és sok esetben – mint ez Budapesten történt – effektív élelmiszeradománnyal. Országos jelentőségűre emelkedett ez a segítség a budapesti hidak szükségszerű pótlásával. A magyar állam adminisztrációs költségeinek fedezését szintén a szovjet hatóságok tették lehetővé a kezdeti időben azáltal, hogy a magyar államnak két ízben nagyobb összegű (100, illetve 500 millió) pengő bankjegykölcsönt nyújtottak. Leghathatósabb támogatást jelentett azonban az országnak az a moratórium, amelyet a mezőgazdaság zilált állapotára és az idején rossz termésre való tekintettel a Szovjetunió az ez évi mezőgazdasági jóvátételi szállítások tekintetében adott.

Egészen szokatlan méretűvé szélesítené – ha becikkelyeztetnék – a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatokat a Moszkvában aláírt gazdasági egyezmény, amely a Szovjetunió részére Magyarországon egészen különleges gazdasági érdekeket ismer el és biztosít. Az életbe nem lépett egyezménynek mindenesetre megvolt az a hatása, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – hivatkozva Magyarországgal korábban kötött gazdasági szerződéseikre, amelyek a béke megkötésével automatikusan ismét életbe fognak lépni – a legnagyobb kedvezmény elve alapján ugyanazokat az előnyöket követelték saját állampolgáraik számára, amelyeket a magyar–szovjet gazdasági egyezmény a Szovjetunió számára biztosít. Gazdasági érdeklődés ezek szerint mind a három nagyhatalom részéről fennforog Magyarország iránt, de túlzás nélkül állítható, hogy a békekötés utáni időszakban is a Szovjetunió fogja a vezető szerepet játszani a Magyarországgal való gazdasági kapcsola-

tok terén, tekintettel arra, hogy a békeállapotban előálló nagy agrár- és gazdasági anyagfeleslegeit a közeli szomszédságnál fogva a nyugati államokénál előnyösebb feltételek mellett kínálhatja Magyarországnak.

Mint ismeretes, az összes külföldi hatalmak közül a Szovjetunió elsőnek vette fel a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal. Az ezt közlő jegyzék kiemelte, hogy a Szovjetunió értékeli Magyarország részvételét a fasiszmus ellen folytatott háborúban és megállapítja, hogy Magyarország rendben teljesíti a fegyverszüneti szerződés kikötéseit. A diplomáciai viszony felvétele kapcsán elhangzott beszédek és nyilatkozatok hangneme szívélyesnek, sőt igen szívélyesnek mondható. A szovjet követ megbízólevelének átadási szertartása azonban kifejezésre juttatta Magyarország szuverenitásának átmeneti korlátozását.

A diplomáciai kapcsolatok felvétele megnyitja a lehetőséget a kulturális síkon való érintkezésre. A kulturális kapcsolatok kiépülése igen nagy jelentőségű lesz a magyar–szovjet viszony további alakulása szempontjából, mert nyilvánvaló, hogy a kicsiny és gazdaságilag jelenleg teljesen erőtlén Magyarország jelenleg a Szovjetunió népeinek kultúrája iránt tanúsított érdeklődésén kívül nemigen nyújthat semmit a Szovjetunió cserébe mindazokért a gazdasági javakért és politikai előnyökért, melyeket utóbbtól vár.

A magyar–szovjet kulturális kapcsolatok ápolására megalakult a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság, amely irodalmi és zenei estek rendezésével, folyóiratok és könyvek kiadásával máris sokat tett ezen a téren. A közeljövőben várható nagyobb számú magyar ösztöndíjas indulása a Szovjetunióba.

Ami a szovjet sajtó magyar vonatkozású közleményeit illeti, a szovjet lapok a magyarországi hírek közlésénél a legnagyobb tárgyilagosságot tanúsítják, és kizárólag a TASSZ kommentár nélküli tudósítására szorítkoznak. Megemlékeznek ugyan minden fontosabb eseményről, a háborús főbűnösök bűnpereiről, a földreformról, a választásokról és a kormányalakulásról. Tartózkodnak azonban minden állásfoglalástól. Szembeötlő ez a körülmény, ha figyelembe vesszük, hogy ugyanakkor a balkáni államokkal, Jugoszláviával, Bulgáriával, sőt Albániával is majdnem naponta többhasábos színes cikkekben foglalkoznak; a legutóbb Ilja Ehrenburg cikksorozatát közölte az *Izvesztija* balkáni körútjáról. A neves szovjet író – mint ismeretes – Magyarországon is járt, itteni tapasztalatairól azonban mindeddig nem írt semmit.

A magyar–szovjet viszony első korszaka az 1944. október 15-i nyilas puccstól a fegyverszüneti egyezmény megkötéséig, a második a fegyverszünet megkötésétől a hadműveletek befejezéséig, a harmadik a diplomáciai kapcsolatok felvételéig tartott. A jelenleg folyó negyedik korszakot már csak egy válthatja fel, és pedig az, amely az ország katonai megszállás alóli mentesítésével fog kezdődni. Nem kétséges, hogy egy ország lakosságára bármilyen katonai megszállás súlyos terhet ró. A magyar helyzetet különösen terheli az 1945/46 telén történő igen nagymérvű beszállásolás. A magyar politika jelenlegi felelős vezetői, akik tisztán látják a szovjet orientáció hosszú

időre szóló szükségességét, és őszinte szándékkal maguk is azon fáradoznak, hogy a magyar-szovjet viszony minél jobb és zavartalanabb legyen, maguk is kívánják az ország katonai megszállásának megszüntetését, mert nem vitás, hogy a szovjet orientációt a politikailag iskolázatlan tömegek előtt csak akkor lehet népszerűvé tenni, ha ezek a tömegek a katonai megszállás behatásaitól mentesülnek. Ennek a feltételnek a beteljesülésével a magyar-szovjet viszony első évében történtek figyelembevételére alapján feltehető és várható, hogy a békekötés után ez a viszony a zavartalan barátság és jó szomszédság összes ismérveivel rendelkezni fog, és ebben az irányban fog tovább fejlődni.

MOL M-1/IV-178.

JEGYZETEK

A jóvátétellel is foglalkozó politikai tanulmány a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztályán készült 1945–1946 fordulóján. Nem tudtuk megállapítani, hogy személy szerint ki vagy kik készítették. A mellékletnek szánt időrendi útmutatóból viszont többek között kiderül, hogy a Vörös Hadsereg 1945. július 6-án a szénbányákat, október 24-én pedig a vasutakat átadta a magyar hatóságoknak.

Az időrendi útmutatóban még a következő események szerepelnek:

1944. október 15.	A kormányzó fegyverszünetkérő rádiószózata, nyilas puccs.
december 21.	Debrecenben megalakul az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány.
Hadüzenet Németországnak és fegyverszünetkérés a szövetségesektől.
december 30.	Lejár a körülzárt Budapest védőihez intézett ultimátum.
1945. január 20.	A fegyverszüneti szerződés aláírása Moszkvában.
február 12.	Budapest felszabadul.
április 4.	Az egész ország felszabadul.
április 9.	A kormány Debrecenből Budapestre költözik.
május 6.	Puskin követ beszéde Bajcsy-Zsilinszky Endre temetésén.
május 19.	A SZEB engedélyezi a szabad rádióhallgatást.
június 12.	Megalakul a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság.
június 15.	A magyar-szovjet jóvátételi egyezmény aláírása.
június 21.	A Vörös Hadsereg élelmiszeradományt nyújt a fővárosnak.
július 6.	A Vörös Hadsereg átadja a szénbányákat a magyar hatóságoknak.
augusztus 23.	Vorosilov marsall közlése az összes magyar hadifoglyok szabadon bocsátásáról.
augusztus 27.	Moszkvában aláírják a magyar-szovjet gazdasági egyezményt.
szeptember 27.	A Szovjetunió felveszi a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal.
október 24.	A Vörös Hadsereg átadja a vasutakat a magyar hatóságoknak.
december 20.	A nemzetgyűlés ratifikálja a magyar-szovjet gazdasági egyezményt.

11.

Határozat

a Mátravidéki Erőmű leszerelése ügyében

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Elnökének, Vorosilov marsallnak sürgető átírata alapján a Gazdasági Főtanács utasítja Vas Zoltán miniszterelnökségi államtitkárt, a Gazdasági Főtanács főtitkárát, hogy a Mátravidéki Elektromos Centrálé leszerelésének fokozott ütemű végrehajtása érdekében a szükséges intézkedéseket haladéktalanul tegye meg, és a leszerelés tervszerű betartását jelentse. Ehhez képest felhívja a Gazdasági Főtanács Bán Antal iparügyi minisztert, Kossa Pált, az Iparművek Képviselői Államérdekű Részvénytársaság vezérigazgatóját és Ratkovszky Miklóst, a budapesti Elektromos Művek vezérigazgatóját, továbbá Heves, Nógrád és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyék alispánjait, hogy a Mátravidéki Centrálé leszereléséhez szükséges emberi és állati munkaerőről, munkaeszközökről és minden egyéb dologi szükségletéről minden más szükségletet megelőzően gondoskodjanak.

Ezenkívül a Gazdasági Főtanács a jóvátételi szállítások akadálytalan lebonyolítása céljából az alábbi intézkedést teszi:

1. Felhívja Heves, Nógrád és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjait, hogy a Hatvani Erőmű leszerelése céljából 1200 főből álló segédmunkást bocsásson az Iparművek Képviselői Államérdekű Részvénytársaság rendelkezésére. Egy alkalommal intézkedjék aziránt is, hogy a telepen el nem helyezhető munkások, kb. 700 fő, Hatvan városában, Heréd és Lőrinci községekben beszállásolás útján elhelyezést nyerjenek.

2. Utasítja a Gazdasági Főtanács a sziráki rendőrkapitányságot, hogy az Iparművek Képviselői Államérdekű Részvénytársaság megkeresésére a leszerelési munkálatokhoz a rend fenntartása céljából 6-8 személyből álló karhatalmat vezényeljen ki.

3. Utasítja a Gazdasági Főtanács Heves vármegye alispánját, hogy a leszerelési munkálatok idejére a vasárnapi munkaszünet felfüggesztése iránt haladéktalanul intézkedjék.

4. Felhívja a Gazdasági Főtanács a közellátásügyi minisztert, hogy a leszerelési munkálatokat végző munkások közellátásának biztosítására egy teljhatalmú megbízottat a helyszínre küldjön ki, és a megbízottat jogosítsa fel mindazon engedélyek kiadására, amelyek az ellátás szempontjából szük-

ségesnek mutatkoznak. Egy alkalommal felhívja a közellátási minisztert arra is, hogy a munkásoknak kiadható jutalom céljaira 2 vagon só kiutalásáról és a helyszínre való szállításáról gondoskodják.

5. Felhívja a Gazdasági Főtanács az iparügyi minisztert, hogy a szóban forgó leszerelési munkálatok folyamán szükséges szállítások és ellátás biztosítására 10 db 5 tonnás teherautót (ebből 6 db terepjáró legyen), továbbá az Iparművek Képviselte Államérdekű Részvénytársaság előterjesztésének megfelelően 10 db belső és 10 db külső gumit tartalék céljaira, végül 3 db személyautót, továbbá 2 traktort és 3 db terepjáró traktort bocsásson rendelkezésre. A szóban forgó gépkocsipark üzemanyagának biztosítására utaljon ki 30 000 kg benzint, 3000 kg autóolajat és 600 kg differenciáloajat.

Felhívja a Gazdasági Főtanács az iparügyi minisztert, hogy a leszereléshez szükséges összes anyagokat az Iparművek Képviselte Államérdekű Részvénytársaság előterjesztésének megfelelően minden más kiutalást megelőzően utaljon ki, különösképpen pedig bocsásson rendelkezésre 5000 kg karbidot, hetenként 20 palack dissous gázt, hetenként 30 palack oxigént és a segédmunkások elhelyezésének biztosítására legalább 1200 főre szükséges szalmazsákokot, lepedőt és takarót.

6. Felhívja a Gazdasági Főtanács az iparügyi minisztert és a pénzügyminisztert, hogy a leszereléssel kapcsolatos hiteligénylést az Iparművek Képviselte Államérdekű Részvénytársaság előterjesztésére soron kívül utalványozza, különösen felhívja pedig a figyelmet arra, hogy az Erőmű elszállítására szükséges és a Budapest Nyugati pályaudvarra szükséges burkolóanyag vámköltségeihez szükséges 500 millió pengőt, illetve amennyiben ez már valorizáció alá esne, a valorizált összeget haladéktalanul utalja ki, vagy a valorizálástól tekintsen el, figyelemmel arra, hogy a szóban forgó burkolóanyagok kiváltása további késedelmet nem szenvedhet.

7. Utasítja a Gazdasági Főtanács a szénkormánybiztost, intézkedjék az iránt, hogy a Mátravidéki Szénbánya az Iparművek Képviselte Államérdekű Részvénytársaság igénylésének megfelelő szén a leszerelési munkálatok céljaira minden más igény megelőzése mellett bocsássa rendelkezésre.

8. Utasítja a Gazdasági Főtanács Villányi András rendőrezredest, a gazdasági rendőrség vezetőjét, vizsgálta ki haladéktalanul, milyen okok játszottak közre abban, hogy a Mátravidéki Centrálának a leszerelése mind ez ideig elhúzódott. Állapítsa meg, hogy a mulasztásokért kik felelősek. Kísérje figyelemmel, történnek-e a további munkálatok során mulasztások. A mulasztókkal szemben – történtek legyen azok akár múltban, vagy előfordulnának a jelenben vagy a jövőben – mint a gazdasági életre kártékony elemekkel szemben, a legerélyesebben járjon el, különös tekintettel a 3180/1939. M. E. sz. rendeletre. Eljárásának eredményét a Gazdasági Főtanácsnak hetenként írásban jelentse.

MOL XIX-VA-4.

A határozatot 1946. január 5-én Tildy Zoltán miniszterelnök a Gazdasági Főtanács elnökeként írta alá.

A gyárak, üzemek, erőművek stb. leszerelésével kapcsolatos problémák még hónapokkal a magyar-szovjet jóvátételi egyezmény 1945. június 15-i aláírása után sem oldódtak meg teljesen. Ezt bizonyítja a Mátravidéki Erőmű leszerelésének az ügye is. 1945. december 13-án Bán Antal miniszter találkozott a Magyarországi Szállítások Hivatalának szovjet vezetőjével, mert a Hivatal munkatársai pönálé címén, amit már hárommillió dollárra becsültek, újabb gyárberendezések leszerelését helyezték kilátásba. (MOL IX-VA-4.) Ezen a tárgyaláson azonban nem került szóba a gyárberendezések leszerelése. Minden bizonnyal a pönálé nyomasztó hatásának is szerepe volt abban, hogy a határozat oly szigorú hangvételű.

A jóvátételi kormánybiztos 1946. január 9-i bizalmas és „saját kezű felbontásra” minősített levelében arról számolt be Tildy Zoltán miniszterelnöknek, hogy a Magyarországi Szállítások Hivatalának helyettes vezetője a Mátravidéki Erőmű leszerelésével összefüggésben komoly retorziókat követelt azokkal szemben (beleértve a letartóztatásokat is), akik magyar oldalról feleltek a leszerelésért. (MOL XIX-VA-4.)

Az erőmű 1946. január 20-ára tervezett leszerelése valamivel később valósult meg, de ebből már – a korabeli résztvevők emlékezete szerint – senkinek sem származott haszna.

A Magyar Külügyminisztérium szóbeli jegyzéke a Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé beosztott csehszlovák delegációnak

Hivatkozással 486/I–1946. szám alatt kelt és folyó évi január hó 29-én érkezett jegyzékére, a Külügyminisztérium tisztelettel közli a Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé beosztott Csehszlovák Delegációval, hogy a jóvátételi tárgyalások megkezdését folyó évi február hó 4-én 10 órakor a Külügyminisztérium Fegyverszüneti Osztályának helyiségében (V., Szabadság tér 16.) javasolja. A tárgyalások vezetésével a magyar kormány Pokorny Hermann vezéreztet, a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság elnökét bízta meg. A tárgyalásokon az Iparügyi Minisztérium, a Földművelődésügyi Minisztérium, a Közellátásügyi Minisztérium és a Gazdasági Főtanács megbízottai vesznek részt.

A Csehszlovák Delegációnak áttanulmányozás és esetleges megjegyzésének a február 4-i értekezleten leendő közlése végett a Külügyminisztérium csatoltan megküldi a magyar részről elkészített jóvátételi egyezménytervezetet.

A tervezethez az alábbiakat tartja szükségesnek megjegyezni:

A magyar kormány jóvátételi kötelezettségeit minden körülmények között, az ország súlyos gazdasági helyzete ellenére, teljesíteni akarja. Ennek a szándékának gyakorlati végrehajthatósága érdekében a szállítandó árukat két csoportra osztotta.

Az I. számú melléklet azoknak az áruknak a jegyzékét tartalmazza, melyeket a magyar kormány az Egyezmény szerint az előírt időpontban és mennyiségben minden körülmények között szállítani fog. A szállítási időpontok, valamint az áruk mennyisége az Egyezmény aláírásakor lesz megállapítva.

A II. számú melléklet azoknak az áruknak a jegyzékét tartalmazza, amelyekből közös megegyezés szerint Magyarország nyersanyaghelyzetétől, mezőgazdasági és ipari helyzetétől függően oly mértékben fog szállítani, hogy az előírt évi kvóta teljesítve legyen.

A magyar kormány feltétlenül szükségesnek tartja a II. számú „fakultatív” listát, minthogy a magyar gazdasági élet alakulását 6 év tartamára előre látni nem lehetséges. Éppen ezért szükségesnek látszik, hogy a magyar kormánynak minden évben megadassék a mód arra, hogy az előírt cikkek-

ből – az I. számú mellékletben már vállalt kötelezettségein felül – azokat szállítsa le, amelyekhez a szükséges feltételek biztosítva vannak.

Budapest, 1946. január hó 30-án.

Archiv Ministerstva Zahrnící veci, Praha. Reparace-Restituce Maďarska 1945–1950. 15. doboz.

JEGYZETEK

A szövegben említett mellékletekre nem sikerült rátalálnunk sem Prágában, sem Budapesten. A korábbi csehszlovák követelésekből azonban arra lehet következtetni, hogy ők elsősorban nehézipari termékeket és nyersanyagokat kívántak: vasat, kokszt, mozdonyt, tehergépkocsi-alkatrészeket, görgőscsapágy-alkatrészeket, vízidarut, hajót, csepel típusú kerékpárt, betonkeverőt, mezőgazdasági transzformátort. Ezenkívül jóvátételi szállításként magyar mezőgazdasági terményeket kértek (búzát, babot, kukoricát, búkkönyt, téli almát, friss vagy aszalt gyümölcsöt, paradicsompürét, tojást, különböző szeszesitalokat, pálinkát, borpárlatot, bort). (*Archiv Ministerstva Zahrnící veci, Praha. Reparace-Restituce Maďarska 1945–1950. 15. doboz.*)

A magyar fél ehelyett olyan termékeket szeretett volna szállítani, amelyek „olyan, még feltalálható ipari termékekből” adódnak, amelyek „bár nem feleslegesek, de a csökkent vásárlóerő miatt még bizonyos mértékben rendelkezésre állnak”. (*Forbáth Róbert miniszteri tanácsos 1945. november 30-i levele a magyar jóvátételi kormánybiztosnak. Uo.*)

A csehszlovákok ezt visszautasították, s 1946. február 4-én a Magyar Külügyminisztérium helyiségében lezajlott kétoldalú tárgyaláson nem született megállapodás. A csehszlovák fél a vitában arra is utalt, hogy az 1945. december 1-jei részmegállapodásban már döntöttek arról, hogy legközelebb az áruk áráról is tárgyalnak. Ezek után a magyar bizottság a következő javaslatokat terjesztette elő:

„1. Fenntartjuk azt az elvi álláspontunkat, hogy az árkérdés a fegyverszüneti egyezmény szerint is külön megállapodás tárgya.

2. Az a körülmény, hogy az egyezmény külön szabályozza a dollár aranyparitását, arra mutat, hogy az egyezmény egy fix értékmérőt akar kreálni, ami elszámolási alappul szolgál.

3. Az árakra vonatkozóan elvi álláspontunk fenntartása mellett a tárgyalások megkönnyítése végett az orosz listán szereplő cikkeknel elfogadjuk tárgyalási alappul az orosz árakat, feltéve, hogy a Csehszlovák Delegáció a többi cikkek árának megállapításánál a már ismert magyar árkalkulációs bázist fogadja el.”

A csehszlovák delegáció a fentiekre szintén három pontban válaszolt.

„1. Azoknál a cikkeknel, amelyek a szovjetorosz–magyar szerződésben bennfoglaltatnak, és amelyeket Magyarország Csehszlovákia részére is szállítani fog, az árak Csehszlovákia részére azonosak a Szovjetunióval kötött szerződésben foglalt árakkal.

2. Mindkét állam szakértői még e hét folyamán összeülnek, és a fegyverszüneti feltételek értelmében az összes eddigi megállapodott feltételeknek árait számszerűleg fogják kifejezni és munkájuk eredményéről előterjesztést tesznek a plénumnak.

3. Az eddig megállapodott tételek árának számszerű megállapítása után a keretnek 30 millió dollárra való feltöltése iránt a megbízottak újból össze fognak ülni.”

Végül a csehszlovák bizottság vezetője bejelentette, hogy a szakértőik még a hét elején megérkeznek, és így azonnal megkezdődhetnek a tárgyalások a két állam szakértői között.

(*Archiv Ministerstva Zahrnící veci, Praha. Reparace-Restituce Maďarska 1945–1950. 15. doboz.*)

13.

Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között a fegyverszüneti egyezmény 12. pontja értelmében teljesítendő jóvátételi szállítások tárgyában

Magyarország és a Csehszlovák Köztársaság a Moszkvában 1945. év január hó 20. napján Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága és az Amerikai Egyesült Államok között létrejött Fegyverszüneti Egyezmény 12. pontjában foglalt rendelkezéseknek megfelelően a Magyarország részéről történő szállítások tárgyában Egyezmény kötését határozták el, és evégből kinevezték meghatalmazottaikat, és pedig:

Magyarország részéről: Dr. Erőss János miniszterelnökségi államtitkár urat,

Csehszlovákia részéről: Dr. Clementis Vladimír külügyminisztériumi államtitkár urat, akik meghatalmazásaik bemutatása alapján az alábbi rendelkezésekben állapodtak meg:

I. cikk

Tekintettel arra, hogy a Fegyverszüneti Egyezmény 12. pontjában megjelölt 100 millió észak-amerikai (USA) dollárt kitevő összegből a Csehszlovákia és a Jugoszláv Demokratikus Szövetséges Népköztársaság kormányai között létrejött megegyezés szerint a Csehszlovák Köztársaságnak 30 millió dollár jut, az 1945. évi január 20. napjától 1951. január 20. napjáig terjedő időben Magyarország összesen 30 000 000 dollár értékben szállít Csehszlovákiának gépfelszerelést, hajókat, mezőgazdasági cikkeket és egyéb árut, mégpedig az 1946. évre 4 millió dollár, a következő 4 évre pedig évenként körülbelül 6 500 000 dollár értékben.

A fenti összegbe be kell tudni azoknak az áruknak értékét, amely árukat Magyarország a Fegyverszüneti Egyezmény 12. pontjának Függeléke értelmében Csehszlovákia részére előszállítási címen már leszállított.

II. cikk

Az I. számú melléklet felsorolja 30 000 000 dollár értékben azokat az árukat, amelyeknek leszállításában a Szerződő Felek az Egyezmény aláírásának időpontjában megállapodtak.

A Csehszlovák Kormány fenntartja magának a jogot arra, hogy az Egyezmény aláírásától számított 21 napon belül az I. számú mellékletben felsorolt 92., 93., 94. számú tételek megrendelésétől visszalépjen azzal, hogy a tételekkel egyenlő értékben a globális kontingens keretében Magyarország más árut köteles szállítani.

A II. számú mellékletben felsorolt áruk közül (globális kontingens) Magyarország az esetben fog további árukat szállítani, ha a Csehszlovák Kormány a 92., 93., 94. számú tételek megrendelésétől eláll, aszerint, hogy milyen lesz a termése, a nyersanyag- és ipari termelése az egyes években. Ez utóbbi mellékletben szereplő áruk szabad exportja csak olyan mérvű lehet, ami a csehszlovák jóvátételi szállításokat nem hiúsíthatja meg.

Azokat az árukat, melyeket Magyarország a II. számú mellékletben felsoroltakból szállítani tartozik, a Magyar Kormány és a Csehszlovák Kormány illetékes szervei külön megállapodásokkal minden év október 31. napjáig jelölik ki.

III. cikk

A jelen Egyezmény II. mellékletében megjelölt áruk, amennyiben az I. számú mellékletben szerepelnek, az abban feltüntetett árakon számoltatnak el; különben pedig az áraknak megállapítása ugyancsak a Fegyverszüneti Egyezmény 12. cikkéhez tartozó „D” Függelékben meghatározott elvek szerint történik.

IV. cikk

A jelen Egyezményben meghatározott áruk leszállítása a dunai csehszlovák kikötőkben, vagy franco csehszlovák határon történik, Csehszlovákia kívánsága szerint.

A hajók leszállítása franco csehszlovák vagy magyar kikötőben történik, Csehszlovákia kívánsága szerint.

V. cikk

Az áru átadása időpontjának tekintendő:

a) a dunai kikötőkben leszállított szállítmányoknál: a csehszlovák megbízottak által a rakományoknak a kikötőkben történt átvételét tanúsító átvételi elismervény kelte;

b) a határra franco leszállított szállítmányoknál: a csehszlovák vasúti határállomás bélyegzőjének kelte azon a fuvarlevélen, amellyel az áru a csehszlovák vasútnak átadatott;

c) a hajóknak kikötőkben franco való átadásánál: a hajók átvételéről szóló jegyzőkönyv kelte.

VI. cikk

A szállítások pontos időpontjait a két kormány illetékes szervei fogják megállapítani az egyes évek keretében minden év december hó 31-ig, az 1946. évre május hó 15-ig.

Az esetben, ha az áru szállítása nem történne meg a kitűzött időpontban, a Magyar Kormány kötelezi magát, hogy minden hónapi késedelemért 5%-ot szállít kiegészítésül ugyanabból az áruból, amelynek szállításában a késedelem beállott, vagy pedig más áruból, Csehszlovákia kívánsága szerint az időre le nem szállított áruk értékének 5%-ában; ezek a kiegészítő szállítmányok azonban nem mentik föl a Magyar Kormányt azon kötelezettsége alól, hogy azt az árumennyiséget is leszállítsa, amellyel kapcsolatban a késedelem beállott.

Azokra a gépi felszerelésekre, amelyek hiányosan szállítottak le, és a hiány következtében a felszerelést az előírt célra használni nem lehet, a jelen cikk rendelkezése érvényes, azaz úgy tekintendő, mintha a szóban forgó felszerelést nem szállították volna le.

VII. cikk

Az Egyezmény végrehajtására a Csehszlovák Kormány Jótéteti Bizottságot küld ki Magyarországra. A Bizottság székhelye Budapest; a Bizottság vezetője és annak helyettese élvezni fogja a szokásos diplomáciai előjogokat.

VIII. cikk

A jelen Egyezményben megállapított áruszállítások pontos részletezését és a szállítások műszaki feltételeinek meghatározását a csehszlovák Jótéteti Bizottság végzi a magyar Jótéteti Hivatallal karöltve.

IX. cikk

A csehszlovák Jótéteti Bizottságnak jogában áll a magyar Jótéteti Hivatallal együttműködve a szállítások mindenkor helyzetéről tájékozódni, és azokat ellenőrizni. Jogában áll továbbá átvételkor a minőségi vizsgálatokat megejteni. Minden hiányosságot, amelyet a vizsgálat alkalmával talál, a közlés után a Magyar Kormánynak azonnal ki kell küszöbölnie.

A Magyar Kormány kötelezi magát, hogy mindazokat a hibákat, amelyek a későbbi használatnál mutatkoznak és minőségi átvételnél nem voltak megállapíthatók, kijavíttatja. Ahol ez lehetetlennek bizonyulna, a szállított áru értékének becslését megfelelően le kell szállítani.

A szállításokra vonatkozóan, amennyiben az Egyezmény más rendelkezést nem tartalmaz, a csehszlovák szállítási szabályzat az irányadó.

X. cikk

A jelen Egyezmény tartama alatt a csehszlovák Jótéteti Bizottság a magyar Jótéteti Hivatallal karöltve minden 3 hónap elteltével ellenőrzi az esedékes szállítások teljesítését, megállapítja a teljesített szállítmányok értékét.

A fent előírt módon végrehajtott ellenőrzés eredményét Jegyzőkönyvbe kell foglalni, melyet mind a két Fél aláír.

XI. cikk

Jelen Egyezmény annak aláírásával azonnal hatályba lép.

Kelt Prágában, két magyar és szlovák nyelvű eredeti példányban.

1946. április hó 6. napján

Dr. Erőss János m. p.

Dr. Vladimír Clementis m. p.

Archiv Ministerstva Zahranici veci, Praha. Reparace-Restituce Madarska 1945-1950. 13. doboz.

1. melléklet. Magyarország kormánya és a Csehszlovák Köztársaság kormánya között létrejött egyezményhez,
a Magyarország részéről szállítandó áruk ügyében, amelyekkel Magyarország a Csehszlovák Köztársaságnak jóvátételként tartozik

Tárgy	Mennyiség	Egység	Egységár USA \$	Összár USA \$	1946	1947	1948	1949	1950	Megjegyzés
Vasúti gördülőanyag										
Iker gőzmozdony, MÁV 424 szerkocsival, rúlhevítő, Z. 2784/4-IV-1943. sz. megrendelővelé szerint	50	db	40 000	2 000 000	20	25	5	—	—	
MÁV 424 mozdonyok hátralékos fizetési összege Z. 2784/4-IV-1943. sz.	15	db	20 000	300 000	15	—	—	—	—	
Rosario motoros vonat (légregeneráció nélkül), rádióval, Ganz 610-44 894. sz. rajz sz.	6	db	160 000	960 000	—	—	—	3	3	
Diesel-mozdony bányába, 600 mm. nyomtáv, 20 LE 3,00-3,50 t súly Hoffherr és Schrantz motorral	40	db	3 000	120 000	2	8	15	15	—	
Teherkocsi, nyitott 2 tengelyű, norm. nyomtávú, 20 t MÁV IZK típus, átmenő légfékkel, kézifék nélkül	500	db	2 750	1 375 000	—	50	150	150	150	
Teherkocsi, nyitott, 2 tengelyű, norm. nyomtávú, 20 t MÁV IZK típus, átmenő légfékkel, kézifék nélkül	500	db	2 700	1 350 000	—	50	150	150	150	
Hűtőkocsi norm. nyomtávra, 2 tengelyű GJO típus, kézi és átmenő légfékkel	25	db	6 000	150 000	—	—	10	15	—	
Pályakocsi, MÁV típus, norm. nyomtávra, görgős csapággal és kézifékkal	20	db	155	3 100	20	—	—	—	—	
Billenő bányacsille 600 mm nyomtávra, 0,75 m ³ úrtartalmú, görgős csapágyakkal	300	db	78	23 400	20	50	130	100	—	
Tátra expressz motorkocsi javítással	2	—	—	30 000	—	—	—	—	—	Keret-összeg
Fémtermék, hengerelt anyag, vasúti sínanyag, egyéb vasúti anyagok										
2 garnitúra kerékpár 424 számú mozdonyokhoz és más tartalék alkatrészek ezekhez, valamint 1 komplett gőzhenger-faminta	—	—	—	30 000	1/3	1/3	1/3	—	—	
Tartalék kerékpár IZK típusú teherkocsikhoz	10	garn.	200	2 000	—	—	10	—	—	
Sínek és apró sínanyag, MÁV 48,3 típus szrt.	2 200	t	48	105 600	—	—	2 200	—	—	
Kitérők és alkatrészeik MÁV 48,3 típus szrt. valamint I, C, i típusokhoz specifikáció szrt.	500	t	90	45 000	—	200	300	—	—	
Mezei vasúti sín és apró sínanyag 12 kg/m sínekhez	240	t	48	11 520	—	120	120	—	—	

Kitérők és alkatrészek mezei vasúthoz 12 kg/m sínekhez 50 db	90	t	230	20 700	—	45	45	—	—	
MÁV típusú fordítókorong 23 Ø, tehermentesített királycsappal, villanymotorral	6	db	16 000	96 000	—	2	1	2	1	
Vízdaru, MÁV fővonalai típus, lámpa nélkül 160 és 220 mm Ø csővel	50	db	350	17 000	10	30	10	—	—	
Víztartály vízállomáshoz, öblös fenékkal, 55-60 m³, leszabott állapotban 12 db	80	t	152	12 160	—	12	68	—	—	
Hídszerkezetek	500	t	130	715 000	—	—	1/3	1/3	1/3	
Hengerelt profilok 400 mm magasságig	800	t	47	37 600	—	100	700	—	—	
Betonvas	2150	t	55	118 250	150	500	1 000	500	—	
Építési bádóg, fekete	30	t	82	2 460	30	—	—	—	—	
Építési bádóg, horganyzott	50	t	140	7 000	—	50	—	—	—	
Alumíniumlemez, ötvöztelen, 0,5; 1,0; 1,5; 2,0 mm	500	t	690	345 000	—	300	200	—	—	Az 1 mm-nél vékonyabb lemezekre a szabványos felár lesz elszámolva.
Acéldrót, 4 mm Ø, SM 60-70	100	t	140	14 000	30	70	—	—	—	

Vasúti olajtartály, 15 m³ tartályonként 1 olajszivattyú mérővel, föld alatti típus	44	db	1137,50	50 050	—	4	20	20	—	cca. 4000 kg á 0,25 \$
Karimás acélcsövek, WM X/B. 1"-2", idomcsövek a mennyiség 10%-ig	100	t	108	10 800	100	—	—	—	—	
„Kamináty” típusú rácsos csőszerkezet (a beépített terület 1m²-re csőszerkezet súlya: 22 kg)	60 000	m²	10	600 000	20 000	20 000	20 000	—	—	Magyar részről figyelembe veszik a méretváltozásra vonatkozó cs[ehsz]l. kíván-ságokat azzal a megjegyzéssel, hogy a súlykülönbségetből adódó árkülönbözetet 22 kg:10 \$ alapon számolják el.

Hajók és úszóberendezések

Uszály, 1000 tonnás, javított, Hitzler-típusú, méretek: hossza 72,5 m, szélessége 9,4 m, maximális merülés 2,2 m, víz feletti magasság 2,5 m, teljes felszereléssel és kötélzettel	27	db	46 000	1 242 000	1	2	2	11	11
Hajóút kitűzésére szolgáló bukszir, rajz és leírás szerint	1	db	15 000	15 000	1	—	—	—	—
Motorcsónak, 150 LE benzinmotorral, mely 1948-ban Diesel-motorral lesz kicserélve. Az átszerelésnek az átadástól számított 6 hét alatt kell megtörténnie. A csónakok a 650-5195. sz. rajz és leírás szerint készülnek	2	db	15 000	30 000	1	1	—	—	—
Motorcsónak sekély folyón való vontatásra, egyébként mint 33. tételnél, maximális merülés 60 cm	2	db	15 000	30 000	1	1	—	—	—
Motorcsónak 4 LE, Diesel- motorral, 650-5196 sz. rajz és leírás szerint	3	db	5 500	16 000	3	—	—	—	—
Rohamcsónak „Kovács”- motorral, normális kivitelben	15	db	1 100	16 500	15	—	—	—	—
Asbóth típusú, 40 LE motorral ellátott, légszavar hajtású 50 tonnás teherbírású teherhajók, lassúvízi típus	1	db	8 000	8 000	1	—	—	—	—

Asbóth típusú, 2 x 40 LE motorral ellátott, légszavar hajtású hajó, 50 t teherbírással, sebesvízi típus	3	db	10 500	31 500	2	1	—	—	—
Tíztonnás úszódaru, kézi hajtásra, Ganz 681-5460 sz. rajz szerint	1	db	7 500	7 500	1	—	—	—	—
Blinker jelzőlámpa éjjeli hajózáshoz, komplett	20	db	320	6 400	20	—	—	—	—
Úszókotró, Ganz—Danubius típus, 35m ³ /h teljesítménnyel, kétoldali 18 m hosszú kirakószalaggal, Diesel-motor meghajtással, kotrásmélység 3 m, hossza 20 m, szélessége 6,9 m, merülés 0,85 m, teljes felszereléssel	2	db	50 000	100 000	—	—	—	1	1

Közúti járművek

Teherautó, 5 tonnás, Diesel-motoros	30	db	5 300	159 000	—	15	15	—	—
Csepel típusú kerékpár, gumival és pumpával	7000	db	18	126 000	2 000	5 000	—	—	—
Motorkerékpár, Barta típusú, 125 cm ³ , gumival és pumpával	200	db	105	21 000	200	—	—	—	—

Bánya- és építőipari gépek és berendezések

Automatikus cölöpverő, WM típus, 500 kg baksúllyal	45	db	805	36 225	10	15	20	—	—
Pofás kőtörő, motor és osztályozó nélkül	20	db	1 875	37 500	10	10	—	—	—
Betonkeverő, 250 literes, motor nélkül	10	db	670	6 700	10	—	—	—	—
Betonkeverő, 375 literes, motorral	10	db	1 200	12 000	—	10	—	—	—
Kátrányfőző, vontatható, fatüzelésű, 50 liter űrtartalommal	150	db	25	3 750	50	50	50	—	—
Magfúroszerelvény, Madrill típusú, 350 m mélységre, 38 mm Ø fúrórudazattal, 95; 76; 60; 47,5 és 36 mm Ø fúró- szerszámmal, motor, fúrótorony és csövek nélkül, egyébként komplett	5	készlet	4 500	22 500	5	—	—	—	—
Szondázó készülék, agropedológiai célokra, 2 föld-mintavevőkkel és fúrókkal, 8 m mélységig, kompl.	80	készlet	560	4 800	80	—	—	—	—

Villamosgépek, berendezések és szerelési anyag

Különféle villamosszerelési anyagok a magyar Siemens- Schuckert Művek 1939. évi katalógusa szerint 15 000 USA \$ értékben. A katalógus szerinti árakból 30% engedmény, a 15%-os felár számítása nélkül	—	—	—	15 000	az egész	—	—	—	—
Háromfázisú hegesztő aggregát, kerekeken tolható kivitelben, 220/380 V, 50 periódus, 20-350 A, 1500 fordulat, minden felszereléssel, 2x20 m kábellel és kábelcsatlakozásokkal	30	db	600	18 000	12	18	—	—	—
Hegesztő transzformátor, 3 fázisú, kerekeken tolható, 220/380 V, 50 periódus, 20-380 A, teljes felszereléssel	30	db	300	9 000	12	18	—	—	—
Mezőgazdasági transzformátor, 3 fázisú, 22 000/400/231+%/PT 38 jelzés ČSN-ESČ 1931 (90a szerint), külső montázsra, állandó terhelés 25 kVA, túlterhelés 50 kVA, természetes hűtéssel, rézhuzalos tekercseléssel, nullpont kivezetéssel,									

YZ kapcsolás, kerek alvázon, hullámlemezről, olajtartállyal, konzervátorral és olajszárítóval, olajszintmérővel, biztosító- szeleppel, hőmérő számára beépített tokkal, különben a szokásos felszereléssel, próba feszültség a szekunder oldalon 2,5 kV, a primér oldalon 54,5 kV, olajtöltéssel	200	db	375	75 000	—	75	75	50	—
Mezőgazdasági transzformátor 50 kVA állandó teljesítményre, 100 kVA túlterhelésre, egyébként mint az 55. Tétel	150	db	475	71 250	—	50	50	50	—
Mezőgazdasági transzformátor 75 kVA állandó teljesítményre, 150 kVA túlterheléssel, egyébként mint az 55. tétel	100	db	650	65 000	—	25	25	50	—

II. Szivattyúk, kompresszorok, hegesztőberendezések

Centrifugális szivattyúk benzinmotorral, 50 LE, 800 liter/min. 8 atm.	10	db	1 800	18 000	—	10	—	—	—
Stabil kompresszor, 350 liter/min. villamos hajtásra, 6 LE motorral	20	db	350	7 000	—	20	—	—	—
Olajszivattyúk mérővel föld alatti tartályhoz, 80 liter/min., 8 méter nyomómagasság, villamos motorral	28	db	275	7 900	28	—	—	—	—

III. Műszer és finommechanika

Univerzális teodolit állvánnyal, 20" leolv.	50	db	300	15 000	22	28	—	—	—
Szintező műszerállvánnyal, Süss-féle	150	db	120	18 000	50	50	50	—	—
Redukciós tachométer állvánnyal	150	db	550	82 500	50	50	50	—	—
Keskeny hangosfilm-leadó, 16 mm, lámpával, 2 db tartálékorsóval és áttekercselővel	1500	db	575	862 500	—	500	500	500	—
Tartáléklámpa a 64. tételhez	1500	db	5	7 500	—	500	500	500	—

Építési anyag, egyéb anyagok stb.

Ablakvasalás alumínium armatúrával, egy készlet áll a következőkből: 30 sarokvas, 30 forgópánt, 4 záróberendezés, 6 csapos záróberendezés, 4 oliva, 6 fél oliva, 4 ütköző, 1 szellőztetőberendezés, 3 pecek	100 000	készlet	3,79	379 000	100 000	—	—	—	—
Ajtóvasalás, egy készlet áll a következőkből:									

3 ajtópánt, 2 kulccsal, 1 pár kilincs címekekkel, 1 komplett süllyesztett zár	50 000	készlet	0,70	35 000	50 000	—	—	—	—
Budai föld	10	t	30	300	10	—	—	—	—
Okker	6	t	50	300	6	—	—	—	—
Zöld festék	3	t	130	390	3	—	—	—	—
Különféle színek	1	t	60	60	1	—	—	—	—
Portland cement	2 000	t	10	20 000	2 000	—	—	—	—
Tömör téglá (egységár 1000 db-ként)	4 000 000	db	8	32 000	1/2	1/2	—	—	—
Sejttégla (egységár 1000 db-ként)	3 000 000	db	17,60	42 000	1/2	1/2	—	—	—
6 cm válaszfaltégla (egységár 1000 db-ként)	500 000	db	24	12 000	1/2	1/2	—	—	—
10 cm-es válaszfaltégla (egységár 1000 db-ként)	500 000	db	48	24 000	1/2	1/2	—	—	—
Tetőcserép, hornyolt (egységár 1000 db-ként)	1 000 000	db	15	15 000	1/2	1/2	—	—	—
Tetőcserép, hódfarkú (egységár 1000 db-ként)	400 000	db	12	4 800	1/2	1/2	—	—	—
Tetőcserép, gerinc (egységár 1000 db-ként)	100 000	db	70	7 000	1/2	1/2	—	—	—
Azbeszt cementpala 40x40 cm	15 000	m ²	0,36	5 400	10 000	5 000	—	—	—
Strukturálnád	50 000	m ²	0,015	750	50 000	—	—	—	—
A szobi kőbánya kőanyag- készletéből a sághegyi kőbányába: (amfibol-andezit) fejkőkocka, kötőkocka, szegélykő, fejtett kő, alapozási kő, a malomvölgyi									

bányából (piroxenandezit)
durva kőkockaanyag, zúzott
kavics, zúzalék,
osztályozott zúzalék

— — — 60 000 — — — — —

Keret-
összeg,
a mennyi-
ség, az
árak és
ezek
alapján
a vég-
összeg
a hely-
színen
bizott-
ságilag
nyernek
megállá-
pítást.

Lakásberendezés, irodaberendezés, bútor stb.

Páncélszekrény tervek részére, 1900/600/1200/5 mm	5	db	60	300	5	—	—	—	—
Vaspénztár, 1150/650/760/5 mm	11	db	120	1 320	11	—	—	—	—
Vaskályhák, Oetl katalógus szerint, kétaknás 4. típus, 120 m ³ fűtésére, III. kivitel, zománcozva	100	db	25	2 500	100	—	—	—	—
Redőnyös szekrény, 180/110/44 cm	400	db	42	16 800	400	—	—	—	—

Redőnyös szekrény, 120/48/40 cm	400	db	13	5 200	400	—	—	—	—
Íróasztal, irodai, 150/75/80 cm	400	db	30	12 000	400	—	—	—	—
Redőnyös írógépasztal 65/95/50 cm	200	db	12	2 400	200	—	—	—	—

Hidak

Vasúti híd a Dunán Komáromnál az 1945. XII. 10-i jegyzőkönyv szerint				300 000	—	—	—	—	—	Keret- összeg
Vasúti híd az Ipolyon, Szobnál az 1945. XII. 10-i jegyzőkönyv szerint				200 000	—	—	—	—	—	Keret- összeg

I. Alumíniumgyár és nyersanyagai

Alumíniumgyár évi 10 000 tonna
teljesítőképességgel,
a legmodernebb gépi
felszereléssel, erőtelep és
anódelektrodák nélkül.
E szállításhoz tartozik a teljes
gépi és villamos felszereléseken
kívül a gyár szerelése, annak
üzemképes állapotban való

átadása és a csehszlovák
személyzet betanítása.
Ugyancsak e szállításhoz
tartozik a megfelelő építési terv,
a gépek és villamos
berendezések terveinek,
valamint az épületek építési
anyagainak átadása. A gyár
építése a jóvátételi szállítások
végső határidejének leteltéig
befejezendő és a gyár normális
üzembe állítandó.

	—	—	—	4 000 000	—	—	—	—	—	Keret- összeg
Timföld alumíniumgyártásra, szennyezés 0,01%	20 000	t	76	1 520 000	—	—	—	—	20 000	
Bauxit timföldgyártásra, legalább 50% Al ₂ O ₃ legfel- jebb 7,5% SiO ₂ tartalommal	250 000	t	5	1 250 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	

Különfélék

Bauxit cementgyártásra	50 000	t	4	200 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	
Borkő, nyers	300	t	220	66 000	60	60	60	60	60	
Tartalékkeret előszállításokra	—	—	—	209 905	—	—	—	—	—	

Mezőgazdasági cikkek és termékek

Búzaliszt, Ogg.	50	vg	500	25 000	50	—	—	—	—	
Búza	1 400	vg	260	364 000	—	100	200	300	800	
Bab	400	vg	650	260 000	50	50	100	100	100	

Tengeri, vető	500	vg	280	140 000	150	150	100	100	—	Ha nem vető: 220 \$/vg
Bükköny	25	vg	230	5 750	5	5	5	5	5	
Olajpogácsa-dara	120	vg	260	31 200	120	—	—	—	—	
Cirokszakáll	260	t	65	16 900	40+20	50	50	50	50	
Téli alma	90	vg	500	45 000	10	20	20	20	20	
Jonatánalma	85	vg	750	63 750	5	20	20	20	20	
Friss gyümölcs (asztali), rekeszekben szállítva, melyek jó állapotban visszaszármaztatandók	1000	vg	775	775 000	200	200	200	200	200	Egyes árak USA \$/t: cserezs- nye 120, meggy 100, kajszí- barack 100, őszí- barack 95, szilva 65, görög- dinnye 20, sárga- dinnye 30, csemege- szőlő 90.

Paradicsompüré dobozban	26	vg	1 400	36 400	1+3	4	6	6	6	
Paradicsompüré hordóban	9	vg	1 150	10 350	1	2	2	2	2	
Gyümölcsle (meggy, málna, ribizli, cserezsnye)	100	vg	900	90 000	20	20	20	20	20	
Tojás	50 millió	db	14 000 m. db	700 000	1 millió	4 millió	15 millió	15 millió	15 millió	
Szesz 96°	600 000	hlfok.	0,80	480 000	75 000	225 000	200 000	50 000	50 000	
Borpárlat hordóban	515	hl	90	46 350	15+100	100	100	100	100	
Barackpálinka hordóban	750	hl	90	67 500	50+100	150	150	150	150	
Bor	2 500	vg	673	1 682 500	10+90	600	600	600	600	
Őrölt paprika	45	vg	3 300	148 500	5	10	10	10	10	
Vegyes pulp (ebből 25% almapulp)	1 000	vg	850	850 000	25+125	200	250	200	200	
Toll (liba: 900 \$, kacsa: 700 \$)	1 300	t	átl. 800	1 040 000	150	250	300	300	300	
Élő baromfi (liba, kacsa, csirke, pulyka)	500	vg	2 000	1 000 000	50	125	125	100	100	

Állatok

Igásló	500	db	75	37 500	—	—	—	250	250	
Bika (bonyhádi) átlagsúly 600 kg/db	200	db	83/t	9 960	—	—	—	100	100	
Tehén átlagsúly 500 kg/db	300	db	83/t	12 450	—	—	—	150	150	
Mangalica, kan, cca. 1 éves	500	db	35	17 500	—	100	100	150	150	
Mangalica, koca, cca. 1 éves	500	db	30	15 000	—	100	100	150	150	
Malac, cca. 3 hónapos	100	db	10	1 000	100	—	—	—	—	

Hízott sertés, átlagsúly 150 kg/db	2 500	db	140/t	52 500	—	—	—	1000	1500
Bárán, tenyésztésre való felöltött, merinó	400	db	30	12 000	—	100	100	100	100
Anyajuh, tenyésztésre való felöltött, merinó	400	db	20	8 000	—	100	100	100	100
Nyersolaj és annak termékei									
Nyers kőolaj és kőolajtermékek (a kőolajtermékek felosztása: 40% benzín, 40% petróleum, 20% gázolaj)	—	—	—	1 720 000	1/5	1/5	1/5	1/5	1/5

JEGYZETEK

Csehszlovákia 1945 áprilisában a Szövetséges Ellenőrző Bizottság útján közölte első ízben igényét a jóvátételi szállítások ügyében. A kétoldalú kapcsolatfelvétel még ugyanebben a hónapban megtörtént. Az érdemi jóvátételi tárgyalásokra azonban csak 1945 októberében került sor. 1945. december 12-én elkészült egy 7 cikkelyből álló egyezmény szövege, de azt egyik fél sem tekintette véglegesnek. (MOL XIX-A-4.) A jóvátételi egyezményt végül is Magyarország és Csehszlovákia képviselője 1946. április 6-án Prágában írta alá. Ehhez az egyezményhez a két fél képviselői az alábbi jegyzőkönyvet csatolták:

„A csehszlovák bizottság kijelenti, hogy a Csehszlovák Kormány fenntartja magának a jogot arra, hogy a jóvátételi teljesítések keretében igényelhesse a jelenleg Ausztria amerikai megszállási övezetében levő magyar hajópark egy részét. A Csehszlovák Kormány fenntartja magának a jogot, hogy ezt az igényt a II. melléklet globális kontingensének keretében érvényesítse.

A magyar bizottság kijelenti, hogy a csehszlovák bizottság által közölt jogfenntartást tudomásul venni nem áll módjában, tekintve, hogy az igénylendőnek jelzett hajóparkról a Magyar Kormány nem rendelkezhetik.

A csehszlovák bizottság a magyar delegáció nyilatkozata után is fenntartja fenti igényét.” (Archív Ministerstva Zahrnící vecí, Praha. Reparace-Restituce Maďarska 1945-1950. 13. doboz.)

Ugyancsak 1946. április 6-án Clementis két levelének kézhezvételét igazolta vissza válaszában Dr. Erőss.

Az első levél:

„Elnök Úr!

Van szerencsém elismerni Elnök Úrnak a mai napon kelt alábbi tartalmú levelének vételét:

A magyar bizottság kérésére van szerencsém Elnök Úr tudomására hozni, hogy az Egyezmény VI. cikkében foglalt joggal a Csehszlovák Kormány nem kíván élni abban az esetben, ha az említett cikkben körülírt késedelem nem a Magyar Kormány hibájából, hanem vis major következtében állott elő. Arról, vajon vis major esete forog-e fenn, vagy nem, kizárólag a Csehszlovák Kormány határoz, melynél jóindulatúlag mérlegeli a magyar kormány által felhozott körülményeket.

Amennyiben a szállítások terén más, kisebb jelentőségű késedelem merülne fel, a Csehszlovák Kormány hajlandó lesz a VI. cikkben kikötött késedelmi kamatból méltányos engedményt adni.”

A második levél:

„A csehszlovák-magyar jóvátételi Egyezménnyel kapcsolatban van szerencsém közölni, hogy amennyiben a Magyar Kormány az I. számú melléklet 92., 93., 94. tételes szám alatt feltüntetett alumíniumgyárat idejében és megfelelően leszállítja, a Csehszlovák Kormány az alumíniumgyártáshoz szükséges timföldet konkurens áron Magyarországról fogja beszerezni, és az illetékes csehszlovák szervek a kivitelre szánt alumíniumnál Magyarország számára konkurens áron elővételi jogot fognak biztosítani.”

A jelen egyezmény I. számú melléklete tartalmazta a szállítandó áruk jegyzékét-listáját és a szállítás időpontját.

14.

Egyezmény, mely a Magyar Köztársaság Kormánya és a Federatív Jugoszláv

Népköztársaság Kormánya között

amaz áruk (anyagok) szállítása tárgyában kötöttetett,
amelyeket Magyarország Jugoszláviának a hadműveletek
és jugoszláv területek megszállása által okozott károk
megtérítése címén szállítani köteles

Mivel az egyrészről a Magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány, másrészről a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, valamint az Amerikai Egyesült Államok kormányai között létesült és Moszkvában 1945. január hó 20-án aláírt Fegyverszüneti Egyezmény 12. §-a akként rendelkezett, hogy Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya a Csehszlovák Köztársaságnak és a Federatív Jugoszláv Népköztársaságnak jóvátétel címén összesen 100 000 000 USA dollár értékben gépeket, berendezéseket, vasúti gördülőanyagokat és úszó objektumokat, üzemanyagot, állatokat, gabonaféleségeket és más árukat szállítson, és pedig az 1945. január 20-tól 1951. január 20-ig terjedő időben; mivel a Csehszlovák Köztársaság Kormánya és a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya között 1945. november hó 22-én Prágában megkötött Egyezmény értelmében az említett 100 000 000 USA dolláros összeg úgy osztott fel, hogy a Csehszlovák Köztársaságnak 30 000 000 USA dolláros, a Federatív Jugoszláv Népköztársaságnak pedig 70 000 000 USA dolláros összeg jutott, az a feladat maradt hátra, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya és a Jugoszláv Federatív Népköztársaság Kormánya szabályozzák, amennyiben az rájuk vonatkozik, a Fegyverszüneti Egyezmény 12. szakaszából és az ezen szakasz függelékéből eredő kérdéseket.

E célból a Magyar Köztársaság Kormányának és a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormányának szabályszerűen meghatalmazott képviselői az alábbiakban egyeztek meg:

1. szakasz

A Magyar Köztársaság Kormánya a Jugoszláv Federatív Népköztársaság Kormányának a jelen Egyezmény I. sz. melléklete szerinti árukat fogja szállítani 70 000 000 USA dollár értékben, az 1946. január 20-tól 1951. január 20-ig terjedő időben.

Tekintettel arra, hogy a Fegyverszüneti Egyezmény 12. szakasza szerint a jóvátétel fizetésének időtartama 1945. január 20-val kezdetét vette, és tekintettel arra, hogy a jelen Egyezmény több mint egy évvel a fenti időpont után kötöttetett, a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya, attól az

óhajtól vezetettve, hogy eleget tegyen a Magyar Köztársaság Kormánya kérésének, beleegyezik abba, hogy a Magyar Köztársaság Kormánya 70 000 000 USA dollár értékű árut a jelen Egyezmény II. sz. melléklete szerinti felosztásban 1946. január 20-tól kezdődően 1951. január 20-ig szállítson le.

Amaz áruk mennyiségének, amelyeket a Magyar Köztársaság Kormánya 1946. január 20-tól 1947. január 20-ig köteles szállítani, valamint a szállítási határidőknek a megjelölése a jelen Egyezmény III. sz. mellékletében foglaltatik.

2. szakasz

Azoknak az áruknak a részletezését, amelyeket az I. és II. sz. melléklet értelmében a további esztendőknben szállítandók, valamint ezeknek a szállításoknak az időpontjait a Magyar Köztársaság Kormánya és a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya között legkésőbb a vonatkozó évi esedékesség kezdete előtt két hónappal megkötendő Egyezmény fogja szabályozni.

3. szakasz

Egyetértőleg 1946. január 20-tól 1947. január 20-ig 3 049 039,62 USA dolláros, 1947. január 20-tól 1948. január 20-ig 211 402,08 USA dolláros, 1948. január 20-tól 1949. január 20-ig 394 305,40 USA dolláros, 1949. január 20-tól 1950. január 20-ig 237 138,60 USA dolláros, 1950. január 20-tól 1951. január 20-ig 1 269 889,60 USA dolláros összeg állapított meg, melynek keretén belül a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya az 1946. évi január hó 20. napjától 1951. január hó 20. napjáig terjedő időben kisebb méretű rendkívüli beszerzéseket eszközölhet. Ennek az összegnek a terhére kell elszámolni azoknak az áruknak az értékeit, amelyeket a Magyar Köztársaság Kormánya a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormányának a jelen Egyezmény megkötése előtt a Fegyverszüneti Egyezmény 12. szakasza függelékének 3. bekezdése értelmében szállított le.

4. szakasz

A jelen Egyezmény 1. és 3. szakaszában megjelölt szállítások elszámolása az 1938. évi árak szerint USA dollárban, az ipari berendezéseknél 15%, a többi árunál 10% felár hozzászámításával a következő elvek szerint történik:

A jóvátétel teljesítésére vonatkozó jelen Egyezmény valamennyi tétele három csoportra oszlik. Az első csoportba az 1945. évi június hó 15. napján kelt magyar-szovjet Jóvátételi Egyezményben foglalt tárgyak tartoznak. Az ezekre a szállításokra megállapított árakat alkalmazni kell a jelen Egyezmény azonos szállításaira, valamint szükség szerinti alkalmazással a hasonló tételeknél is.

A második csoportba azok a tárgyak tartoznak, amelyeket Jugoszlávia 1938-ban Magyarországon rendszeresen vásárolt. Ezekre a szállításokra

azokat a gyári árakat kell alkalmazni, amelyeken Jugoszlávia Magyarországon ténylegesen vásárolt felárak és illetékek nélkül.

A harmadik csoportba tartoznak az összes többi szállítandó tárgyak, amelyeknek az árait a világpiaci versenyárak alapján a kivitelbeli különbségek érvényesítése mellett kell megállapítani.

Azoknak a jótételi szállításoknak az elszámolását, amelyekre vonatkozólag a jelen Egyezmény végleges árakat nem állapított meg, hanem csak keret (pauszál) összegeket tartalékol, ugyanezek az elvek alapján kell teljesíteni.

Amennyiben az így elszámolt ár alacsonyabb lenne az előirányzott keretnél (pauszálnál), a Magyar Köztársaság Kormánya a különbözeti összegnek megfelelő mennyiségű ugyanolyan vagy más árut szállít, a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormányának választása szerint.

Ha pedig az így megállapított árak összege nagyobb lenne az előirányzott keret (pauszál) összegeknél, a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya ezt a különbséget más megrendelések csökkentésével, vagy a hátralévő esztendőben rendkívüli beszerzések céljára előirányzott összegek terhére fogja kiegyenlíteni.

5. szakasz

Az áru minőségi átvételét a magyarországi Jugoszláv Jótételi Delegáció meghatalmazottja végzi.

A jelen Egyezménnyel előirányzott áru mennyiségi átvétele a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormányának rendelkezése szerint a dunai, szárvai, drávai vagy tiszai jugoszláv hajóállomásokon, illetőleg a jugoszláv-magyar vasúti határállomásokon történik. Az összes csomagolási és szállítási költségeket, valamint a szállítás kockázatát a jugoszláv-magyar határig, illetőleg a jugoszláv hajóállomásig a Magyar Köztársaság Kormánya viseli.

6. szakasz

Az áru átvételi időpontjának tekintendő:

a) a jugoszláv kikötőkbe történő szállításoknál a Dunán, Száván, Dráván, vagy Tiszán a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya kiküldöttje által az átvételi kikötőben kiállított igazolás kelte,

b) a jugoszláv-magyar vasúti határállomásokon eszközlendő átadásoknál a jugoszláv határállomások fuvarlevél-bélyegzőjének a kelte.

7. szakasz

A közösen megállapított határidők be nem tartása esetén a Magyar Köztársaság Kormánya a Federatív Jugoszláv Népköztársaságnak minden hónapi késedelemért megállapított kötbér fejében a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormányának választása szerinti árukat köteles szállítani azon áruk 5%-a erejéig, melyek szállítása tekintetében a késedelem beállott. A közösen megállapított kötbér fejében leszállított áruk nem mentesítik a Magyar Köztársaság Kormányát a késedelemben lévő áruk leszállítása alól.

Azokat a felszereléseket illetően, amelyek hibás és hiányos állapotban szállítottak le, és amelyeket hiányosságuk és elégtelenségük következtében az előírt célra használni nem lehet, a jelen szakasz rendelkezése érvényes, azzal, hogy ezek úgy tekintendők, mintha a felszerelések le sem szállítottak volna.

8. szakasz

Jelen Egyezményben előirányzott jótételi szállításokkal kapcsolatos valamennyi művelet lebonyolítására a Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya Budapest székhellyel Jugoszláv Jótételi Bizottságot fog létesíteni.

A Jugoszláv Jótételi Bizottság az összes diplomáciai előjogokat fogja élvezni, ideértve a személyek, a tulajdon és az irattárak sérthetetlenségét, valamint a rejtjeles táviratok és diplomáciai futár útján való érintkezés jogát is.

9. szakasz

A jelen Egyezménnyel előirányzott áruk szállításához a részletes meghatározások és műszaki feltételek megállapítását a magyarországi Jugoszláv Jótételi Bizottság végzi, a Magyar Köztársaság Kormánya részéről erre a célra meghatalmazott szervekkel együtt, amennyiben a részletes meghatározások és műszaki feltételek a jelen Egyezmény mellékletében nem foglaltatnának benn.

Azokban az esetekben, amelyekben a berendezések szerelése, azok üzembe helyezése, valamint gyártási módok és eljárások átadása és a jugoszláv szakértő személyek betanítása irányoztatott elő, a Magyar Köztársaság Kormánya köteles a részletes meghatározásokban és műszaki feltételekben foglalt kötelezettségek teljesítését biztosítani.

A Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya viseli az egyes objektumok szerelésére vagy más, a Jótételi Egyezmény teljesítéséhez szükséges munka elvégzése miatt Jugoszláviába küldött magyar szakértő személyek szállítási költségeit a jugoszláv határtól a rendeltetési helyig és vissza, valamint azok élelmezési és elszállásolási költségeit.

10. szakasz

A magyarországi Jugoszláv Jótételi Bizottság jogosítva van, hogy minden időben a saját meghatalmazottja által ellenőrizze a vonatkozó vállalatokat és raktárakat, a gyártási eredmények, szállítási előkészületek, az áru minősége, valamint az áru gyártásánál felhasznált anyag minősége tekintetében. A Jugoszláv Jótételi Bizottság meghatalmazottja részéről megállapított hiányok azonnal pótlandók.

Ha a szállított berendezések[re], vagy egyéb árukra vonatkozólag később állapítottak meg hibák, mint például a kellő minőség hiánya, vagy az előírt műszaki feltételek be nem tartása, a Magyar Köztársaság Kormánya, attól függetlenül, hogy a hiányok az átvételnél megállapíthatók voltak-e, a Jugoszláv Jótételi Bizottság kívánságára haladék nélkül el fogja hárítani a hi-

bákat, ha azok a megszabott időpontban állapították meg. Abban az esetben, ha a hibákat nem lehet elhárítani, a vonatkozó áruk árát arányosan le kell szállítani, amennyiben nem nyernének alkalmazást a 7. szakasz utolsó tételében foglaltak.

11. szakasz

Jelen Egyezmény minden három hónapjának leteltével a magyarországi Jugoszláv Jótéteti Bizottság a Magyar Köztársaság Kormánya részéről meghatalmazott szervvel ellenőrzi az elmúlt három hónapos időszak szállításainak teljesítését, és megállapítja a teljesített szállítások összegét.

A fenti eljárás szerint végzett ellenőrzés eredményét a mindkét részről annak idején aláírt jegyzőkönyvben kell megállapítani.

12. szakasz

Jelen Egyezmény aláírás után nyomban hatályba lép.

Kiállított két-két azonos szövegű példányban szerb-horvát és magyar nyelven azzal, hogy mind a két (nyelvű) szöveg egyforma érvényű.

Kelt Budapesten, 1946. május hó 11-én.

A Magyar Köztársaság Kormányának felhatalmazásából

Dr. Erőss János s. k.

A Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya felhatalmazásából

O. M. Cicmil s. k.

MOL XIX-J-1-f. 140. d.

JEGYZETEK

A magyar-jugoszláv jótéteti egyezmény lényegében megegyezik a megfelelő magyar-csehszlovák dokumentum szövegével, azzal a különbséggel, hogy az előbbi részletesebben tartalmazza a jugoszláv fél igényeit és jogait. Az egyezményhez három melléklet csatlakozik: az I. számú melléklet azoknak az áruknak a konkrét és részletes felsorolását, listáját tartalmazza, amelyeket a magyar fél 70 millió dollár értékben köteles teljesíteni; a II. számú melléklet a megnevezett áruk, pontosabban árucsoportok szállításának évenkénti bontását tartalmazza 1947. január 20-tól 1951. január 20-ig; a III. számú melléklet az 1946. január 20. és 1947. január 20. között leszállítandó áruk mennyiségét és dollárösszegét tartalmazza.

A három mellékletet terjedelmi okoknál fogva nem tudjuk közölni, ezért csak a II. számú mellékletet mutatjuk be.

II. melléklet. A Federatív Jugoszláv Népköztársaság Kormánya és a Magyar Köztársaság Kormánya közötti Egyezményhez a szállítandó áruk ügyében, amelyekkel Magyarország Jugoszláviának a háborús cselekmények és a jugoszláv területek megszállása által okozott károk fejében jótétként tartozik

Az áru megnevezése	Összesen	SZÁLLÍTANDÓ USA DOLLÁR ÉRTÉKBEN a következő évi részletekben:					
		1947. I. 20-ig	1948. I. 20-ig	1949. I. 20-ig	1950. I. 20-ig	1951. I. 20-ig	
I. Vasúti szállítóeszközök és felszerelések	11 755 750	1 937 300	1 990 790	2 292 400	2 664 400	2 870 860	
II. Folyami úszóobjektumok és hajómotorok	698 168	146 000	146 000	252 052	74 736	79 380	
III. Elektrotechnika	8 326 559	576 976,28	2 019 576,72	1 670 006	1 660 000	2 400 000	
IV. Vasúti jelzőberendezések	343 814	23 462	117 476	93 756	68 604	40 516	
V. Távbeszélő berendezések	901 399	367 250	377 449	156 700	-	-	
VI. Szerszámgépek és berendezések	1 849 995	232 060	622 935	715 000	80 000	200 000	
VII. Vegyipari készülékek és berendezések és egészségügyi berendezések	1 475 416	666 902	357 806	138 926	122 901	188 881	
VIII. Élelmiszer gépek és készülékek	2 758 000	9 200	1 151 200	939 200	329 200	329 200	
IX. Emelődaruk	1 119 350	205 400	231 700	306 450	249 000	126 800	
X. Mezőgazdasági gépek	4 323 880	1 365 769	1 092 037	910 487	558 032	397 555	
XI. Bányaberendezések	2 626 247	484 457	536 790	460 000	560 000	585 000	
XII. Szivattyúállomások és építőipari gépek	2 388 900	290 651	378 129	418 600	540 585	760 935	
XIII. Fémek és fémtermékek	13 522 726	2 489 340	2 228 890	3 093 148	3 157 886	2 553 462	
XIV. Szivattyúk és kompresszorok	575 353	259 851	315 502	-	-	-	
XV. Mezőgazdasági magvak	248 064,70	165 409,70	82 665	-	-	-	
XVI. Állatok	171 500	59 620	94 380	17 500	-	-	
XVII. Üzemanyag: szén, nyersolaj	10 021 317	1 465 312,40	2 029 492,20	2 131 469,60	2 197 521,40	2 197 521,40	
XVIII. Különféle	6 893 561,30	3 255 039,62	227 192,08	404 305,40	1 737 134,60	1 269 889,60	
	70 000 000	14 000 000	14 000 000	14 000 000	14 000 000	14 000 000	

V. P. Szviridov 1946. május 31-i levele Nagy Ferenc miniszterelnöknek

Miniszterelnök Úr!

Tekintettel a Magyar Kormány gazdasági nehézségeire és kérésére, a Szovjet Kormány megengedte nekem, hogy megváltoztassam a Vörös Hadseregnek ellátása számára eszközölt élelmiszerigénylést.

Ezért van szerencsém kérni Önt, tegyen sürgős intézkedéseket és kötelezze az illetékes szerveket, hogy június-július hónapok folyamán, az Egyezmény XI. cikke értelmében, a katonai alakulatok ellátására a következő mennyiségű élelmiszert szállítsák:

hús	3 000 tonna
tojás	800 000 darab
tejtermék (tejben)	645 tonna
fűszerek	23 tonna
széna	15 000 tonna
friss gyümölcsök és főzelékfélék	10 000 tonna
vaj, ill. tejtermékek	203 tonna

Ezenkívül kérem, utasítsa a közellátásügyi minisztert, hogy 1946. július hó folyamán térítsen vissza 1000 tonna húst abból a 3000 tonnából, amelyet a Magyar Kormánynak 1945-ben Budapest lakosságának ellátására kölcsönképp átadtak.

A fent említett élelmiszereket a következő határidőkre kell leszállítani: hús – 2000 tonna június hóban és 2000 tonna július hóban. A többi élelmiszert július 15-ig kell leszállítani.

A katonai alakulatok zsírellátásának biztosítására a Vörös Hadsereg gazdasági hivatal felszabadít 2000 tonna cukrot és kéri, hogy a felszabadított cukor fejében biztosítsák a Vörös Hadsereg zsír szükséglete, 1 kg állati zsír = 1,5 kg cukor arányban.

Kérem, hogy intézkedéseiről sürgősen szíveskedjék engem értesíteni.

Fogadja őszinte tiszteletem kifejezését.

PIL 274/12-214.

A Szviridov altábornagy levelében előírtak teljesítése még mindig úgyszólván leküzdhetetlen nehézséget jelentett a magyar kormánynak. Ezért a szovjet hadsereg részére igényelt élelmiszerek mennyiségének a további csökkentése érdekében a magyar kormány egyenesen Sztálinhoz szándékozott fordulni. Nem sikerült megállapítanunk, hogy a levél tényleg eljutott-e a címzett-hez. Az 1946. június 5-i keltezésű levéltervezetet mégis indokoltnak tartottuk teljes terjedelemben közölni, mert az hű betekintést enged a szovjet hadsereg ellátásával kapcsolatosan gyakran felmerült hazai problémákba:

„A magyar kormány tisztelettel arra kéri Generalisszimusz Urat, méltóztassék a Vörös Hadsereg ellátására igényelt élelmiszerek mennyiségének csökkentésére irányuló alábbi kérésünket szíves jóindulatú mérlegelése tárgyává tenni.

A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. május 31-i keltezéssel levélben fordult a magyar kormányhoz és közölte abban, hogy a Vörös Hadsereg ellátására 1946. június-júliusra 3000 t húst, 1149 t állati zsírt, 203 t vajat, 800 000 db tojást, 645 t tejet, 23 t fűszert, 15 000 t szénát, valamint 10 000 t friss gyümölcsöt és főzelékfélét igényel.

Mindezeket felül felszólítja a közellátási minisztert, hogy adja vissza azt a 3000 t húst, amelyet 1945-ben a Szovjet Kormány Budapest élelmezésére átadott. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság igénylésében azt kívánta, hogy a beszolgáltatás június és július hónapok folyamán történjék.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság átvett igénye alapján a magyar kormány a leg-
alaposabb vizsgálat tárgyává tette az ország élelmi helyzetét, és megvizsgálta a rendelkezésre álló készleteket. A megállapítás alapján a magyar kormány arra kérte a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, hogy a lehetőség szerint csökkentse az eredetileg bejelentett igényt, és a két hónapi teljesítést tolja ki három hónapra.

A húsigénnyel kapcsolatban a magyar kormány közölte a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal, hogy a Vörös Hadsereg ellátására eddig beszolgáltatott, valamint a jóvátételre átadás alatt álló szarvasmarha-mennyiség igen súlyosan érintette az 1 000 000 darabot kitevő szarvasmarha-állományt, és azt további csökkentésnek tette ki. A teljes állomány kétharmada csak a felnőtt állat. Az új igény természetesen nemcsak további igaerőkiesést eredményez, hanem még távolabbi időre tolja ki a magyar szarvasmarha-állomány felfejlesztésének, valamint az ország húsellátásának kilátásait. Az ellátatlanok marhahús ellátásban a jelenlegi kilátások szerint évekig nem lesznek részesíthetők. A Vörös Hadsereg IV. évnegyedi ellátására átadtunk 40 000 darabot; 1946-ra át kell adnunk jóvátétel címén 27 000 darabot. E kettő összesen 67 000 darab. Ehhez járulna a most igényelt kb. 42 000 db. Az előbbiekkal együtt 109 000 db. Ugyanerre az időre józan gazdálkodás parancsa szerint levágásra kerülő állatok száma legfeljebb 80 000-re becsülhető. Ily módon az igénylés teljesítésének esetére az egyébként is egyharmadra csökkent szarvasmarha-állományunk további visszaesésnek van kitéve. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a maga részéről is belátta ezt a katasztrofális helyzetet, és az eredetileg igényelt 6000 tonnát 4000 tonnára (kb. 28 000 db) mérsékelte. Hozzájárult továbbá ahhoz, hogy ezt a mennyiséget június, július és augusztus hónapokban szolgáltatassuk be. A Vörös Hadsereg részére még be nem szolgáltatott zsír és olaj helyett 400 tonna húst kell a Vörös Hadseregnek átadnunk. Minden további mennyiség újabb állománycsökkenést eredményez.

Az átnyújtott igény szerint az 1946. június–augusztusra a Vörös Hadseregnek 203 tonna vajra, 645 tonna tejre és tejtermékre van szüksége.

Legyen szabad röviden utalnom arra, hogy Magyarországon a nagy igaerőhiány miatt a tejelő teheneket is igázzák, ami a tejhozam jelentős apadását eredményezi. A közlekedési eszközök hiánya, valamint az infláció miatt az erősen csökkent tejtermelés termékeit sem lehet a tejre rászoruló ellátatlan lakosságnak a városokba szállítani. Így a tejre leginkább rászoruló terhes és szoptató anyák, valamint a csecsemők és a kisgyermekek tejellátását sem sikerült a minimális szükségletnek megfelelően biztosítani. Ennek tudható be, hogy Magyarországon a csecsemőhalandóság ijesztő méreteket öltött, és a fővárosban a folyó tél végén 50% közelében járt. A Vörös Hadsereg nagymérvű tej- és tejtermék-szükségletének fedezése esetén az ország tejellátása továbbra is a mostani katasztrofális helyzetében maradna meg, és az elkövetkező nyári hónapokban a csecsemőhalandóság további rohamos emelkedését eredményezné. A békeévekben volt napi 300 000 l budapesti tejfelhozatal, ahelyett ma összesen napi 12 000 l tej hozható csak fel.

A magyar kormánnyal közölt ellátási igények sorában szerepel 15 000 t széna is. Ezzel kapcsolatosan rá kell mutatnom arra, hogy a Vörös Hadsereg IV. évnegyedére igényelt széna-beszolgáltatásnak jelentős mennyiségben nem tudunk eleget tenni, mert nem állott elegendő széna a rendelkezésünkre. Az elmúlt kora tavaszi teljesen esőtlen időjárás azt eredményezte, hogy az első kaszálás teljesen elmaradt, és így jelenleg számba jöhető szénakészleteink úgyszólván egyáltalán nincsenek. Így széna besolgáltatására jelenleg lehetőség egyáltalán nincsen.

Rá kell mutatnunk továbbá arra is, hogy a Vörös Hadsereg ellátására a Vörös Hadsereg parancsnoksága a magyar kormánytól a szükséges szántóterület mellett 19 107 kat. hold legelőt és 13 896 kat. hold rétterületet kíván haszonbérbe átvenni. A legelőterületeknek haszonbérbe adásához a földművelésügyi miniszter hozzá is járult. Ebből a Vörös Hadsereg május 7-ig 1321 kat. hold legelőt, valamint 2398 kat. hold rétterületet igénybe is vett. A Vörös Hadsereg utólagos kérelmére a magyar földművelésügyi miniszter további 16 067 kat. hold legelőterület átadásához járult hozzá. Valószínű, hogy az igényelt területek átvételére a legrövidebb időn belül sor kerül. Így a Vörös Hadsereg ellátására igen jelentős szálatakarmány áll majd rendelkezésre. Az igényelt 8000 hektár, azaz 13 896 kat. hold rétterületnek 6 q-s átlagos szénatermés alapulvétele mellett 8350 t termést kellene hoznia. Így a 15 000 q-s igénybevétel voltaképpen a rétterületekkel több mint 23 000 t és a legelőterületek hozamával pedig messze meg is haladja a mennyiséget. Kétségtelen, hogy a legelő- és rétterületek szálatakarmányát a Vörös Hadsereg parancsnoksága nemcsak a nyári hónapokra, hanem hosszabb időre kívánja saját csapatainak biztosítani.

Friss zöldségben és gyümölcsben a legújabb igény 10 000 t volt. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság nem határozta meg, hogy ez a mennyiség hogyan osztható fel gyümölcs és zöldség között. Annak megosztását a vármegyék termelési viszonyaitól függően kívánja a helyszínen megállapítani. Az igényelt mennyiség igen súlyos terhet jelent, amely jelentősen érezteti majd hatását a városok gyümölcs- és zöldségellátásában.

Az ország fent vázolt súlyos ellátási helyzetében elsősorban a hús- és tejellátás terén a néhány hete megindult UNRRA-szállítások nyújtanak segítséget, amelyek az annyira katasztrofális helyzetből való kijutás reményére jogosítanak. Ezeknek a most nagy nehézségek árán meginduló szállításoknak menetét veszélyeztetik azok az ellátási igények, amelyeket a Vörös Hadsereg illetékes parancsnoksága a magyar

kormánnyal szemben támaszt, mert az UNRRA központi vezetőségének határozata szerint az UNRRA beszünteti mindazoknak a cikkeknek a támogatott országokba való szállítását, amely cikkek tekintetében az illető ország megszálló hadserege követeléseket támaszt. Ez a jelen esetben a húsról, zsírról és tejről, illetőleg tejtermékekről vonatkozik.

Legyen szabad itt rámutatnom arra is, hogy Magyarország a fegyverszüneti egyezményt 1945. január 20-án írta alá és annak 11. §-ában vállalta, hogy »köteles rendszeresen magyar valutában pénzüsségeket kifizetni és árukat (üzemanyagot, élelmiszert stb.), eszközöket és szolgáltatásokat rendelkezésre bocsátani, amelyekre a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokságnak funkciói teljesítésére, valamint a Szövetséges Államok ama misszióinak és képviselteinek, melyek a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal kapcsolatban állanak, szükségük lehet.«

Amikor Magyarország a fenti kötelezettséget vállalta, akkor abban a hiszemben, hogy a Szövetséges Főparancsnokság funkcióit a háború befejezése után rövidesen beszünteti – és az ország nem lesz köteles ötnegyed évvel a fegyverszüneti egyezmény megkötése és egy évvel az európai háború befejezése után, annyi veszteség ellenére és ilyen nagy hadsereg ellátási terheit viselni –, és e tárgyú kötelezettségei kizárólag a Szövetséges Ellenőrző Bizottság működésének biztosításához szükséges szolgáltatásokra korlátozódnak.

Az ország igen súlyos gazdasági és közellátási helyzete ellenére is vállalta a magyar kormány a fent nevezett mennyiségekből a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal kötött megállapodás szerinti mennyiségeknek a Vörös Hadsereg ellátására való átadását, mert tudatában volt annak, hogy a Vörös Hadseregnek az igényelt cikkekre nagy szüksége van. A magyar kormány a felsorolt besolgáltatások vállalása után azonban mégis kénytelen kérni azt, hogy ha egy mód van rá, akkor a besolgáltatás egészének, vagy legalább további jelentős részének teljesítése alól felmentést kapjon. Ezért a magyar kormány a Generalisszimusz Úr részéről ismételt tapasztalt megértő jóindulatában bízva kéri, hogy szíveskedjék a Vörös Hadsereg ellátására szükséges élelmi cikkeknek előteremtését a lehetőség szerint más forrásokból biztosítani, vagy legalábbis a Vörös Hadsereg ellátási igényeit csökkenteni, mert Magyarország jelenlegi gazdasági helyzetében a kívánt és vállalt besolgáltatás teljesítésére teljesen képtelen.

Budapest, 1946. június hó 5.” (PIL 274/12-214.)

A magyar kormány gazdasági békejavaslata

Minden ország gazdaságpolitikai célkitűzéseit elsősorban földrajzi fekvése szabja meg. Különösen áll ez a Duna-medence országaira, amelyek annyira egymásra utaltak, hogy gazdaságpolitikájukban is szükségszerűen egymás felé kell fordulniok, ha megélhetésüket és boldogulásukat meg akarják találni.

Most, amikor az 1939–1945. évi háború békekötéssel befejeződik, minden állam, győző és legyőzött egyaránt abban reménykedik, hogy ez a béke olyan lesz, amely a sebeket begyógyítja, és az illető ország gazdasági életét biztosítja. Mindenki tudja, hogy a politikai megbékélés feltétele a biztosított gazdasági lét.

Tudja ezt Magyarország is, amely ismeri a Duna-medence összes problémáit.

A demokratikus magyar kormány, amelytől a revizionizmus nemzetközi zavart keltő és háborút okozó szelleme teljesen távol áll, a legmesszebbmenő és a legőszintébb készséggel kíván a Duna-medence problémáinak rendezésében a maga részéről tevékeny és együttműködő módon részt venni.

A magyar kormány tudatában van annak, hogy az előző reakciós és fasiszta rendszer Hitler oldalán viselt háborút, és hogy a háborúvesztésnek súlyos gazdasági, politikai és erkölcsi következményei vannak.

Mégis, minden bizalmát az Atlanti Charta igazságos szellemébe, a nagyhatalmak vezető férfiainak ismételt méltányos kijelentéseibe és abba a gazdaságpolitikai igazságba helyezi, hogy Európa tartós békéjének egyik fundamentuma a Duna-völgy békéje, és hogy a Duna-völgy békéjének feltétele, hogy soha többé fel ne támadjon egyes országok favorizálásának és más országok elnyomásának rendszere.

Magyarországot nemcsak a katonai, hanem az erkölcsi erő is legyőzte. Ismeri a legyőzött helyzetét. De kellő szerénységgel rámutat arra, hogy az a magatartás, amelyet a bukott rendszere tanúsított, nem volt egyedülálló a Duna völgyében, és Jugoszláviát kivéve minden dunai állam többé vagy kevésbé bűnös az európai béke megbontásában és a fasiszmus kiszolgálásában.

Ilyen körülmények között Magyarország úgy véli, hogy igen szerényre szabott és létének elengedhetetlen feltételeit jelentő kívánságokat ő is nyilváníthat.

A magyar kormány véleménye szerint a Duna-medence békéjének megteremtésénél a gazdasági tényeket és szükségszerűségeket messzemenően figyelembe kell venni.

Ez az emlékirat e szempontból tárgyalja Délkelet-Európa békeprogramját, és a következőkben foglalja össze a magyar kormány gazdasági békeprogramját:

1. Területi kérdések

Minden gazdaságpolitikai és megélhetési kényszerűségtől függetlenül, éppen a háborús jóvátétel szándékának szellemétől áthatva, a magyar kormány ünnepélyesen megismétli, hogy Jugoszláviával szemben tartózkodik mindenféle területi igény felvetésétől. Bizton reméli, hogy Jugoszláviának az a baráti készsége, amelyet a magyar demokrácia iránt ismételtan tanúsított, akkor is érvényesülni fog, amikor a Duna-medence népei a szövetséges hatalmak baráti tanácsai alapján egymással szorosabb gazdasági együttműködésre fognak lépni.

Csehszlovákia irányában a magyar kormány jegyzékeiben már megtette javaslatait. Most a gazdasági szempontok kifejezése előtt rámutat arra, hogy Csehszlovákiának az az álláspontja, hogy Csehszlovákia a csehek és szlovákok nemzeti állama legyen, összeegyeztethetetlen a csehszlovák kormány ama másik álláspontjával, amely szerint Csehszlovákia 1938-as határai változatlanul fenntartandók.

A gazdasági megfontolások a Szepes-Gömöri Érchegység vidékére utalnak. A Rozsnyó mentén termelt vas és antimon és a Jolsva körüli magnezit Magyarország nyersanyagellátásának, a Vág völgye alsó szakaszának vízi erői a magyar alumíniumtermelésnek nélkülözhetetlen feltételei.

A Nagy-Duna esési viszonyait Pozsony és Gönyű között a Csallóközi szakaszon a Duna balpart okszerű kihasználásával úgy tudnánk értékesíteni, hogy ezáltal egy kb. 325 000 LE-s erőművet létesítenénk. Ezzel az olcsó árammal módunkban lehetne a közelben levő alumíniumérczek gazdaságos kihasználása is.

Gazdasági létünknek ezeket a problémáit a békekonferencia bölcsessége elé bocsátjuk.

Románia viszonylatában a magyar kormánynak az a már előterjesztett és a külügyminiszterek értekezlete által sajnálatosan nem honorált kérése, amely kb. 22 000 km², jelenleg Romániához tartozó korábbi magyar terület visszanyerését tűzi ki célul, nemcsak azon az elven alapul, hogy a magyar nemzeti kisebbség háborítatlan létét Romániában az biztosítja legjobban, ha ugyanannyi román kerül magyar impérium alá, mint amennyi magyar román impérium alatt marad. E 22 000 km² körül az előbb írt politikai szempontok szinte hajszálnyira egyeznek a gazdasági szempontokkal. A kérdéses terület ugyanis gazdasági-földrajzi adottságánál fogva sokkal inkább tarto-

zik Magyarországhoz, mint Romániához. E területrészt és a jelenlegi magyar terület között természetes határvonal nincsen. A jelenlegi határ sűrűn lakott területeken halad keresztül, nagyvárosok közelében, aminek az a következménye, hogy e városoktól elvághja természetes gazdasági területük nagy részét. Ezzel szemben a visszacsatolni kért területrészt ritkán lakott területeken, többnyire a hegygerinceken haladó természetes határok fogják Romániától elválasztani. Ennek következtében a határ megvonása a gazdasági életet a mainál sokkal kevésbé fogja zavarni. A Nagy Magyar Alföld fában és ásványokban szegény, száraz klímájú, alacsonyan fekvő, elsősorban mezőgazdasági termelésre használt területek, és a visszacsatolni kért terület – nagy részben dús csapadékú, erdős hegyvidékből álló, szélelfordulásokat és értékes ásványi nyersanyagokat tartalmazó területek – kölcsönösen szereztesen egészítik ki egymást. Nagyjelentőségű tényező volna az is, hogy a visszacsatolni kért területrészt folyói Magyarország felé folynak. Magyar impérium alá kerülésük nagymértékben megkönnyíti mindazon vízszabályozási, vízhasználati és öntözési problémák megoldását, amelyek ma olyan sok nehézséget okoznak, annak következtében, hogy a magyar területre ömlő folyók felső folyására a magyar kormány intézkedési joga nem terjed ki.

A visszacsatolni kért területnek a magyar közgazdaság szempontjából rendkívüli a jelentősége, míg ugyanez a terület Románia gazdasági életében elenyésző szerepet játszik. Ez a területrészt a trianoni békeszerződéssel Romániához csatolt területnek csak 22%-a, az egész Románia területének pedig alig 9%-a. Azok a nyersanyagok és energiaforrások, amelyek ezen a területrészen előfordulnak, Románia többi részében bőségesen rendelkezésre állnak.

A kért terület-visszacsatolás Magyarország nyersanyag- és energiaellátásában a következő lényeges javulást idézné elő:

Nagybánya vidékének pirittermelése bőségesen fedezi Magyarország kénkovaszsükségletét, amely anyag a kémiai iparnak fontos nyersanyaga. Fedezi továbbá e vidék termelése az ezüstből, ólomból és cínkből fennálló magyar behozatali szükségletet. Nagybánya környékének Magyarországhoz való csatolása, számba véve a kémiai ipar területén beállott forradalmi változásokat, Magyarország számára nagystílusú, vertikális fejlesztési lehetőségeket fog nyújtani, és a bauxit és olajipar mellett ezen ipar kifejlesztése alapvető biztosítéka lesz a lakosság nagy hányada megélhetésének és ezzel az ország szociális rendjének.

Nagyjelentőségű lesz ezenkívül Nagybánya évi kb. 2000 kg körül mozgó aranytermelése, amely a magyar műszaki vezetőség által kidolgozott tervek szerint több mint 3000 kg-ra volna emelhető, valamint az évi 1300 tonna réztermelés is.

Különösen jelentős lesz a visszacsatolás Magyarország faellátása szempontjából. A jelenlegi magyar területen az erdő mindössze 12%. A háborús károk következtében a kitermelési lehetőség kb. 30%-kal csökkent, aminek következtében a mai fatermelés alig 50%-át fedezné a háború előtti évek erősen leszorított fogyasztásának. Még kedvezőtlenebb az arányszám akkor,

ha az így adott termelési lehetőséget azokhoz a többletszükségletekhez arányítjuk, amelyek az újjáépítési követelmények következtében merültek fel. A kért visszacsatolás a magyar erdőterületet 38-40%-kal, a fatermelést pedig kb. 50%-kal fogja növelni.

A magyar energiagazdálkodás szempontjából komoly tényezőt jelentenek a lápos, valamint a három Körös folyó által képviselt vízierők, amelyek mintegy 40 000-50 000 LE-re becsülhetők. A jelenlegi magyar területen összesen kb. 50 000 LE-nyi hasznosítható vízierő van.

Ily előnyök mellett magyar oldalon alig érné károsodás a román oldalt. Az erdélyi vízierők több mint 90%-a a terület-visszacsatolás után is Románia birtokában marad, csakúgy, mint az erdélyi földgázmezők. A kérdéses területen termelt ásványok az ólom kivételével Erdélynek a Romániánál maradandó részében is termeltetnek, és pedig a legtöbb visszacsatolni kért részen termelt mennyiségnél jóval nagyobb mennyiségben. Nem érintené kérélmünk a dél-erdélyi nagyjelentőségű vas- és kőszénbányákat. A Magyarországhoz kerülő erdőterület az erdélyi erdőterületeknek mindössze 13%-a volna.

A Nagybánya vidékén termelt nyersanyagoknak pedig Románia gazdasági életében annyira nem volt jelentőségük, hogy Románia számos, Magyarországra létfontosságú nyersanyagból a szóban forgó területen megszüntette a termelést. Így Ilován a pirittermelést, Derna-tataroson a bitumentermelést, a nagybányai pirit pedig a legnagyobbbrészt feldolgozatlanul hevert a román impérium idején.

A magyar kormány 1946. április 25-én kelt Aide Mémoire-ja kb. 22 000 km² visszaadását kérte. E 22 000 km² határán valamivel túlesik Rónaszék és Aknasuhag, amely Nagybányától északra, a határ közelében fekszik. Tekintettel arra a körülményre, hogy az Aide Mémoire azt a politikai célkitűzést tartja szem előtt, hogy a román oldalon maradó magyar nemzetiségűek létszámát a magyar oldalra kerülő román nemzetiségűek azonos létszámával aequiparálja, nézetünk szerint nincs akadálya annak, hogy az eredetileg javasolt új határvonalnak egy megállapítandó Magyarország felé való betüremelése ellenében Aknasuhag és Rónaszék, amelyek sótermelése az egész magyar sószükségletet fedezné és e fontos ipari nyersanyag és nélkülözhetetlen élelmiszer birtokát a magyar közigazgatás részére biztosítaná, Magyarországhoz csatoltassék. Itt említjük meg, hogy Rónaszéken a trianoni békeszerződés óta sótermelés nem volt.

Az itt felsorolt kívánságokkal szemben arra lehetne hivatkozni, hogy szabadabb nemzetközi forgalom esetén nincsen nagy jelentősége annak, vajon nyersanyag- és energiaforrások az ország határain belül, vagy a szomszéd országokban vannak-e. Ez a felfogás figyelmen kívül hagyja, hogy az idegen állam területén lévő nyersanyagforrások messzemenő gazdasági együttműködés esetén sem használhatók ki olyan mértékben, mint ez lehetséges volna, ha ezek a magyar kormány kontrollja alatt állnának.

A magyar kormány ezzel kapcsolatban újból kifejezésre juttatja a legszorosabb gazdasági kollaborációra való hajlandóságát, de a történelmi felelős-

ség szempontjából leszögezendők tartja azt is, hogy eredményes kollaboráció csak életképes felek között lehetséges.

2. Magyarország nemzetközi kötelezettségei

Magyarország nemzetközi kötelezettségei részben a veszített háborúból erednek, részben attól függetlenek, és a két világháború közötti nemzetközi eladósodásának következményei.

Időrendben a nemzetközi tartozások előzik meg a háború okozta kötelezettségeket, a nemzetközi jog és a politikai erkölcs szempontjából a háborús felelősségből eredő terheket illeti a magyar kormány felfogása szerint a prioritás. Alátámasztja ezt a véleményünket az a körülmény is, hogy előbb írt kötelezettségeink részben magánjogi jogviszonyokon alapulnak, míg az utóbbiak eredete nemzetközi szerződés (a fegyverszüneti egyezmény), amely a Szövetséges Hatalmak aláírását viseli.

Ha azonban Magyarország a maga gazdasági békecéljait a Szövetséges Hatalmak elé terjeszti, e sorrendűség szempontjának nyomatékos hangsúlyozása ellenére sem tehet mást, mint hogy mindegyik tényező súlyát odaátja a dönteni hivatottak elé, és tőlük kér nemcsak határozatot, de útmutatást és tanácsot is abban a tekintetben, hogy hogyan feleljen meg mindazoknak a kötelezettségeknek, amelyeket – ha időrendben megosztva is –, de teljesíteni akar éppen annak érdekében, hogy egyfelől a békére irányuló jó szándékát bizonyítsa, másfelől, hogy a nemzetközi gazdasági összeköttetésből mint kötelezettségeit nem teljesítő adós ki ne rekesztessék.

A magyar kormány a moszkvai fegyverszüneti egyezmény óta ismételtelen és ismételtelen tanújelét kapta annak, hogy a Szovjetunió számot vet a magyar állam teherviselő képességével, sőt ezen túlmenően azokkal az érdekekkel is, amelyek a magyar gazdasági élet rekonstrukciójához fűződnek. A magyar kormányt áthatja az a tudat, hogy a Szovjetunió a jövőben is hajlandó lesz az általa megállapított szükséghez képest a jóvátételi terheket akár időbeli beosztásuk, akár abszolút mértékük, akár megosztásuk szempontjából enyhíteni. Meggyőződése, hogy kétoldalú tárgyalások során az e téren lehetségest el fogja érni. Szükségesnek tartja ellenben, hogy a terhek valódi súlyát, más irányú gazdasági teljesítőképességének helyes megítélése szempontjából, a Szövetséges Hatalmak elé tárja.

A Szovjetunió kormánya a folyó év áprilisában hozzájárult ahhoz, hogy az eredetileg 6 évben megszabott jóvátételi szolgáltatás 8 év alatt teljesíthessék. Ha az elmúlt első, teljesítés szempontjából az események kényszere és a Szovjetunió megértése folytán igen csonka jóvátételi év teljesítményeit levonjuk, az évenként teljesítendő teljes jóvátétel kerekén 41 millió dollárnak felel meg.

Figyelmet kell itt szentelni a jóvátételi dollár értékének is. Az a körülmény, hogy a fegyverszüneti egyezmény alapján az 1938. évi világszárművek

veendők alapul, amely árak jóval a magyar árnívó alatt mozognak, magával hozza azt, hogy a jóvátételi dollár békepengő értéke magasabb a dollár-pengő paritásnál. Az e tárgyban végzett és a dolog természeténél fogva különféle eredményre vezető reális számvetések legalacsonyabbika 7,35 pengőt, legmagasabbika 17 pengőt eredményez. A legmegnyugtatóbbnak a 10 pengős átszámítási kulcs látszik, és ennek alapján Magyarország egy évi jóvátételi terhe mechanikus számítás alapján 410 millió pengő. Ehhez járul mintegy 15%-os szállítási költség, és figyelmen kívül marad az a pönálé, amelyet késedelmes teljesítés esetén természetben fizetnünk kell.

A Szovjetunió megértését bizonyítja az, hogy az első jóvátételi évben a pönálékat elengedte. Komolyan reméljük, hogy erőfeszítéseinket méltányolva a végtelen késedelmek tekintetében továbbra is elnéző lesz, a kötelezettség-gel azonban mint meglévő és súlyos kötelezettséggel kell számot vetnünk.

Ugyancsak a háborúvesztésből folyik másik terhünk, a megszálló hadsereg ellátása. Ez az ellátási teher az 1945. év utolsó kilenc hónapjára (vagyis 3/4 évre) rendkívül óvatos becslés szerint ... millió pengőt tett ki. Kormányunknak a Szovjetunióban történt látogatása alkalmával a legilletékesebb helyről kaptunk komoly biztatást a megszálló létszám radikális csökkentésére. E csökkentés mérvét csak azzal kívánjuk jellemezni, hogy a stabilizációs költségvetésben, amelyre alább még kissé részletesebben kitérünk, 30 millió 1938-as pengőt véltünk – a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellátásával együtt – e célra beállíthatni. A két szám közötti nagymértékű eltérés nemcsak a létszámcsökkenésből, hanem abból az eddigiek alapján itt is indokolt feltételezésből fakad, hogy a Szovjetunió kormánya a megszálló hadsereg költségeinek bizonyos tényezőit továbbra is és talán az eddiginél fokozottabb mértékben maga fogja viselni.

Ugyanez vonatkozik a Szövetséges Ellenőrző Bizottság költségeire is, amelyek jelenleg és a jelen konstrukcióban aligha csökkenthetően évi 15-20 millió pengőt tesznek ki.

Ugyane terhek csoportjába tartozik a fegyverszüneti egyezmény 12. §-ának (2) bekezdése alapján az a kártérítési kötelezettség, amellyel Magyarország a többi szövetséges államnak és azok polgárainak tartozik. Az egyezmény 13. §-ában Magyarország arra kötelezte magát, hogy az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvényes jogait és érdekeit illetően magyar területen a háború előtti helyzetet állítja vissza, és teljes épségben visszaszolgáltatja e polgárok és nemzetek tulajdonát.

E kötelezettségek alapján Magyarország még nem teljesített fizetéseket. Egyelőre nem is tudjuk, hogy az említett §-ok alapján támasztható követések összege mekkora.

A külföldi tartozások között a külföldi valutára szóló tartozások összege az 1945 szeptemberében történt összeírás szerint 1964 millió aranypengőt (578 millió dollárt) tett ki, a pengőre szólók pedig 889 millió pengőt.

Ha így számba vesszük nemzetközi kötelezettségeinket, meg kell állapítani, hogy van egy jóvátételi kötelezettség, amelyet bár egyelőre csak töre-

dékesen, de teljesítünk, van egy megszállási költség, amelynek redukciónak reméljük, van a Szövetséges Ellenőrző Bizottság eltartásának egy számottevő terhe, van egy merőben ismeretlen tényező, a külföldi államokkal és állampolgárokkal szemben fennálló restitúciós kötelezettség, végül van a régebbi adósságok jelenleg szünetelő kamat- és tőkeszolgálat.

Ezekkel a terhekkkel szemben áll Magyarország adott és remélhető teljesítőképessége.

E teljesítőképesség alapja Magyarország nemzeti jövedelme. A nemzeti jövedelem az 1938/39. költségvetési évben a különféle jövedelemszámítási módszerek egybehangelésének eredményeként 5200 millió pengőt tett ki.

Az 1945/46. már lejárt költségvetési év ugyane számítások szerint kb. 2300–2600 millió közötti eredményt mutat. Az előttünk álló 1946–47. költségvetési évben némi, nem egészen indokolatlan és részben a termés kedvező eredményére, részben az ipari termelés növekvő kapacitására alapított optimizmusú nemzetijövedelem-számítás mintegy 3000 milliót eredményez. Vannak ennél optimistább becslések is, amelyek 3500 millióig mennek, mi azonban az optimista realitást 3000 millió körül látjuk.

Nemzetközi tapasztalatok mutatják azt, hogy a nemzeti jövedelemnek milyen hányada vehető igénybe közteherherviselés céljaira. Magától értetődőleg mennél nagyobb a nemzeti jövedelem, annál nagyobb százalékosan is az igénybe vehető hányad, amelyet az alapvető szempont, a nemzeti jövedelem bizonyos – nem százalékos, hanem abszolút számban kifejezett – részének a lakosság magán szükségleteinek céljára való rendelkezésre hagyása megkíván. Stabilizációs költségvetésünk, amely egyfelől a jóvátételi terheket az 1946/47. évre csak 210 millió pengőben veszi fel, másfelől adósságszolgáltatásra – bízva az Egyesült Nemzetek megértésében – mit sem kontemplál, 25–29%-ot kíván mégis elvenni, ami azt jelenti, hogy ez a stabilizáció éppen azért, hogy nemzetközi kötelezettségeink preferált részének legalább részben eleget tudjunk tenni, nemcsak a valutát, hanem nyomorunkat is stabilizálja.

Azt, hogy ez a nemzeti jövedelem miért oly alacsony, bőségesen indokolja a termelő- és közlekedési berendezésekben bekövetkezett hatalmas pusztulás, az állatállomány 2/3 részének elvesztése, az ipari kapacitásnak a békeállapot alá 46%-kal való süllyedése, a teherkocsi állomány 84%-os, a mozdonyállomány 81%-os csökkenése, a munkaerők egy részének elvesztése, a munkateljesítmények nagyrészt az ellátási viszonyok következtében való csökkenése és a nyersanyagellátásnak a nemzetközi kapcsolatok hiányossága folytán bekövetkezett nehézségei.

Magyarország a trianoni békeszerződés óta nagy áron megszerzett önállóságának egész ideje alatt szegény ország volt, ahol a külföldi adósságszolgálat mindig csak új adósságokból volt lehetséges. Olyan országban, ahol a nemzeti jövedelemből elérhető évi megtakarítás mindig alatta maradt a 10%-nak, és optimálisan is csak 7,4%-ot ért el, ez több mint érthető.

A kép helyes megvilágításához hozzátartozik még az is, hogy 1931-ben jóval kedvezőbb nemzeti jövedelem mellett is transzfermoratóriumot kellett

bevezetnünk, és hogy azóta adósságszolgálatunk csak 1938 és 1940 között funkcionált rendszeresen, de az is csak azért, mert a belföldi fogyasztási színvonal rovására valutaszerző célzatú exportunkat rendkívüli állami támogatásban részesítettük.

Ilyen előzmények után ez irányú kérdéseink lényege adottnak tekinthető.

Kérnünk kell meghallgatásunk után a részvételünkkel, a külföldi államokkal és állampolgárokkal szemben fennálló restitúciós kötelezettségünk megszabását és felfüggesztését, régebbi adósságaink kamat- és tőkeszolgálat tekintetében megfelelő többéves moratóriumot, majd ennek végeztével a gazdasági fejlődés eredményére alapított, de az ország gazdasági kapacitásával mindenkor arányban álló progressziót és végül mindezek érdekében megfelelően dimenzionált hosszú lejáratú áruhitelt, mely a termelési kapacitás kifejlesztését és ugyanekkor a nemzeti jövedelem emelkedését volna hivatva szolgálni.

3. Nyugatra hurcolt javak

A német katonai és polgári hatóságok, valamint a német segítséggel hatalomra került nyilas kormány rendelkezései folytán 1944 őszétől kezdve a német hadsereg Magyarországról való kivonulásáig a magyar nemzeti vagyon megmozdítható részének jelentékeny hányada Ausztriába, Németországba és Csehszlovákiába szállított. Nyugatra szállították a magyar vasutak gördülőanyagának nagyobb részét, az egész dunai hajóparkot, a legfontosabb gyárak gépberendezését, igen jelentékeny nyersanyag-, félgyártmány- és készáru-készleteket, a magyar állatállomány igen tekintélyes részét, nagy értékű egészségügyi és tudományos felszerelését, műkincseit stb.

A kiszállított értékek között volt a Magyar Nemzeti Bank 28 500 kg színaranyat kitevő aranykészlete, továbbá a zsidó tulajdonban lévő nagymennyiségű arany és ezüst tárgy, drágakövek és ékszerek és egyéb értéktárgyak.

A nyugatra hurcolt magyar javak részletes jegyzékét a magyar kormány külön, azonban korántsem teljes jegyzékben juttatta el a Szövetséges Hatalmakhoz.

Ezek az elhurcolt javak jelentették Magyarország nemzeti vagyonának igen tekintélyes hányadát, de jelentették Magyarország termelő-kapacitásának alapvető alátámasztását is. Ezek nélkül Magyarország dolgozó népének minden hősiessérfeszítése, megmaradt tőkéjének minden mozgékonyasága ellenére sem képes arra, hogy magát akár a trianoni szinten is egy nemzedéken belül restituálja. Ezek nélkül a javak nélkül Magyarország nem a stabilizált szegénység, hanem a forrongó nyomor országa, és így nemcsak magyar, de duna-völgyi, sőt európai érdekek fűződnek ahhoz, hogy ezek a javak Magyarországra visszakerüljenek.

Nyomatékkal hangsúlyozzuk azt is, hogy a stabilizáció – amelyre a következő pontban térünk ki – a nyugatra kivitt javak nélkül alig képzelhető

el. A magyar kormány ezért kéri a szóban forgó és túlnyomólag magántulajdonban lévő javak visszaadását. Kéri nemcsak azon a jogi alapon, hogy ezek hadizsákmánynak nem tekinthetők, de azért is, mert ez a gazdasági regeneráció elengedhetetlen, bár nem egyetlen feltétele. A magyar kormány tudatában van annak, hogy e javak egy része felhasználott, és ennek következtében nem bocsátható vissza magyar tulajdonba. Ilyen esetekben a javakat felhasználó országokkal szemben fenntartja kártérítési igényét és kéri a Szövetséges Hatalmokat, tegyék lehetővé, hogy ezeket az igényeket megfelelő módon, belátható időn belül realizálhatóan érvényesíthesse.

4. Stabilizálás

A felszabadulástól mostanig eltelt idő gazdasági és pénzügyi politikáját az a sziszifuszi küzdelem jellemezte, amelyet Magyarország annak a teljesíthetetlen feladatnak a megvalósítása érdekében folytatott, hogy a lakosságnak legalacsonyabb szinten tartott megélhetését is alig fedező nemzeti jövedelemből jóvátételre is, újjáépítésre is juttasson. A küzdelem eredménye az egyre jobban elfajuló infláció lett, amelynek továbbfolytatása az egész magyar gazdasági életet összeomlással fenyegeti. A pénzügyi helyzet annyira kritikussá vált, hogy Magyarország kénytelen az összes feltételek megvalósulásának bevárása nélkül a lehető legsürgősebben megkísérelni az államháztartás egyensúlyának helyreállítását és a valuta stabilizálását.

Ezek a rendszabályok, amelyektől Magyarország belső békéjének és gazdasági rendjének fennmaradása függ, csak akkor vezethetnek sikerre, ha Magyarország a szövetséges hatalmaktól megkapja a szükséges támogatást.

A valutastabilizálás sikerének előfeltétele a Nyugatra hurcolt áruk hazahozatala és a magyar közgazdaság szolgálatába állítása mellett olyan arany- és devizakészlet, amelynek segítségével a valuta külföldi értéke biztosítható. Az az arany- és devizaösszeg, amely felett Magyarország ma szabadon rendelkezik, mindössze 6 millió dollár. A szövetséges hatalmak birtokában van a Magyar Nemzeti Banknak 32 millió dollárértéket képviselő, 28 500 kg színaranyat tartalmazó aranykészlete, a szövetségesek által zárolt magyar devizakövetelések pedig 10 millió dollárt tesznek ki. A szóban forgó arany visszaadása lényegesen hozzájárulna a stabilizáció sikeréhez szükséges arany- és devizakészlet megteremtéséhez.

A stabilizálással kapcsolatos devizasükséglet fedezésére azonban a magyar tulajdont alkotó arany és deviza visszanyerése egymagában nem elégséges. Ez a készlet normális körülmények között is meglehetősen alacsony volna, ma azonban figyelembe kell venni azt a hatalmas újjáépítési szükségletet is, amelynek kielégítése nélkül Magyarország nem tudja termelő és közlekedési apparátusát a háború előtti szintre emelni, sem pedig kiapadt nyersanyagkészleteit a termelés növeléséhez szükséges szintre feltölteni, következésképp az államháztartás és a valuta stabilizálását sem tudja meg-

alapozni. Belföldi megtakarításokból, illetve exportálható feleslegekből ennek a szükségletnek legfeljebb egy csekély töredéke volna fedezhető. Ennek következtében Magyarország azt kéri a Szövetséges Hatalmaktól, hogy 2-3 moratórium engedélyezése és a Nyugatra vitt magyar javak visszaadása mellett teremtsék meg az előfeltételeit annak, hogy Magyarország az újjáépítéssel és valutastabilizálással kapcsolatos rendkívüli szükségletek fedezésére hosszú lejáratú külföldi kölcsönt vehessen igénybe.

Magyarország a stabilizálással kapcsolatban átfogó gazdasági tervet készít, a tervgazdálkodás – különösen annak külkereskedelmi része – azonban csak akkor lehetséges, ha a határokon átmenő forgalom felett központi ellenőrzés gyakorolható.

A valutastabilizálás mielőbbi megvalósítását Magyarország már azért is szeretné, hogy ez által lehetővé váljék számára a Bretton-Woods-i egyezményben elhatározott nemzetközi pénzügyi kooperációban való részvétel.

5. Nemzetközi együttműködés

Minthogy Magyarország javaslatainak egyik vezető szempontja a nemzetközi együttműködés előmozdítása, szeretné közvetlenül erre irányuló javaslatait is előterjeszteni. E javaslatok megtételénél elsősorban a szomszéd országokhoz való viszonyára kíván tekintettel lenni, mert úgy érzi, hogy földrajzi fekvésénél fogva az a feladata, hogy magatartásával elsősorban a Duna völgyében szolgálja a megnyugvást, a megbékélés és együttműködés nagy céljait. Amint már fentebb említettük, a dunai államok, amelyek területének nagyobb része az első világháború előtt az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott, földrajzi fekvésüknél és gazdaságföldrajzi adottságuknál fogva annyira egymásra vannak utalva, hogy szoros baráti együttműködésük nélkül boldogulásuk nem lehetséges. Kétségtelenül igazolta ezt a két világháború között eltelt időszak, amely éppen ennek az együttműködésnek az elmaradása miatt a várt prosperitást nem tudta meghozni azoknak a dunai országoknak sem, amelyek a győztes hatalmak oldalán foglaltak helyet és haszonélvezői voltak az Osztrák–Magyar Monarchia felosztásának.

Magyarország nézete szerint a dunai országok szorosabb gazdasági együttműködése érdekében kívánatos volna, hogy a dunai országok között olyan megállapodások jöjjenek létre, amelyek biztosítják egyrészt azt, hogy ezek egymás nyersanyag- és energiafeleslegeit igénybe vehessék, másrészt a felvevőképeség határain belül árufeleslegeik egymás piacain való elhelyezését. [sic!] Kívánatos volna az is, hogy ezek az országok egymás polgárainak és vállalatainak a legmesszebbmenő mértékben tegyék lehetővé a vállalkozásban és termelésben való részvételt. A cél az volna, hogy az együttműködés minél jobban elmélyüljön, és lassanként kialakuljon egy olyan helyzet, amelyben az egyes országok egy nagyobb egység részeinek tekintik magukat, és gazdasági erőforrásaik kihasználásánál tekintettel vannak a többiek érdekére is.

A dunai államokkal tervezett szorosabb gazdasági együttműködés tartalmi kiépítésére vonatkozóan Magyarország már most több konkrét javaslatot kíván tenni, amelyek főleg a vízgazdálkodással, árvízvédelemmel, hajózással és vasúti közlekedéssel kapcsolatos kérdésekre vonatkoznak. E javaslatokat a magyar kormány külön iratban kívánja előterjeszteni, már most megjegyezni azonban, hogy a dunai hajózás kérdéseiben folytatandó tárgyalásokhoz meghívást kér.

Ami Magyarországnak a Duna-medencén kívül fekvő országokkal való együttműködését illeti, Magyarország nem érzi magát hivatva átfogó jellegű javaslatokat és kezdeményezéseket tenni. Ezért csak arra kíván rámutatni, hogy szükségesnek tartja a nemzetközi kereskedelem szabadságának útjában álló akadályok minél nagyobb mérvű csökkentését. Vonatkozik ez a közlekedési akadályokra is; igen fontos, hogy a nemzetközi kereskedelem lebonyolítására az idegen államok területén haladó vasutak, vízi utak és közutak mindenki által szabadon használhatók legyenek. Arra törekszik a magyar kormány, hogy a devizaforgalmi korlátozásokat, amelyeket 1931-ben kénytelen volt életbe léptetni, és amelyeket egyelőre kénytelen még fenntartani, a kurrens nemzetközi ügyletek tekintetében fokozatosan megszüntesse, amint gazdasági és valutáris megerősödése ezt lehetővé teszi.

Egy konkrét javaslatot mégis szükségesnek tart előterjeszteni. Rá kíván mutatni arra, hogy a dunai államok mezőgazdasági termésfeleslegeinek értékesítése a múltban milyen súlyos problémákat okozott és mennyi bonyodalom okozójává vált. Ezt használta ki a hitleri Németország, és ez volt az ürügye a megelőző fasiszta rendszer németbarát és háborús részvételbe torkolló politikájának. A mezőgazdasági felesleggel rendelkező dunai államok gazdasági és pénzügyi egyensúlya a jövőben is nagymértékben attól függ, hogy feleslegeiket rentábilis áron exportálni tudják. Nemcsak gazdasági, de nagyjelentőségű politikai érdekek is indokolták teszik, hogy a szövetséges nagyhatalmak figyelmet szenteljenek e probléma megoldásának. A magyar kormány úgy véli, hogy azt az áldozatot, amelyet e cél érdekében az európai import országok [sic!] vállalnának, bőségesen megérnék a várható eredmények.

6. Németországgal szemben fennálló magyar követelések

Magyarországnak a magyar-német rendes fizetési forgalomból eredő aktív egyenlege kerekén 1050 millió márka; ehhez járul a német katonai célokra teljesített pengőkiadások címén keletkezett követelése, amely a hasonló címen támasztható német ellenkövetelések levonása után kerekén 2000 millió pengőre tehető; ez az összeg a nagykereskedelmi indexszám alapján 1480 millió 1938. évi pengőnek (279 millió dollár) felel meg.

A német hadsereg által okozott, valamint a német katonai és polgári hatóságok intézkedései folytán előállott károk a Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtése szerint 4574 millió 1938. évi pengőt (889 millió dollárt) tesznek ki a következő tagozódással:

Mezőgazdaság	354 (millió pengő)
Ipar, bányászat, kohászat	462
Kereskedelem	197
Közlekedés	2383
Egyéb	1178

Magyarország fennállónak tekinti mind a magyar-német fizetési forgalomból keletkezett követelését, mind a Németország által okozott károk megtérítésére vonatkozó igényét, és fenntartja jogát a követelések érvényesítésére azzal, hogy e követelések elsődleges fedezete Magyarországnak és a magyar állampolgároknak Németországgal és a német állampolgárokkal szemben fennállott tartozásai.

*

A jövő kialakítása a békekonferencia kezében van. A konferenciától függ, hogy gazdaságilag egészséges békeépületet emeljen, amely lehetővé teszi azt, hogy elégedett és szabad népek éljenek a Duna-medencében ugyanúgy, mint a világ többi részében. A konferencia kezében van annak eldöntése, hogy Európa e részében lehetővé váljék az általános megbékélés és az alkotó munka.

Budapest, 1946. június hó 18-án.

MOL M.1/IV-10.

JEGYZETEK

Gyöngyösi János külügyminiszter 1946. június 24-én küldte el *A magyar kormány gazdasági békejavaslatai* című memorandumot a budapesti amerikai és szovjet követnek, valamint a brit kormány budapesti politikai képviselőjének azzal, hogy azt juttassák el Párizsba külügyminiszterekhez, akik ott üléseztek. A Külügyminisztérium a memorandumhoz csatolta a magyar kormánynak a mezőgazdasággal, az iparral, a közlekedéssel, a kereskedelemmel kapcsolatos önálló javaslatait, valamint a magyar kormány stabilizációs programját.

A magyar kormány gazdasági békejavaslatai című dokumentum végleges szövegének a nemzetközi kötelezettségeket tárgyaló fejezetében a megszálló szovjet hadsereg ellátásával kapcsolatos terheket illetően a következőket találjuk:

„Ez az ellátási teher az 1945. év utolsó kilenc hónapjára (vagyis 3/4 évre) rendkívül óvatos becslés szerint ... millió pengőt tett ki.”

A dokumentumban tehát nem szerepel konkrét pengőösszeg. A dokumentum-tervezet 1946. június 5-i változatában viszont a szovjet hadsereg ellátásával kapcsolatos költségekről még az alábbiakat olvashatjuk:

„A fegyverszüneti egyezmény 11. cikke szerint a magyar kormány köteles a szovjet főparancsnokságnak, valamint a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal együttműködő szövetséges misszióknak és képviselőknek magyar valutában pénzüsségeket fizetni, árukat, eszközöket rendelkezésre bocsátani és szolgáltatásokat teljesíteni. Az ezen pont alapján teljesített szolgáltatások zömét a szovjet-országi hadsereg ellátása alkotja, amelynek egy évi terhe a múltban mintegy 250 millió pengőre volt tehető. Vagyis eddig a szovjet-országi hadsereg ellátása nagyobb terhet jelentett az országnak,

mint a jóvátétel teljesítése. Az államháztartási kiadások között a szovjet-orosz hadsereg ellátása kisebb összeggel szerepel ugyan, ez azonban annak a következménye, hogy az erre a célra igénybe vett javak ellenértékéből eddig a kormány csak egy kis részt térített meg a rekvirálást szenvedőknek.” (MOL XIX-J-1-1.)

A magyar kormány egyedül 1945 második negyedében többek között 9400 tonna friss húst, 10 tonna leölt baromfit, 1300 tonna tejet, 540 tonna vaját, 48 000 tonna friss főzeléket, 2000 tonna cukrot, 1050 tonna dohányt bocsátott a szovjet hadsereg rendelkezésére. Az 1946/47-es költségvetési évben pedig 372 563 000 Ft-ot, az összes költségvetési kiadás 10,7%-át emésztette fel a szovjet hadsereg. Ugyanakkor a magyar kormány 1945. április 1-jétől 1945. december 12-ig 14 428 925 530 pengőt fordított a Szövetséges Ellenőrző Bizottság céljaira.

1931 folyamán a magyar állam egymást követő törvényekkel és kormányrendeletekkel igyekezett szabályozni a válságba jutott pénzgazdálkodást. Az 1931. júliusi kormányrendelettel pedig bevezették Magyarországon a kötött devizagazdálkodást, amit a második világháború után is érvényben levőnek tekintettek a magyar kormányok.

Az Egyesült Nemzetek 44 tagja 1944. július 1. és 22. között valutáris és pénzügyi értekezletet tartott. Az értekezleten elfogadták, hogy olyan nemzetközi intézményeket kell életre hívni, amelyek a tagállamok rendelkezésére bocsátják a fizetési mérlegük deficitjének kiegyenlítéséhez vagy gazdasági fejlesztési terveik megvalósításához szükséges devizaösszegeket, és ezáltal elősegítik a visszatérést a multilaterális kereskedelmi és fizetési forgalomhoz, amelyet az 1929-i világgazdasági válság és a második világháború szétzilált. Az értekezleten a White-terv mellett foglaltak állást, amely azon az elméleten alapult, hogy a tőkések világháború utáni nehézségeit elsősorban a kereskedelmi akadályok lebontásával és a valuták konvertibilitásának fokozatos visszaállításával lehet megoldani. Az értekezlet záróokmányában határoztak a Nemzetközi Valutaalap és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, más néven Világbank létrehozásáról.

A Nagy Ferenc miniszterelnök által vezetett kormányküldöttség – amelynek Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes, Gerő Ernő és Gyöngyösi János miniszterek voltak a tagjai – 1946. április 9. és 18. között tartózkodott Moszkvában. A tárgyalások során a szovjet kormány beleegyezett a jóvátétel teljesítésének 6 évről 8 évre történő meghosszabbításába, valamint abba is, hogy Magyarországnak nem kell megfizetnie a vasút helyreállításával kapcsolatosan jelentkező 15 millió dolláros tartozását, mivel az újjáépített vonalak jórészt Csehszlovákia és Románia területén voltak. Ugyanígy elengedte a szovjet kormány a jóvátétel első évben esedékes hányadának nem teljesítése miatt felhalmozódott 6 millió dolláros pönálét is. A fentebbiekről V. P. Szviridov altábornagy 1946. július 27-én tájékoztatta hivatalosan a magyar kormányt.

A Nagy Ferenc miniszterelnök által vezetett kormányküldöttség – amelynek ezúttal Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes, Gyöngyösi János és Ries István miniszterek voltak a tagjai – 1946. június 8. és 25. között Washingtonban, Londonban és Párizsban is hivatalos látogatást tett. Ebből az alkalomból az USA kormánya ígéretet tett a Magyar Nemzeti Bank mintegy 40 millió dollárba becsült aranykészletének a visszaadására azzal a feltétellel, hogy az nem képezheti jóvátétel tárgyát. Hozzájárult továbbá azoknak a magyar javaknak a visszajuttatásához is, amelyeket 1945. január 20. után hurcoltak el a fasiszták az országból és hasonló elbánás mérlegelését ígérte a korábbiakra vonatkozólag is. Az amerikai hadsereg fölöslegeinek vásárlására nemrég nyújtott 10 millió dolláros hitelt szintén felemelte 15 millióra. A Magyar Nemzeti Bank aranykészlete 1946. augusztus 6-án érkezett meg Budapestre.

Az 1946/17. gazdasági évre szóló költségvetés kiadásainál a következő tételeket vették figyelembe:

A kiadások neve	A kiadások összege millió pengőben
Közigazgatási, személyi és dologi kiadás	370
Üzemek hiánya	60
Újjáépítési beruházások	120
Nemzetközi kötelezettségek	240
Összesen:	790
Deficit az első évben	120

Nagy Ferenc miniszterelnök levele Georgij Makszimovics Puskinnak, a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok magyarországi követének

Igen tisztelt Követ Úr!

Magyarország Kormánya nevében van szerencsém Követ Urat felkérni arra, hogy szíveskedjék a Szovjet Köztársaságok Kormánya előtt alábbi kérésein-
ket tolmácsolni és támogatni.

Magyarország a jóvátételi szállítások terén a Szovjet Köztársaság nagylel-
kű engedménye és Kormányom minden erőfeszítése ellenére sem érte el
mind ez ideig a kívánt mértéket.

Ennek oka elsősorban az, hogy fiatal demokráciánk ez ideig gazdaságilag
megerősödni nem tudott, ellenkezőleg, egy soha nem látott mértékű inflá-
ció a legsúlyosabb krízisbe taszított bennünket.

Kormányom a demokratikus népi erőkre támaszkodva augusztus 1-re új,
stabil pénz kibocsátását vette tervbe, a stabilizáció sikerének biztosítására a
szükséges előkészületeknek, intézkedéseknek sorozatát foganatosította, el-
sősorban pedig felfektette egy évi, stabil államháztartási költségvetés kere-
tét.

A jóvátételi kiadásokra e költségvetésben 30%-ot, 210 millió 1939-es
pengőt irányoztunk elő, minthogy államháztartásunk ennél nagyobb mérté-
kű megterhelése az ország iparának és mezőgazdaságának jelenlegi terme-
lési nívója mellett újabb infláció veszélyét jelentené.

Ezzel kapcsolatban tehát először is azzal a kéréssel fordulok Kormányom
nevében a Szovjet Köztársaságok Kormányához, járuljon hozzá ahhoz, hogy
a következő költségvetési évben, tehát 1947. július 31-ig jóvátételre havonta
17,5 millió 1939-es pengő értékű árut szállíthassunk. Hogy előírt köte-
lezettségeinket mégis teljesíteni tudjuk, kérjük a Szovjet Köztársaságok
Kormányát, engedélyezze, hogy a különbözetet egyrészt a magyar és német
fasiszta hordák által nyugatra hurcolt és hamarosan visszatérő javakból,
másrészt a Romániában foglalt magyar CASBI-javakból fedezhessük.

Kérjük továbbá a Szovjet Kormányt, járuljon hozzá ahhoz, ez évben ne
kelljen olyan cikket szállítanunk, amelyeknek igazolt szállítási költsége
Magyarországon 1938-ban, a Jóvátételi Egyezményben előírt ár kétszeresé-
nél nagyobb volt.

Ilyenformán egy jóvátételi dollárt kb. nyolc 1939-es pengővel számolhatnánk, ami azt jelenti – ha hozzávesszük a csomagolási és szállítási költségeket –, hogy

1947. január 20-ig	(cca. 11,5 millió \$)
1947. január 20-tól július 20-ig	(cca. 12,0 millió \$)
összesen	cca. 23,5 millió \$

értékű árut tudnánk szállítani.

Ebből orosz jóvátételre cca. 16 millió \$ esnék, 23,5 millió dollár értékű áru helyett, amit 1947. július 31-ig szállítanunk kellene az esetben, ha az általunk már régebben benyújtott progresszív terv elfogadása a Szovjet Köztársaságok Kormánya által megerősítést nyer. A különbözetet kívánnánk a Nyugatra elhurcolt és a Romániában lévő magyar „CASBI”-javakból kiegyenlíteni.

A szállítandó iparcikkek felsorolását a mellékelt táblázatban nyújtom át.

A stabilizáció első hónapjaiban a legfélékenyebben kell majd ügyelnünk arra, hogy az előirányoztnál nagyobb mennyiségű pénzösszeg ne kerüljön forgalomba, mert ez felborítaná az államháztartás egyensúlyát. Ezért arra kérem kormányom nevében a Szovjet Köztársaságok Kormányát, utasítsa a Magyarországi Szállítások Hivatalát arra, hogy a stabilizáció első hónapjaiban saját hatáskörében adjon engedményeket azon esetben, ha a termelés emelkedése a jóvátételi szállítások fedezésére nem lenne teljesen kielégítő, és ne kényszerítsen bennünket az előirányoztnál több új pénz kibocsátására.

A stabilizáció sikerének másik fontos, elengedhetetlen feltétele, hogy a költségvetési keretben kibocsátásra előirányzott pénz értékének megfelelő mennyiségű árucikk kerüljön piacra. Ennek előállításához pedig elsősorban a legfontosabb ipari alapanyagra, hengerelt acélárura van szükségünk.

Vasműveink 1946. augusztus 1-től 1947. január 20-ig terveink szerint előreláthatólag még 150 000 tonna hengerelt acélárut fognak elkészíteni.

Az ez évben szállítandó orosz jóvátételi cikkekhez szükséges anyagok hengerelését már július hónapban befejeztük. Ha az 1947-es évben szállítandó áru késedelem nélküli előkészítéséhez szükséges hengereltáru mennyiségét igen bőven számítva 20 000 tonnára becsüljük, jugoszláv és cseh jóvátételre pedig összesen ez évben 30 000 tonnát számítunk, akkor belső használatra és exportra mindössze 100 000 tonna maradna. Ez a mennyiség pedig a stabilizációhoz szükséges iparcikkek előállításának a legminimálisabb, elengedhetetlen alapját képezné csupán. Így tehát azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Kormányom nevében a Szovjet Köztársaságok Kormányához, utasítsa a Magyarországi Szállítások Hivatalát arra, hogy a fenti mennyiség felhasználása felett Magyarország szabadon rendelkezhesék.

A Magyarországi Szállítások Hivatalának vezetősége ugyanis ez idő szerint még a régi programok alapján számítja a jóvátételhez szükséges hengereltanyag mennyiségét, tervbe vette továbbá, hogy a jövő évi szükséglet 60%-át, 70-80 000 tonnát már ez évben előkészített, és így havonta belső

szükségletre és exportra csupán 2-3000 tonnát enged át, mely mennyiség még a jóvátételre dolgozó bányáink, erőműveink és gyáraink berendezésének karbantartására is alig elegendő.

Fogadja Követ Úr igaz nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1946. július 22.

PIL 274/12-211.

JEGYZETEK

A levélhez három táblázat csatlakozott: az 1946. év teljes nyersvasgyártás és annak nyersanyag-ellátási terve, a folyékony acél gyártásának és nyersanyag-ellátásának terve, valamint az 1947. évi orosz jóvátételi szállításokhoz 1946-ban előkészítendő hengereltáru mennyiségi részletezése.

A Nagy Ferenc-kormány már 1946. június 22-én is kérte Szvirov altábornagyot, hogy támogatja a jóvátételben megszabott hengereltáru mennyiségének csökkentésére irányuló kezdeményezését, mert úgy vélte, hogy a kormány csakis az esetben tudja teljesíteni szembeni jóvátételi kötelezettségét hengereltáruban a Jugoszláviával.

1946. augusztus 10-én pedig azt kérte a magyar kormány, hogy vizsgálják felül a magyar-szovjet jóvátételi egyezmény ármegállapításait, mivel az Ideiglenes Nemzeti Kormány nem állt rendelkezésére sem olyan iratanyag, amellyel az 1938-as magyarországi árakat dokumentálhatta volna, sem kellő felkészültségű szakértői csoport:

„A közlekedés még meg volt bénulva, a telefon nem működött, a közhivatalok meg sem voltak még szervezve: a magyar tárgyalófelek tehát nem tudták álláspontjukat a kiválóan felkészült szovjet szakértőkkel szemben érvényesíteni, és az ármegállapításokra mind általában, mind szinte minden egyes tételnél a szovjet szakértők útmutatásai szerint került sor. Ennek folytán a jóvátételi egyezménybe nem ritkán olyan alacsony árak kerültek bele, melyeknek fenntartása meggyőződésünk szerint nem lehet érdeke a nagy Szovjetunió kormányának a fiatal magyar demokráciával szemben”. (PIL 274/12-211.)

A Jóvátételi Hivatal Ipari Főosztályának vezetője az 1946. október 26-i feljegyzésében arról számolt be, hogy Sabalin tábornok, a Magyarországi Szállítások Hivatalának vezetője ragaszkodik az eredeti árulistának megfelelő mennyiségek teljesítéséhez, holott a vasúti felszerelések és hajók rovatában olyan összegek szerepelnek dollárban, amelyek leszállításához még három-négy év múlva sem lesz az iparnak megfelelő kapacitása. Ezért a főosztályvezető azt javasolja, hogy emeljék fel a leszállítandó gépi berendezések összegét 36 millió dollárról 50 millióra, amit viszont aránylag könnyen lehetne teljesíteni.

A Szovjetunió kormány a jóvátétel 8 év alatti teljesítését az alábbi ütemezésben fogadta el:

1945. évben leszállítva	10 157 935,66	dollár
1946. évi előirányzat	21 842 064,34	dollár
1947. évi előirányzat	23 000 000	dollár
1948. évi előirányzat	25 000 000	dollár
1949. évi előirányzat	30 000 000	dollár
1950. évi előirányzat	30 000 000	dollár
1951. évi előirányzat	30 000 000	dollár
1952. évi előirányzat	30 000 000	dollár
Összesen	200 000 000	dollár

A román kormány az 1944. szeptember 12-én aláírt fegyverszüneti egyezmény 8. cikkére hivatkozva – az 1945. február 9-én kelt 91. sz. törvénnyel – életre hívta a CASBI-t, vagyis az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Intézetet. Ezzel mind a magyar állampolgárságú személyek, mind pedig a magyar érdekeltségű vállalatok teljes ingó és ingatlan vagyona a CASBI felügyelete alá került. Magyarországot és a magyar állampolgárokat érintően 20 bank, illetőleg fiilálék, valamint a hozzájuk tartozó vállalatok és a román vállalatoknál levő kisebb-nagyobb érdekeltségek, közelebbről mintegy 200 ipari és kereskedelmi vállalat került a CASBI felügyelete alá. (PIL 283/12-39; MKP PB/584. film.)

18.

**Gyöngyösi János külügyminiszter
1946. november 24-i távirata
Magyarország washingtoni követének**

Ha a békeszerződés a párizsi konferencia által elfogadott szövegben válnék véglegessé, számolni kellene a magyar valuta és a magyar gazdasági élet teljes összeomlásával.

A győztes hatalmak ahelyett, hogy az egyes legyőzött államok helyzetét külön-külön vizsgálat tárgyává tették volna, egy olyan szerződéstípust állítottak fel, amely a legyőzöttek közül egyesekre nézve, ha súlyos is, de azért elviselhető, míg másokra, így elsősorban Magyarországra, teljességgel elviselhetetlen terheket ró.

Az öt legyőzött ország egyenlőtlen helyzetét előidéző legfőbb okok:

1. A teljesítőképesség szempontjából egyik legfontosabb tényező a nemzeti jövedelem nagysága. A nemzeti jövedelem háború utáni alakulásáról csak Magyarországra vonatkozóan állnak adatok rendelkezésre. A háború előtti adatok azonban azt mutatják be, hogy Románia és Olaszország háború előtti nemzeti jövedelme lényegesen nagyobb volt Magyarországnál. Magyarország nemzeti jövedelme az 1938/39. évben 5,2 milliárd pengőre, vagyis 1 milliárd dollárra volt becsülhető, amivel szemben Románia nemzeti jövedelmét 1938-ban 262,8 milliárd lejre, vagyis kereken 1,7 milliárd dollárra becsülték, míg Olaszország nemzeti jövedelme 1928-ban 4957 millió dollárt, 1931-ben 3425 millió dollárt tett ki. A háború után egy országban sem csökkent olyan mértékben a nemzeti jövedelem, mint Magyarországon. 1945/46-ban a magyar nemzeti jövedelem mindössze 45%-át tette ki az 1938/39 évinek. Ennek következtében a fejenkénti magyar nemzeti jövedelem, amely a háború előtt az 5 állam sorában egyike volt a legnagyobbaknak, ma kétségkívül valamennyi között a legalacsonyabb.

2. A második legfontosabb tényező a teljesítőképesség megítélésénél a háborús károk nagysága. A háborús károk nagysága tekintetében Magyarország áll az első helyen. Az 52 milliárd békepengőre (10 milliárd dollár) becsülhető nemzeti vagyonból a háborús károk folytán mintegy 35-40% pusztult el. A termelési apparátus vesztesége 6,7 milliárd pengőre, a közlekedésé 6,1 milliárdra tehető. Míg Magyarország az Egyesült Nemzetek polgárainak vagyonában bekövetkezett károk megtérítése címén – a károk nagysága folytán – lényegesen nagyobb teljesítményre van kötelezve, mint a többi or-

szág, addig teljesítőképessége a háborús pusztulás folytán sokkal nagyobb mértékben rosszabbodott, mint a többi országé.

3. A háború – s elsősorban a háborús pusztulás – folyamányaként Magyarországon esett vissza legerősebben a termelés, és legerősebben hanyatlott az életszínvonal.

A mezőgazdasági termelés alakulására jellemző, hogy pl. a búzatermelés 1945-ben az 1934/38. évi átlagnak

Bulgáriában	54,72%-át
Finnországban	112,50%-át
Olaszországban	57,83%-át
Magyarországon pedig csak	27,48%-át érte el.

Az ipari termelés Magyarországon 1945 végén csak mintegy 30-35%-át tette ki a háború előttinek. Ezzel szemben Olaszországban és Finnországban elérte a háború előtti 50%-át, Bulgáriában pedig 106%-át. Romániáról sem mezőgazdasági, sem ipari termelési adatok nem állanak rendelkezésünkre.

1946-ban természetesen mind a mezőgazdasági, mind az ipari termelés kedvezőbben alakult Magyarországon, azonban a rendelkezésre álló információk alapján hasonló arányú javulás tételezhető fel a többi országban is. Tehát Magyarország viszonylagos hátramaradása továbbra is fennforog.

A termelésben bekövetkezett nagy visszaesés volt az oka annak, hogy Magyarország – noha mindent elkövetett jóvátételi kötelezettségének teljesítésére – sokkal kevesebbet volt képes teljesíteni, mint Finnország vagy Románia.

A magyarországi termelés alacsony színvonalának, valamint [a] Magyarországra nehezedő aránytalanul súlyosabb terheknek a következménye a magyarországi életszínvonal rendkívül nagy hanyatlása. Még a valutastabilizálás révén elért javulás után is a munkabérek reális vásárlóerőben csak kb. 50%-át érik el a háború előttinek, az állami tisztviselők és magántisztviselők fizetései pedig a háború előttinek 20-30%-a körül mozognak.

4. Igen nagy különbség mutatkozott a háború befejeződése után Magyarország pénzügyi helyzete és a többi négy ország pénzügyi helyzete között. A háború következményeként mind az öt országban infláció következett be. Míg azonban az infláció a többi négy országban aránylag mérsékelt keretben mozgott, Magyarországon már 1945 végén kezelhetetlenné vált, 1946 júliusában pedig a valuta teljes összeomlására vezetett.

Igaz, hogy az 1946 augusztusában történt valutastabilizálás Magyarországon viszonylagos nyugalmi helyzetet teremtett, nem kétséges azonban, hogy viszont Magyarországon az inflációs gazdálkodásra való visszatérés belátható időn belül lehetetlenné van téve, mert [a] most lezajlott példátlan arányú infláció tapasztalatai után egy újabb infláció megindulása politikailag beláthatatlan következményekkel járna. Míg tehát a többi négy országban az állami kiadásoknak inflációs eszközökkel való fedezése továbbra is

lehetséges, ami egyelőre megkönnyíti a jóvátételi, rekonstrukciós és kártérítési terhek viselését, addig Magyarországon ez az eszköz többé nem vehető igénybe. Ennek következtében Magyarország belföldi valutában nem képes semmiféle fizetést teljesíteni, ha erre az államháztartás adótermészetű bevételei vagy megtakarítások fedezetet nem nyújtanak.

A fentebb 1–4. alatt felsorolt okoknak arra kellett volna vezetniük a párizsi konferenciát, hogy a Magyarországra kirovando terheket az ország különleges súlyos helyzetére való tekintettel a többi országok és jelesül pl. Románia terheinél lényegesebben alacsonyabban állapítsa meg. Ezzel szemben a párizsi konferencia ott, ahol a felállított sémától eltér, ezt kizárólag Magyarország terhére teszi, és pedig nem gazdasági, hanem politikai megfontolások alapján. Így csehszlovák követelés alapján különleges teherrel kívánja sújtani a békeszerződés Magyarországot a bécsi döntés politikai megsemmisítéséhez fűződő gazdasági és pénzügyi konzekvenciák levonása címén, és Románia munkájának nyomán – a magyar delegáció fejtegetéseinek teljes figyelmen kívül hagyásával – kötelezni kívánja Magyarországot az Észak-Erdélyben, tehát jelenlegi határain kívül bekövetkezett s így saját valutájában nem is rendezhető károk helyreállítására.

A magyar kormány felelőssége tudatában nyomatékosan hangsúlyozni kívánja a Külügyminiszterek Tanácsa előtt, hogy az ily módon teherbíró képességének mérlegelése nélkül megállapított terhek összessége az ország gazdasági életét összeomlással fenyegeti. Kéri a magyar kormány, hogy a magyar békeszerződés tervezetét a Külügyminiszterek Tanácsa fentebbi szempontok gondos mérlegelésével tegye revízió tárgyává, és az országra hárítandó kötelezettségeket olyan módon állapítsa meg, hogy azok sem nemzetközi fizetési mérlegét, sem belső államháztartási egyensúlyát fel ne borítsák. Minden körülmények között mellőzni kéri a magyar kormány a békeszerződés párizsi tervezetének új „21. bis” cikkét, a 23. cikk új 4. bis paragrafusát, a zsidóknak fizetendő kártalanításra vonatkozó új „23. bis” cikket, a 28. cikk 2. paragrafusának második mondatát, mint amely rendelkezések vagy indokolatlanul súlyosbítják Magyarország jóvátételi kötelezettségét, vagy anélkül, hogy a szövetségesek számára előnyt kívánnának biztosítani, a magyar állampolgároknak nyújtandó kártérítési következmények éppen a magyar államháztartást volnának alkalmasak felborítani.

MOL M. 1/IV-10.

JEGYZETEK

A Külügyminiszterek Tanácsa 1946. november 3. és december 12. között ülésezett New Yorkban. Itt véglegesítették a legyőzött európai államokkal, köztük Magyarországgal kötendő békeszerződés szövegét. A magyar külügyminiszter távirata az országra nehezedő gazdasági terhek csökkentését szerette volna elérni.

A második világháború 21 győztes államának párizsi békekonferenciáján (1946. július 29–október 15.) Magyarország, Bulgária és Románia gazdasági kötelezettségeit egyetlen és közös bizottság, a Balkáni Gazdasági Bizottság tárgyalta, ahol nem szándékoztak meghallgatni s nem is hallgatták meg egyetlen esetben sem a magyar béke delegációt. Így a gazdasági bizottságban folyó vitákról és megállapításokról általában utólag és nemegyszer csak közvetett úton szereztek tudomást a delegáció tagjai, beleértve Faragó László gazdasági fődelegátust. Ilyen módon értesült a delegáció arról is, hogy az USA képviselője kezdeményezte a magyar jóvátétel 300 millióról 200 millió dollárra való leszállítását, amit a bizottság 7 : 5 arányban elutasított. Hasonlóan elutasította a bizottság azt a szovjet javaslatot is, amely arról szólt, hogy a külföldi állampolgárok háborús veszteségeit ne 100%, hanem csupán 25% erejéig kártalanítsa Magyarország. Végül is a bizottság francia javaslatra 75%-os kártérítést állapított meg.

Faragó László a magyar módosító indítványok közül szintén azt tartotta a legfontosabbnak, amely kizárólag a magyar kormányok cselekedete vagy mulasztása miatt elpusztult javak megtérítését kérte, nem pedig általában a háborús cselekmények következtében elszenvedett károkat (Szabad Nép, 1946. augusztus 23.)

A Külügyminiszterek Tanácsának New York-i ülészakán a külföldi állampolgárok háborús veszteségeinek kártérítését 66,5%-ra mérsékeltek. Ez volt egyébként az egyetlen olyan eset, amikor ha nem is a magyar külügyminiszter szóban forgó táviratát figyelembe véve, de Magyarországnak is kedvezően módosítottak a párizsi szövegen.

19.

A Jóvátételi Hivatal Ipari Főosztálya vezetőjének 1947. január 23-i feljegyzése a jóvátételi szállítások pénzzükségletéről 1947. február 1-től 1947. augusztus 1-jéig

Orosz jóvátétel

Az 1947-es szállításokra vonatkozólag ideiglenes aláírt megegyezésünk van 14 millió \$ értékű áru szállítására, mely megállapodásban nem szerepelnek a fémek.

A pénzzükséglet összeállításánál végleges, pontos számokat még mindig nem lehet adni, tekintettel arra, hogy a jóvátételi forintárak orosz vonalon még mindig nincsenek megállapítva, sőt az erre vonatkozó rendeletet Varga minden sürgetésünk dacára sem hozta még ki. Arra hivatkozik, hogy a rendeletet csak minisztertanács adhatja ki, úgyhogy az végül is a legközelebbi napokban kerül a minisztertanács elé.

Az alábbi költségvetésben egyelőre 3-as szorzószámmal számoltunk és külön felszámítottunk 10%-ot, feltételezve, hogy az átlagos szorzószám 3,3 körül fog mozogni.

Jugoszláv jóvátétel

Az 1947-es jugoszláv jóvátételi tárgyalások befejeződtek. Az alábbi költség-előirányzatban szereplő árak 3-4%-ra pontosak, úgy az 1946-ról elmaradt szállításokat, mint az 1947-es szállításokat, valamint a költségeket illetőleg. Fillérre pontos adatot itt sem adhatunk, mert a rendelések cca. 15%-ánál nincsenek végleges forintáraink.

Cseh jóvátétel

A cseh jóvátételi szállításoknál egyszerűen abból indultunk ki, hogy februártól augusztusig 6 hónap alatt átlag havonta cca. 6 millió forintra lesz szükségünk költségekkel együtt, ami azt jelenti, hogy havonta ipari és me-

zőgazdasági vonalon összesen (1 \$ = 25 forint alapon) kb. havi 240 000 \$ értékű árut szállítunk.

Ilyen módon szükségünk volna:

I. Orosz jóvátétel

1. Mezőgazdaság 1947. augusztusig	40 millió Ft
2. Mezőgazdasági jóvátételi tartozás 1946-ig	20 millió Ft
3. Ipari jóvátételi szállítás 1947. augusztusig	170 millió Ft
4. Leszerelések 1947. augusztusig	20 millió Ft
5. Ipari jóvátételi szállításra 1946-os hátralék	8 millió Ft
6. Tartozás ipari jóvátételre 1946 évről	65 millió Ft
7. 3-as szorzószámról 3,3-ra való emelés az ipari jóvátételnél	21 millió Ft
8. Ipari jóvátételnél 12% költség	25 millió Ft
Összesen:	369 millió Ft

II. Jugoszláv jóvátétel

1. Mezőgazdasági szállítások 1947. augusztusig	4,5 millió Ft
2. Ipari szállítások 1947. augusztusig	80,0 millió Ft
3. Ipari szállításokra hátralék 1946. évről	40,0 millió Ft
4. 5% költség ipari jóvátételre	6,0 millió Ft
Összesen	130,5 millió Ft

III. Cseh jóvátétel

1. Mezőgazdasági szállítások 1947. augusztus 1-ig	9,6 millió Ft
2. Ipari jóvátételi szállítások 1947. augusztus 1-ig	25,8 millió Ft
Összesen	35,4 millió Ft

Összesen tehát az orosz, jugoszláv, cseh	534 900 000 forint
Igénybe vettünk 1947. február 1-ig	431 650 000 forint
Összesen	966 550 000 forint

Költségvetési előirányzat	787 500 000 forint
---------------------------	--------------------

Fedezetlen hiány	179 050 000 forint
------------------	--------------------

A hiány fedezésére a következő lehetőségek vannak:

1. A szállításokat fékezni fogjuk oly módon, hogy az 1947-es év első felében kevesebbet szállítunk, mint az év második felében, és a szállított mennyiségek késedelmes fizetésével a jelenleg is fennálló 75 millió forintos adósságunkat át fogjuk vinni az 1947/48-as költségvetési évre.

2. Az 1946. július 27. előtti tartozásokból a kifizetéseknél eszközölt levonások – továbbá a valorizációs rendelet megjelenése – után, közvetlen készpénz visszafizettetés útján remélhetőleg nagyobb összeget fogunk tudni behajtani. Sajnos azonban a közvetlen készpénz-visszafizettetésre előreláthatólag április, május előtt nemigen kerülhet sor, a szállítások kiegyenlítése után eszközölt levonásokat csak azoknál a cégeknél alkalmazhatjuk, melyek szállítanak, ezeknek a cégeknek a száma pedig az 1947-es évben igen kevés az orosz jóvátételben, és a szállítások legnagyobb része éppen a NIK vállalatoknál, melyeknél ez a levonás nem alkalmazható.

3. Néhány napon belül végre meg fognak indulni a Szövetséges Ellenőrző Bizottság megbízottaiból és a magyar megbízottakból álló bizottságon belül a jóvátételi árak revíziójára vonatkozó tárgyalások. Reméljük, hogy ezek a tárgyalások eredményesek lesznek, és csupán egy átlagos 10%-os ár-emelés is nemcsak orosz, hanem jugoszláv és cseh vonalon is óriási megtakarítást jelentene.

A petrozsényi bányák kérdése

A petrozsényi bányák értékének megállapítására vonatkozólag végleges megegyezés jött létre 12 millió \$ értékben.

Mínthogy 1946-ban ebből már 3,5 millió \$ be lett számítva, az 1947-es évre még fennmaradna 8,5 millió \$ érték. Ennek az összegnek teljes beszámítását az 1947-es évre feltétlenül szükségesnek tartom. Ha ez nem történne meg, hanem csak az oroszok által előírányzott 5 millió \$ kerülne beszámításra, úgy a fenti előirányzat szerint feltüntetett hiány összege még kb. 35 millió forinttal volna növelendő, az 1947-es évben szállítandó fémekkel kapcsolatos kiadások összegének augusztusig terjedő részével.

Kérem a fentiek tudomásul vételét, vagy az azokkal ellenkező instrukciók megadását.

Pikler Ferenc

műsz. tan.

az Ipari Főosztály vezetője

PIL 274/12-204.

JEGYZETEK

A Jóvátételi Hivatal Ipari Főosztályának vezetője másnap, január 24-én Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes részére készített egy feljegyzést azokról a problémákról, amelyek orosz vonatkozásban az 1947. évi jóvátételi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatban felmerültek. Az előző napi feljegyzést a főosztályvezető többek között azzal egészítette ki, hogy részletesen be-

számolt a Magyarországi Szállítások Hivatala vezetőjének azon álláspontjáról, mely szerint ő csak ötmillió dollárt kíván „betudni” a petrozsényi szénbányák értékéből, és a többit az 1948. évi jóvátételre óhajtja elszámolni.

Sabalin tábornok azzal érvelt, hogy amennyiben a jóvátételi szállítások mértékét 1947-ben még tovább kellene csökkenteni, konkrétan a magyar fél csak 14,5 millió dollár értékben szállítana árut, úgy a szovjet fél kizárólag csak azokat az árukat szándékozik átvenni, amelyek a Szovjetunió számára elsőrendű fontosságúak.

Ezek: mezőgazdasági termékek, mozdonyok, vagonok és hajók. Ugyanakkor feltétlenül csökkentenék a gépi berendezések (esztergapadok, dugattyúk, autóalkatrészek, órák stb.) átvételét. Megoldásként Pikler főosztályvezető a következőket javasolta:

„Vállalja a magyar kormány magára, hogy az 1947-es évben 14,5 millió jóvátételi dollár értékű áru helyett 18 millió dollár értékű árut szállít, de avval a feltétellel, hogy

1. az 1947-es egyezményben szállítandó fémek terhére vegyük bele az alumíniumot, bauxitot, továbbá 1 000 000–1 200 000 jóvátételi dollár értékű régi parancsmegrendelésekből fennmaradt és félig kész áruk leszállítását. Tehát a petrozsényi bányák értékéből 1947-re csak ötmilliót számítunk be, és a fennmaradó 3,5 milliót az 1948-as évi jóvátételre.

2. Az orosz kormány hitelezze meg a jóvátételi megrendeléseknek ezt a részét, éspedig oly módon, hogy a készülő orosz–magyar kereskedelmi megállapodás keretén belül nyújtson Magyarországnak hatmillió dollár értékű, egy évre szóló árukölcsönt, kokszt, vasérc, vagy egyéb alapanyag előszállításának formájában.” (PIL 274/12-212.)

A fentiek szellemében fogant azután Nagy Ferenc miniszterelnök Szviridov altábornagyhoz intézett 1947. február 5-i levele.

Az 1947. január 23-i feljegyzésben Varga Istvánról, a Független Kisgazdapárthoz közel álló neves közgazdasági szakemberről van szó, aki ekkor az Anyag- és Árhivatal elnöke volt.

A parancsmegrendelések azoktól a szovjet katonai parancsnokoktól származtak, akiket a háború idejére a magyar gyárak és vállalatok élére neveztek ki.

A magyar államnak a romániai Petrozsényben levő bányaérdekeltségeit azért ajánlotta fel a Nagy Ferenc-kormány a Szovjetunióknak jóvátétel céljaira, mert reménye sem volt arra, hogy érdekeit valaha is érvényesíteni tudja Románia kormányának ellenállása miatt.

20.

Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság

Kormánya között

amaz áruk (anyagok) szállítása tárgyában,
melyeket Magyarország Jugoszláviának

1948. évi január hó 20. napjától

1949. évi január hó 20. napjáig terjedő időben

– az 1948-as jóvátételi évben –
jóvátételként szállítani tartozik

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság Kormánya között 1946. évi május hó 11. napján Magyarország által Jugoszláviának a hadműveletek és jugoszláv területek megszállása által okozott károk megtérítése címén szállítandó árukra (anyagokra) vonatkozó Egyezmény 2. szakasza, továbbá az áruszállítások határidejének meghosszabbítása tárgyában a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság Kormánya által 1946. évi augusztus hó 12. napján hozott határozata értelmében a két Kormány az alábbiakban állapodott meg.

1. cikk

A fent említett Egyezmény értelmében a Magyar Köztársaság Kormánya által a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság Kormányának 1948. évi január 20. napjától 1949. évi január hó 20. napjáig terjedő idő alatt szállítandó 10 000 000 – észak-amerikai dollár értékű áruk (anyagok) minőségét és szállítási határidejét a jelen Egyezményhez csatolt – annak elválaszthatatlan kiegészítő részét képező – 1948. évi III. számú melléklet tünteti fel.

2. cikk

Jelen Egyezmény III. számú mellékletéhez alapul vététt az 1947. évi július 3. napján Belgrádban az 1948-as szállítási évre vonatkozó Jegyzőkönyvhöz csatolt A és B melléklet. E két okmány közötti eltéréseket közös megállapodás szerint rendezték.

3. cikk

Minden olyan árucikk vagy gyárberendezés ára, mely jelen Egyezmény aláírásának pillanatáig ártárgyalás alá nem vététt, a végleges döntés megho-

zataláig mint keretösszeg szerepel. A keretösszeg nagysága semmiképpen nem prejudikál a megállapítandó végleges árra.

4. cikk

Az 1948-as szállítási évre vonatkozó III. számú melléklet szerinti berendezések és felszerelések 25., 26., 83., 110., 137-138., 139., 141., 166., 167. és 168-as tételeinek szállítására és az előírányzott munkálatokra vonatkozólag keretösszegek állapítottak meg, azzal a feltétellel, hogy ezek a munkálatok a jóvátételi év végéig el is végeztesse az előírányzott összegek erejéig.

A két szerződő Fél megbízottai minden negyedévben összeülnek és legkésőbb 30 napon belül egyetértésben megállapítják az elvégzett munkák százalékos értékét az összes megrendelt berendezésekre vonatkozólag olyképpen, hogy az dollárértékben kifejezhető legyen.

A fentiekben megállapított tények alapján a Jugoszláv Jótételi Delegáció a kihasználatlan összegeket felhasználhatja olyan tételeknél, melyeknél az elvégzett munkálatok az előírányzott összegeket túlhaladják, vagy túl fogják haladni, esetleg azokat közös megállapodás alapján más áruk szállítására használhatja fel.

5. cikk

Olyan árukra vonatkozólag, melyekre jelen Egyezmény aláírása napjáig a megrendeléseket még nem adták ki, a Magyar Jótételi Hivatal és a Jugoszláv Jótételi Delegáció egyetértésben fogja a szállítási határidőket megállapítani.

6. cikk

A kiadott megrendelések gyártása csak az összes műszaki kérdések tisztázása után kezdődik meg.

Amennyiben a gyártás folyamata közben egyes megrendeléseknél vagy megrendelés-részeknél tisztázatlan műszaki kérdések merülnének fel, a Jugoszláv Jótételi Delegáció mindent el fog követni azoknak a legrövidebb időn belüli tisztázása érdekében, hogy a megrendelt áruk gyártásában fennakadás ne álljon elő.

Oly megrendelésekre vonatkozólag, melyeknek rajzait vagy leírásait a jugoszláv hatóságoknak kell jóváhagyniok, az átadástól számított 30 napon belül azt aláírva vagy aláírás nélkül, kellő indoklással vissza kell küldeni, hogy a gyártás menetében fennakadás ne álljon be.

7. cikk

A megrendelések alapján elkészülő áruk minőségi átvételéről a Jugoszláv Jótételi Delegáció megbízottai gondoskodnak.

A Magyar Jótételi Hivatal vagy az általa megbízott szállító cég, 14 nappal az áruk elkészülése előtt, a Jugoszláv Jótételi Delegációnak az átvétel napját jelenteni köteles. Az így jelzett átvételi napot pontosan be kell tartani abból a szempontból is, hogy a további gyártás menetét a felhalmozott áru ne zavarja.

8. cikk

Az 1948-as szállítási évre vonatkozó III. számú mellékletben fel nem vett megrendeléseket (229-es tétel) a Jugoszláv Jótételi Delegáció a Magyar Jótételi Hivatallal közös megegyezés alapján fogja kiadni, amikor is a szállításra kerülő áru ára és szállítási határideje megállapítást nyer.

9. cikk

Tekintettel arra, hogy bizonyos cikkek gyártási időtartama meghaladja a 12 hónapot, egyes – az 1948-as jótételi évre kiadott – és 12 000-es megrendelési sorszámmal ellátott rendelések, melyek csak az 1949-es jótételi évben készülnek el, jelen Egyezményhez csatolt III. számú mellékletben nem szerepelnek, azonban minden külön rendelkezés nélkül átutaltatnak a későbbben kötetendő 1949-es Egyezmény III. számú mellékletének keretébe. Ezen megrendelések határidejét a Jugoszláv Jótételi Hivatal és a Magyar Jótételi Hivatal 1948. június hó 30-ig fogja megállapítani.

Az 1948. évi III. számú mellékletben a 228-as számú tétel nem szerepelt. Ezen tétel akkor lesz munkába véve, ha az összes műszaki kérdések tisztázódtak, és a terveket kidolgozták. Amennyiben az 1948-as évben mégis sor kerülne a 228-as számú tétel egyes részeinek leszállítására, úgy azoknak a megfelelő dollárértékét a 229-es számú tétel terhére fogják elszámolni.

10. cikk

Jelen Egyezmény megerősítésre nem szorul, és az aláírásra napján lép hatályba.

Kiállított két-két eredeti példányban, magyar és szerb-horvát nyelven, amely közül a magyar és a szerb-horvát egyaránt hiteles.

Kelt Budapesten, 1948. évi április hó 17. napján

MOL XIX-J-1-f. 140. d.

JEGYZETEK

Az egyezményt a Magyar Köztársaság kormánya megbízásából Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács titkára, a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság kormánya megbízásából pedig Karlo Mrázović budapesti követ írta alá.

Az egyezményhez – annak szövegéből is kitűnően – mellékletek csatlakoztak, amelyek a jóvátétel fejében leszállítandó áruk nemét, mennyiségét, határidejét és dollár-, illetve forintösszegét állapították meg.

Az 1948-ban leszállítandó áruk árucsoportonkénti és összesített értéke a következő volt:

Árucsoport	USA dollárban kifejezve
I. Vasúti szállítóeszközök és felszerelések	591 750
III. Elektrotechnika	920 000
V. Távközlő-berendezés	500 000
VII. Vegyipari gépek	50 000
VIII. Élelmiszeripari készülékek és berendezések	940 000
IX. Emelődaruk	58 830
X. Mezőgazdasági gépek	253 605
XI. Bányaberendezések	457 285
XII. Szivattyúállomások és építőipari gépek	169 340
XIII. Fémek és fémtermékek	2 263 405
XIV. Szivattyúk és kompresszorok	98 638
XVII. Üzemanyag	144 000
XVIII. Különféle	3 553 147
Összesen	10 000 000

A két kormány megbízottja 1948. április 17-én további két egyezményt írt alá: az 1946. május 11-i egyezmény és az azt kiegészítő rendelkezések módosításáról, valamint arról, hogy az 1948. évi jóvátételi egyezmény szállítási kötelezettségeinek egy részét a két kormány közötti rendszeres kereskedelmi megállapodás keretében utalják át.

Az 1946. május 11-i egyezmény és az azt kiegészítő megállapodások módosítása alapján Jugoszlávia hozzájárult ahhoz, hogy az 1947-ben le nem szállított 30 000 tonna nyersolaj és az 1948-ban leszállítandó 42 000 tonna nyersolaj dollárértékén a magyar fél más árukat szállítson. Jugoszláviának jogában állt, hogy a jóvátétel fejében Magyarországon bizonyos számú textilgépet leszereljen. De a jugoszláv fél hajlandó volt ettől eltekinteni, ha Magyarország új gyártmányú textilgépeket szállít helyettük. Végül Jugoszlávia lemondott a magyar műselyemszállítmányokról. (MOL XIX-J-1-f. 140. d.)

Az 1948. évi jóvátételi szállítások egy részének a két kormány közötti rendszeres kereskedelmi megállapodás keretében való átutalásáról szóló egyezmény a következőket tartalmazta:

„A fent említett 10 000 000 USA dollár egy részére vonatkozólag a két kormány az alábbiakban állapodott meg.

1. cikk

2,5 millió jóvátételi dollár a Magyar Köztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság Kormánya között megkötött kereskedelmi megállapodás dollár-számlájára és a beruházási Egyezmény B számlájára tétetik át, mégpedig oly módon, hogy 2,5 millió jóvátételi dollár 1:2 arányban lesz átszámítva a magyar–jugoszláv kereskedelmi megállapodásban előírt fizetési eszközként meghatározott dollárra. Így tehát 2,5 millió jóvátételi dollárnak 5 millió kereskedelmi dollár felel meg.

2. cikk

Az 1. cikkben említett 5 millió dollárnak megfelelő forintösszeget a Magyar Kormány által a jóvátételi szállítások lebonyolításával megbízott magyar Jóvátételi Hivatal a kifizetés napján érvényes, a Magyar Nemzeti Bank hivatalos árfolyamának megfelelő átszámítási árfolyamán bocsátja a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság Kormányára Megbízottjának rendelkezésére.

3. cikk

A 2. cikkben említett 5 millió dollár átutalása a következőképpen történik:

1948 április havában	1 500 000 dollárnak megfelelő Ft
1948 május havában	1 500 000 dollárnak megfelelő Ft
1948 június havában	1 000 000 dollárnak megfelelő Ft
1948 július havában	1 000 000 dollárnak megfelelő Ft
Összesen	5 000 000 dollárnak megfelelő Ft

Az április, május és június havi kvótát a Jugoszláv Nemzeti Banknak a Magyar Nemzeti Banknál lévő B számlájára, a július havi kvótát pedig az »1948 dollárszámlára« kell befizetni.

A Magyar Nemzeti Bank kötelezettséget vállal arra vonatkozólag, hogy a Magyar Jóvátételi Hivatal által befizetett Ft-összegeknek megfelelő USA dollár összeget a befizetést követő 3 napon belül a fenti számlák javára írja.

4. cikk

Jelen Egyezmény megerősítésre nem szorul, és aláírása napján lép hatályba.” (MOL XIX-J-1-f. 140. d.)

Magyarország és Jugoszlávia kibontakozó sokoldalú gazdasági együttműködését a Tájékoztató Iroda (KOMINFORM) 1948. június 19–23-i ülésén elfogadott „határozat” törte meg és juttatta szákutcába, amely megbélyegezte a Jugoszláv Kommunista Pártját és vezetőit. A Tájékoztató Iroda állásfoglalásában többek között az állt, hogy a jugoszláv párt vezetői nacionalisták, szovjetellenesek, és az imperialista államok felé orientálódnak. Az 1948. júniusi „határozat” után a Szovjetunió és szövetségesei részéről durva, önkényes támadás indult Jugoszlávia hatalmon levő vezetőinek a megbuktatására.

1949. november 16-án a Tájékoztató Iroda Jugoszláviát az új háborúra készülő agresszív imperialista hatalmak körébe sorolta. A minden tárgyi alapot nélkülöző összeesküvés vádak, rágalmakat azután a Szovjetunió szövetségesei törvénysértő perekkel próbálták „alátámasztani”.

A magyar kormány – követve a Szovjetunió példáját – már 1949. június 18-án érvénytelennek jelentette ki az 1947. július 24-én megkötött ötéves gazdasági együttműködési szerződést. Ettől a naptól fogva gyakorlatilag megszakadtak a két állam között az áruforgalmi kapcsolatok, beleértve a jóvátételi szállításokat is. Majd 1949. szeptember 30-án Magyarország egyoldalúan felmondta az 1947. december 8-án aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést is.

Az 1947. július 24-i szerződés felmondása nagyon komoly gazdasági problémákat okozott Magyarországnak. Az 1948-as külkereskedelmi forgalomban ugyanis Jugoszlávia az első helyen állt (15,07%) a behozatal szempontjából, megelőzve a Szovjetuniót (14,72%). De a kivételben is csak a Szovjetunió, Csehszlovákiának és Nagy-Britanniának volt nagyobb a részesedése,

mint Jugoszláviának (8,66%). 1949 nyarán, amikor a magyar kormány a külkereskedelmi forgalom megszakítása mellett döntött, igen jelentősek voltak a magyar adósságok (23,2 millió USA dollár). [RÁNKI György: *Magyarország gazdasága az első 3 éves terv időszakában (1947–1949)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963. 192–195.]

A magyar–jugoszláv kapcsolatok közel fél évtized múltán – és rendkívül súlyos politikai és gazdasági problémák leküzdésével – fokozatosan épültek újra. 1954. május 22-én a két állam kormánya ismét felvette egymással a kereskedelmi érintkezést, majd 1955. január 14-én kétoldalú árucere-forgalmi és fizetési egyezményt írtak alá.

1955. szeptember 5-én gazdasági és pénzügyi tárgyalások kezdődtek, amelyek azonban megszakadtak.

1956. május 29-én Belgrádban létrejött a magyar–jugoszláv gazdasági és pénzügyi megállapodás. Június 21-én megszületett az 1956/57. évi kereskedelmi árucere-forgalmi és fizetési egyezmény. 1956. szeptember 20-án pedig aláírták a magyar–jugoszláv gazdasági együttműködési jegyzőkönyvet. A fentebbiekkel összefüggésben tisztázódtak, illetőleg rendeződtek a Jugoszláviával szembeni magyar jóvátételi kötelezettségek is.

21.

A Jóvátételi Hivatal elnökének 1948. május 29-i levele Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettesnek

Miniszterelnök-helyettes Úr!

Ezennel mellékelten megküldöm azt a három kimutatást, amelyek:

1. az orosz ipari jóvátételi szállításokról,
2. a jugoszláv ipari jóvátételi szállításokról,
3. az orosz–jugoszláv–csehszlovák mezőgazdasági jóvátételi szállításokról készültek, és 1946. augusztus hó 1-től 1948. április hó 30-ig a ténylegesen igénybe vett összegeket, 1948. május hó 1-től július 30-ig pedig a valószínű előirányzatot tartalmazza.

A kimutatásokon elsőnek a dollárérték, a 2. oszlopban a kifizetett forintösszegek (az összes költségekkel együtt), a 3. oszlopban a kiszámított dollárarányszámok szerepelnek.

Fogadja Miniszterelnök-helyettes Úr őszinte tiszteletem kifejezését:

dr. Pesta László
miniszterelnökségi államtitkár,
a Jóvátételi Hivatal elnöke

PIL 274/12-204.

JEGYZETEK

A jóvátételi szállítások állásáról 1948. március 31-én már készült egy összegező feljegyzés Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács titkára részére. Ebben kilátásba helyezték a magyar–jugoszláv jóvátételi egyezmények április 17-i aláírását. Ebből a feljegyzésből az is kitűnik, hogy a csehszlovák jóvátételi szállításokra vonatkozólag sem 1947-ben, sem 1948-ban nem történt megállapodás. 1947. június 20. és 1948. március 31. között realizálódott magyar jóvátételi szállítások értéke különben 1 655 720 USA dollár volt, amelyből az ipari szállítások értéke 1 115 323 dollár, a többi pedig a mezőgazdasági termékek értékére vonatkozik. (PIL 274/12-203.) Nyilvánvalóan a fentiekkel magyarázható, hogy a miniszterelnök-helyettes részére készült kimutatásban nem szerepelnek a csehszlovák ipari jóvátételi szállításokról szóló adatok.

A levélhez csatolt kimutatások az ipari és a mezőgazdasági szállításokról az alábbiakat tartalmazták:

A

Kimutatás az orosz ipari jóvátételi szállításokról

	\$	Költséggel együtt Ft	Ft/\$
1946. VIII.	1 131 883,35	40 093 676,94	35,42
1946. IX.	875 160,84	34 350 666,99	39,25
1946. X.	971 176,11	36 977 893,41	38,07
1946. XI.	878 211,70	34 389 775,57	39,16
1946. XII.	1 205 094,10	40 942 601,30	33,97
1947. I.	1 424 484,10	61 468 802,75	43,15
1947. II.	904 338,20	39 526 688,01	43,71
1947. III.	1 061 521,29	46 179 715,54	43,50
1947. IV.	1 098 777,46	50 694 753,08	46,14
1947. V.	1 824 792,20	65 459 853,47	35,87
1947. VI.	2 365 630,75	89 013 547,67	37,63
1947. VII.	1 201 217,90	56 431 582,27	46,98
	14 942 288,00	595 529 557,00	39,86
1947. VIII.	1 216 485,23	45 237 998,23	37,19
1947. IX.	1 224 715,42	46 399 020,42	37,89
1947. X.	1 827 643,62	72 221 770,43	39,52
1947. XI.	1 747 351,03	69 943 384,81	40,03
1947. XII.	1 184 801,80	53 344 144,47	45,02
1948. I.	529 490,44	22 426 346,93	42,35
1948. II.	1 226 847,85	61 990 846,01	50,53
1948. III.	1 466 104,00	50 416 031,54	34,39
1948. IV.	1 784 283,00	75 246 094,28	42,17
	12 207 722,39	497 225 637,12	40,73
1948. V. terv	1 682 800		
VI. terv	2 018 100		
VII. terv	1 825 500		

B

Kimutatás a jugoszláv ipari jóvátételi szállításokról

	\$	Költséggel együtt Ft	Ft/\$
1946. VIII.	155 213	1 450 044,14	27,92
1946. IX.	105 347	2 825 402,15	27,16
1946. X.	541 826	16 102 516,02	29,72
1946. XI.	320 188	8 942 842,83	27,93
1946. XII.	442 053	12 033 124,06	27,22
1947. I.	509 634	14 305 469,89	28,07
1947. II.	460 940	13 215 148,92	28,67
1947. III.	458 802	12 516 248,56	27,28
1947. IV.	575 478	16 142 159,21	28,05

1947. V.	662 930	18 416 145,20	27,78
1947. VI.	673 179	18 512 419,56	27,50
1947. VII.	676 895	18 472 475,65	27,29
	5 482 485	152 933 986,99	27,89

Eff. \$	1 000 000	11 874 485,06	11,87
1947. VIII.	594 774	16 897 514,00	28,41
1947. IX.	665 750	18 654 251,61	28,02
1947. X.	1 015 074	28 513 412,15	28,09
1947. XI.	1 361 756	38 292 576,22	28,12
1947. XII.	1 050 899	29 624 846,12	28,19
1948. I.	1 899 836	55 000 243,39	28,95
1948. II.	947 344	25 724 581,79	28,21
1948. III.	1 211 502	34 952 842,53	28,85
1948. IV.	1 372 545	43 262 611,78	31,52
	10 119 480	290 921 879,59	28,72

1948. V. óra terv	1 418 500
1948. VI. óra terv	1 610 000
1948. VII. óra terv	1 685 000

C

Kimutatás a mezőgazdasági jóvátételi havonkénti szállításokról

Orosz mezőgazdasági:

1946. augusztus 1-től 1947. augusztus 31-ig

	\$	\$/Ft	Ft
	<u>4 000 873,68</u>	<u>35,58</u>	<u>142 349 871,10</u>
1947. szeptember	169 345,98	41,90	7 094 931,17
1947. október	32 008,24	23,96	766 952,68
1947. november	139 653,71	47,94	6 695 409,09
1947. december	394 353,99	37,29	14 702 739,56
1948. január	317 308,36	52,16	16 549 770,07
1948. február	354 759,13	48,90	17 348 775,88
1948. március	218 582,63	85,60	18 711 168,96
1948. április	493 147,77	53,75	26 507 082,96
1947. IX. 1-től 1948. V. 1-ig:	2 109 160,81	51,38	108 376 830,32

1948. május óra terv	299 500
1948. június óra terv	221 200
1948. július óra terv	<u>486 800</u>
Összesen:	3 116 660,81

Csehszlovák mezőgazdasági:

1946. augusztus 1-től 1947. augusztus 31-ig

	<u>909 656,67</u>	<u>28,48</u>	<u>25 908 926,01</u>
1947. december	226 619,54	25,35	5 743 871,05
1948. január	12 667,84	25,38	321 442,10
1948. március	69 223,83	19,77	1 368 814,50
	308 511,21	25,07	7 434 127,65

A G. F. utasítására szállítunk a jövőben.

Jugoszláv mezőgazdasági:

1946. augusztus 1-től 1947. augusztus 31-ig

	516 877,22	20,12	10 397 191,51
1947. szeptember	114 529,81	30,33	3 473 920,91

Jugoszláv jóvátételre a jövőben mezőgazdasági termékeket nem szállítunk.

22.

Nyemec Lajos munkásigazgató feljegyzése Vas Zoltán részére a Standard gyárból

Folyó hó 9-én üzemünkben megbeszélés folyt az orosz jóvátételi szállítá-
sokkal kapcsolatban, különös tekintettel a 135 KW-os nagyadóra. A megbe-
szélésen orosz részről Kurilevics ezredes vezetésével hárman, a Jóvátételi
Hivataltól Nádas és Pálinkás elvtársak, Standard részéről a vezér, a vezérhe-
lyettes, üb-elnök, főbizalmi és főbizalmi-helyettes, valamint én vettem
részt.

Ezen tárgyalásban f. hó 7-én már volt egy tárgyalás Lobov ezredes vezetésé-
vel, melyen a Jóvátételi Hivatal Nádás tanácsos elvtárs, Standardtól a vezér
és a nagyadóval műszakilag foglalkozó igazgató és egy cégvezető főmérnök
vettek részt. Az üb, a főbizalmi és én, miután meghívást nem kaptunk, nem
vettünk részt a megbeszélésen.

Ezen tárgyaláson az adónak időre való elkészítése s a nagyadón dolgozó
munkások (műszaki, fizikai) doppingolására Lobov ezredes azon óhajának
adott kifejezést, hogy

1. jobb ételmezési lehetőséget biztosítsunk a nagyadón dolgozóknak,
melyet vagy a gyári konyhán, vagy vendéglőben készítenénk el;
2. szükséghez képest gondoskodjon a gyár a dolgozók gépkocsin való ha-
zaszállításáról;
3. meghatározott pénzösszeg felajánlása (prémium);
4. a munka vasárnap is folyjon.

A nagyadó bevizsgálásán, behangolásán három műszakban cca. 54 em-
ber dolgozik. Az első műszak reggel 6-tól 15-ig tart, a második 15-től 24
óraig tart, a harmadik 24 órától reggel 6-ig. Tehát két műszak munkaideje
napi 9 óra, míg egyé napi 6 óra.

Az üb három tagja, a főbizalmi, helyettes főbizalmi és én az első megbe-
szélés után tárgyaltuk a kérdést, s a következő nézet alakult ki, amit Nádas
tanácsos elvtárssal 8-án, Kurilevics ezredessel a 9-i megbeszélésen közöl-
tem.

Az 1. pontban foglalt jobb ételmezést azért tartjuk veszélyesnek, mert
gyárunk munkásainak tekintélyes százaléka dolgozik egy-két műszak esetén

(három műszak csak a nagyadónál van) napi két-három, sőt nagyon nagy sürgősség esetén négy vagy még több túlórát is. Miután a rendkívüli sürgősség legtöbb esetben jóvátételi munkáknál jelentkezik, úgy fennáll az a nagy veszély, hogy ők is hasonló elbírálást és elbánást követelnek (szociális szempontból indokoltabb is).

Gyárunk ugyan csökkenő nehézségekkel küzd, köztük pénzügyi téren is, mégis úgy látjuk, hogy az 1. pontban foglaltak alapján egy olyan zsilipet nyitnánk meg, amelyet a gyár nem bírna el, nem is beszélve arról, hogy ez idő szerint is termelésünk deficitese. A fenti kérést csak a nagyadón dolgozóknak adnánk meg, megadás esetén a szépen javuló munkafegyelmet gyárunkban hosszú időre lerombolnánk.

A 2. pontban foglaltakra, hogy dolgozóinkat gépkocsival szállítsuk: felfogásunk, hogy akiknek villamosjárat nem áll rendelkezésükre, ott indokolt-nak tartjuk.

A 3. pontban foglalt kérést megoldásában igen nehéznek tartjuk, mert cca. 400 ember foglalkozott, erősen túlórázva, a munkaverseny megkezdése óta, versenyben. (A 400 ember cca. három hónapig dolgozott a nagyadón.) Ez összegben, ha szóra érdemes összegről van szó (márpedig csak annak van értelme), igen nagy összeget tenne ki. Az viszont, hogy csak a bemérés-nél foglalkoztatottak kapjanak (54 fő), a többiek-nél rossz vért szülne. Különben is, kiutalásához a felsőbb hatóság jóváhagyása szükséges.

A 4. pontban foglaltak, vasárnapi munkák, eddig folytak, és továbbra is megoldható.

Összegezve az egészet, a fenti kívánságokat egészében nem tehetjük magunkévá, mert a kollektív szerződés mellőzését jelentené, másrészt felborítaná – véleményünk szerint – a munkafegyelmet, nemcsak a Standard gyárban, de kihatna a többi budapesti üzemekre is. Ezért mi nem vállaljuk a felelősséget, sőt kénytelenek voltunk a fenti álláspontunkhoz ragaszkodni.

Jól tudom, hogy ez az ügy csak részben tartozik Vas elvtársra, de Kurilevics ezredes elvtárs egyenes kívánsága, hogy Vas elvtárshoz forduljak döntésre. E feljegyzésemet egyidejűleg megküldöm a Vasas Szakszervezetnek is állásfoglalás végett.

Kérem ez ügyben a döntést
maradtunk elvtársi tisztelettel

olvashatatlan aláírás
üb-elnök

olvashatatlan aláírás
főbizalmi

Nyemec Lajos
munkásigazgató

Budapest, 1948. VI. 10.

PIL 274/12-212.

JEGYZETEK

Kisfaludi Ervin, valószínűleg a Gazdasági Főtanács munkatársa, 1948. június 14-én a következő utasítást adta ki Nyemec Lajos feljegyzése nyomán:

„1. A nagyadó vizsgálásán dolgozó cca. 54 munkavállaló nem részesülhet különbelmézési juttatásban, mint a gyár többi munkavállalója.

2. Ha az esti műszak munkája olyan sokáig tartana, hogy semmilyen eszköz nem állana rendelkezésre a hazaszállításra, úgy a gyár tartozik a munkavállalókat gépkocsin hazaszállítani.

3. A kb. 54 munkavállaló részére semmilyen külön prémium nem ajánlható fel. Ellenben a nagyadó leszállítása után az ezen a munkán dolgozott cca. 400 munkavállaló közül 10-12 munkavállaló kisebb díjazásban részesíthető, egyszeri alkalommal.

4. Ha a munka természete folytán a vasárnapi munka is szükséges, úgy az folytatható.

Budapest, 1948. VI. 14.”

Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Csehszlovák Köztársaság Kormánya, attól az óhajtól vezettetve, hogy az országaik között fennálló kapcsolatokat az 1949. évi április hó 16. napján kelt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés szellemében szorosabbra fűzzék; felismerve azt, hogy ebből a célból rendezniük kell a még függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdéseiket. lelkiismeretes vizsgálat után megállapítva azt, hogy a két ország területén lévő azoknak a javaknak az értéke, amelyeket kölcsönösen átadni vagy amelyekről lemondani kívánnak; valamint a kölcsönös követeléseiknek és igényeiknek az összege – beleértve a vitatott és összegszerűen még meg nem határozott tételeket is – nem tüntet [fel] akkora különbséget, amely azoknak hosszadalmas nemzetközi tárgyalások útján történő pontos megállapítását indokolná, amely tárgyalások bizonytalan időre kitolnák a kérdés rendezését és oly zavaró elemet tartanának fenn, amely a két állam gazdasági együttműködésének továbbfejlesztését akadályozná, elhatározták, hogy az alábbiakban meghatározott jogokat, követeléseket és igényeket a jelen Jegyzőkönyvben megállapított feltételek és módzatok szerint kölcsönös kiegyenlítéssel rendezettnek tekintik, azokról lemondanak és azokat megszüntnek nyilvánítják. Ebből a célból az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk

A magyar kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja mindazokat a jogokat, követeléseket és igényeket, amelyeket a magyar állam, valamint a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február 27. napján kelt Lakosságcseré Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békesszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a csehszlovák állammal, a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának.

2. cikk

A csehszlovák kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja mindazokat a jogokat, követeléseket és igényeket, amelyeket a csehszlovák állam, valamint a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február 27. napján kelt Lakosságcseré Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békesszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a magyar állammal és magyar közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a magyar állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának.

3. cikk

(1) A csehszlovák kormány lemond arról a kereken 114 millió Kcs összegű aktív egyenlegről, amely 1949. évi május hó 20. napján a Csehszlovák Államvasutak javára a Magyar Államvasutakkal szemben a vasúti szállításokból eredő kölcsönös követelések alapján fennállott.

(2) A magyar kormány lemond arról az aktív egyenlegről, amely 1949. évi június 23. napján a Magyar Nemzeti Bank javára a Csehszlovák Nemzeti Banknál vezetett „Lakosságcseré” elnevezésű számlán (A és B alszámlán) fennállott és az áttelepült személyeknek az erre vonatkozó megállapodások alapján eszközölt befizetéseiből keletkezett.

(3) Azok a jogok, követelések és igények, amelyek egyfelől az áttelepített és velük azonos elbírálás alá eső személyek, másfelől ezek régebbi lakóhelyének állama és ezen állam közjogi és magánjogi jogi személyei között az áttelepítés előtt akár a Lakosságcseré Egyezményből kifolyólag, akár bármely más címen keletkeztek, kölcsönösen kiegyenlítettnek és ennek következtében megszüntnek nyilvánítatnak.

(4) Magyarország nem köteles a csehszlovák területről elhurcolt javakat Csehszlovákiának, és Csehszlovákia nem köteles a magyar területről elhurcolt javakat Magyarországnak visszaszolgáltatni.

4. cikk

A magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki azokat a követeléseket és igényeket, amelyeket a magyar állam, valamint a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek olyan jogszabályi, bírói, közigazgatási és egyéb intézkedések (mint például a birtoklástól való tényleges megfosztás) alapján támasztottak vagy támaszthatnának, amelyek által Csehszlovákiában lévő vagyoni jogaik és vagyoni érdekeik felett ennek a Jegyzőkönyvnek az aláírása előtt rendelkezés történt.

5. cikk

(1) A csehszlovák kormány kiegyenlítettnek jelenti ki mindazokat a követeléseket és igényeket, amelyek a Magyarországon alkalmazott és a csehszlovák állam vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek érdekeit érintő földbirtok-politikai vagy földosztási intézkedésekből, továbbá állami vagy nemzeti tulajdonba vételből keletkeztek, vagy a jövőben keletkezhetnek.

(2) A magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki mindazokat a követeléseket és igényeket, amelyek Csehszlovákiában alkalmazott és a magyar állam vagy magyar közjogi és magánjogi jogi személyek érdekeit érintő földbirtok-politikai vagy földosztási intézkedésekből, továbbá állami vagy nemzeti tulajdonba vételből keletkeztek, vagy a jövőben keletkezhetnek.

6. cikk

A csehszlovák kormány lemond a csehszlovák államnak, a csehszlovák közjogi személyeknek és a csehszlovák nemzeti vállalatoknak Magyarország területén lévő ingó, ingatlan javairól, vállalatiról, vállalati fiókjairól, valamint a Magyarország területén lévő vállalatokban fennálló közvetlen vállalati érdekeltségeiről.

7. cikk

(1) A magyar kormány átengedi a csehszlovák kormánynak a csehszlovák állam és a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azokat az értékpapírokat, amelyek a magyar államnak vagy magyar közjogi és magánjogi jogi személyek tulajdonát képezik és akár Magyarországon, akár a csehszlovák kormány által kijelölt letéti helyek őrizetében vannak.

(2) A csehszlovák kormány átengedi a magyar kormánynak a magyar állam és a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azokat az értékpapírokat, amelyek a csehszlovák államnak vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyeknek tulajdonát képezik, és Csehszlovákia területén vannak.

8. cikk

A két kormány kölcsönösen kiegyenlítettnek nyilvánítja az 1945. évi augusztus hó 16. napja előtt akár államközi szerződéseken, akár bármely más címen keletkezett azokat a követeléseket, amelyek közöttük államközi elszámolást igényelnek, beleértve a kölcsönös áruforgalomból eredő követeléseket.

9. cikk

Jelen Jegyzőkönyv rendelkezései nem vonatkoznak azoknak a vállalatoknak követeléseire és igényeire, amelyek az 1947. évi február hó 10. napján Magyarországgal kötött Békeszertződés 7. és 28. cikkével összhangban harmadik államnak átadattak, és ennek tulajdonában vannak.

10. cikk

Azokat a fizetéseket és természetbeni szolgáltatásokat, amelyeket a jelen Jegyzőkönyv által rendezett követelések és igények egészében vagy részben történő kielégítésére teljesítettek, nem lehet tartozatlan fizetésnek, illetve szolgáltatásnak tekinteni, és nem lehet visszakövetelni.

11. cikk

(1) A jelen Jegyzőkönyv végrehajtása céljából Vegyes Bizottságot kell felállítani, amelybe mindegyik kormány három tagot nevez ki. A Bizottságot szükség esetén szakértőkkel lehet kiegészíteni.

(2) A Bizottság maga határozza meg üléseinek helyét, és maga állapítja meg eljárási szabályait. Határozatait egyhangú szavazattal hozza, és a két kormány kötelezi magát azok végrehajtására.

(3) Azokat az ügyeket, amelyekre nézve a Bizottság nem jut egyhangú határozatra, döntés végett a két kormány elé kell terjeszteni.

(4) A Bizottság működését a jelen Jegyzőkönyv aláírásától számított 45 napon belül megkezdzi, és munkálatait további 6 hónapon belül be fogja fejezni. A két kormány bármelyikének kérésére a Bizottságot rendkívüli ülésszakra ennek a határidőnek a lejártá után is össze lehet hívni.

(5) A Bizottság tagjainak, valamint a szakértőknek tiszteletdíját és költségeit az a kormány viseli, amely őket kinevezte. Az esetleges egyéb költségeket a két kormány egyenlő arányban viseli.

Ez a Jegyzőkönyv a két kormány jóváhagyása után lép életbe.

A jóváhagyás megtörténtéről a kormányok haladéktalanul kölcsönösen tájékoztatják egymást.

Kiállított két, magyar és cseh nyelven készült példányban, azzal, hogy mind a két szöveg egyenlő érvényű.

Kelt Štrbské Pleson ezerkilencszáznegyvenkilenc évi július hó huszonötödik napján.

BIZALMAS KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV

a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában létrejött Jegyzőkönyvhöz.

I. cikk

A Jegyzőkönyv 1. cikkéhez:

A magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát a magyar állampolgárságú természetes személyeknek mindazon jogai, követelései és igényei tekintetében, amelyeket ezek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február hó 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békeszűződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a csehszlovák állammal, a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának. Ily követelések és igények érvényesítéséhez a magyar kormány támogatást nem nyújt.

II. cikk

A Jegyzőkönyv 2. cikkéhez:

A csehszlovák kormány érdektelennek nyilvánítja magát a csehszlovák állampolgárságú természetes személyeknek mindazon jogai, követelései és igényei tekintetében, amelyeket ezek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február hó 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békeszűződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a magyar állammal, a magyar közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a magyar állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának. Ily követelések és igények érvényesítéséhez a csehszlovák kormány támogatást nem nyújt.

III. cikk

A Jegyzőkönyv 3. cikkéhez:

(1) A két kormány hatályon kívül helyezettnek nyilvánítja az 1949. évi március hó 17. napján kelt Feljegyzés II. cikkét.

(2) Az előző bekezdésben kinyilvánított hatálytalanítással és a Jegyzőkönyv 3. cikkének (2) bekezdésében foglalt lemondással kapcsolatban a két

kormány között egyetértés áll fenn abban a tekintetben, hogy amennyiben a csehszlovák külkereskedelmi minisztérium az 1949. évi március hó 17. napján kelt Feljegyzés alapján Magyarországra történő kivitelt engedélyezett és a szállítmányok kifizetése a „Lakosságcsere” számla terhére 1949. évi június hó 23. napjáig megtörtént, az ilyen exportszállítmányokat a magyar–csehszlovák kléringben újból meg kell fizetni.

(3) A két kormány egyetért abban, hogy azokat az 1949. évi március hó 17. napján kelt Feljegyzés 2. mellékletének 20. tétele szerint Csehszlovákiából Magyarországra történt szállításokat, amelyek a magyar–csehszlovák kléringben rendezettek, az előző bekezdés rendelkezései nem érintik.

(4) Az 1949. évi március 17-én kelt Feljegyzés alapján a Magyar Államvasutaknak a Csehszlovák Államvasutakkal szemben fennálló tartozásának részbeni fedezésére Magyarország által Csehszlovákia részére szállított és a magyar–csehszlovák kléringben elszámolt áruk ellenértéke továbbra is a kléring számlán fog szerepelni.

(5) Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a Jegyzőkönyv 3. cikkének (2) bekezdésében foglalt lemondás következtében a „Lakosságcsere” számla 1949. évi június hó 23. napjával megszűnik. Ennek folyományaképpen mindazok a kifizetések, amelyeket 1949. évi június hó 23. napja után ennek a számlának a terhére teljesítettek, tekintet nélkül arra, hogy szállított áruk ellenértékéről vagy egyéb pénzügyi átutalásokról van-e szó, a magyar–csehszlovák kléringben újból kiegyenlítendő. Hasonlóképpen azok a Magyarországra irányuló csehszlovák áruszállítások, amelyek a „Lakosságcsere” számlára térítendő fizetés ellenében engedélyeztettek, amelyeknek kifizetése azonban 1949. évi június hó 23. napjáig nem történt meg, a magyar–csehszlovák kléringben számolandók el.

(6) a) A két kormány elhatározza, hogy a Jegyzőkönyv 3. cikkében történt lemondásra, a fenti (1) bekezdés szerinti hatálytalanításra, valamint a fenti (2) és (5) bekezdésekben foglaltakra, végül a kölcsönösen előfordult téves könyvelésekre való tekintettel a különböző áruszállításokat a két kormány szakértői által felülvizsgáltatják. A szakértők meg fogják állapodni abban, miként kell a szükséges átkönyveléseket végrehajtani, hogy a kölcsönös könyvelések a Jegyzőkönyv és Kiegészítő Jegyzőkönyv szövegének és szellemének, valamint a jelenleg érvényben lévő külkereskedelmi megállapodásoknak megfeleljenek.

b) Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy amennyiben Magyarországot a csehszlovák részről teljesített szállítások átkönyvelése következtében olyan áruk ellenértékével terhelik meg, amelyek az árucseré tekintetében érvényes árulistában nem szerepelnek, illetőleg amelyekre nézve már nem áll kontingens rendelkezésre, az ilyen szállítások kiegyenlítése magyar részről csak minőségileg azonos értékű áruk egyetértőleg megállapítandó módok mellett eszközölendő szállításával történhetik.

(7) A két kormány egyetért abban, hogy a fenti (1) bekezdésben foglalt hatálytalanítás ellenére a Magyar Államvasutak által a Csehszlovák Állam-

vasutak aktív egyenlegének részbeni fedezésére 1949. május hó elején teljesített 75 millió Kcs átutalást nem kell visszafizetni.

(8) A Jegyzőkönyv 3. cikke (1) bekezdésében foglalt lemondással kapcsolatosan a magyar kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja a Magyar Államvasutaknak a csehszlovák állammal szemben fennálló kereken 13 millió Kcs összegű követelését, amely hazatérő csehszlovák személyeknek és a keleti országokból Csehszlovákiába utazó munkásoknak 1949. évi május hó 20. napjáig terjedő időben a csehszlovák munkaügyi és népjóléti minisztérium intézkedésére Magyarországon át történt szállításából származik.

(9) A fenti (1)–(6) bekezdésekben foglalt határozatokat a (6) bekezdésben említett szakértők hajtják végre.

(10) A Jegyzőkönyv 3. cikke (3) bekezdésében foglaltak nem vonatkoznak egyfelől [az] áttelepültek és másfelől az előző tartózkodási helyük államában lakó természetes személyek között fennálló jogviszonyokra, amelyek tekintetében a két kormány érdektelennek nyilvánítja magát, és amelyek érvényesítéséhez támogatást nem nyújt.

IV. cikk

A Jegyzőkönyv 4. cikkéhez:

(1) Amennyiben a Jegyzőkönyv 4. cikkében meghatározott követelések és igények magyar állampolgárságú természetes személyek által támasztattak vagy támasztatnának, a magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát, és érvényesítésükhöz támogatást nem nyújt.

(2) A csehszlovák kormány a magyar vagyonok elkobzására vonatkozó csehszlovák jogalkotás fenntartása mellett a magyar állampolgárságú természetes személyeket meg fogja hagyni az olyan vagyontárgyak zavartalan használatában, amelyek a dolgozó osztálynak a szocialista gazdaságban szokásos vagyonához tartoznak, mint például kis mezőgazdasági üzemek, családi házak, lakásberendezések. Ezekben az esetekben is fenntartja azonban a csehszlovák kormány, hogy olyan intézkedéseket foganatosíthasson, amelyeket a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben azonos esetekben alkalmaz.

(3) a) Azok az esetek, amelyekben a (2) bekezdésben közelebbről meghatározott vagyontárgyak a magyar állampolgárságú természetes személy beleegyezése nélkül a csehszlovák állam vagy csehszlovák jogi és természetes személyek birtokában vannak, vagy ezek által kezeltetnek, nem esnek az említett bekezdés rendelkezései alá.

b) Mint a (2) bekezdés rendelkezése alá nem eső vagyontárgyakat kell tekinteni különösképpen a vállalati részesedéseket, gépi berendezéseket, pénzbetéteket, értékpapírokat, biztosítási kötvényeket, építkezési telkeket és hasonlókat.

V. cikk

A Jegyzőkönyv 5. cikkéhez:

Amennyiben a Jegyzőkönyv 5. cikkében meghatározott követelések és igények természetes személyek részéről támasztatnak vagy támasztatnának, úgy a két kormány ezek tekintetében magát érdektelennek nyilvánítja, és érvényesítésükhöz támogatást nem nyújt.

VI. cikk

A jegyzőkönyv 6. cikkéhez:

A csehszlovák kormány érdektelennek nyilvánítja magát a csehszlovák magánjogi jogi személyek és csehszlovák állampolgárságú természetes személyek Magyarország területén lévő ingó, ingatlan javai, vállalatai, vállalati fiókjai, valamint a Magyarország területén lévő vállalatokban fennálló vállalati érdekeltségei tekintetében.

(2) a) A két kormány egyetért abban, hogy az egyfelől a csehszlovák ipari vállalatok, másfelől, ezeknek a jelen Jegyzőkönyv alapján a magyar állam tulajdonába került leányvállalatai, egyéb érdekeltségei és fiókjai között fennálló kapcsolatokat – különösen e vállalatok termelési tervére, nyersanyaggal való ellátására és a kiviteltre vonatkozóan – a két állam szoros gazdasági együttműködésének szellemében továbbra is fenn kell tartani. E kapcsolatok fenntartásának módjait a két állam tervgazdálkodására és kölcsönös érdekeire figyelemmel a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság fogja szabályozni.

b) A két kormány egyetért abban, hogy a Magyar–Csehszlovák Bank Rt. felszámolását vegyes felszámolóbizottság fogja végrehajtani. Ez a bizottság a magyar kormánynak van alárendelve. Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a felszámolás sima lebonyolítása érdekében mindkét kormány segítséget fog nyújtani.

c) A két kormány egymás rendelkezésére bocsátja a birtokában lévő mindazokat az adatokat, amelyek alkalmasak a csehszlovák vállalatokban esetleg fennálló burkolt magyar, illetőleg a magyar vállalatokban esetleg fennálló burkolt csehszlovák érdekeltségek felderítésére.

(3) A Jegyzőkönyv 6. cikkében nyilvánított lemondás alapján azok a csehszlovák tulajdonjogok, amelyekre nézve lemondás történt, a Jegyzőkönyv életbe lépésének napjával megszűntnek tekintendők. A csehszlovák jogosítottak e nappal megszűnnek a jogok hordozói és gyakorlói lenni.

(4) „Magyarország területén lévő csehszlovák javak” kifejezése alatt azok a javak értendők, amelyek a magyar közgazdaság részévé váltak, vagy abból a célból vitettek Magyarországra, hogy a magyar közgazdaság részévé váljanak. A Jegyzőkönyv rendelkezéseinek gyakorlati végrehajtásánál esetleg felmerülő kétséges eseteket a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bi-

zottság a két kormány által megkötött barátsági egyezmény szellemében fogja rendezni.

(5) a) Magyarország a csehszlovák javakkal együtt átveszi az azokat terhelő, dologilag biztosított kötelezettségeket. Csehszlovák vállalati fiókoknak a Jegyzőkönyvben foglaltak szerint magyar részről történt megszerzése esetében a magyar kormány átveszi a vállalati fiók követeléseit, valamint a fiókot terhelő kötelezettségeket.

b) Vállalati érdekeltségnek tekintendők azok a tartós juttatás jellegével bíró hitelérdekeltségek is, amelyek a saját tőke kiegészítésére szolgáltak és a vállalat zavartalan működéséhez szükséges tőke rendelkezésre bocsátását célozták. Kétséges esetekben a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság dönt.

c) Azokat a kölcsönös tartozásokat és követeléseket, amelyek egyfelől egyes olyan magyar vállalatok között, amelyekben a Jegyzőkönyv életbe lépése előtt csehszlovák vállalatok voltak érdekelve, másfelől az említett, azelőtt érdekelt egyes csehszlovák vállalatok között állanak fenn, amennyiben szükséges, a lehető legrövidebb időn belülösszezszerűen meg kell állapítani. Ezt követően a kiegyenlítésükhöz szükséges transzfer módozatai a két kormány szakértői között tárgyalás anyagát fogják képezni.

VII. cikk

A Jegyzőkönyv 7. cikkéhez:

(1) a) A magyar kormány érdektelennek jelenti ki magát a csehszlovák állam vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azoknak az értékpapíroknak a tekintetében, amelyek magyar állampolgárságú természetes személyek tulajdonában vannak.

b) A csehszlovák kormány érdektelennek jelenti ki magát a magyar állam vagy a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azoknak az értékpapíroknak a tekintetében, amelyek csehszlovák állampolgárságú természetes személyek tulajdonában vannak.

(2) A két kormány megbeszélést fog folytatni abban az esetben, ha egyik állam kormányát vagy annak közjogi és magánjogi jogi személyeit harmadik államban kibocsátott olyan értékpapírból kifolyólag jogok illetik meg, amely értékpapír alapján a másik állam kormányát vagy annak közjogi és magánjogi jogi személyeit kötelezettségek terhelik.

(3) Egyetértés áll fenn abban a tekintetben, hogy a jelen Jegyzőkönyv 7. cikkében meghatározott átengedési kötelezettség nem vonatkozik a Caisse Commune által kezelt kölcsönkötvényekre.

VIII. cikk

A Jegyzőkönyv 8. cikkéhez:

A két állam biztosítóvállalatai között 1945. évi augusztus hó 16. napja előtt kötött viszontbiztosítási szerződések hatályukat veszítik.

IX. cikk

(1) A két kormány kijelenti, hogy a területükön fekvő olyan vagyon tekintetében, amelyre nézve a másik kormány magát érdektelennek nyilvánította, nem fognak megkülönböztető intézkedéseket tenni.

(2) Egyetértés áll fenn a két kormány között a tekintetben, hogy olyan intézkedések, amelyeket a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében saját magánjogi jogi személyekkel és saját állampolgáraikkal szemben azonos esetekben alkalmaznak, nem tekinthetők megkülönböztető intézkedéseknek.

X. cikk

Azok az érdektelenségre vonatkozó egyes nyilatkozatok, amelyeket a Jegyzőkönyv és a Kiegészítő Jegyzőkönyv tartalmaznak, nem korlátozzák a kormányoknak azt a jogát, hogy állampolgáraik érdekében eljárjanak, amennyiben olyan szociális szolgáltatásokról (nyugdíjak, tartásdíjak stb.) van szó, amelyekre vonatkozóan a Jegyzőkönyv és Kiegészítő Jegyzőkönyv alapján nem történt lemondás.

XI. cikk

A két kormány kölcsönösen támogatni fogja egymást mindazokban az esetekben, amikor volt magyar állampolgár a csehszlovák állammal, illetőleg volt csehszlovák állampolgár a magyar állammal szemben egy harmadik állam állampolgársága által történt megszerzésének jogcímén igényt támaszt. [sic!]

XII. cikk

A két kormány között egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a Magyarországgal kötött Békeszertződés 25. cikkének alkalmazási területét érintő és a jelen Jegyzőkönyv alapján történő lemondások nem vezethetnek az említett cikk alapján semmisnek nyilvánított jogállapot feléledéséhez. Azok a jogbi-

zonytalanságok és joghátrányok (mint pl. a biztosításügy kérdése, ideértve a biztosítási állományok átruházásából stb. előállott kérdéseket is), amelyek abból származnak, hogy a hivatkozott 25. cikkel tervezett rendezés nem következett be, a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság által kidolgozandó jogszabályok és közigazgatási intézkedések útján kiküszöbölendők; ezek az intézkedések egyik kormányra sem róhatnak anyagi megterhelést.

XIII. cikk

(1) A magyar kormány visszaszolgáltatja a Csehszlovákiából 1938. évi november hó 3. napja után elhurcolt és jelenleg a magyar kormány birtokában lévő művészeti, történelmi vagy régészeti értékű tárgyakat.

(2) A csehszlovák kormány kijelenti, hogy fentiekben meghatározott olyan javak tekintetében, amelyek jelenleg nincsenek a magyar kormány birtokában, pótlást nem kíván.

(3) A két kormány kölcsönösen annak a szándékának ad kifejezést, hogy a másik állam népeinek szellemi örökségéhez tartozó, rendelkezésük alatt álló jelentős művészeti, történelmi vagy régészeti értékű tárgyakat egymásnak átadják. Az átadás kérdése a kulturális egyezmény keretében szabályozandó.

XIV. cikk

A két kormány egyetért abban, hogy a Jegyzőkönyv aláírásától számítva 45 napon belül külön Vegyes Bizottságban tárgyalásokat indítanak az iratcsere-kérdésének, valamint a bírói, közigazgatási és pénzügyi letétek kölcsönös kiadásának rendezésére.

XV. cikk

(1) A magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát annak az egyházi vagyonnak a tekintetében, amely a Csehszlovák Köztársaság területén van, és a magyar állam területén székhellyel bíró egyházi jogi személy vagy szerv (javadalmas) tulajdonához vagy javadalmához tartozik.

A csehszlovák kormány érdektelennek jelenti ki magát annak az egyházi vagyonnak a tekintetében, amely a Magyar Köztársaság területén van, és a csehszlovák állam területén székhellyel bíró egyházi jogi személy vagy szerv (javadalmas) tulajdonához vagy javadalmához tartozik.

XVI. cikk

A két kormány egyetért abban, hogy a közös határ mindkét oldalán 15 km mélységben fekvő ingatlanok kérdését úgy kell rendezni, hogy a magyar területen lévő csehszlovák tulajdon a magyar állam tulajdonába és a csehszlovák területen lévő és eddig el nem kobzott magyar tulajdon a csehszlovák állam tulajdonába menjen át. A kérdés részletes rendezése külön Vegyes Bizottság feladatát fogja képezni, amely tárgyalásait a Jegyzőkönyv aláírásától számított 45 napon belül Bratislavában meg fogja kezdeni.

XVII. cikk

A két kormány között megállapodás jött létre, arra nézve, hogy az úgynevezett régi-korona-követelések kölcsönös elszámolására létesített elszámoló hivatalok megszűnnek.

Maguk a követelések a Jegyzőkönyv 8. cikkének rendelkezései alá esnek.

XVIII. cikk

A Jegyzőkönyv és jelen Kiegészítő Jegyzőkönyv rendelkezései semmilyen vonatkozásban sem érintik a két állam vagy természetes és jogi személyeik jelenleg fennálló ipari-, irodalmi- és szellemi tulajdon-jogát.

XIX. cikk

(1) Amennyiben egy harmadik állam vagy annak természetes és jogi személyei, vagy más természetes személyek, akikkel szemben a két állam egyikének sem áll módjában fennhatóságát érvényesíteni, igényt emelnek olyan vagyontárgyakra és vagyonerőkre vagy ezek ellenértékére, amelyeket az egyik kormány a másik kormánynak átengedett vagy amelyről lemondott, vagy amelyre vonatkozóan támasztott vagy támasztható követelés és igény kiegyenlítettnek nyilvánított – beleértve az átengedést, a lemondást, a kiegyenlítés tényére alapított követeléseket és igényeket is –, az említett igények kielégítése azt az államot fogja terhelni, amely az említett vagyontárgyaknak vagy vagyonerőeknek birtokában van. Amennyiben valamely vagyon a két állam között meg van osztva, úgy a kiegyenlítés a két államot a vagyonrészeknek megfelelő arányban fogja terhelni. Ez a rendelkezés a Jegyzőkönyv 1. és 2. cikkében foglalt és az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Megállapodásokra vonatkozó kiegyenlítési nyilatkozatot nem érinti.

(2) Az említett igények elhárítására a két kormány egymásnak minden rendelkezésre álló eszközzel támogatást fog nyújtani, és a Jegyzőkönyv vég-

rehajtását a másik féllel egyetértésben úgy fogja irányítani, hogy az ilyen igények elhárításához az előfeltételek lehetőleg adva legyenek.

(3) A két kormány egymást az ellenük emelt igényekről, illetve az ellenük indított eljárásokról a Jegyzőkönyv életbe lépése után – mihelyt lehetséges – tájékoztatni fogja, és gondoskodni fog arról, hogy a másik kormánynak alkalma legyen arra, hogy az eljárás vagy a tárgyalások során érdekeit megvédhesse.

(4) Ha a két kormány közös fáradozásai ellenére a Jegyzőkönyv életbe lépése után az az állam vagy annak jogi személye köteleztetnék fizetésre vagy szolgáltatásra, amelyik a kielégítéssel az (1) bekezdés értelmében nem tartozik, akkor annak részére, aki az igényét érvényesítette, a fizetést vagy a szolgáltatást a másik kormány fogja teljesíteni. Ha az (1) bekezdésben említett állam, jogi vagy természetes személy a Jegyzőkönyv életbe lépése után igényének teljesítését az említett bekezdés értelmében erre nem kötelezett államtól vagy annak jogi személyeitől kikényszerítette, úgy a másik állam a megtörtént teljesítéssel azonos értékű térítést köteles nyújtani. Ez a térítés azonban nem lehet magasabb, mint a tekintetbe jövő vagyonnak vagy az (1) bekezdés értelmében kiszámítandó vagyonrésznek a Jegyzőkönyv aláírása napján fennállott értéke.

(5) A térítés nyújtását meg lehet tagadni, ha az erre egyébként kötelezett államot a másik állam az eljárásról vagy tárgyalásokról nem értesítette, vagy ha a pótlás nyújtását megtagadó államnak a másik állam mulasztása vagy hanyagsága folytán nem volt módja arra, hogy az eljárásban vagy a tárgyalásokon részt vegyen.

A két kormány annak a meggyőződésének és kívánságának ad kifejezést, hogy a Jegyzőkönyvben és a Bizalmas Kiegészítő Jegyzőkönyvben foglalt kölcsönös lemondások és érdektelenségi nyilatkozatok nem fogják a két ország között fennálló gazdasági kapcsolatok lazulását eredményezni, hanem ellenkezőleg, a közöttük függőben lévő egyes pénzügyi és gazdasági kérdéseknek végleges elrendezése jelentős akadályt hárított el gazdasági együttműködésük kifejlesztésének útjából. Ennek megfelelően a két kormány elhatározta, hogy mindent megtesznek gazdasági kapcsolataik megszilárdítása, gazdasági együttműködésük kiépítése és a kölcsönös technikai segítségnyújtás megszervezése iránt, a két ország tervgazdaságának keretében, azal összhangban és mindkét ország érdekeinek szem előtt tartásával.

Ez a Bizalmas Kiegészítő Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában a mai napon létrejött Jegyzőkönyv alkotórésze, és azzal együtt lép életbe.

Kiállított két, magyar és cseh nyelven készült példányban azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

Kelt Štrbské Pleso ezerkilencszáznegyvenkilenc évi július hó huszonötödik napján.

Archiv Ministertstva Zahranici veci, Praha. Dvoustranna mezinarodna smlouva L 21-10

JEGYZETEK

A jegyzőkönyvet és a kiegészítő jegyzőkönyvet a Csehszlovák Köztársaság kormánya részéről Vladimír Clementis külügyminiszter és a Magyar Köztársaság kormánya részéről Antos István pénzügyminisztériumi államtitkár írta alá.

Antos István még 1949. július 25-én visszaigazolta Vavro Hajdú rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek, a csehszlovák delegáció elnökének a jegyzőkönyvvel és a kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatos leveleit. Antos István első levele a következőket tartalmazza:

„Van szerencsém a mai napon kelt alábbi tartalmú levelének vételét igazolni:

„A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában a mai napon aláírt Jegyzőkönyvvel kapcsolatban – amely csupán a két kormány jóváhagyásával lép életbe – van szerencsém igazolni a két kormány azon megállapodását, hogy a közbeeső időben minden előkészületet megtesznek a tekintetben, hogy a Jegyzőkönyv életbe lépése után annak végrehajtása késedelem nélkül megtörténhessen. Mindkét kormány köteles gondoskodni arról, hogy a közbeeső időben ne történjenek olyan cselekedetek vagy mulasztások, amelyek a Jegyzőkönyv értelmével és szellemével ellentétesek, a Jegyzőkönyv végrehajtását megnehezítenék, vagy az azáltal elérni kívánt eredményt csökkentenék.»

Van szerencsém közölni Önnek, hogy a magyar kormány fentiekkel mindenben egyetért.”

A másik levél tartalma:

„Van szerencsém a mai napon kelt alábbi tartalmú levelének vételét igazolni:

„A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában a mai napon aláírt Jegyzőkönyvvel kapcsolatban van szerencsém a következőket tudomására hozni:

A csehszlovák kormány kijelenti, hogy a fent említett Jegyzőkönyvhöz tartozó Kiegészítő Jegyzőkönyv XIX. cikkében foglalt alapelvek értelmében és szellemében a jelen Jegyzőkönyvben kifejezett követelés-kiegyenlítés, illetőleg az ugyanott kijelentett lemondás nem vonatkozhatik olyan visszkereseti jogokra, amelyek a csehszlovák állam vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek és csehszlovák állampolgárságú természetes személyek javára egy harmadik állambeli hitelező által valamely egyetemleges kötelezettségnek érvényesítéséből kifolyólag a jogutódlás alapján egy magyar kezestárral szemben keletkezhetnek.

A csehszlovák kormány szükségesnek tartja, hogy ennek a kérdésnek a megoldása a két kormány képviselői között megbeszélések tárgyát képezze, és ezért javasolja, hogy ezek a tárgyalások mielőbb induljanak meg.»

A fenti levéllel kapcsolatban annak a meggyőződésnek adok kifejezést, hogy az abban meghatározott kötelezettség a ma aláírt Jegyzőkönyv szövege és szelleme értelmében nem hárítható át a magyar félre.

Tudomásul veszem Elnök Úr bejelentését a csehszlovák részről kívánt megbeszélésekre vonatkozóan, egyben a magyar kormány részére és annak nevében fenntartom az elkövetkezendő tárgyalásokra a szabad állásfoglalás jogát.”

Az első hágai jóvátételi konferencia 1929. augusztus 31-i záró jegyzőkönyvében előírták, hogy különbizottságot kell létesíteni többek között a magyar jóvátételi és egyéb vitás pénzügyi kérdések rendezésére. Ennek alapján 1930. január 20-án olyan megállapodás született a magyar ügyekre vonatkozólag, hogy a megállapodás végleges szövegét Párizsban egy szövegezőbi-

zottság állapítsa meg. A szövegezőbizottság 1930. április 28-án fejezte be a munkáját. Még ugyanezen a napon aláírták a párizsi egyezményeket.

A párizsi egyezmények a Jótéteti Bizottság által 1924. február 21-én megállapított, 1944-ig fizetendő 200 millió aranykoronán felül nem terhelték meg Magyarországot újabb jótételi fizetésekkel, de a magyar kormány „különleges tartozások” kiegyenlítése fejében 1966-ig fizetendő további 310 millió aranykorona teljesítését vállalta. Fele részben ezekből a fizetésekből kellett fedezni az ún. optáns-perek magyar földbirtokosainak kártalanítását az utódállamokban kisajátított földjeikért. A trianoni békeszerződés 232. cikkének j) pontja ugyanis kimondta: „Magyarország kötelezi magát, hogy állampolgárait a Szövetséges és Társult Országokban lévő javaik, jogaik vagy érdekeik felszámolásáért vagy visszatartásáért kártalanítja.” (Nemzetközi szerződések 1918-1945. 1966. 134.)

A párizsi egyezmények értelmében Magyarország visszanyerte pénzügyi szuverenitását, és megszűnt a Jótéteti Bizottság, amelynek teendői a Nemzetközi Fizetések Bankjára szálltak át.

Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény alapján 1948. április 10-ig 68 407 kitelepítésre kijelölt személy érkezett Csehszlovákiából Magyarországra. További 6000 személy hivatalosan „önként” távozott Csehszlovákiából, 20-30 ezer embert pedig azért távolítottak el onnan, mert 1938. november 2-a után költözött a Felvidékre. A kitelepítéseket 1948. június 12-én felfüggesztették. Az 1948. augusztus eleji kétoldalú megállapodás értelmében Magyarország 1500 „háborús bűnöst”, családtagokkal együtt 5000 főt és még 10 000 személyt köteles volt egyoldalúan befogadni.

Az 1949. évi népszámláláskor 118 582 olyan személy élt Magyarországon, aki 1938 előtt csehszlovákiai illetőségű volt.

Az 1947. február 10-én Párizsban aláírt magyar békeszerződés 25. cikke a következőket alapította meg:

„Az 1938. évi november hó 2-án kelt bécsi választott bírósági határozatnak a jelen Szerződés 1. cikkének 4. bekezdésében elrendelt megsemmisítése maga után vonja a bécsi választott bírósági határozat alapján az érdekelt két Állam között vagy azok nevében, avagy csehszlovák és magyar jogi személyek között kötött pénzügyi tárgyú és köz- és magánbiztosításokra vonatkozó, továbbá az 1940. évi május hó 22-én kelt Jegyzőkönyv értelmében átadott anyagokra vonatkozó egyezményeknek, úgyszintén az ezekből folyó törvényes következményeknek megsemmisítését. Ez a megsemmisítés azonban semmi vonatkozásban sem alkalmazható a természetes személyek között létrejött viszonylatokra. A fentebb említett rendezés részleteit az érdekelt kormányok között a jelen Szerződés életbe lépésétől számított hat hónapon belül kötendő kétoldalú egyezmények fogják szabályozni”

(Nemzetközi szerződések 1945–1982. 1985. 86.)

A csorba-tói egyezményekkel a Csehszlovákiával szembeni magyar jótétel kérdései lényegében rendeződtek.

FÜGGELÉK

A Magyar Nemzeti Bank Főtanácsának jelentése az 1948. év üzletviteléről

Tisztelt Közgyűlés!

Az 1948. évet a tervszerű gazdálkodás kiépítése, nemzetgazdaságunk szerkezetének ezzel kapcsolatos átalakulása, az állam gazdasági tevékenységének nagyarányú bővülése, elsősorban az ipar nagy részének államosítása, valamint gazdasági és pénzügyi helyzetünk további megszilárdulása jellemzi. A hároméves terv végrehajtása nyomán a tervszerűség követelményei a gazdasági élet minden ágában fokozódó mértékben érvényesültek. Ez a közvetlen állami irányításnak mind szélesebb körre való kiterjedését eredményezte, ami másfelől viszont nagymértékben elősegítette a tervgazdálkodás céljainak megvalósítását. Az év folyamán végrehajtott államosítások folytán a társadalmasított szektor már nemcsak a bányászat, a közlekedés és a hitelélet, hanem a gyáripár, a nagykereskedelem és a külkereskedelem túlnyomó részét is magában foglalja, és a szövetkezeti mozgalom révén a mezőgazdaságban is mindinkább tért nyer. Mindez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy országunk a szocializmus építése terén már az elmúlt évben jelentős előhaladást érjen el.

A mélyreható szerkezeti átalakulással egyidejűleg hatalmas, Magyarországon eddig ismeretlen arányú beruházások történtek, a termelés erősen fokozódott, és a nemzeti jövedelem jelentősen gyarapodott. Az 1947/48. tervév nemzeti jövedelme az előző évit 38%-kal haladta meg, és a háború előttinek már 87%-át érte el. Az ipar fejlődési üteme gyorsabb volt, mint a mezőgazdaságé, úgyhogy a gyáripari termelés a nemzeti jövedelemnek 34%-át tette ki a háború előtti 30%-kal szemben, míg a mezőgazdaság részesedése 32,3%-ról 27%-ra csökkent. Az új gazdasági és társadalmi rendnek megfelelően a jövedelemmegoszlásban alapvető eltolódás történt a kisebb jövedelmű rétegek javára, szemben a régi helyzettel, amikor a nemzeti jövedelem egyötöde a lakosság 1%-nál kisebb részének jutott. Bár a nemzeti jövedelemnek fogyasztásra szolgáló hányada még 14%-kal a háború előtti mögött maradt, az arányosabb jövedelemmegoszlás eredményeként a dolgozók átlagos életszínvonala az első tervév végén már elérte a békebelit, azóta pedig azt is meghaladta.

Az első tervévben végrehajtott beruházások 2494 milliós értéke 38,9%-kal haladta meg az előirányzatot, és változatlan árakon számítva is 10,6%-os túlteljesítés mutatkozott. Az állami beruházások teljes összege 1566 millió, a közületi beruházásoké pedig 530 millió forint volt. Az összes beruházások között legnagyobb hányaddal, 31,8%-kal a bányászati, kohászati és gyáripari beruházások szerepelnek. Ezek elsősorban a teljesítőképesség fokozására, valamint a termelés növelésének útjában álló szűk keresztmetszetek megszüntetésére irányultak, és négyötöd részben a termelési eszközöket előállító ágazatok, így elsősorban a nehézipar fejlesztését célozták. Az összes beruházásból a mezőgazdaság 27,6%-kal részesedett, ideértve a mezőgazdasági termelés fejlesztését közvetve szolgáló beruházásokat, így a műtrágya- és traktorgyártás kibővítését. Közlekedési beruházásokra 21,9%, építési, szociális és kulturális beruházásokra pedig 18,7% esett. Túlteljesítettük a tervet a bányászati, kohászati és gyáripari termelésben is, amely 4,6%-kal volt nagyobb az előirányzatnál. Mezőgazdasági téren az 1947. évi rossz terméssel kapcsolatos visszaesést túlnyomórészt ellensúlyozta az állattermékeknek elért 25%-os többlet, és így a mezőgazdaság hozama egészben véve az első tervévben is alig maradt az előirányzat mögött, a következő évben pedig a jó termés következtében már jelentősen emelkedett.

Az első tervévben elért jelentős eredmények – így főleg a teljesítőképességnek a beruházások nyomán járó bővülése és jobb kihasználása – lehetővé tették, hogy a kormányzat a hároméves tervnek 2 év és 5 hónap alatt, azaz 1949. végéig való teljesítését irányozza elő. Ehhez képest az elmúlt év augusztus–december hónapjaira kidolgozott 5 havi terv úgy beruházási, mint termelési téren lényegesen nagyobb teljesítményt írt elő, mint amely az 1948/49. évi eredeti előirányzat aránylagos részének megfelelt volna. Ennek ellenére a végrehajtott beruházások 1530 milliós összege 7,1%-kal, a bányászati, kohászati és gyáripari termelés volumene pedig 3,2%-kal meghaladta az előirányzatot.

Mindamellettnem téveszthető szem elől, hogy a hároméves terv egészének eddigi eredményes végrehajtása során egyfelől a végrehajtás ütemében, másfelől pedig a gazdasági élet egyes területei között nagy egyenlőtlenségek mutatkoztak, és pedig beruházási és termelési téren egyaránt. A beruházási tervnek egyes ágazatokban történt jelentős túlteljesítésével szemben némely nem kevésbé fontos területen, így különösen a mezőgazdaság néhány ágában, jóval az előirányzat mögött maradtunk. A gyáripari termelési ágak közül a textil- és ruházati iparok termelése úgy az egyéves, mint az öthavi tervidőszakban elmaradt, sőt a tervet túlteljesítő gépípar egyes területein is kiesés mutatkozott. Ezek az eltérések, valamint a végrehajtás egyenlőtlen üteme bizonyos mértékig az időnkint jelentkező anyaghiányra voltak visszavezethetők, mely tekintetben azonban nem annyira a külföldi beszerzés nehézségei, mint inkább a belső anyagellátás nem mindig kielégítő megszervezése jelentett akadályt. Ezenkívül szerepet játszottak az értékesítési nehézségek is, továbbá helyenként a hiányos műszaki előkészítés, valamint az

is, hogy az egyes részletmunkák egybehangolásánál a tervszerűség nem mindig érvényesült a kellő mértékben. Bár a tervgazdálkodás központi irányító szerve, az Országos Tervhivatal, az adott helyzetben is módot talált az esetleges zavaró hatások kiküszöbölésére, nem kétséges, hogy a tervnek minden részletében való pontos végrehajtása az anyagellátás és az értékesítés terén is fokozott tervszerűséget kíván, és az ingadozások kiküszöböléséhez helyesen irányított készlet- és munkaerő-gazdálkodásra is szükség van.

A szerzett tapasztalatok hasznosítása nagymértékben segítségünkre lesz a hároméves terv befejező évének munkájában, majd pedig az ezt követő öt éves terv eredményes végrehajtásában. Az 1949. évi beruházási terv összesen 4300 millió forint összegű beruházást irányoz elő, ami több az első 17 hónapban végrehajtott beruházások értékénél. A bányászati, kohászati és gyáripari beruházások arányszáma 41%-ra emelkedik, a mezőgazdasági jellegűeké pedig 23%-ra csökken, de az előirányzott összeg ez utóbbiaknál is meghaladja az 1947/48. évi tényleges beruházást. A bányászat, kohászat és gyáripar termelése 37%-kal lesz nagyobb, mint az első tervévben, és ezzel az 1938. évi 27%-kal fogja meghaladni, ami az 1949/50. évi eredeti előirányzatnak felel meg. Az 1949. év lezárja az újjáépítés hatalmas munkáját, de új létesítményeivel egyben már nagy lépést jelent közgazdaságunk további fejlesztése irányában és így előkészíti az öt éves terv feladatainak megoldását, amelynek 35 milliárdos beruházási előirányzata az eddigi méreteket is meghaladja. A nagyarányú öntözési és villamosítási program megvalósításáról külön tízéves tervek keretében történik gondoskodás.

A végrehajtott nagyarányú beruházásokhoz szükséges összegek előteremtése természetesen igen nagy követelményeket támasztott a lakosság teherbíró képességével szemben. Bár az első terv év nemzeti jövedelme még kisebb volt, mint az utolsó békeévben, ebből a békebelinél nagyobb hányadot, 10,65%-ot fordítottunk a hároméves terv beruházásaira, de emellett – főleg a falusi lakosság körében – a terven kívül is jelentős beruházások történtek. A termelés és forgalom állandó kiterjedése mindjobban kiszélesítette a pénzügyi fedezet alapjait, a tőkeakkumulációnak a közületek felé való irányítása pedig biztosította a rendelkezésre álló tőkék összpontosítását. A Beruházási Bank működésének megkezdésétől, azaz 1948. július 1-től az év végéig a bank rendelkezésére bocsátott összegek, az átvett tételekkel együtt, 2105 millió forintot tettek ki. Ebből 713 millió bankhitelből származott, míg 1392 millió az állami és közületi költségvetések keretében, illetőleg a hároméves tervben előirányzott egyéb módokon nyert fedezetet. A bankhitelek nagyobb része azonban még a terv megindulása óta nyújtott régi hitelekre esik. A beruházási célra való hitelnyújtás az 1948. év utolsó hónapjaiban már erősen csökkent, az 1949. évi előirányzat pedig a beruházási kiadásokat lényegében bankhitel igénybevétele nélkül kívánja fedezni. A fentebbi 2105 millióból az 1948. év végéig 1846 millió került tényleges felhasználásra, azaz a pénzügyi keretek a beruházási tervnek a ténylegesnél is nagyobb túlteljesítésére adtak volna módot.

Az elmúlt év kedvező időjárása a megelőző három aszályos esztendő után lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági termelés fokozására irányuló erőfeszítéseink jó, sőt egyes növényeknél kitűnő terméseredményekben jussanak kifejezésre. A tervszerű gazdálkodás és a munkaverseny a falusi lakosság körében is mindinkább tért nyert, ami gondosabb talaj-előkészítésben és a munkálatok ésszerűbb végzésében nyilvánult meg. A kormány által rendelkezésre bocsátott gépek, műtrágya és vetőmag, továbbá a különböző hitelakciók és nem utolsósorban a népi szervek hatékony közreműködése nagyban hozzájárult az eredmény eléréséhez.

Főterményeink terméshozama jelentősen meghaladta az előző évit. A 14,9 millió q búzatermés 30%-kal, a 7,5 millió q rozstermés 53%-kal volt nagyobb az előző évinél. Kukoricából 32 millió q termett, 80%-kal több, mint 1947-ben. A jelentős javulás mindegyik főterménynél elsősorban a holdankinti átlag emelkedésére vezethető vissza. A búza és a kukorica vetésterülete pl. kisebb volt az előző évinél. A terméseredmények – a búza kivételével – az utolsó öt békeév átlagát is meghaladták. A legnagyobb emelkedés a nagybirtok korábbi jellegzetes terményénél, a cukorrépánál mutatkozott, amelynek terméshozama 76%-kal nagyobb a békebelinél. A rozs, a zab, főleg pedig a kukorica és a burgonya holdankinti terméshozama is meghaladta a háború előttit. Elsősorban főterményeink jó hozamára vezethető vissza, hogy a szántóföldi termelés bruttó értéke meghaladja a 4,8 milliárd forintot, és így nemcsak az egy év előtti 2,9 milliárdnál, hanem a 3,7 milliárdos tervelőirányzatnál is lényegesen nagyobb.

Egyfelől a kedvező termés, másfelől pedig a kis- és középparasztság jó beszolgáltatási készsége folytán közellátási célokra az év végéig 72 000 vagon kenyérgabonát gyűjtöttek be, ami az előző évi 32 000 vagon kétszeresét is jóval meghaladja. Az elmúlt évben bevezetett új beszolgáltatási rendszer a korábbinál jobban figyelembe veszi a gazdák teljesítőképességét, amennyiben a beszolgáltatás a földek átlagos hozamának megfelelően, erősen progresszív kulcs szerint történik.

Jó eredményeket értünk el az őszi szántás-vetési munkálatok során is. A 7,7 millió hold felszántott terület több, mint amennyi őszi szántást a magyar mezőgazdaságban valaha is végeztek. A kenyérgabonával bevetett terület az előirányzatot 5%-kal, a tavalyi vetésterületet pedig 11%-kal haladja meg. Állatállományunk kondíciójára a bőséges takarmánytermés igen kedvező hatással volt, és elősegíti az állomány további fejlődését. A szarvasmarha-állomány az őszi folyamán 2 millió fölé emelkedett, és így már nagyobb az 1938. évinél, bár megoszlás és minőség tekintetében lényeges eltérések mutatkoznak. A sertésállomány a bekövetkezett növekedés ellenére még nem érte el a békebelit, és ugyanez a helyzet a loállománynál is, ami főleg a gépi művelés nagyobb jelentőségére vezethető vissza.

A mezőgazdaság termőképességének fokozásához nagymértékben hozzájárulnak a hároméves terv hatalmas beruházásai. A korszerűbb termelést hivatott elősegíteni a gyors ütemben folyó gépesítés, amelynek legfonto-

sabb tényezői az újonnan szervezett Állami Mezőgazdasági Gépüzem által létesített gépállomások. Az 1948. év végén működő 110 gépállomáson felül a folyó évben 70 gépállomást helyeznek üzembe, és egyben az egy-egy gépállomáshoz tartozó traktorok számát a jelenlegi 10-12-ről 20-25-re emelik. Az öntözőművek létesítése és egyéb vízi munkálatok nagy lépést jelentettek mezőgazdaságunknak a szélsőséges időjárástól való függetlenítése terén, és márciusban megkezdték a Duna-Tisza-csatornának évtizedek óta húzódó építését is. A növénynevelő telepek létesítése a minőségi termelés szempontjából bír nagy jelentőséggel, a Péti Nitrogénművek helyreállítása a talajerő-utánpótlásához szükséges műtrágyát hivatott biztosítani, és jelentős beruházások történtek az állattenyésztés előmozdítása érdekében is. A nagy arányokban folyó faluvillamosítás a kulturális színvonal emelésének egyik legfontosabb előfeltételét teremti meg.

Az elmúlt évben bekövetkezett jelentős javulás ellenére kétségtelen, hogy mezőgazdaságunk még mindig elmaradott formák között termel, ami nemzetközi viszonylatban alacsony termésátlagokban, agrárcikkeink nem kielégítő minőségében és magas termelési költségekben jut kifejezésre. Kibúdulva abból a megfontolásból, hogy a korszerűbb és jövedelmezőbb termelést csak a kisparcelláknak gépesített nagyüzembe való tömörítése biztosíthatja, a kormányzat mélyreható szervezeti újításokat hajtott végre, amelyek a fentebbi célok elérését a parasztság számára – az önkéntesség elvének megóvása mellett – lényegében a közös szövetkezeti gazdálkodásra való fokozatos áttéréssel kívánják lehetővé tenni.

A mezőgazdaság új szervezetének alapját a földműves-szövetkezetek, illetőleg az ezekből kiépítendő általános paraszti szövetkezetek alkotják, amelyek feladata a tervszerű termelés és értékesítés megszervezése. Ebből a célból a kormány lényegesen kiterjesztette a földműves-szövetkezetek eddigi feladatkörét, továbbá a termelőszövetkezetek és szövetkezeti termelőcsoportok működését egységes elvek szerint, de a helyi viszonyok figyelembevételével szabályozta. A nagyobb haszonbérletekre bevezetett elő-haszonbérleti jog alapján 250 000 holdat vettek igénybe, mely terület nagyobb részén szintén szövetkezeti gazdálkodás folyik. A szerződéses termelés kibővítésével és új alapokra való helyezésével a kormány ezt az intézményt is a tervszerű gazdálkodás és szervezett értékesítés fontos biztosítékává fejlesztette ki. A szerződéses termelés, amelyben most már csak a dogozó parasztság vehet részt, a tavalyi 250 000 holddal szemben 1949-ben már 815 000 holdat foglal el. Mindezen rendszabályoknál a kormány gondosan ügyelt arra, hogy a szervezettebb termelés előnyei valóban a kis- és középparasztság javát szolgálják. A földműves-szövetkezetek tagjai csak dolgozó parasztok lehetnek, és így a falu tőkés elemei a szövetkezetek részére jobb termelési feltételek céljából nyújtott számos kedvezményben nem is részesülhetnek. Az állami gazdaságokat a kormány nemzeti vállalatokká alakította át, amelyek feladata elsősorban, hogy a tervszerű, nagyüzemi termelés előnyeit a parasztság előtt közvetlenül bemutassák. Abból a célból, hogy a mezőgazda-

ság átszervezését a birtoktulajdonban beálló esetleges változások ne zavarják, a kormány – az átmenetileg érvényben volt teljes eladási tilalom után – az ingatlanok eladását engedélytől tette függővé és bevezette az állami elővásárlási jogot.

A bányászati termelés emelkedése egészében véve az elmúlt évben is tovább tartott. A szénbányászatban már az általános ipari munkaversenyt megelőzően, a január 1-jén megindult munkaverseny a termelés erős fokozódásához vezetett, úgyhogy a belföldi piac telítődése folytán időnkint értékesítési problémák is jelentkeztek. A 106 millió q évi termelés az előző évinél 20%-kal volt magasabb, és 13%-kal az 1938. évi is meghaladta. A szénbányák ezt az eredményt csökkenő munkáslétszám mellett, a termelékenység fokozásával érték el. Az állami szénbányáknál a műszakonkinti teljesítmény az 1947. évi decemberi 6,75 q-ról 1948. decemberig 8,13 q-ra emelkedett, ami már csak 14%-kal marad a háború előtti mögött. Az eredmény elérésében a jobb munkateljesítmény mellett nagy szerepet játszottak a végrehajtott beruházások és racionalizálások, amelyek során korszerű berendezéseket és új szállítóeszközöket helyeztek üzembe, a külszíni dolgozók egy részét a bányákba irányították stb. Mindezek folytán az önköltség az év folyamán 13%-kal, a termelési költségből a munkabérre eső hányad pedig 57%-ról 50%-ra csökkent, és így ez utóbbi már nem sokkal magasabb a békebeli 44%-nál. Az állami szénbányák deficitjét, amely az 1947. év végén még havi 18-20 millió forint volt, az 1948. év folyamán sikerült teljesen kiküszöbölni. A bányászott szén minősége is javult, az átlagos fűtőérték azonban még mindig valamivel kisebb az 1938. évi 4500 kalóriánál. Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy a szénbányászat ez idő szerint általában gyengébb minőségű és alacsonyabb fűtőértékű telepeken folyik, mint a háború előtt, amikor a termelést a gazdagabb telepekre összpontosították. A technikai berendezések tökéletesítése és a gondos megmunkálás azonban az 1949. évben előreláthatólag lehetővé teszi, hogy a minőség – a kedvezőtlen természeti adottságok ellenére is – lényegében elérje a békebeli szintet.

A kormány a szénbányászat terén novemberben jelentős szervezeti újítást hajtott végre, amennyiben felszámolta a Magyar Állami Szénbányák szervezetét és 10 önálló nemzeti vállalatot létesített, amelyek két szénipari központ keretében működnek. A szénbányászatnak az államosítással megindult újjászervezése ugyanis befejezettnek tekinthető, és ma már az egyes bányák továbbfejlesztése a cél, amely a helyi viszonyokhoz való fokozott alkalmazkodást és decentralizált ügyvitelt kíván. A széngazdálkodás legfőbb irányító szerve a Szénbányászati Ipari Igazgatóság.

Az ásványolaj-termelés a lispei telepnek szeptemberben állami kezelésbe történt vétele óta ismét emelkedőben van. A korábbi gyenge eredmények folytán azonban az egész évi termelés csak 483 000 tonna volt, az előző évi 580 000 tonnával és 1946. évi 679 000 tonnával szemben. A vasérctermelés az 1947. évi 19%-kal meghaladta, de a háború előtti szintet még nem érte

el. Bauxittermelésünk az 1947. évi alacsony termelésnél 40%-kal nagyobb volt, és nagyjából a békebelinek felelt meg.

Nemzetgazdaságunk szerkezeti átalakulása a legnagyobb súllyal az iparban jelentkezett, ahol az állami szektor az év folyamán döntő módon kibővült. Az 1948. évi XXV. tc. értelmében a legalább 100 alkalmazottat foglalkoztató vállalatok, illetőleg azok részvényei, a külföldi kézben lévő részvények kivételével, állami tulajdonba kerültek, de a kormány már ezt megelőzően, március 25-én, azaz az államosítás bejelentésével egyidejűleg vállalatvezetőket rendelt ki az érintett üzemekhez, annak biztosítására, hogy a vállalatok állaga az átmeneti időben károsodást ne szenvedjen. Bár a bányászati és közlekedési nagyüzemek is a törvény hatálya alá estek, alapvető változás csak az iparban történt, tekintve, hogy a bányászat és a közlekedés már azelőtt is túlnyomórészt állami kézben volt. Miután a nagybankok államosítása kapcsán a bankérdekeltségek már az év elején állami tulajdonba kerültek, az említett törvény alapján az állami, illetőleg a társadalmiasított szektor – az alkalmazottak számát tekintve – az egész gyáripár 82%-ára terjedt ki. A fennmaradó 18%-ból 5% esik az 50%-nál nagyobb mértékben külföldi érdekeltségű nagyüzemekre, míg a 100-nál kevesebb dolgozót foglalkoztató vállalatok 13%-ot tesznek ki. Az államosított ipar központi irányítását kezdetben az egyidejűleg létesített iparigazgatóságok látták el, amelyek azonban később az Iparügyi Minisztérium főosztályaivá alakultak át és jelenleg hatósági funkciókat végeznek, az illető iparágra kiterjedő hatáskörrel. Operatív szervek gyanánt az ipari központok működnek, amelyek feladata egy-egy iparágon belül a rokonvállalatok gazdálkodásának egységes irányítása és termelésük egybehangolása. Az államosított vállalatok új jogi formája – nemcsak az iparban, hanem az egyéb gazdasági ágakban is – a „nemzeti vállalat”, amelynek vezetője igen tág hatáskört élvez, és teljes egyéni felelősséggel vezeti az üzemet.

Az államosítás lehetővé tette az ipari tevékenység túlnyomó részének a tervszerűség és ésszerűség követelményei szerint való átszervezését. Ezt a célt szolgálja elsősorban az üzemek közötti munkamegosztás, amelynek révén az egyes vállalatok termelésüket olyan cikkek előállítására összpontosítják, amelyeket természeti és műszaki adottságaiknál fogva a legkedvezőbb feltételek mellett tudnak termelni. A munkamegosztás módot nyújt a termékeknek egységes eljárással, nagy sorozatokban való előállítására és ezzel kapcsolatban a munkafolyamatok gazdaságosabb megszervezésére. Másfelől a munkamegosztás mellett mindinkább észlelhető az üzemek közötti együttműködés elmélyülése, amelynek során az egyes vállalatok – az ipari központok irányításával – szükség esetén nyersanyagok, termelőeszközök és munkaerő rendelkezésre bocsátásával segítik egymás munkáját, és az azelőtt féltékenyen őrzött gyártási titkaikat kicserélik. Mindez önmagában is alkalmas arra, hogy a termelés nagyarányú növekedéséhez, a minőség javulásához, a termelékenység fokozásához és az önköltség csökkenéséhez vezessen. E téren azonban további hatalmas lendítőerőt jelentett a március

15-én megindult és az öthavi tervidőszakban tovább tartó országos munkaverseny, amely a fentebbi célok megvalósítása érdekében feladatult tűzte ki az egyéni teljesítmény fokozását, a munkafegyelem megszilárdítását, az anyaggal és energiával való szigorú takarékoságot, a selejt csökkentését stb. A munkásújítkók találmányai, valamint az élmunkások és a meghatározott célokat követő munkabrigádok kiváló teljesítményei nagymértékben hozzájárultak az átszervezés és a munkaverseny eredményességéhez.

Az ipar teljesítőképességének fokozásában döntő szerepet játszanak a hároméves terv keretében végrehajtott és részben még folyamatban lévő nagyarányú beruházások. A nehézipar új létesítményei közül a legfontosabbak közé tartoznak a Ganz Villamosági [Gyár] transzformátor- és szerelőműhelyei, továbbá a MÁVAG kibővített vasöntődéje, valamint a Weiss Manfréd-üzemek új berendezései stb. Az újjáépült zagyvarónai ferroszilíciumgyár jelentős import-megtakarítást jelent. A Mátravidéki Erőmű távvezetéké már elkészült, és az áramszolgáltatás a folyó évben megindulhat. Az Állami Pamutfonoda a fonalgyártás fokozásával pamutiparunk szűk keresztmetszetét küszöböli ki. Nagy lépéssel haladt előre a hároméves terv egyik legnagyobb beruházása, az Almásfüzitői Timföldgyár építése is.

A gyáripari termelés az elmúlt évben erősen emelkedett, és egész évi értéke 17,5 milliárd forintba tehető az 1947. évi 11 milliárddal szemben, azaz – az időközi csekély áremelkedések figyelembevételével – a termelés volumene is mintegy 45%-kal meghaladta az előző évet. A decemberi termelés egészben véve, a nehézipar jó eredményei folytán, már jóval a békebeli szint fölé emelkedett. A termelés főleg az államosítást követő időben fokozódott, és a decemberi termelés értéke 44%-kal volt magasabb a januárinál, sőt ha a jó termés folytán nagy emelkedést mutató élelmezési ipart figyelmen kívül is hagyjuk, még mindig 41%-os többlet mutatkozik.

A gyáripari munkáslétszám decemberben kereken 325 000 fő volt, ami 10%-kal több az egy év előttinél. Munkanélküliség már alig észlelhető, sőt szakmunkásokban sokfelé hiány mutatkozik. A teljesített munkaórák száma az év folyamán a túlórák csökkenése folytán kisebb mértékben emelkedett, mint a munkáslétszám, és így az egy munkaóra eső termelési érték – az élelmezési ipar nélkül számítva – 37%-kal volt magasabb a januárinál. Az elért jelentős eredmény nagy részben a munkaversenyre vezethető vissza, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a javulás jórészt az év első felében ment végbe, és a második félévben a munkateljesítmény felfelé ívelő irányzata megtört. Az év folyamán a normalizácók folytán a munkabérek is emelkedtek, de a termelés növekedése ennél jóval nagyobb arányú volt, úgyhogy a 100 forint munkabérre eső termelési érték – az élelmezési ipar nélkül – decemberben 16%-kal nagyobb volt a januárinál. Ennek folytán az egységenkénti munkabérlétszám az év folyamán csökkent, a háború előttinél azonban még valamivel magasabb.

Az egyes iparágak fejlődési üteme különböző volt. A legkedvezőbb képet a nehézipar mutatja, amelynek termelése – változatlan áron számítva –

kereken 60%-kal volt nagyobb az előző évinél. A jelentős többlet túlnyomórészt a munkateljesítmény fokozódására vezethető vissza, és a nehézipar körében a termelés jóval nagyobb mértékben emelkedett, mint a munkabérek. A nehézipar előretörése folytán a háború után gyáriparunkban észlelhető szerkezeti eltolódás még szembetűnőbbé vált. Míg 1938-ban az egész gyáripari termelés 21%-a esett a nehéziparra, 1948-ban ez az arányszám 32%-ra emelkedett. A nehézipar nagyarányú kiépítése gazdaságpolitikánk egyik legfontosabb célkitűzése, tekintettel arra, hogy a vas- és gépipar egész ipari teljesítőképességünk növelésének, továbbá a mezőgazdaság gépesítésének és közlekedésünk fejlesztésének előfeltétele. Az elért eredményekben azonban nagy szerepe volt annak is, hogy a csaknem teljes mértékű államosítás és a nagyüzemi jelleg ezeknél a vállalatoknál teszi leginkább lehetővé a termelésnek helyesebb és tervszerűbb megszervezését, továbbá hogy az üzemek dolgozói a munkaversenyben is teljes számban részt vettek. A nehézipari vállalatok deficitjét, amely az állami kezelésbe vétel idején, azaz 1946 végén havonként még mintegy 40 millió forint volt, május 1-jével sikerült megszüntetni. A Nehézipari Központ az év végén – a Magyar Állami Szénbányákhoz hasonlóan – iparigazgatósággá alakult át, amelynek keretében négy ipari központ működik.

A fogyasztási iparok helyzete, így különösen a textiliparé, általában véve nem alakult ilyen kedvezően, amennyiben mind a termelés, mind a munkatermelékenység csak kisebb mértékben növekedett. Mindamellett az 1948. évi pamutszövet-termelés 24%-kal, a gyapjuszövet-termelés pedig 36%-kal meghaladta az előző évet. Az egyéb fontosabb iparágak közül jelentősen emelkedett a vegyészeti ipar termelése, jórészt azonban a munkáslétszám egyidejű növekedése mellett. Az említett iparágakban az államosítás, illetőleg az ezzel kapcsolatos átszervezés nem terjedt ki oly széles körre, mint a nehéziparban, és így az egységes, tervszerű irányítás is kevésbé érvényesülhet. A textiliparban ehhez időnkint anyagellátási nehézségek is járultak. Ezzel szemben a papíripar 1947. évi anyaghiányát a belföldi nyersanyagbázis kiszélesítése lényegében kiküszöbölte. Jelentősen fellendült az építkezési tevékenység, amiben nagy része volt annak, hogy az építkezési költségek – békepengő alapon számított – 10-11-es szorzószámát az év folyamán 7-7,5-re sikerült csökkenteni.

A háborús pusztítások során lerombolt közlekedési berendezéseink újjáépítése és bővítése terén további hatalmas előhaladást értünk el. Az év folyamán ismét több fontos vasúti hidat adtak át a forgalomnak, így a Déli-Összekötő hidat, a szolnoki Tisza- és Zagyva-hidakat, és megnyílt a teljes szélességében újjáépített Margithíd, valamint a szegedi közúti vashíd stb. Végeredményben az elpusztított hidakat már csaknem teljesen helyreállítottuk. A vasúti vágányhálózat ma már meghaladja a háború előttit. Befejezést nyert a Budapest–Győr vonalszakasz villamosítása, elkészült a Budapest–Miskolc közti vasútvonal második vágánya, újjáépültek a budapesti pályaudvarok, és pótoltuk az elpusztult gördülőanyag nagyobb részét. Ezenki-

vül lényegesen kibővült az autóforgalom, a hajózás, a légiközlekedés, a távbeszélő-forgalom stb. is, sőt egyes vonatkozásokban közlekedésünk jóval fejlettebb a békebelinél.

Vasutainkkal szemben rendkívül nagy követelményeket támasztott a kivételesen jó termés értékesítése és a fogyasztópiacokra való eljuttatása. Nagyrészt az őszi forgalom fokozódása folytán a teljesített árutonna-kilométerek száma az elmúlt évben csaknem 25%-kal haladta meg az 1938. évit. Tekintettel arra, hogy a háború előtti 45 000 teherkocsival szemben jelenleg csak kereken 35 000 vagon áll rendelkezésre, vasutaink a munkateljesítmény fokozásával és átfogó szervezési rendszabályokkal az azelőtt érvényben volt átlag hétnapos kocsifordulót 4-5 napra szorították le, és így lehetővé tették az őszi csúcsforgalom zavartalan lebonyolítását.

A tervszerű gazdálkodásnak az áruelosztás terén is egyre fokozódó érvényesülése a kereskedelemben az állami szektor erős kibővüléséhez vezetett. Az államosított iparvállalatok értékesítési szerveiből, továbbá meglévő magánkereskedelmi vállalatok vagy szövetkezetek összevonásából számos nemzeti vállalat alakult, amelyek ez idő szerint a nagykereskedelem forgalmának már mintegy háromnegyed részét bonyolítják le. Emellett a közületi vállalatok, így elsősorban a Községi Élelmiszerkereskedelmi Rt., az Állami Áruházak Rt., Népbolt stb., a kiskereskedelemben is mindinkább növekvő szerepet játszanak.

Az állami nagykereskedelmi vállalatok a tervszerű értékesítés megszervezése révén rendkívül fontos funkciót töltenek be a termelés és a fogyasztás egybehangolása terén. Széleskörű piackutató tevékenységet végeznek és – ahol szükséges, a kiskereskedelem bekapcsolásával – igyekeznek felderíteni a fogyasztóközönség valódi igényeit. A nagykereskedelmi vállalatok és a termelővállalatok közötti szállítási szerződések, a kölcsönös kötelezettségek pontos betartásának biztosítása mellett, módot nyújtanak arra, hogy a kereskedelem az így megállapított piaci szükségleteket a folyó termelésben érvényre juttassa, míg másfelől a kereskedelmi vállalatok az ily módon kialakult termelési terv teljesítését a folyamatos értékesítés megszervezése útján mozdítják elő. Az állami nagykereskedelemnek ez a szerepe annál nagyobb jelentőségű, mert a jövedelemmegoszlás új rendje a fogyasztói szükségletek lényeges eltolódásához vezetett, és egyes iparágakban – nagyrészt éppen a megváltozott igények hiányos ismerete folytán – jelentős készletek gyülemlettek fel, amelyek a forgótőke-szükségletet is növelik. A kiskereskedelmi értékesítés előmozdítása, másfelől pedig a dolgozók szükségleteinek jobb kielégítése céljából a kormány az év végén Országos Központi Áruhitelirodát létesített, amely tartós fogyasztási javaknak hosszabb tartamú részletfizetés mellett való beszerzését teszi lehetővé.

A közellátási helyzet további jelentős javulást mutatott. A jó kenyérgabona-termés a felemelt kenyér- és lisztfejadag mellett is bőven fedezi szükségletünket az új termésig, sőt több tekintetben a kötöttségek enyhítése vált lehetővé. Az önellátók köre nagymértékben bővült, és a kormány – a hatósági

kenyérellátásnak a kevésbé tehetőse rétegekre való korlátozása mellett – engedélyezte a szabadkenyér vásárlását, amelynek magasabb árából az olcsó hatósági ellátással kapcsolatos ráfizetés nagyrészt megtérül. A húsellátás kielégítő volt, eltekintve az év második felében jelentkező sertéshúshiánytól. A sertésfelhozatal az év utolsó hónapjaiban kisebb volt az előző évinél, ami a zsírellátás idényszerűen várható javulását is gátolta. Az időközi zsírhiány át-hidalására szabad étolajat hoztak forgalomba. A kormány novemberben a nagyobb gazdákat földjük után meghatározott mennyiségű zsírbeszolgáltatásra kötelezte, a Gazdasági Főtanács pedig nagyarányú sertéshizlalási akciót szervezett. A felhozatal egyébként csaknem minden fontosabb élelmiszerben lényegesen meghaladta az előző évit, így baromfi, tojás, tej, az idénycikkek stb. bőségesen állottak rendelkezésre. Cukorban a belföldi fogyasztás fokozódása és az export ellenére is jelentős feleslegeink vannak.

Az árszínvonalnak a stabilizáció óta tartó változó ütemű, de csaknem állandó emelkedése az elmúlt év folyamán megtört, és a májusban elért csúcspont után fokozatos csökkenés következett be. A nagybani áraknak a háború előtti pengőárak alapján számított indexszáma az 1947. év végi 660-ról május végéig 693-ra emelkedett, az év végéig azonban 642-re csökkent, és így 3%-kal alacsonyabb volt az egy év előttinél. Ez a fejlődés a mezőgazdasági áraknak a jó terméssel kapcsolatos csökkenésére volt visszavezethető. Egyes fontosabb termények, valamint a cukor és a bor ára számottevően csökkent, amivel szemben azonban az élőállatoknál és az állati termékeknél egészben véve emelkedés mutatkozott. Hasonlóképpen tovább tartott a nyersanyagok és az ipari gyártmányok lassú áremelkedése is. Az ellentétes fejlődés következtében a mezőgazdasági és állattenyésztési termékek, valamint az ipari gyártmányok árai alapján számított ipari árolló az év folyamán 37%-ról 12%-ra szűkült, míg a stabilizáció idején még 16%-os agrárolló állott fenn, annak feltételezésével, hogy a háború előtti árszínvonalat egyensúlyhelyzetnek volt tekinthető. A létfenntartási index általában véve a nagybani árak indexével párhuzamosan alakult, és az utolsó negyedben idényszerűen bekövetkezett mérsékelt emelkedés ellenére végeredményben 9%-kal csökkent, amennyiben az év végén 455 volt az 1947. év végi 500-zal szemben. Nemcsak az élelmiszer, hanem – bár kisebb mértékben – a ruházatkódási index is csökkent, míg a stabilizáció óta változatlan lakbérindex a 15%-os lakbérpótlék bevezetése folytán emelkedett.

Az árszabályozást az elmúlt év folyamán kiadott rendeletek lényegében a Gazdasági Főtanács főtitkárának hatáskörébe utalták. Az ipari átszervezés során május 31-ével megszűnt a stabilizáció alkalmából létesített Anyag- és Árhivatal, amelynek anyaggazdálkodási ügykörét az Országos Tervhivatal, árszabályozási ügykörét pedig a Gazdasági Főtanács főtitkára vette át. A mezőgazdasági cikkek ármegállapításának jogát – a fontosabb cikkek tekintetében a földművelésügyi miniszterrel egyetértésben – ugyancsak a Gazdasági Főtanács főtitkára gyakorolja, akinek az egyedárusági cikkek ármegállapításánál is döntő szerepe van.

A munkabérek, amint erre az ipari helyzet tárgyalása során már utalás történt, az év folyamán egészben véve emelkedtek. Az átlagos órabér a gyár-
iparban decemberben 3,06 forint volt a januári 2,64 forinttal szemben, ami
16%-os emelkedésnek felel meg. A legmagasabb, 4,15 forint volt az órabér
a vas- és fémiparban, míg pl. a gépgyártásban 3,11, a vegyészeti iparban
2,88, a textiliparban 2,53 forintot tett ki stb. Bár az egyes iparágak és a
munkásság egyes csoportjai között e téren nagy egyenlőtlenségek állanak
fenn, a létfenntartási költségek csökkenése és a munkabérek emelkedése
következtében az átlagos reálbér tovább emelkedett, és az év végén már jó-
val meghaladta a békebelit.

Az 1949. januárjában létrejött új gyáripari kollektív keretszerződés első
ízben juttatja teljes mértékben érvényre az ipari munkaviszony terén az új
gazdasági és társadalmi rend követelményeit. Míg egyfelől a dolgozók részé-
re széles körű jogokat biztosít, másfelől közvetlen feladatukká teszi a terv-
gazdaság céljainak megvalósításában való tevékeny közreműködést. Ez
utóbbinak egyik legfontosabb megnyilvánulása az elavult és laza teljesít-
ménynormák helyébe a jelenlegi termelési, szervezési és műszaki adottsá-
goknak megfelelő új normák bevezetése, amelyek a termelékenység további
fokozására adnak ösztönzést. A kollektív szerződés célkitűzéseinek fokozott
érvényesülését teszik lehetővé az egyes iparágakban sorozatosan megalaku-
ló ipari szakszervezetek, amelyek az illető iparágban alkalmazott valameny-
nyi dolgozóra kiterjednek, szemben az eddigi szakmai szervezetekkel.

A társadalombiztosítás jobb és tervszerűbb irányítását célozza az Ország-
os Társadalombiztosító Intézetnek és a Magánalkalmazottak Biztosító In-
tézetének 1949. január 1-jével közös szervezetbe történt egyesítése, amely-
hez több más fontos társadalombiztosítási szerv is csatlakozott. Az új nagy
intézmény a családtagokkal együtt az ország lakosságának csaknem a felére
terjed ki.

A tervgazdálkodás kiépítése és az államosítások az állami feladatok kö-
rének jelentős bővülését eredményezték, másfelől pedig a termelés és for-
galom fokozódása egyre emelkedő adóbevételekben jutott kifejezésre.
Mindezek folytán az 1947/48. évi költségvetési előirányzatot a megfelelő
időszakban úgy a kiadások, mint a bevételek lényegesen meghaladták. A
közigazgatás tényleges kiadásai 6254 milliót, bevételei pedig 6346 milliót
érték el az előirányzott 5283, illetőleg 5265 millióval szemben. Éppúgy,
mint a közigazgatásnál, a bevételek az üzemeknél is nagyobb mértékben
emelkedtek, mint a kiadások. A közigazgatás feleslege 92 millió, az üzeme-
ké pedig 112 millió volt, úgyhogy végeredményben 204 millió bevételi
többlet mutatkozott az előirányzott 22 millió felesleggel szemben.

Tekintettel arra, hogy az 1948. évi XXXIV. tc. értelmében a költségveté-
si év 1949. január 1-től kezdődően megegyezik a naptári évvel, a kormány
az elmúlt év utolsó öt hónapjában az említett törvényben kapott felhatalma-
zás alapján, a Gazdasági Főtanács által megszabott keretek között vezette
tovább az államháztartást. Ebben a csonka időszakban az emelkedő irányzat

továbbra is teljes mértékben érvényesült. A közigazgatásban – az üzemi
egyenlegek figyelembevételével, de az árkiegyenlítések nélkül számítva – a
kiadások 3576 milliót, a bevételek pedig 3699 milliót tettek ki, és így 123
millió felesleg mutatkozott. Ebben az időszakban az állami vállalatok
nyereségbefizetési már gyors ütemben emelkedtek, és az öt hónapban
együttvéve 202 milliót értek el, amiből 62 millió decemberben folyt be.

Az 1949. évre szóló új költségvetés úgy jellegében, mint rendszerében
lényegesen eltér a korábbi költségvetésektől. Nemzetgazdaságunk szerkeze-
tének megváltozása és az állami feladatkörnek ezzel kapcsolatos hatalmas
kiterjedése folytán ugyanis a kormány felismerte annak szükségességét,
hogy a különböző közigazgatási és üzemgazdasági költségvetéseket közös
nemzeti költségvetésbe kell foglalni. Az új költségvetés már sok tekintetben
a nemzeti költségvetés követelményeit valósítja meg. A költségvetés teljes-
sége érdekében a különböző állami alapok beolvadnak a költségvetésbe, és
a költségvetés a nemzeti vállalatok gazdálkodásának nettó eredményeit is
tartalmazza. Tekintve, hogy Budapest főváros adórészesedése 1949. január
1-jével megszűnt, a költségvetés a főváros hiányainak fedezéséről is gondos-
kodik. Előírányozza továbbá az önkormányzatok támogatására szükséges
összegeket is. Lényeges változás, hogy a költségvetés következetesen szét-
választja a közigazgatási tevékenységet és az üzemi, illetőleg vállalati gaz-
dálkodást. A bevételeknek és kiadásoknak egységes elvek szerint teljesen új
rendszerben való csoportosítása a költségvetés áttekinthetőségét segíti elő,
a szükségletek pontos felmérésére szolgáló normák alkalmazása pedig a
költségvetés megbízhatóságát biztosítja.

Az új költségvetés a közigazgatás kiadásait 9275 millióval, bevételeit
9340 millióval irányozza elő, és így a kiegyenlítő kezelés, azaz az új kölcsö-
nök és tőketörlesztések egyenlege címén mutatózó 31 millió hiány figye-
lembevételével 34 millió forint felesleggel számol. Az állami üzemek költsé-
gvetése 2247 millió kiadás és 2300 millió bevétel mellett 53 millió feles-
leggel zárul, amelyet a közigazgatás fentebbi bevételi összege már magában
foglal. Az állami üzemek között csak a Posta, az Államvasutak és az Állami
Mezőgazdasági Gépüzem szerepel, tekintve, hogy a többi üzem nemzeti vál-
lalatok alakult át, a Postatakarékpénztár pedig a közigazgatási költségvetés
részét alkotja. Bár a költségvetés jellegének alapvető megváltozása folytán
az adatok csak fenntartással hasonlíthatók össze az előző évekkel, az álla-
mi tevékenység bővülésére jellemző, hogy a közigazgatás kiadási előirány-
zata 2904 millióval, azaz 45%-kal nagyobb az 1948. júliussal záruló év – ár-
kiegyenlítésekkel együtt számított – kiadásainál. A többletből 2487 millió
esik a tervberuházásokra, amennyiben az új költségvetés erre a célra 3320
milliót irányoz elő az előző évi tényleges 833 millióval szemben. Másfelől a
nemzetközi kötelezettségek tétele mindössze 944 millióval szerepel a tava-
lyi tényleges 1715 millióval szemben, és így az összes kiadásoknak alig
10%-a a korábbi 27% helyett. Ez a csökkenés, amely a Szovjetunió jóvátéte-
li engedményének a következménye, nagymértékben hozzájárul az egyéb

szükségletek jobb kielégítéséhez. Az előirányzott bevételek 2788 millióval, azaz 43%-kal haladják meg az 1947/48. évi tényleges bevételeket. Az emelkedés részben új adónemek bevezetésére, részben azonban a nemzeti jövedelem gyarapodására, valamint az adók jobb kimunkálására vezethető vissza. Döntő tényező továbbá az állami vállalatok 1050 millióval előirányzott nyereség-befizetése.

Az adóbevételek fokozása, valamint az adóteher igazságosabb elosztása érdekében a kormány 1949. január 1-jével általános jövedelemadót léptetett életbe, amely a munkabérek és szolgálati illetmények kivételével általában véve minden jövedelemre kiterjed. Az új adó az újjáépítési közmunkaváltás, a jövedelemtöbblet-adó, a községi közmunkaváltás, valamint az érvényben volt állattartási díjak helyébe lép. Az erősen progresszív adókulcs a nagyobb jövedelmű városi lakosság, főleg pedig a tehetősebb falusi rétegek adóterhének lényeges növekedését jelenti. Az illetményadó kulcsát egyidejűleg 12%-ról 20%-ra emelték fel. A nagyobb gazdaságok fokozott megterhelését célozza az elmúlt év folyamán bevezetett, természetben lerovandó mezőgazdaság-fejlesztési járulék is. A lakáshelyreállítás, valamint az új építkezések pénzügyi fedezetének részbeni biztosítása céljából a kormány 15%-os általános lakbérpótlék fizetését rendelte el. Az egyéb adóügyi rendszabályok közül a legfontosabb volt a kereskedelmi forgalomban fizetendő 3%-os általános forgalmi adó megszüntetése és ezzel szemben a termelési forgalmi adónak 10%-ról 15%-ra való felemelése, ami a fogyasztás megterhelése nélkül mintegy 300 milliós többletbevételt eredményez. A kormány az árkiegyenlítési alapokat is a forgalmi adók rendszerébe olvasztotta be.

Külkereskedelmi forgalmunk az elmúlt évben jelentősen emelkedett. Az 1933 millió forint értékű kivitel 85%-kal, az 1975 milliós behozatal pedig 35%-kal haladta meg az 1947. évit. A többlet csak kisebb részben vezethető vissza áremelkedésekre, amennyiben a kivitel volumene is 63%-kal, a behozatalé pedig 20%-kal nagyobb volt az előző évinél. Az utolsó békeév forgalmának azonban a kivitel – a jótéteti szállítások nélkül – még mindig csak 43%-át, a behozatal pedig 62%-át éri el.

Az 1948. évi forgalom 42 milliós behozatali többlettel zárult az előző évi 412 milliós passzívummal szemben, mely utóbbiban az amerikai katonai árukölcsön 142 millióval szerepelt. A passzívum jelentős csökkenése az utolsó negyedévi kedvező fejlődés eredménye, amikor a mezőgazdasági exportnak a jó terméssel kapcsolatos fellendülése folytán 308 milliós aktívumot értünk el. Ennek tulajdonítható az is, hogy a mezőgazdasági exportnak az összes kivitelben való részesedése, amely az év korábbi időszakában lényegesen kisebb volt az 1947. évinél, az egész 1948. évben 48%-ot tett ki az előző évi 44%-kal szemben. Mindamellett az agrárexport részesedési aránya jóval kisebb az 1938. évi 66%-nál. A nyersanyagkivitel, amely a mezőgazdasági export egy részét is magában foglalja, 1948-ban összes exportunknak 36%-át tette ki az 1938. évi 60%-kal szemben, míg a nyersanyag-behozatal részesedése 41%-ról 56%-ra emelkedett. Másfelől az ipari gyárt-

mányok kivitelének viszonylagos jelentősége – a készáru-behozatal szerepének csökkenése mellett – megnőtt.

Külkereskedelmünk struktúrájának megváltozása egyfelől az iparosodási folyamat következménye, másfelől azonban a Szovjetunióval és a tervgazdálkodást folytató többi öt kelet-európai országgal való forgalom kifejlődésére vezethető vissza. Agrárexportunk ugyanis elsősorban a Nyugat felé irányul, nyersanyag-szükségletünk kielégítésében pedig az említett országok játszanak nagyobb szerepet. Főleg ez utóbbi körülményre vezethető vissza, hogy 1948-ban összes importunknak már 49%-a származott a tervgazdálkodást folytató országokból az előző évi 39%-kal szemben. A dollárterületnek behozatalunkban való részesedése, nagyrészt a katonai árukölcsön kimerülése következtében, az 1947. évi 22%-ról 1948-ban 6%-ra csökkent, a sterlingterületé viszont 10%-ról 16%-ra növekedett. Kivitelünk a dollárterület országaiba továbbra is jelentéktelen volt, míg a sterlingterület felé – az 1947. évvel nagyjából egyezően – az összes kivitel 21%-át tette ki.

A kivitelnek az év utolsó hónapjaiban bekövetkezett gyors ütemű emelkedése folytán az öthavi külkereskedelmi terv kiviteli előirányzatát novemberben, főleg pedig decemberben már jelentősen túlteljesítettük. Az öthavi időszakban a teljesítési arányszám a kivitelnél 94%, a behozatalnál pedig 83% volt. A mezőgazdasági export 13%-kal meghaladta az előirányzatot, az ipari exporttervet azonban csak 77%-ig teljesítettük. Az egész évet nézve a kivitel az előirányzat 89%-át, a behozatal pedig annak 91%-át érte el.

A tervgazdálkodás következetes érvényesülésével a külfölddel való kapcsolataink terén mind nagyobb súllyal jelentkezik az az alapvető elgondolás, hogy a külkereskedelem legfontosabb célja a terv megvalósításához szükséges és belföldön egyáltalán nem, vagy csak hiányosan rendelkezésre álló nyersanyagoknak és cikkeknek megfelelő kivitel ellenében való beszerzése. Ez a szempont szabja meg a kivitel ésszerű mértékét, másfelől az ennek alapján szükséges kivitel a terv sikere érdekében minden lehetséges eszközzel biztosítanunk kell. Tehát el kell háritanunk mindazokat a gátló körülményeket, amelyek folytán egyébként nélkülözhető mezőgazdasági és ipari termékeinknek a külföldön való elhelyezése nehézségekbe ütközik. A kivitel akadályai között a legfontosabb a magas önköltség, amelynek számottevő csökkenése a mezőgazdaságban csak a korszerű nagyüzemi termelési módszerek bevezetésétől, az iparban pedig a termelékenységi fokozásától várható. Ezzel párhuzamosan kell haladnia a minőség szakadatlan javításának is, mert a kiéleződő versenyben a világpiacokon helyünket csak így biztosíthatjuk. Számos feladat vár még megoldásra a mezőgazdasági készletek és feleslegek összegyűjtése és felvásárlása terén is. Az elmúlt év folyamán létesített állami külkereskedelmi vállalatok a külföldi piacokon való tervszerűbb fellépést kétségtelenül nagyban elősegítik. Működésük eredménye azonban csak a szervezési nehézségek leküzdése, valamint tevékenységük pontos elhatárolása után bontakozhat ki teljes mértékben. E vállalatok lényeges feladata a szakszerű és módszeres piackutatás is, amely kivitelünk fokozásának és helyes

irányításának egyik legfontosabb előfeltétele. Bár a mezőgazdasági kivitelnek az elmúlt évben bekövetkezett emelkedése biztató jelenség, nem téveszthető szem elől, hogy amíg a jelenlegi termelési módszerek gyökeres megváltozása a termelés számottevő emelkedését és a költségek csökkenését nem fogja eredményezni, a mezőgazdasági export állandó jellegű jelentősebb fokozódására alig számíthatunk. Az ipari kivitel fokozása tehát az exportfejlesztésnek továbbra is döntő fontosságú tényezője marad.

A tervgazdálkodást folytató országokkal való széles körű gazdasági együttműködés, amelyet az 1949. év elején megalakult „Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa” hivatott megvalósítani, bizonyára nagyban hozzájárul külkereskedelmi nehézségeink leküzdéséhez, és szilárd alapot biztosít közgazdaságunk újjáépítéséhez és további fejlődéséhez.

Kivitelünk előmozdítása, de egész gazdasági fejlődésünk szempontjából is rendkívüli jelentősége van annak, hogy a Szovjetunió kormánya – a korábban engedélyezett számos könnyítés után – elengedte az 1948. július 1-jén még fennálló jóvátételi kötelezettségünk 50%-át. Ennek értéke 131,4 millió dollár lévén, az engedmény 65,7 millió dollár, amiből 4,5 millió dollár esett az elmúlt év második félévére, a fennmaradó összeg pedig az 1949/52. évek között egyenlő arányban oszlik meg. Ha emellett figyelembe vesszük annak az engedménynek az aránylagos részét, amelyet a Szovjetunió 1948. januárban egyes áruk magasabb értékelése, valamint szállítási könnyítések útján nyújtott, az engedménynek egy évre eső összege az 1949/52. években nagyjából az államháztartás jelenlegi egyhavi szükségletének felel meg.

Abból a célból, hogy a közgazdaságunk fejlesztéséhez szükséges nyersanyagokat és egyéb nélkülözhetetlen importcikkeket minél teljesebb értékben tudjuk biztosítani, törekvésünk az elmúlt évben külkereskedelmi kapcsolataink további kiépítésére irányult. Elsősorban a tervgazdálkodást folytató országokkal igyekeztünk kapcsolatainkat szorosabbra fűzni, és ennek során Csehszlovákiával, valamint Lengyelországgal a rendes árucseré-forgalmi megállapodásokon kívül ötéves gazdasági együttműködési keret-egyezményeket létesítettünk. Ezenkívül ötéves árucseré-egyezményt kötöttünk Argentínával is. Az év folyamán megkötött egyezmények évi 310 millió dollár értékű magyar exportkeretet képviselnek. Ebből azokra az országokra, amelyekkel már korábban is volt kereskedelmi egyezményünk, 260 millió dollár esik, ami 110 millióval több a régi egyezmények kereténél.

Az új egyezmények közül jelentőségben kiemelkedik a Szovjetunióval október 2-án kötött megállapodás, amely az 1949. év végéig kölcsönösen 75 millió dollár értékű forgalmat irányoz elő. A Szovjetunió szállításai nehéziparunk importszükségletének 60%-át, pamutszükségletünknek pedig 75%-át fedezik. Általában véve a jelentős anyagszállítmányok, másfelől pedig ipari termékeink folyamatos átvétele nagymértékben elősegíti tervgazdálkodásunk eredményességét.

Devizapolitikánk egyik legfőbb célkitűzése volt, hogy a termelés továbbfolytatásához szükséges anyagokat a dollárterület helyett fokozódó mérték-

ben olyan országokból szerezzük be, amelyekből – tekintettel devizakészleteinkre, valamint az árszignyolatokra és kiviteli lehetőségeinkre – szükségleteinket kedvezőbb feltételek mellett tudjuk fedezni.

A Bank az elmúlt év folyamán saját számlára 1603 millió forint értékű aranyat, devizát és valutát vásárolt, mely összegből 1371 millió árukivitelből származott. Az eladások összege 1672 millió forint volt, amiből 1553 millió szolgált árubehozatalra. Az árutermészetű devizaforgalom eladási többlete tehát 182 millió forint, ami jóval több a külkereskedelmi mérleg 42 milliós passzívumánál. Az eltérés részben a már megvásárolt, de még útban lévő árukra teljesített kiutalásokra, részben pedig az év utolsó hónapjaiban, főleg pedig a decemberben rendkívül megnövekedett kivitel devizahozamának az 1949. évre való áttolódására vezethető vissza.

Külföldi adósságainkra teljesítőképességünk határai között az elmúlt évben is teljesítettünk fizetéseket. Az adósságszolgálat szabályozása tárgyában újabb egyezményeket kötöttünk, fenntartva azt az irányelvet, hogy jelenlegi gazdasági helyzetünk voltaképpen még nem tenné lehetővé az adósságszolgálat teljesítését, hanem erre csak akkor és olyan mértékben vállalkozhatunk, amikor és amilyen mértékben a hitelező ország, méltányolva ez iránti áldozatkészségünket, indokolt engedmények és esetenként változó természetű kedvezmények nyújtásával lehetővé teszi a fizetések megkezdését, illetőleg folytatását.

A tervszerű gazdálkodásnak és az állami tevékenységnek a gazdasági élet mind szélesebb területeire való kiterjedése bankrendszerünk gyökeres átszervezését is szükségessé tette. A terv eredményes végrehajtásának egyik legfontosabb előfeltétele, hogy a rendelkezésre álló tőkék felhasználása a tervgazdasági célkitűzéseknek megfelelően történjék. Erre a bankállamosítás önmagában még nem nyújtott biztosítékot, hanem szükségesnek látszott a bankszerű tevékenységnek a bankműveletek jellege szerinti messze menő specializálása is. Abból a célból pedig, hogy a tervszerűség követelményei a vállalati gazdálkodásban is maradéktalanul érvényesüljenek, a kormány intézményesen gondoskodott a vállalatok pénzügyi műveleteinek ellenőrzéséről, figyelemmel arra, hogy ez utóbbiak hű tükörképét adják a vállalatok egész gazdálkodásának.

A bankrendszer újjászervezése az 1948. április 23-i minisztertanácsi határozatban megjelölt irányelvek keretében, a Gazdasági Főtanács idevágó határozatai alapján történt meg. Az új bankrendszer központi intézménye a Magyar Nemzeti Bank. A különleges feladatkört betöltő többi intézet a Nemzeti Bank köré csoportosul. A Nemzeti Bank átvette a Pénzügyi Intézet Központnak csaknem egész bankszerű üzletkörét is, úgyhogy a Pénzügyi Intézet Központ feladatköre túlnyomórészt a felszámoló tevékenységre korlátozódott. A Pénzügyi Intézet Központ korábbi revíziós ügykörét az újonnan létesített Állami Ellenőrzési Központ vette át. A Nemzeti Bank a vállalatok pénzforgalmának nyilvántartását és ellenőrzését az egyszámlarend keretében látja el, amely az állami érdekeltségű vállalatokon kívül a fontosabb ma-

gánvállalatokra is kiterjed. Az egyszerűsített vállalkozások csak a Nemzeti Banknál tarthatnak számlát, és minden pénzügyi műveletüket ezen a számlán bonyolítják le. A számlákat a Nemzeti Bank újonnan létesített folyószámlaosztálya vezeti. A vállalatok egy-egy meghatározott gazdálkodási időszakban az általuk készített és az illetékes tényezők által jóváhagyott pénzügyi terv előírásaihoz kötelesek magukat tartani. A Bank a vállalat kifizetési megbízását csak abban az esetben teljesíti, ha az összhangban van a pénzügyi tervvel, és ennek megállapítása céljából a pénzügyi művelet gazdasági háttérét is vizsgálja. Másfelől a Bank az ún. inkasszórendszer alapján külön rendelkezés bevétele nélkül is teljesíti a köztartozásokat, valamint a vállalatok egymás közötti meghatározott kötelezettségei alapján esedékes átutalásokat.

Az egyszerűsített vállalkozások szempontjából is nagy jelentőséggel bír, mert biztosítja a gazdasági körforgásban átmenetileg részt nem vevő tőkék összegyűjtését és ezáltal a jobb és tervszerűbb hitelezést. Az újjászervezett bankrendszerben a hitelpolitika vezető szempontja a tervgazdálkodás célkitűzéseit szolgáló hitelkérelmek minél teljesebb kielégítése. A hitelnyújtás régi főelve, azaz az elérhető legnagyobb jövedelmezőség biztosítása, elvesztette szerepét, és háttérbe szorult az adós fizetőképességének szempontja is. Hitelek elvileg csak a pénzügyi tervekben meghatározott mértékben és az ott körülírt célokra nyújthatók. Természetesen szigorú tervgazdálkodás mellett is bekövetkezhetnek, hogy a tényleges bevételek és kiadások előre nem látható körülmények folytán eltérnek az előirányzottól. Erre annál is inkább sor kerülhet, mert közgazdaságunk egyes területein az államosítások után is jelentős magánszektor működik, amelyben a tervezés viszonylag kevésbé érvényesül. Amennyiben ez a tervgazdálkodás követelményeivel nem ellenkezik, az illetékes tényezők engedélyezhetik a pénzügyi tervek utólagos módosítását, ideértve az eredeti előirányzatban nem szereplő hitelnyújtást is. A pénzügyi tervektől való eltérések és a terven kívüli hitelek a maguk összességében rávilágítanak a terv végrehajtása során jelentkező problémákra, és tanulságot szolgálnak a későbbi tervezésnél.

Az egyszerűsített vállalkozások keretében bonyolódik le az országos adósságrendezés nagy művelete is, amely az egyszerűsített vállalkozásoknak jórészt az államosítás előtt felgyülemlett tartozásai likvidációjára, valamint az állami vállalatok pénzügyi helyzetének megszilárdítására irányul. Az államkincstár a vállalatokkal szemben fennálló követelésének nagyobb részét a vállalatok tőkeszükségletének fedezésére állami tőke-hozzájárulásként rendelkezésre bocsátja. A költségvetési feleslegekből hasonló célokra fenntartott összegekkel együtt a vállalatok tőkeellátásának céljára egymilliárdot meghaladó összeg áll rendelkezésre.

A beruházások pénzügyi lebonyolítását a Magyar Általános Hitelbankból kiépített Beruházási Bank látja el. A gyáripari, bányászati és közlekedési beruházásokat teljes egészükben közvetlenül a Beruházási Bank bonyolítja le, az egyéb beruházások közül azonban csak azokat, amelyek állami vagy kö-

zületi vállalatok, illetőleg intézmények céljaira szolgálnak. A kistermelők, valamint a szövetkezetek beruházásainak lebonyolítása az Országos Szövetkezeti Hitelintézet közbejöttével történik. A beruházásra rendelt összegek a Beruházási Banknak a Nemzeti Banknál és a Postatakarékpénztárnál vezetett számláin futnak keresztül. Beruházási célra rendelkezésre állnak az állami és önkormányzati költségvetésekben előirányzott összegek, az állami vállalatok nyereségének meghatározott hányada, valamint leírásai összegei, továbbá a beruházási kölcsönök törlesztése és kamatai címén befolyó összegek és végül egyes egyéb források is, mint például önfelfinanszírozási tételek stb. Az állami vállalatok nyeresége – a közvetlenül beruházásokra fenntartott hányad kivételével – teljes egészében az államkincstár illeti, és elsősorban ugyancsak a beruházások céljára rendelkezésre álló összegek gyarapítására szolgál. A Beruházási Bank az engedélyezett összegeket közigazgatási intézmények, állami üzemek és korlátlan felelősségű, azaz 100%-ig állami tulajdonban lévő nemzeti vállalatok részére vissza nem fizetendő tőkejuttatás, mások részére pedig 3-10%-os kamatozású hitelek alakjában folyósítja.

A külkereskedelemmel kapcsolatos fizetési forgalom lebonyolítása terén felmerülő pénzügyi funkciókat a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank mint külkereskedelmi bank látja el. A devizahatóság és a devizagazdálkodás központi irányító szerve azonban továbbra is a Nemzeti Bank maradt.

Az országos takarékhálózat feladatköre a betétgyűjtésen kívül általában véve a magánipar és a kiskereskedelem hitelkérelmeinek kielégítése, valamint a különböző hitelakciók lebonyolítása, eltekintve természetesen a szövetkezeti szektorba tartozó műveletektől. Az államosított pénzügyi intézetek betét- és kihelyezési állományuk túlnyomó részét már az év végéig átadták a Nemzeti Banknak, illetőleg a különleges feladatkört ellátó intézeteknek.

Az állami bankszervezetnek a fentebbi intézményektől szervezetileg független tényezője az Országos Szövetkezeti Hitelintézet, amely elsősorban a szövetkezetek, valamint a kisárutermelők, tehát a parasztság és a kisipar hitelezését hivatott lebonyolítani.

Annak az elvnek megfelelően, hogy az újjászervezett bankrendszerben a jövedelmezőség a hitelnyújtásnál nem irányadó szempont többé, a kamatter, amely a pénzügyi intézetek saját eszközeiből való hitelnyújtásoknál azelőtt Budapesten elérte a 36%-ot, vidéken pedig ennél is többet, igen jelentősen csökkent. A Nemzeti Bank most egyszerűsített nemzeti vállalat, azaz legalább 50% erejéig állami tulajdonban lévő vállalat részére 7%-os kamatra, egyéb egyszerűsített vállalat részére 12%-os kamatra ad hitelt, takarékosztálya pedig a magánipari vállalatokkal szemben 12%-os, kereskedőkkel szemben 18%-os kamatot számít fel. Az Országos Szövetkezeti Hitelintézet a hitelnyújtásnál messzemenő kedvezményben részesíti a társas gazdálkodást folytató szövetkezeteket, amennyiben ezek mindössze 5%-os kamatot fizetnek; egyébként a kamatláb az adóstól és a hitel céljától függően fokozatosan emelkedik és eléri a 18%-ot. Másfelől a Nemzeti Bank az egyszerűsített vállalatok folyószámla-követelése után évi 1% kamatot térít. A be-

téti kamatlábak a hitelkamat jelentős csökkenésével szemben változatlanok maradtak, a magasabb vidéki kamattételek azonban megszűntek.

Az államosítások, valamint hitelrendszerünk újjászervezése következtében az értéktőzsdei forgalom elvesztette jelentőségét. A forgalom, amely már az 1947. évben is erősen csökkent, az 1948. év első hónapjaiban mindinkább összezsugorodott. A Budapesti Áru- és Értéktőzsde Tanácsa az értékpapírok forgalmát és jegyzését március 31-én beszüntette. Csupán kötvényekben és záloglevelekben maradt fenn bizonyos szűk körű magánforgalom. A részvényindex, amely az 1939. augusztusi pengőárfolyamok alapján számítva az 1947. év végén 54 volt, március végéig 39-re csökkent.

A betétállománynak a stabilizáció óta tartó gyarapodása az elmúlt évben is folytatódott. Az emelkedés közelebbi vizsgálatánál azonban figyelembe kell venni, hogy a folyószámlabetétek jellege a készpénzkímélő fizetési forgalom jelentős kibővülése, főleg pedig az egyszámlarend bevezetése folytán alapvetően megváltozott. A készpénzkímélés érdekében életbe léptetett különleges rendszabályok közül a legnagyobb jelentőségű az a rendelkezés volt, amely szerint az állam és az önkormányzatok, valamint ezek intézetei és vállalatai egymás között 500 forintot, egyébként pedig 3000 forintot meghaladó fizetést kizárólag csekk, illetőleg átutalás útján teljesíthetnek. Az egyszámlarend bevezetése pedig önmagában véve is azzal a következménnyel járt, hogy az abba bekapcsolt vállalatok pénzforgalmának túlnyomó része átutalás, illetőleg egyszerű számlaátírás alakjában bonyolódik le. Mindezek folytán az egész fizetési forgalomnak csekk- és folyószámla-forgalom útján lebonyolódó hányada a készpénzfizetések rovására jelentősen megnőtt. Mivel ennek következtében a számlaállományok feltöltődnek, a folyószámla-betétállomány gyorsabb ütemben emelkedik, mint ahogy ez változatlan fizetési rendszer mellett bekövetkeznék, és az állománynak a korábbinál nagyobb hányada szolgál a fizetési forgalom lebonyolítására. Ez a körülmény nemcsak a betétállomány emelkedésének megítélésénél játszik fontos szerepet, hanem a hitel- és pénzpólitika irányítása szempontjából is nagy jelentőséggel bír.

A bankátszervezés megindulása óta a betétképződés fokozódó mértékben a Nemzeti Banknál, illetőleg a Nemzeti Bank takarékosztályánál ment végbe. Az év végén a Bank már 189 millió forint összegű takarékbetétet és 969 millió összegű folyószámlabetétet kezelt, ez utóbbiakat az adósságrendezési számlák, továbbá az államkincstár, a Postatakarékpénztár és a pénzintézetek számlakövetelései nélkül számítva. Az országos takarékbetét-állomány az év végén 352 millió forint volt, ami lényegében azonos az 1947. év végével. Az állomány az év folyamán átmenetileg emelkedett ugyan, a Postatakarékpénztárnál elhelyezett közületi takarékbetétek kamatozásának megszűnése folytán azonban ezek túlnyomó része az év utolsó hónapjaiban a csekkbetétek közé került át. Ezzel szemben a folyószámlabetétek állománya igen jelentősen, 796 millióval, 1713 millióra növekedett. Végeredményben az egész betétállomány 800 millióval 2065 millióra, azaz 63%-kal gyarapodott.

Míg 1947. végén a takarékbetétek az egész állománynak 28%-át tették ki, az 1948. év végéig részesedésünk 17%-ra csökkent. Az egész betétállományból az 1948. év végén 56% a Nemzeti Bankra, 30% a Postatakarékpénztárra, 14% pedig a pénzintézetekre esett. A takarékbetét-képződés előmozdítására, főleg pedig abból a célból, hogy a csekély jövedelmű városi és falusi dolgozóknak lehetőségük nyíljon kis összegű kamatozó betétek elhelyezésére, a Gazdasági Főtanács országos jelleggel kis címletű takarékbételek forgalomba-hozatalát rendelte el, amelyek évi 6%-kal kamatoznak, és gyűjtőkönyvbe ragaszthatók.

A hitelvolumen az 1948. év folyamán jelentősen kiterjedt. Az 1947. év végén a Nemzeti Bank váltótárcája 1663 millió forint, a pénzintézetek nostro kihelyezéseinek összege pedig 1072 millió forint volt. A Pénzügyi Központ 104 millió forint összegű, saját tárcában lévő váltóállományának, valamint ezen kívül hitelnyújtás jellegű folyószámla-kihelyezéseinek figyelembevételével tehát az országos hitelvolumen kerekén 2900 milliót tett ki. A bankátszervezés során a Pénzügyi Központ állományát teljesen, a pénzintézetekét pedig nagyobb részben a Nemzeti Bank vette át. Az év végén a Nemzeti Bank hitelnyújtás jellegű kihelyezéseinek összege – a tervhitelekkel együtt – 4575 millió forint volt, amiből csak 50 millió esett a váltótárcára, tekintve, hogy az egyszámlarend bevezetése folytán a váltóhitelek túlnyomó része folyószámlahitellé alakult át. A pénzintézetek kerekén 400 millió összegű nostro kihelyezéseivel együtt az 1948. december 31-i hitelvolumen tehát 4975 millió forint volt, ami 72%-kal több az egy év előttinél. A Nemzeti Bank 4575 millió összegű kihelyezéséből 3192 millió, azaz 70% az állami és állami érdekeltségű vállalatokkal, 1173 millió, azaz 26% pedig a szövetkezetekkel szemben állott fenn, a hitelnyújtások túlnyomó része tehát a társadalmiasított szektorra esett. Gazdasági ágak szerint csoportosítva a kihelyezések 31%-a mezőgazdasági jellegű volt, ideszámítva a 18%-kal szereplő terményvásárlási hiteleket is; a bányászat és ipar részesedése 41%, a kereskedelemé 22%, a fennmaradó hányad pedig közlekedési és egyéb hitelekre esett.

A bankjegyforgalom az év első hónapjaiban idényszerűen csökkent, és azután egyelőre csak kis mértékben emelkedett, úgyhogy a június 30-i 2070 milliós forgalom nem sokkal haladta túl az 1947. év végi 1992 milliót. A második félévben a jó természettel kapcsolatos jelentősebb igények folytán a jegyforgalom erősen kiterjedt, amivel szemben azonban az állami terménykészletek is számottevően megnövekedtek. Az 1948. év végén a jegyforgalom 2817 millió, a jegyforgalom és a váltópénzforgalom együttes összege pedig 2947 millió forintot ért el, ami 40%-kal több az 1947. év végénél. Az egész pénzforgalom fejkvótája 320 forint volt az 1937. év végi 61 pengővel szemben.

A Bank 1948. július 31-én 1947. február 27-i keltezésű 20 forintos címletű bankjegyek, augusztus 14-én pedig azonos keltezésű új 100 forintos bankjegyek forgalomba hozatalát kezdte meg.

A váltópénzforgalom felső határát a 4850/1948. Korm. sz. rendelet 134 millió forintról 150 millióra emelte fel. Ugyanennek a rendeletnek alapján május 5-én 50 filléres alumíniumérmék kibocsátása kezdődött meg. A 4800/1948. Korm. sz. rendelet értelmében a szabadságharc százéves évfordulója alkalmából összesen 2,5 millió forint névértékben 5, 10 és 20 forintos jubileumi ezüstérmék kerültek forgalomba, amelyek a fentebbi kontingensbe nem számítanak be.

A bankjegyforgalom alakulásának megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a készpénzkímélő fizetési forgalom kibővülése, főleg pedig az egy számlarend a készpénzszükségletre csökkentőleg hat, illetőleg a jegyforgalomnak egyébként bekövetkező emelkedését lassítja. Ezt bizonyos mértékig kétségtelenül ellensúlyozza az a körülmény, hogy a jövedelemmegoszlásban a kisebb jövedelmű rétegek javára bekövetkezett eltolódások folytán a teljesített fizetéseknek ma jelentősebb hányada esik a kisebb tételekre, mint azelőtt, egészben véve azonban a fizetési forgalomnak készpénz nélkül lebonyolódó része megnőtt. Ezenkívül általában véve a fizetőeszköz-szükségletet az is csökkentti, hogy a tőkeátruházásokkal (értékpapír-, ingatlanforgalom stb.) kapcsolatos fizetések új gazdasági és társadalmi rendszerünkben viszonylag csekély szerepet játszanak, illetőleg könyvjóváírás alakjában bonyolódhatnak le.

Az azonnal lejáró tartozások összege az év folyamán 290 millióval 29 millióra csökkent annak következtében, hogy a Bank az állami zsírószámlákat a Postatakarékpénztárnak októberben megnyitott egyszámlájára, az egyéb zsírószámlák túlnyomó részét pedig folyószámlára könyvelte át. 1949. január 15-ével a zsíróüzlet úgy a Bank főintézeténél, mint fiókintézetinél teljesen megszűnt. A bankkimutatás megfelelő tételében szereplő csekély összeg már csak az állammal és magánfelekkel szemben fennálló egyéb, azonnal lejáró tartozások állományát mutatja.

A betéteknek az 1948. év végén kimutatott 3691 millió összegéből 189 millió a takarékbetétekre, 3502 millió pedig a folyószámlabetétekre esett. Ez utóbbiból az adósságrendezési számlák 1081 milliót, a Postatakarékpénztár követelése 740 milliót, a Beruházási Bank követelése 152 milliót, a Pénzügyintézet Központtól átvett üzletágakkal kapcsolatos folyószámla-tartozásaink pedig 488 milliót tettek ki. A folyószámla-kihelyezések 5982 millió összegében az adósságrendezési számlák 1042 millióval, a Beruházási Bank 713 millióval, a Pénzügyintézet Központtól átvett üzletágak pedig 395 millióval szerepeltek. A leszámítási állomány, amely az 1947. év végén 1663 millió forint volt, legmagasabb állását június végén 1999 millióra érte el. A bankátvezetés, főleg pedig az egy számlarend bevezetése következtében a váltóhitelek fokozatosan folyószámlahitelekkel alakultak át, és így a leszámítási állomány az év végén mindössze 50 millió forintot tett ki.

A kimutatásokban szereplő aranykészlet az év folyamán 9 millióval 412 millióra, a kimutatott deviza- és valutakészlet pedig 55 millióval 154 millióra növekedett. Az alapszabályszerű fedezeti arány, amely a kimutatott

érckészletnek a jegyforgalom és a magánosokkal szemben fennálló azonnal esedékes tartozások összegéhez való arányát mutatja, decemberi átlagban 20,9% volt az 1947. decemberi 24,5%-kal szemben.

Az államkincstárnak a Bankkal szemben fennálló közép lejáratú adóssága az év folyamán törlesztések következtében 3 millió forinttal 337 millióra csökkent.

A Magyar Nemzeti Bank közgyűlésének XXIII. rendes évi ülése 1949. évi március hó 21-én. A Magyar Nemzeti Bank kiadása. Budapest, 1949. XI-XXXII.

JEGYZETEK

A Főtanács jelentései átfogó és részletes képet nyújtanak a magyar gazdaság helyzetéről és azon belül a pénzügyekről. Fontos adatokat közölnek a jóvátétellel kapcsolatos kérdésekről is. Ugyanakkor az 1948. évi üzletvitelről szóló jelentés jól érzékelteti a magyar gazdaság talpraállási folyamatát, újjáépülését. Ezért adjuk közre ezt a jelentést teljes terjedelemben, elhagyva az alapszabály módosításával és a szervezeti ügyekkel foglalkozó fejezeteket. A korábbi jelentésekből viszont kizárólag csak a jóvátétellel kapcsolatos részeket idézzük.

A Főtanácsnak az 1944., 1945. és az 1946. évek üzletviteléről szóló jelentése az alábbiakban számol be Magyarország jóvátételi kötelezettségeiről:

„Amellett azonban, hogy a háború nagy veszteséget okozott az országnak, lehetővé tett egy nagyjelentőségű politikai változást, a politikai, társadalmi és gazdasági berendezésében új Magyarország megalapozását. 1944 decemberében alakult meg az ideiglenes magyar kormány és ült össze Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Az új kormány legelső feladata a fegyverszünet megkötése volt 1945. január 20-án. A fegyverszüneti szerződés igen súlyos gazdasági kötelezettségek vállalását jelentette. A szerződés értelmében az országnak hat év alatt 300 millió dollár értékű árut kell szállítania – az árukat 1938. évi áron értékelve az ipari berendezéseknél 15, az egyéb cikkeknel 10%-os felárral –, és vállalnia kellett a megszálló hadsereg és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság költségeit. A jóvátételből 200 millió dollár illette a Szovjetuniót, és – egy későbbi megállapodás értelmében – 30 millió Csehszlovákiát és 70 millió Jugoszláviát. A szerződésben megállapított dollárösszegnek megfelelő árumennyiséget a Szovjetunióval 1945. június 16-án, Csehszlovákiával és Jugoszláviával 1946. tavaszán kötött jóvátételi egyezmények állapították meg. A Szovjetunióknak járó 200 millió dolláros jóvátételből 10 millió a leszerelendő üzemek, 31 millió mezőgazdasági cikkek, 159 millió az iparcikkek, ill. ipari alapanyagok értéke. A csehszlovák és jugoszláv jóvátételben nincsen leszerelés, kevesebb a mezőgazdasági cikk és több az iparcikk. Az egész jóvátételből 10 millió dollár a leszerelések, 242 millió az iparcikkek és 48 millió a mezőgazdasági és egyéb cikkek értéke. Ez az árumennyiség magyarországi áron kb. 3 milliárd 1938. évi pengőnek felel meg, és az összeget a szállítási és biztosítási költség és az esetleges késedelmes szállításkért fizetendő havi 5% kamat még növeli. A jóvátétel első évi, 1945-ben esedékes részlete 33,3 millió, 1946-ban esedékes részlete – a jugoszláv és csehszlovák jóvátételi szállítások esedékessé válása következtében – 51,4 millió dollár értékű áru volt.” (A Magyar Nemzeti Bank közgyűlésének XXI. rendes évi ülése. A Magyar Nemzeti Bank kiadása. Budapest, 1947. XVI.)

„A nemzeti vagyont ért érzékeny károk és a termelés nehézségei következtében, amelyeket az előbb részletesen ismertettünk, a nemzeti jövedelem az 1945/46. évben a Magyar Gazdaságkutató Intézet becslése szerint mindössze 2,5 milliárd 1938. évi pengő volt, 49%-a az ország 1938/39. évi nemzeti jövedelmének. A materiális jószágtermelés értéke pedig csak 1,7 milliárd pengő, azaz 45% volt. Ugyanakkor, amikor az ország gazdasági teljesítő és teherbíró képessége ilyen mértékben csökkent, a közgazdaság terhei, valamint az állam feladatai és szükségletei nőttek az újjáépítés rendkívüli igényei és a fegyverszüneti szerződésben vállalt kötelezettségek következtében.

A jóvátételi szállításoknak 1945-ben a Szovjetunió felé esedékes részlete 33,3 millió dollár volt, amiből 9,9 millió volt a leszerelendő ipari berendezés értéke, és 23,4 millió a folyó termelésből szállítandó áru. Az ország rendkívüli erőfeszítéssel igyekezett kötelezettségeit teljesíteni, azonban annak ellenére, hogy a jóvátételi gyártás az elsősorban érdekelt vas-, fém- és gépipar kapacitásának nagy részét igénybe vette, 1945-ben (pontosabban 1946. január 20-ig, a jóvátételi év végéig) a leszállított áruk értéke mindössze 10,2 millió dollár volt, amiből 4,6 millió dollár leszerelt berendezés. 1946. július végéig pedig, amikor a jóvátételi egyezmény módosítása – a szállítások időtartamának 8 évre való meghosszabbítása – következtében az 1946. évre esedékes orosz jóvátétel 27,1 millióra, az összes jóvátétel pedig 41,2 millió dollárra csökkent, 11,4 millió dollár értékű áru leszállítására került sor.” (Uo. XXIII.)

„A közületi szükségletek között az infláció periódusában jelentékeny szerepet játszottak a Fegyverszüneti Szerződésből folyó kötelezettségek. Remélhető volt, hogy a békeszerződés aláírásával a megszállás költségei rövidesen teljesen megszűnnek, a jóvátételi szállítások évi terhet pedig a Szovjetunió és példáját követve Jugoszlávia ismételten csökkentette. A szállítások időtartamát először 8 évre meghosszabbították, később belementek a progresszív fizetésbe, ami az 1946. és 1947. évben esedékes szállításokat jelentékeny mértékben lecsökkentette, és végül a Szovjetunió egyrészt elengedte a késedelmes szállításokért fizetendő 6 millió dollár pönálét, másrészt hajlandónak mutatkozott arra, hogy a közvetlen termelés terhet a petrozsényi szénbánya részvényeinek átvételével az 1946. és 1947. évben ugyancsak jelentékeny mértékben csökkentse. Az új megállapodások értelmében a jóvátétel 1946-ban eredetileg esedékes áruszállítással kiegyenlítendő 51,4 millió dolláros összege 27,5 millió dollárra, az 1947-ben eredetileg esedékes összeg pedig 53,2 millió dollárról 29,3 millió dollárra csökkent. A Fegyverszüneti Egyezményben vállalt kötelezettségek bekövetkezett és várható csökkenése révén és a közületi gazdálkodás szigorításával lehetőségessé vált az államháztartás kereteinek leszűkítése olyan mértetre, amelyet az ország csökkent gazdasági teljesítőképessége mellett előreláthatóan el tudott viselni. Emellett természetesen szükség volt arra is, hogy a központi irányítás a gazdasági életben messzemenően érvényesüljön, nehogy a magángazdasági hitelek nyújtása és a vállalatok termelési és befektetési politikája a kormány gazdasági elgondolásait keresztezze és ezzel a stabilizáció sikerét veszélyeztesse.” (Uo. XXIX.)

A Főtanácsnak az 1948. évre vonatkozó jelentésében a következő megállapítások találhatók a jóvátételt illetően:

„A jóvátételi teljesítések előírt értéke a progresszív fizetések következtében az előző évi 31,8 millió dollárról 35,8 millió dollárra emelkedett. Ebből a Szovjetuniót 23,0 millió dollár értékű szállítás illette meg. A folyó termelésből teljesítendő áruszállítások összege azonban a petrozsényi részvények jóváírása fejében ebben az évben 6,0 millió dollárral csökkent. A szállítások teljesítését ipari vonalon a nehézipar kapacitásának bővülése és a kedvezőbb nyersanyagellátás biztosították. A Szovjetunió felé kb. 0,9 millió dollár értékű előszállítás is történt. Jugoszlávia felé a 9 millió dollár értékű szállítások lebonyolítása technikai nehézségek következtében elhúzódott. Csehszlovákia felé kötelezettségünk kissé módosult, és az 1947. évre 3,8 millió dollárban állapított meg.” (A Magyar Nemzeti Bank közgyűlésének XXII. rendes évi ülése. A Magyar Nemzeti Bank kiadása. Budapest, 1948. XX.)

„A Szovjetunióval folytatott tárgyalások eredményeképpen megállapodás jött létre azokra az eredetileg német követelésekre vonatkozólag, amelyek a potsdami egyezmény értelmében az egyéb magyarországi német vagyonnal együtt a Szovjetunióra szállottak át. Magyarország e tartozások fejében 45 millió dollárnak megfelelő átalányösszeget fizet olyképpen, hogy 30 millió dollárnak megfelelő forintösszeget a Szovjetunió Magyarországon használ fel, 15 millió dollárt pedig áruszállítások útján egyenlített ki, mindkét esetben a hivatalos dollárfolyam alapulvételével. Az említett forintösszeget a Szovjetunió a magyarországi vegyes és szovjet vállalatok beruházásaira fordítja. A forintösszeget 1948. január 1-jétől számított 3 év alatt fizetjük meg, míg a 15 millió dolláros árukivitel 1949. január 1-jétől 4 év alatt teljesítjük.” (Uo. XXV.)

NÉVMUTATÓ

- Antos István (1908–1960) – kommunista közgazdász, pénzügyminisztériumi államtitkár 155
- Auer Pál (1885–1978) – a Független Kisgazdapárt külpolitikai szakértője, párizsi követ 58
- Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) – a Független Kisgazdapárt vezető politikusa, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnöke 60, 62, 66
- Bán Antal (1903–1951) – a Szociáldemokrata Párt főtitkár-helyettese, iparügyi miniszter 40, 41, 67, 69
- Bárányos Károly (1892–1956) – kisgazdapárti közellátási, majd földművelésügyi miniszter 57
- Birkás József – a Jóváételi Kormánybizottság főfelügyelője 45
- Bolváry Ferenc – a Külkereskedelmi Igazgatóság felügyelője 45, 50
- Byrnes, James Francis (1879–1972) – demokrata párti politikus, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere 58
- Cicmil, Obrad – a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jugoszláv missziójának vezetője 98
- Clementis, Vladimír (1902–1952) – szlovák politikus, külügyminisztériumi államtitkár, majd külügyminiszter 12, 72, 75, 93, 155
- Czikánn-Zichy Móric – miniszteri titkár 45, 46, 47
- Durugy Ferenc – minisztériumi osztályfőnök 45, 49, 52, 55
- Edgcumbe, Aubrey Pearce – tábornok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság brit missziójának vezetője 58
- Ehrenburg, Ilja (1891–1967) szovjet-orosz regényíró, publicista, költő 65
- Erdődi-Harrach Béla – miniszteri titkár 45
- Erőss János (1889–1962) – kisgazdapárti politikus, 1946. február 23-tól 1946. november 20-ig a Jóváételi Hivatal elnöke. 1946. április 16-án államtitkári címet kapott 12, 72, 75, 93, 98
- Faragho (Faragó) Gábor (1890–1953) – csendőr tábornok, Horthy fegyverszüneti delegációjának vezetője Moszkvában, az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátásügyi minisztere 59
- Faragó László (1896–1967) – szociáldemokrata politikus, a magyar békeküldöttség gazdasági fődelegátusa 124
- Forbáth Imre – külügyminisztériumi tanácsos 46, 49, 71
- Föglein Gizella 16
- Gascoigne, Alvary Douglas Frederick (1893–1970) – 1944 végétől 1946 nyaráig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság brit missziójának politikai megbízottja 58
- Gerő Ernő (1898–1980) – kommunista politikus. A Nemzeti Főtanács tagja, közlekedésügyi miniszter 40, 44, 116

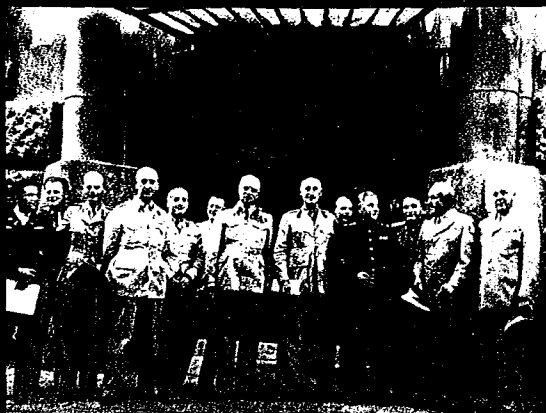
- Gordon Ferenc (1893–1972) – üzletember, 1945–1946-ban kiskgazdapárti pénzügyminiszter, berni követ 58
- Gyöngyösi János (1893–1951) – kiskgazdapárti politikus, külügyminiszter. Magyarország nevében ő írta alá a párizsi békeszerződést 19, 37, 115, 116, 121
- Hajdú, Vavro – csehszlovák diplomata. 1949-ben rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Magyarországon 155
- Halmosy Dénes 23, 156
- Hitler, Adolf (1889–1945) – a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) elnöke, 1934-től vezér és birodalmi kancellár 104
- Horthy Miklós (1868–1957) – 1920–1944 között Magyarország kormányzója 59
- Ivić, Alexa – egyetemi tanár, 1945 októberében a jugoszláv kulturális tárgyalóbizottság egyik vezetője 52
- Jánossy Dénes – külügyminisztériumi tisztviselő, a magyar–jugoszláv kulturális bizottság tagja 55
- Kelemen Gyula (1897–1973) – szociáldemokrata politikus, iparügyi minisztériumi államtitkár 41
- Key, William Shaffer (1889–1959) – altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselőjének vezetője 58
- Kisfaludy Ervin – a Gazdasági Főtanács munkatársa 141
- Korányi Jenő – minisztériumi tanácsos 45, 48
- Kossa Pál – az Iparművek Képviselői Államérdekű Rt. (IKART) vezérigazgatója 67
- Kossányi Béla – külügyminisztériumi tisztviselő, a magyar–jugoszláv kulturális bizottság tagja 55
- Kovács Béla (1908–1959) a Független Kiskgazdapárt főtitkára, földművelésügyi miniszter. 1947. február 25-én szovjetellenes kémkedés és ellenkormány alakításának koholt vádjával a szovjet hatóságok letartóztatták 57
- Krno, Dalibor – csehszlovák diplomata, 1945-ben a Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák missziójának vezetője 41, 44, 46, 47, 50
- Kunoši, Alexander – a csehszlovák jóvátételi tárgyalóköldörség vezetője 1946-ban 12, 38, 41, 43, 47
- Kurilevics – szovjet ezredes, a Standard gyárban az orosz jóvátételi szállítások felügyelője 139, 140
- Lengyel Ervin – népjóléti minisztériumi tanácsadó 45
- Lobov – szovjet ezredes, orosz jóvátételi szállítási felügyelő 139
- Lukachich Aladár – minisztériumi tanácsos 45, 46
- Makkay Pál – pénzügyminisztériumi tanácsos 45, 47, 50
- Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics (1898–1967) – szovjet marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka 60
- Márk László – kúriai bírós 45, 48
- Marton Pál – újjáépítési minisztériumi tanácsos 45, 49
- Miklós Béla, dálnoki (1890–1948) – vezérezredes, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke 12, 30, 37, 40, 50
- Molnár Erik (1894–1966) – történész, kommunista politikus, az Ideiglenes Nemzeti Kormány népjóléti minisztere, később külügyminiszter 14
- Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986) – a Szovjetunió Kommunista Pártja egyik vezetője, külügyminiszter 14
- Mrázović, Karlo – 1948-ban Jugoszlávia budapesti követe 132
- Nagy Ferenc (1903–1979) – a Független Kiskgazdapárt egyik vezetője, újjáépítési miniszter, illetve miniszterelnök 100, 116, 117, 119, 128
- Nagy Géza – belügyminisztériumi tanácsos 45
- Nagy Zoltán – belügyminisztériumi tanácsos 45, 50
- Nádas – 1948-ban a Jóvátételi Hivatal tisztviselője 139
- Nemes József – osztályfőnök a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban 45
- Nemestóthy Dénes – minisztériumi osztálytanácsos 45
- Nyemec Lajos – 1948-ban munkásigazgató a Standard gyárban 139, 140, 141
- Pálincás – 1948-ban a Jóvátételi Hivatal tisztviselője 139
- Pesta László (1902–) – orvos, miniszterelnökségi államtitkár, 1948-ban a Jóvátételi Hivatal elnöke 135
- Pikler Ferenc – a Jóvátételi Hivatal ipari főosztályának vezetője 127, 128
- Pokorny Hermann (1882–1960) – vezérezredes, a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság, majd a Jóvátételi Bizottság elnöke. 1945-ben ő vezette a magyar köldörséget a moszkvai jóvátételi tárgyalásokon 12, 38, 43, 45, 46, 48, 49, 56, 57, 70
- Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963) – a Szovjetunió budapesti követe 59, 62, 66, 117
- Rákosi Mátyás (1892–1971) – a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Dolgozók Pártja vezetője, miniszterelnök-helyettes 116, 127, 135
- Rakovszky György – altábornagy 45
- Ránki György 134
- Ratkovszky Miklós – a budapesti Elektromos Művek vezérigazgatója 67
- Réczey László (1906–1997) igazságügyminisztériumi tanácsos 45, 47, 48, 49, 50
- Ries István (1885–1950) – szociáldemokrata politikus, igazságügyminiszter 116
- Rimófalvy Dániel – ezredes 45
- Sabalin – szovjet tábornok, a Magyarországi Szállítások Hivatalának vezetője 119, 128
- Schoenfeld, Hans Frederick Arthur (1889–1952) – az USA magyarországi követe 58
- Szakasits Árpád (1888–1965) – a Szociáldemokrata Párt főtitkára, miniszterelnök-helyettes, 1948–1949-ben köztársasági elnök 116
- Szalai Béla (1922–) – közigazdász, ekkor külügyminisztériumi tisztviselő, a magyar–jugoszláv kulturális bizottság tagja 55
- Szalay Béla – osztálytanácsos a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban 45
- Szálasi Ferenc (1897–1946) – nyugalmazott vezérkari őrnagy, a Nyilaskereszt Párt–Hungarista Mozgalom vezetője. 1944. október 15-én német segítséggel hatalomra került, miniszterelnök és nemzetvezető 59
- Szent-Iványi Domokos (1898–1980) – diplomata, a Kiugrási Iroda helyettes vezetője, a kormányzó által Moszkvába köldött fegyverszüneti delegáció tagja. 1947-ben az ún. köztársaságellenes összeesküvés egyik vádlottja 59
- Szentpétery György – a Jóvátételi Kormánybiztosság osztályvezetője 46
- Sztálin, Joszif Visszarionovics (1878–1953) – generalisszimusz, a Szovjetunió Kommunista Pártja és a Szovjetunió első számú vezetője 101
- Szviridov, Vlagyimir Petrovics (1897–1963) – szovjet tábornok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ügyvezető elnökhelyettese 100, 101, 119, 128
- Tarnay István – külügyminisztériumi segédtitkár 45
- Tildy Zoltán (1889–1961) – református lelkész, a Független Kiskgazdapárt vezetője, miniszterelnök, majd köztársasági elnök 57, 58, 69
- Trajanovics Lajos – pénzügyminisztériumi osztálytanácsos 45
- Trócsányi László – törvényszéki bírós 45, 48, 49
- Újházy László – minisztériumi titkár a Földművelésügyi Minisztériumban 45
- Vas Zoltán (1903–1983) – kommunista politikus, Budapest polgármestere, a Gazdasági Főtanács főtitkára 67, 132, 135, 139, 140

Varga István (1897–1962) – közgazdász, a Gazdaságkutató Intézet igazgatója, az Újjáépítési Minisztérium államtitkára, az Anyag- és Árhivatal elnöke 128
Veszprémi Bangha Béla – követségi tanácsos 45
Viczián István – osztálytanácsos a Közel-látásügyi Minisztériumban 45
Villányi András 68
Vladár Ervin – a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság szakértője 45
Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881–1969) – a Szovjetunió mar-

sallja, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke 12, 19, 27, 30, 37, 58, 66, 67
Vörös János (1891–1948) – vezérezredes, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere 19
White 116
Zorin – szovjet tábornok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság gazdasági osztályának vezetője 12
Zsedényi Béla (1894–1955) – jogakadémiai rendes tanár, ügyvéd. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke 58

B 160899

A kötetet olvasva első ízben ismerkedhetünk meg azokkal az alapidokumentumokkal – jegyzőkönyvekkel, egyezményekkel –, amelyek Magyarországnak a Szovjetunióval, Csehszlovákiával és Jugoszláviával szembeni jóvátételi kötelezettségeivel foglalkoznak. Külön figyelmet érdemelnek azok az iratok – így a csorba-tói titkos megállapodás –, amelyek a Csehszlovák Külügyminisztérium prágai archívumából kerültek elő, és amelyekkel a történetszakértők is most szembesülhetnek. Elsődleges forrásokból értesülhetünk azokról a mérhetetlen erőfeszítésekről is, amelyek árán a magyar kormány teljesítette nemzetközi kötelezettségeit olyan időszakban, amikor a háborúban lerombolt országot és lakosságát az itt tartózkodó hatalmas szovjet hadsereg ellátásában való részvétel és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellátási költségeinek fedezése is sújtotta. Szinte hihetetlen, mégis történelmi tény, hogy mindennek ellenére olyan sikerek és eredmények mutatkoztak az ország újjáépítésében, amelyekre akkor Európa is felfigyelt.

Az adatgazdag dokumentum-kötetet magyarázó jegyzetek és névmutató egészíti ki.

1050 Ft

ÉS AMI MÖGÖTTE VAN... 1945-1949

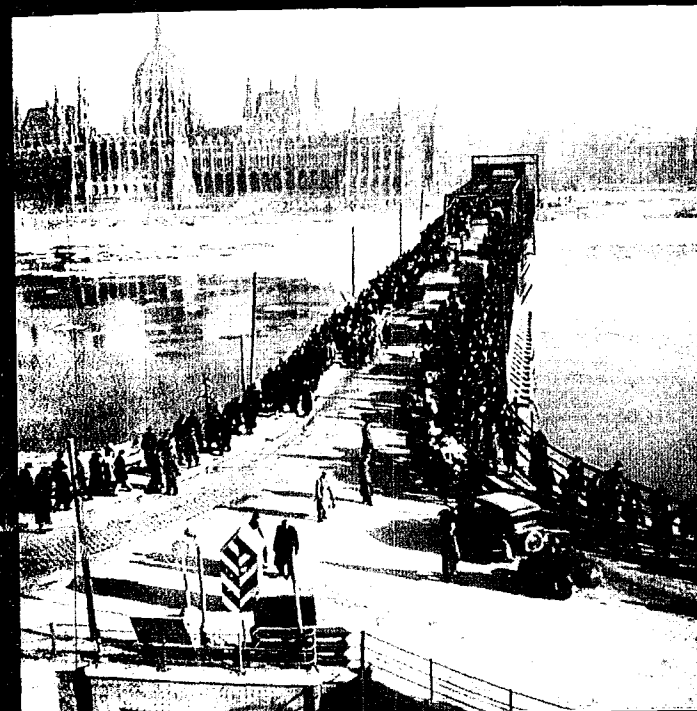
B 160899 943.9
M14

AR JÓV

B 160899

A MAGYAR JÓVÁTÉTEL ÉS AMI MÖGÖTTE VAN...

— 1945-1949 —

Válogatott dokumentumok

Napvilág Kiadó